ARHIVELE OLTENIEI

DIRECTOR: Prof. C. D. FORTUNESCU

ANUL XII. MAI—AUG. 1933.

*

In numărul de față articole semnate de:

M. STAUREANU
PR. T. BĂLĂȘEL
DIM. TUDOR
ION DONAT
ILIE CHIRIȚĂ
A. M. PÂRVULESCU

*

OLTENIA ARHEOLOGICĂ
OLTENIA ISTORICĂ
OLTENIA CULTURALĂ
NOTE ȘI COMUNICĂRI
RECENZII

30.226.—SCRISUL ROMANESC, Craiova.

ARHIVELE OLTENIEI

PUBLICAȚIE BIMESTRIALĂ

Cu colaborarea Domnilor: *Arhitect I. L. Atanasescu* (Craiova). — *Prof. I. C. Băcilă* (București) *Preot T. Bălășel* (Stefănești-Vâlcea). — *Prof. Al. Bărcăcilă* (T.-Severin). — *Prof. D. Berciu* (București). — *Ion Donat* (Craiova). — *Ioan V. Cânea* (Craiova). *Prof. N. G. Dinculescu* (Craiova). — *G. Mil.-Demetrescu* (Craiova). *I. C. Iulutiu* (București). — *Prof. Gr. Florescu* (București). — *Prof. C. D. Fortunescu* (Craiova) — *I. B. Georgescu* (Craiova). — *Prof. Sică Georgescu* (Craiova). — *C. J. Karadja* (Berlin). — *Prof. C. Lacriteanu* (București). — *Prof. C. N. Mateescu* (Râmnicu-Vâlcea). — *Iuliu Moisil* (Nasăud). — *Prof. Stoica Nicolaescu* (Bucureşti). — *Prof. Mihail Popescu* (București) — *Prof. Aurel Sacerdoțeanu* (București). — *D. D. Stoenescu* (Craiova). — *M. Theodorian-Carada* (București). — *Prof. D. Tudor* (Caracal) — *Prof. Al. Al. Vasilescu* (Târgoviște). — *Prof. Emil Virtosu* (București).

SUMARUL No. 67—68

Contribuțiunea Olteniei la răspândirea culturei clasice în Țările Române . . . . M. Stăureanu
Pescăriile vechi ale Olteniei . . . . . Ion Donat
Contribuțiuni la Revoluția dela 1848 din Oltenia. Rolul Preotului Radu Sapcă și altor fețe bisericești în această mișcare A. M. Pârvulescu
Grigorie Brâncoveanu . . . . . Ilie Chiriță
Vechi texte găsite prin Oltenia . . . . . Pr. T. Bălășel

OLTENIA ARHEOLOGICĂ

Antichități creștine la Romula. — Noui monumente mithriace dela Romula. — Paza Romulei și a împrejurimilor ei . . D. Tudor

OLTENIA ISTORICĂ

Documente: *Un manuscris din 1799 al lui Dionisie Eclesiarhul*, comunicat de Pr. T. Bălășel — *Documente răslețe*, despre satele Marotinul și Săoteștii-Romanați (1802), com. de Ion Donat. — *Documente din Castra-Nova (Romanați)*, transcrise de Ilie Chiriță.

OLTENIA CULTURALĂ

Mișcarea culturală în Craiova, de Fortunato. — *Din T.-Severin*, de C. D. F.

NOTE ȘI COMUNICĂRI

Principatele-Române văzute de un funcționar turc din sec. XVIII-lea, de Marcelle C. Karadja. — *Suvenire din Liceu*, de M. Theodorian-Carada. — *O fârtate, rău mă doare!* cântec din popor de acum 60—70 de ani, comunicat de Pr. T. Bălășel. — *Răspuns unor „recenzii"*, de Filip Horovitz. — *O rectificare*, de A. M. Pârvulescu. — *Rectificări*, de M. T. C.

RECENZII

Cărți și periodice, recenzate de A. Sacerdoțeanu și C. D. Fort.

ANUL XII, Nr. 67—68 MAI—AUG. 1933.

ARHIVELE OLTENIEI

DIRECTOR: PROF. C. D. FORTUNESCU
FONDATOR: Dr. CH. LAUGIER

Contribuţiunea Olteniei la răspândirea culturei clasice în Ţările Române

de **M. Stăureanu.**

Oricare popor, în cursul desvoltării sale culturale, poate să ajungă la o epocă de apogeu care să merite epitetul de clasică. De obiceiu însă, când se vorbeşte de *clasicism* şi de *cultură clasică*, se înţelege manifestarea în literatură şi în artă a celor două popoare vechi: *Elinii* şi *Latinii*, cari, în epoca lor de înflorire, au produs opere atât de perfecte, încât au rămas ca modèle pentru scriitorii şi artiştii tuturor popoarelor culte din toate timpurile.

Ca mijloc pentru cunoaşterea şi înţelegerea acestor opere a servit şi serveşte încă, în primul rând, studiul *limbilor elină* şi *latină*, numite *limbile clasice*. Aceste două limbi au fost în totdeauna şi sunt încă şi astăzi considerate de marii pedagogi şi filosofi ai lumii ca cel mai bun instrument de disciplină intelectuală, prin structura lor logică şi esenţa lor sintetică, iar *literatura clasică* s'a dovedit foarte folositoare ca educaţiune estetică şi îndrumare morală, prin forma ei perfectă şi prin fondul ei serios. De aceea, învăţarea acestor două limbi s'a bucurat de o mare atenţiune la toate popoarele care au înţeles importanţa şi folosul cunoaşterei culturii clasice antice pentru promovarea culturii lor proprii. Impăraţii şi regii statelor fundate pe ruinile Imperiului roman de Apus au încurajat studiul limbii latine, întemeiând şcoli în care se învăţa această limbă Filosofi şi teologi discutau, argumentau şi combăteau în latineşte. Dreptul roman predomina în toate aceste state, şi pretutindeni studiul limbii latine se impunea. Ea era limba oficială cultivată în şcoli şi mânăstiri; iar massa poporului vorbea o limbă care era un amestec de diferite idiome indigene cu elemente latine diformate de fiecare popor după firea sa.

Aceste diverse idiome ale popoarelor de origină romană, derivate din limba latină rustică, deveniră, după timp şi loc, lim-

bile: italiana, spaniola, portugheza, provensala, franceza, reto-romana şi română, numite cu drept cuvânt limbi *romanice* sau *neo-latine.*

Tot aşa s'a întâmplat în Orient cu l. elină, care în pătura cultă şi la scriitori continuă în forma ei vechiă, clasică, iar în popor se transformă în mai multe idiome, dând naştere la *limba greacă modernă.*

După căderea Imperiului Bizantin, mulţi învăţaţi se aşezară în Italia, ale cărei provincii aveau deja colonii de Greci. Aceşti imigranţi aduseră cu ei, odată cu dragostea pentru vechea cultură elină, şi o mulţime de manuscrise greceşti şi latineşti, în care bogăţia imaginaţiei şi strălucirea formei arătau că nu degeaba scriitorii şi filosofii greci şi latini au fost socotiţi ca maeştri în toate genurile de manifestare a spiritului uman. Invenţiunea tipografiei a ajutat puternic la publicarea şi răspândirea acestor manuscrise şi, odată cu cunoaşterea lor, învăţaţii, scriitorii şi poeţii din Italia, încurajaţi de principi şi bogătaşi culţi — mai ales de familia de Medicis —, porniră acea mişcare de redeşteptare a gustului pentru literatura şi arta antică greacă şi romană, care se chiamă *Renaşterea.* Această mişcare se întinse apoi la popoarele învecinate de origină romană şi ajunse cu timpul să stăpânească cultura întregei Europe apusene.

* * *

Neamul românesc, fiind şi el de origină latină, firesc ar fi fost ca efectele Renaşterei, şi în special cultura clasică latină, să se fi manifestat şi la noi mai de timpuriu; dar, aşezarea geografică a ţărilor române la sud-estul Europei şi luptele neîncetate pe care locuitorii acestor ţări au trebuit să le susţină cu vecinii, au împiedicat orice legătură cu Apusul cultural şi orice avânt către idealuri spirituale.

Apoi faptul că poporul român a adoptat creştinismul ortodox de Răsărit, alături cu popoare slavone vecine, a făcut ca limba în biserică şi în oficialitate, precum şi cultura în popor — câtă putea pătrunde în vremuri liniştite – să fie mai mult *slavonă* decât latină. Limba slavonă deveni limba oficială a curţii domnitoare şi a claselor nobile, şi această stare de lucruri durează până pe la mijlocul secolului al XVII-lea

Sub domniile lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, precum şi mai târziu, sub domnii fanarioţi din sec. XVIII-lea, se înfiinţează în Principatele Române şcoli greceşti. Dascălii slavoni trec în rândul al doilea, şi limba greacă, adică mai mult *neo-greaca* decât elina, ia locul celei slavone. In aceste şcoli greceşti, singură gramatica elină absoarbe toată activitatea didascalilor şi a învăţăceilor; despre o cercetare serioasă a monumentelor literare şi artistice ale antichităţii nici vorbă nu e, aşa că adevăratul geniu elin rămâne cu totul necunoscut.

Despre limba *latină,* în aceste timpuri vitrege, nu găsim decât preocupări sporadice şi trecătoare la câţiva cronicari şi scrii-

tori români, şi aceste preocupări mai mult pentru a dovedi origina latină a neamului românesc, nu însă în scop cultural.

Limba *românească* nu era grăită decât de clasele de jos ale poporului, boierimea grecizată vorbea greceşte, iar scriitorii români, puţini la număr, lăsau să se vadă în scrierile lor influenţa greacă sau polonă. Numai pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea se poate vedea, la câţiva poeţi români, o influenţă culturală apuseană, în special *franceză*. Această limbă începuse să se răspândească în clasa cultă a boierilor greci şi români.

* * *

Dacă în limba vorbită de Români în cele mai vechi timpuri cunoscute se pot găsi elemente latine în număr destul de mare; dacă afirmarea unei înrudiri de aproape a Românilor cu poporul roman se vede stăruitor repetată în cele mai vechi cronici româneşti; dacă dovezi convingătoare despre caracterul predominant latin al limbii române s'au dat nu numai de cercetători români, dar şi de filologi şi lingvişti străini cu autoritate mondială; — cu toate astea, despre o cultivare serioasă a limbii latine în şcolile româneşti nu se poate vorbi decât cu începere din secolul al XIX-lea. In şcolile greceşti din Principate, în secolul al XVIII-lea, figurează, ce e drept, şi câte un profesor de latină şi unul de franceză, dar aceste limbi se învăţau doar facultativ şi prin mijlocirea celei greceşti.

Pe la sfârşitul sec. al XVII-lea şi la începutul sec. al XVIII-lea se întâmplă un fapt care va avea o mare înfluenţă asupra culturii româneşti, şi în special asupra limbii româneşti. Acest fapt este *Unirea cu Biserica rom.-catolică* a unui mare număr de români din Ardeal. Prin această unire, studiul limbii latine deveni indispensabil slujitorilor nouei biserici, cari trebuiau să aprofundeze teologia catolică. Venind astfel în contact cu scrierile latine, văzură asemănarea a o mulţime de vorbe latine cu vorbe corespunzătoare româneşti, şi aşa se redeşteptă la aceşti cărturari conştiinţa despre origina latină a limbii române, deci şi a neamului care o vorbea. Afirmarea acestei origini o făcuseră de mult cronicarii vechi, dar duşmanii naţiunii române o negau, oounând ca argumente de combatere marele număr de vorbe nelatine şi grafia cu cirilice. Cărturarii ardeleni înlocuiră deci în scrierile lor literele cirilice cu alfabetul latin şi se porniră cu zel să cureţe limba română de toate elementele străine, punând în locul lor cuvinte de origină latină, cărora le dau forme şi desinenţe arbitrarii, ca să le apropie de prototipele clasice. Limba română, după concepţiunea acestor reformatori, e considerată ca o corupţiune a limbii latine clasice; de aci regula dată de ei: „*Voces latinas sic corrumpe ut fiant daco-romanae sive valachicae*".

Această concepţiune, greşită dela început, de a porni dela latina literară a cărţilor în loc de latina rustică a poporului, s'a mai agravat prin aceea că promotorii *curentului latinist* şi discipolii lor n'au ţinut seamă de „evoluţiunea naturală, de perpetua

mobilitate a graiului în circulaţiunea-i plină de vieaţă". Rezultatul acestei mişcări, pornite cu cele mai frumoase intenţiuni, n'a putut deci fi decât dezastruos, căci în loc să promoveze, a împiedicat desvoltarea naturală a limbii.

Iată ce spune, în această privinţă un filolog român, azi filolog francez:

„In limbă s'a depus succesiv tot ce a agitat şiruri întregi de „generaţiuni. In diferitele ei stratificări s'a cristalizat ecoul vicisi-„tudinilor externe ale poporului, răsunetul marilor dezastre ca şi „al marilor victorii, contactul etnic şi urmările-i inevitabile, jugul „secular şi influenţele străine, gemetele trecutului şi speranţele „viitorului" [1]). Şi acelaş filolog conchide: „Sforţările cărturarilor şi ale pedanţilor de a purifica o limbă după vederi subiective este o întreprindere avortată din capul locului. Voinţa individuală rămâne paralizată acolo unde deciziunea nu poate emana decât dela popor, dela întreaga societate" [2]).

După curentul *latinist-etimologist* al Ardelenilor, a venit cel *italienist* al lui Eliade şi cel *fonetic-extrem-românizător* al lui Pumnul. Toate aceste încercări, pornite dela concepţiuni personale, au rămas „simple curiozităţi istorice", şi limba română, ca toate limbile vii, şi-a urmat şi-şi urmează încă evoluţiunea ei naturală. Dacă în lexicul limbii sunt multe vorbe de origină străină [3]); dacă forma exterioară a vorbelor de origină latină nu mai seamănă cu prototipul lor,—aceasta însemnează că timpul şi împrejurările au exercitat influenţa lor inevitabilă şi, a ne întoarce înapoi sau a ne opri în loc ar fi a lucra contra naturii, sau a ne condamna la moarte cu tot înadinsul.

* * *

Din cele ce preced se vede lămurit pentruce studiul serios al limbilor latină şi elină şi o cunoaştere solidă a literaturii şi artei antice a întârziat atât de mult în ţările române, deşi conştiinţa originei latine a fost totdeauna viuă în pătura cultă din aceste ţări şi influenţa culturii eline asupra celei latine a fost cunoscută cărturarilor români.

In sec. al XIX-lea, după mişcarea lui Tudor Vladimirescu şi eliberarea noastră de sub domnia Fanarioţilor, conştiinţa naţională se manifestă mai liber şi mai puternic, şcoala românească ia un caracter naţional iar limba română ocupă locul de cinste în această şcoală. Cărturarii veniţi din Ardeal, ca şi cei din Bucovina şi cei din Principatele Române, se preocupă să dea limbii o formă definitivă şi să creeze o literatură naţională. Dacă în această preocupare a lor au fost conduşi de concepţiuni greşite, cum am arătat mai sus, organismul viu al limbii şi-a urmat evoluţiunea-i naturală şi, din lupta dintre diferitele curente pornite de

1) *Lazăr Şăineanu*, Istoria Filologiei Române, Bucureşti, Edit. Socec, pag. 194—95.
2) Idem, ibidem.
3) Nemuritorul *B. P Hasdeu* a dovedit că acelea care circulă mai des în graiul poporului sunt de origină latină.

cărturari pe de o parte şi de rezistenţa viguroasă a graiului viu poporan de altă parte, a rezultat acea limbă armonioasă care a dat putinţă scriitorilor şi poeţilor de mai târziu ca să se facă înţeleşi în ţară şi apreciaţi în străinătate.

Un fapt care a contribuit mult la modelarea şi îmbogăţirea limbii române a fost şi *influenţa franceză*. Această influenţă, care a început să se arate în sec. al XVIII-lea, devine din ce în ce mai puternică în sec. al XIX-lea şi ne apropie tot mai mult de cultura apusană-latină. După modelul şcolilor franceze se organizează şcolile secundare româneşti. Limbile latina şi elină se introduc în programele acestor şcoli alături cu limba maternă, iar autorii clasici din aceste două limbi se citesc şi se traduc alături cu autorii francezi. Aşa se dă putinţă tinerimei să-şi însuşiască instrumentul cu ajutorul căruia să pătrundă cultura *Antichităţii clasice* [4])

Astfel au mers lucrurile până la o vreme: cele două limbi, nu numai că erau obligatorii pentru toţi elevii din gimnazii şi licee, dar li se da în programe şi orarii un loc important şi ore destule pentru o temeinică însuşire şi pătrundere în structura şi spiritul lor. Învăţarea limbii latine se începea chiar din clasa I-a, iar l. elină din clasa III. Numai aşa s'a putut ajunge ca la examenul de bacalaureat să ni se ceară la Iaşi, nouă de acum 50 de ani,. traducerea în latineşte în scris a unui text român scos din cronicarul Miron Costin, iar la examenul oral citirea şi traducerea în româneşte de ori-unde s'ar deschide un autor grec din cei ce figurau în program. In liceul din Botoşani, unde a învăţat cel ce scrie aceste rânduri, regulele de prosodie latină în cl. VI-a se memorau în versuri latine, iar profesorul de latină se adresa elevilor în latineşte şi cerea răspuns tot în această limbă. La liceele din Iaşi şi Bucureşti, precum şi în multe alte centre din ţară, limbile clasice, şi în special l. latină, se cultivau serios şi dau rezultate frumoase.

In *Oltenia*, la liceul din Craiova, sub direcţiunea neuitatului G. Fontaninu şi a urmaşilor săi, profesorii de latină stăruiau mult în predarea acestei limbi şi căutau să insufle elevilor dragoste şi admiraţiune pentru antichitatea clasică. Aceaş tradiţie a călăuzit şi pe profesorii gimnaziilor şi liceelor oltene înfiinţate mai târziu la T.-Severin, Caracal, Râmnicul-Vâlcii, Târgu-Jiu şi Slatina.

Cu timpul însă, şi mai ales cu mania de a *reforma* — aş zice a *rău-forma* — mereu învăţământul şi programele, aşezarea acestor două limbi a tot fost degradată şi timpul învăţării lor din ce în ce scurtat, până când a ajuns ca l. latină să se înceapă în cl. III-a, iar elina în cl. VI-a, şi atât una cât şi cealaltă să aibă ore de predare prea puţine; apoi la bacalaureat elina să nu mai figureze deloc, iar latina să fie facultativă pentru cei ce vor binevoi a o lua ca obiect de examen.

---

4) Traduceri din l. Elina şi Latina s'au făcut în România de pe la începutul sec. al XIX-lea. Vom cita numai pe *Vasile Aaron*, care la 1805 traduce din *Aeneida* lui *Vergilius*, pe *Bolintineanu*, care traduce din *Sapho*. Nu mai vorbim de numeroasele traduceri din epoca lui *Heliade Rădulescu*. (V. Orpheus, An. IV, No. 2).

Aceasta este starea lucrurilor în licee. Fatal se va resimți decăderea și la Universitate Unde altădată, la Dreptul Roman se cerea citirea în original și interpretarea Pandectelor și a Digestelor, astăzi e destul ca studentul să reciteze mecaniceşte pe *„Infans conceptus....“* sau pe *„Actor sequitur forum rei“* ca să treacă examenul la această materie, chiar dacă nu ştie diferența între *adrogatio* și *abrogatio*, sau crede că *quaestio domitiana*, înseamnă chestiunea împăratului Domitianus.

Dar la *Facultatea de Litere*, unde altădată se cerea la l. elină citirea în original a tragicilor și traduceri din poeții lirici, iar la latină traduceri și comentarii asupra operelor lui Cicero, Tacitus, Horatius, Vergilius etc., ce se mai poate cere astăzi?

Această stare de decadență a studiului limbilor clasice a pus pe gânduri câțiva intelectuali rămași fideli culturii clasice, și pornind dela gând la faptă, au întemeiat la 1924 o revistă de propagandă și au publicat modèle de traduceri și comentarii, recenzii și informațiuni bibliografice, etc.

Revista poartă numele legendarului **Orpheus,** și scopul ei este *„de a răspândi în marele public, și mai ales printre tinerii școa- „lelor secundare și superioare, cunoștințe solide despre toate .domeniile clasicismului greco-latin și a stimula interesul lor „pentru aceste studii“.*

Fundatorii sunt profesori universitari și profesori de școli secundare, cari, pe lângă dragostea pentru cultura vechiă clasică, urmăresc și un scop patriotic; ei sunt convinși că: *„Antichitatea „greco-romană... va fecunda genlul românesc și-l va pune în „stare să-și achite datoria față de omenire“.*

In Aprilie 1925 are loc un congres al filologilor români la București și se publică un memoriu redactat de o comisiune aleasă din sânul congresului și adresat Ministerului Instrucțiunii. Acest memoriu arată *„motivele pentru care limbile latină și „greacă se cuvine să aibă, în economia programelor noastre „liceale, un loc de frunte“* și este semnat de: V. Bogrea, D. Burileanu, D. Evolceanu, D. Marmeliuc, G. Popa-Lisseanu și I. Valaori.

Totodată cu acest memoriu, profesorul V. Bogrea publică în „Societatea de mâine“ din Cluj: *„Reflexii asupra anticlasicismului“*, în care combate cu argumente solide pe cei ce neagă utilitatea studiilor clasice pentru nevoile prezentului și viitorului.

Revista „Orpheus“, pusă sub redacția d-lor G. Alexandrescu, D. Evolceanu, Cezar Papacostea, G. Popa-Lisseanu, Iul. Ștefănescu și Iul. Valaori, apare regulat la București dela Dec. 1924 —Dec. 1928, având de colaboratori pe cei mai buni profesori și iubitori de cultură clasică din toate regiunile României, și articolele pe care le publică în acest interval de timp contribue mult la redeșteptarea gustului pentru clasicism în tineretul școlilor noastre. O întrecere în studii originale și în traduceri frumoase din autorii clasici greci și latini, de către profesori cunoscuți, precum și exerciții și teme făcute de elevii școlilor secundare sub

îndemnul profesorilor lor, se vede din cele publicate în această revistă.

In anul IV, No. 1 din „Orpheus", se publică un Apel adresat de „The Grammar School Carlisle England, Dec. 1927 „ad discipulos litterarum scholae Romaniae", îndemnând pe şcolarii noştri la o corespondenţă interscolară în limba latină. Nu ştiu ce efect va fi avut acest apel.

Tot în această revistă d-l profesor Paul I. Papadopol publică un articol foarte interesant, sub titlul „Pentru educaţiunea clasică".

* * *

Oltenia, păstrătoare fidelă a multor urme din vechea aşezare romană, Oltenia, care a fost totdeauna părtaşe la orice mişcare culturală; Craiova, care a avut în fruntea şcoalelor sale pe un *Eufrosin Poteca*, pe un *Gh. Pleşoianu*, pe un *Ion Maiorescu* şi pe distinsul latinist *Fontanin*, nu putea să rămână nepăsătoare la mişcarea de redeşteptare a culturii clasice. In adevăr, chiar printre fundatorii şi colaboratorii revistei „Orpheus" vedem figurând foşti elevi ai Liceului din Craiova, ca: *D. Burileanu*, *I. M. Marinescu*, profesori universitari, apoi: *N. D. Locusteanu*, *El. Constantinescu*, *N. I. Herescu*, *Drăgoescu*, *D. M. Pippidi*, *Valentin Georgescu* şi alţii. După îndemnul profesorilor din Oltenia, mulţi elevi din Craiova, T.-Severin, Caracal, R.-Vâlcea, T.-Jiu şi Slatina trimit la „Orpheus" traduceri din latina şi elina.

In „*Arhivele Olteniei*", preţioasa revistă din Craiova, fundată de neuitatul Dr. Laugier şi activul profesor C. D. Fortunescu, s'au publicat deasemenea cercetări interesante asupra unor monumente şi localităţi din timpul Romanilor. Sunt de remarcat mai ales cele făcute de marele iubitor de antichitate, neobositul cercetător Bărcăcilă din T.-Severin.

Paralel cu „*Orpheus*" din Bucureşti, se înfiinţează deci în Craiova, la 1926, o altă revistă „*pentru studiul literaturilor clasice, în desvoltarea lor şi în legăturile lor cu literaturile moderne*". Această nouă revistă îşi iea numele de **„Favonius"**, titlu care arată „*intenţia de a stârni, în studiul literaturilor clasice, un vânt nou de primăvară, de tinereţe, de actualitate*[5]). Fundatorul şi animatorul revistei „Favonius" este tânărul conferenţiar dela Universitatea din Bucureşti, *N. I. Herescu*, având colaboratori pe *Valentin Georgescu*, *Tudor Vianu*, *I. M. Marinescu*, *G. Murnu*, *Teodor A. Naum*, *D. Murăraşu*, *Cezar Papacostea* şi *I. Valaori*.

In cei patru ani de existenţă a celor două reviste: „*Orpheus*" şi „*Favonius*" s'au publicat studii originale, critici obiective, traduceri modèle şi recenzii informatoare de mare folos pentru cei cari se interesează de clasicism. In anul al cincilea, cele două reviste de clasicism se contopesc într'una singură, cu titlul simplu de «*Revista clasică*».

5) Cuvânt înainte, la vol. I, fasc. 1—2, din Fevr. 1926.

Revista clasică, publicaţie trimestrială, apare la începutul anului 1929 şi este scoasă de un comitet compus din domnii: *G. Alexandrescu, D. Burileanu, D. Evolceanu, N I. Herescu, S. Lambrino, I. M. Marinescu, G. Murnu, Teodor A. Naum, Cezar Papacostea, G. Popa-Lisseanu* şi *I. Valaori.* Comitetul a însărcinat cu direcţia revistei pe dl. *N. I. Herescu* din Craiova. Primul său număr cu noua-i titulatură (Ian.-Mart. 1929, An. V) se deschide cu un „*Cuvânt înainte*", care pe deoparte este un preţios şi interesant document critic asupra situaţiei regretabile care s'a creat la noi clasicismului la liceu şi la universitate, iar pe dealtăparte este un adevărat studiu doveditor al importanţei culturii clasice pentru valoarea sa etică, estetică şi pedagogică.

In acest număr de 106 pagini se publică: a) Articole şi studii originale, de I. Valaori, Cezar Papacostea şi I M. Marinescu; b) Traduceri din poeţi latini şi elini, de: G. Murnu, N. I. Herescu, Val Al. Georgescu, Cezar Papacostea; c) Cronică şi recenzii, de N. Herescu, V. Georgescu, I. Didilescu; d) Discuţii însemnări şi rectificări, de D. M. Pippidi, N. Herescu, G Popa-Lisseanu, Quidam & Co. In fascicolele, tot mai interesante prin conţinut, care urmează, mai ales dela 1930 înainte, tot sub conducerea craioveanului *N. I. Herescu,* numărul colaboratorilor creşte mereu, articolele de studii originale, precum şi cele de critică, de recenzii şi de informaţiuni sunt din ce în ce mai instructive şi mai interesante. Deasemenea fiecare fascicolă poartă şi un rezumat în limba franceză al conţinutului ei.

Nu putem rezuma aci şi nici măcar reproduce titlurile din conţinutul bogat şi interesant al fascicolelor ce formează anii 1930 şi 1931 [6]), şi la care colaborează personalităţi cunoscute ca: Ramiro Ortiz, Jérôme Carcopino, Th. Simenschy, Jean Coman, Camilla Paul, Jean Malys, etc. Vrem numai să semnalăm câteva studii extrem de importante, datorite colaboratorilor olteni, şi anume:

N. I. Herescu: „Poetae docti" (interpretarea epitetului *doctus),* şi „Tiburul" la Horaţiu şi în poezia latină.

D. M. Pippidi: „Note la cultul imperial", precum şi studiul său: „le Numen Augusti", publicat în l. franceză de către *Société des Etudes latines,* în revista-i cu acelaş nume din Paris.

D. Burileanu: „Actorii la Greci" şi „Arghirofilia şi repartizarea averilor la Atenieni".

I. Popescu-Spineni: „Dreptul roman şi sarcofagul dela Constanţa" şi „Senatus-consultele Romanilor ca surse de Drept".

Valentin Al. Georgescu: Origina magică a lui „Urbs".

In rezumat cele trei tomuri publicate în cei şapte ani (1925—31) sub cele trei titluri: *Orpheus, Favonius* şi *Revista*

---

6) *Arhivele Olteniei* au publicat regulat recenzii, semnate de d-l C. D. Fortunescu, şi nu e nevoe să revenim asupra lor.

Clasică, formează un izvor fecund de studii şi de informaţiuni folositoare nu numai specialiştilor, dar tuturor acelora cari se mai interesează astăzi în Ţara Românească de limbile clasice (elina şi latina) şi de antichitatea clasică şi nu ignorează importanta lor influenţă şi netăgăduita lor contribuţiune la o solidă cultură modernă în orice direcţiune.

■■■■■■■■■■■■

Pescăriile vechi ale Olteniei

de **Ion Donat.**

S'a pretins multă vreme în istoriografia noastră că singurul pământ din Dacia-Traiană, locuit stabil în vremea năvălirilor, ar fi fost muntele. Această teorie însă, bazată pe constatarea că, la adăpostul înălţimilor, viaţa se putea desfăşura în mai mare siguranţă, nu ţinea seama de două elemente ale câmpiei, care ofereau din plin mijloace de siguranţă şi hrană: **pădurea şi balta.**

Dintre amândouă, pădurea e desigur mai apropiată de firea poporului: noţiunea de libertate şi veselie este legată pretutindeni, în folklorul românesc, de adăpostul pădurii. Apoi, în luminişuri sau în ţelina defrişată, — în „curaturi" —, s'a putut face agricultură în toate perioadele turburi ale istoriei noastre.

S'ar părea că, în schimb, balta a rămas oarecum depărtată de preferinţele Românului: agricultorul a găsit totdeauna accente de dispreţ pentru îndeletnicirea, mai uşoară, a pescarului. In trecut însă nenumăratele bălţi ale pământului românesc au fost, nu numai din punct de vedere economic, un element primordial pentru întreaga viaţă a câmpiei.

Intr'adevăr, s'a observat că anumite vaduri ale marilor noastre râuri, dar în acelaş timp şi viaţa specială a bălţii din Sud-Estul Munteniei, pot foarte bine sta în legătură cu primele formaţiuni politice închegate pe pământul nostru. Căci dacă traducerea lui **„brodnic"** prin „om dela vaduri" este adevărată [1]), atunci tocmai acestei situaţii strategice privilegiate, de stăpânitori ai trecerilor, se datoreşte înfiinţarea statului Brodnicilor, la începutul sec. al XIII. După o observaţie mai nouă, acest prim stat muntean ar putea fi legat, peste deltă şi bălţile Dunării, de formaţiunile politice cunoscute, ale Paristriei dobrogene [2]).

1) D-l C. Kogălniceanu crede că termenul trebue înţeles ca venind dela slavicul *brdo*, respectiv munte. Terra Brodnik ar însemna deci Muntenia, Cf. Românii de dincolo de Carpaţi sub dominaţiunea Ungurilor până la întemeierea Ţării Româneşti în Arhiva, XXXVI, nr. 3—4, p. 200.

2) N. Iorga, Brodnicii şi Românii, (în Mem. Ist. seria III, tom. VIII), p. 2—5.

Dar importanţa ce s'a dat apei, cu deosebire în trecutul mai departat, când substratul etnic slav se menţinea mai puternic, se poate urmări şi aiurea, în legătură cu aşezarile omeneşti ce ni s'au păstrat. Râmnicu-Vâlcea, care e unul dintre cele mai vechi oraşe ale Olteniei [3]), îşi ia numele, ca şi omonimul său muntean, dela **„râmnicul"** de alături, dela iazul în jurul căruia s'a creiat aşezarea. Vechiul târg al Craiovei este tot atât de legat de balta sa legendară; iar dintre sate, prima aşezare cunoscută în ţara de dincoace de Olt, este un sat de pescari: Celeiul.

Trebue observat apoi că, în toponimia bălţilor, terminologia curat slavona este covârşitoare: aproape toate bălţile şesului au capătat astfel de numiri. Şi cum la şes toponimia în genere are acest caracter, se poate susţine că procesul de contopire dintre elementul slav şi cel daco-roman, s'a petrecut nu atât la munte, unde infiltraţia straină se putea face mai greu şi unde se păstrează mai mult din tipul şi toponimia veche, ci mult mai uşor la şes, — nu însă în pustia de iarbă a stepei, ci pe laturile mai ferite ale câmpiei, dealungul râurilor şi împrejurul bălţilor, de care mitologia slavă era fundamental legată.

Cât despre importanţa economică a pescuitului, se poate susţine că ea a descrescut în măsura în care viaţa organizată şi agricultura au fost restabilite în câmpie. Caci, atunci când civilizaţia daco-romană a dispărut în tot ce era **formă** în legătură cu viaţa materială, pentru societatea nou-creată îndeletnicirile primare au câştigat, în mod firesc, o valoare deosebită. De aceia, într'o vreme în care, la şesul deschis — foarte prost populat de altfel — nu se putea face agricultură, bălţilor dunărene, care ofereau nu numai poziţii strategice, dar şi hrană fără prea multa muncă, au trebuit să aibe o importanţă mai mare. Actele ungureşti privitoare la Banatul Severinului fac cele dintâi dovadă de aceasta, iar după Intemeere, principala avere daruită de voevozi primelor mânăstiri ale ţării este formată tocmai din şireagul de bălţi de pe linia Dunării. De atunci încă, peştele era şi articol de export: primele tratate comerciale ce avem, cuprind şi aşezământul privitor la vama ce se percepea la baltă sau în diferitele oraşe ale ţării, la trecerea carélor cu peşte; iar lângă acest drept de vamă, care figurează şi în tratatele mai noui, a existat încă dela început, două impozite în imediată legătură cu peştele: **măjăritul sau darea de majă** şi **fumăritul bălţilor.** In domnia lui Constantin Brâncoveanu, darea măjăritului privea negoţul de peşte, percepându-se dela negustori şi căruşi, după numarul boilor din jug [4]), — pe când fumăritul

3) S'a susţinut chiar că aici a fost reşedinţa voevodului Litovoi. Cf. C. Kogălniceanu, Cercetări critice cu privire la ist. Rom., fasc. I, (Buc. 1908), p. 11.

4) «Să ia şi măjăritul, dăla ceia ce poartă majă dă peşte sărat prin târguri şi prin sate, dă la câţi boi ar avea la car, dă bou po ug 1,20 ... şi dela ceia ce poartă peşte proaspăt cu căruţe..... să aibă a luarea dela car po bani 120; şi dela ceia ce sară peşte

se lua „da la tot omul, câţi vor fi locuitori pe baltă, şi' dela toţi oamenii, cei ce le vor ajunge moşiile cu căpătâiul în baltă... de **pot** po bani 272 după obiceiu..." [5]). Către sfârşitul sec. al XVIII-lea însă, darea aceasta era plătită şi de cei ce mergeau să încarce peşte la baltă [6]).

Pe lângă acestea, în Oltenia mai aflăm un havaet special, zis **„al undiţei"**, pe care trebuiau să-l plătească pescarii dela ţărmul Dunării, dintre **Ruşava** şi Calafat, adică de pe cursul oltean al fluviului, bogat în peşte, pe care îl menţionează şi vechile documente ungureşti. Havaetul, care formează o deosebire fiscală specific olteană, poate fi pus în legătură cu veniturile vreunei boerii locale [7]). La 1813, când Gh. Caragea Vvd. încuviinţează să se ridice din nou, darea era de un galben pe an [8]).

*

In cadrul materialului documentar privitor la bălţile noastre, isvoarele de informaţie istorică în legătură cu Oltenia, formează un domeniu aparte. De altfel, condiţiunile de viaţă locală au creiat şi aci stări de lucruri deosebite: iată de ce constatările ce urmează vor avea un obiectiv special, privind numai această parte a pământului românesc. Cele câteva generalităţi de mai sus trebuesc primite ca o simplă introducere.

*

Prima menţiune documentară despre pescăriile oltene este cuprinsă în diploma regelui Ungariei Bela al IV-lea, dată Cavalerilor Ioaniţi în anul 1247 [9]). Printre veniturile pe care vistieria regală trebue să le fi adunat din Oltenia, cele realizate de pescăriile din Sudul ţării au meritat din partea regelui o atenţie deosebită, de oarece s'a specificat anume în diplomă că pescuitul în Dunăre şi pescăria dela Celei au fost oprite, pe jumătate, pentru Coroană.

Trebue observat că, în pasagiul referitor la această chestiune, se face deosebire între **piscationes,** adică pescăria propriu zisă, balta naturală sau vadul râului utilizat pentru pescuit, şi **piscine.** iazul care, ca cel dela Celei, a fost oarecum amenajat de mâna omului [10]).

Dar existenţa unei astfel de pescării în şesul oltean,

---

proaspăt pen vaduri să aibă a luare ca dela prospătaşi. .» . Iorga. Anciens documents de droit roumain, II, 417—418, (CCCLI) şi Studii şi doc. V, p. 341, no 1.

5) Birul este plătit de toţi aceştia: «au călăraşi, au saragele, au martalogi, au birnici, au Armeni, au Chiproviceni, au Ţigani, afară numai din satele care vor avea hrisoave domneşti» *Violenii* vor da fumăritul dublu Ibidem.

6) Astfel Câmpulungenilor li se dă hrisov, «*să fie iertaţi de fumărit, vericare dintre orăşani a merge să încarce peşte dela Baltă, să nu dea fumărit,* lără numai să aibă a da la mănăstirea din Câmpulung, dela un car de peşte oca 5, după cum le-au fost obiceiu....» Urechiă, Ist. Rom. III, p. 29.

7) O stare similară a fost în Muntenia propriu zisă, inainte de 1761, unde Stolnicul cel Mare avea, ca mertic dela Curte, balta Greaca. Iorga, Studii şi doc XXII, pag. 23

8) Urechiă, op. cit. X A. p 486—487

9) Doc. Hurmuzachi, I, p. 250.

10) «..... praeter *piscationes* Danubii ac *piscine* de Cheley». Ibidem.

înainte de întemeerea Ţarii Româneşti, aduce pe lângă concluzia unei vieţi sociale relativ aşezate, dovada importanţei economice deosebite pe care trebue să o fi avut, la această dată, pescuitul. Am observat şi mai sus că singura localitate din Oltenia pomenită în diploma lui Bela, şi deci cea mai veche aşezare cunoscută în aceste părţi, este satul de pescari creat lângă iazul Celciului; iar împrejurarea că vechea denumire s'a putut păstra până azi, e o dovadă că niciodată această aşezare nu a fost părăsită, cu toate că era la şes, aproape de marginea stepei.

Dar din isvoarele ungureşti privitoare la pescuit, se pot trage şi unele încheeri în legătură cu problema vechei geografii politice a Olteniei. Anume, întrucât pescăria dela Celei cădea, în epoca dinaintea întemeierii, în sarcina administraţiei Banatului de Severin[11]), urmeaza să admitem că această posesiune de graniţă, menită a fi post înaintat de apărare în potriva duşmanilor din Rasarit şi Miaza-zi ai Ungarici, cuprindea neaparat, într'o vreme mai veche, satele de pescari dunăreni, cel puţin între Turnu Severin şi Celei, adică de pe aproape tot cursul oltean al fluviului.

Dupa întemeierea Ţarii Româneşti, pescăriile Olteniei sunt menţionate încă dela început, în cel mai vechiu document intern ce ni s'a pastrat: hrisovul lui Vladislav Vod. dintre anii 1369—1374[12]), pentru daniile făcute mânăstirii Sf. Antonie dela Vodiţa[13]). Prin acest hrisov, Vladislav închina mânăstirii zidite, cu ajutorul vistieriei sale, de popa Nicodim: „satul Jidovştiţa... şi pe Dunăre dela opt vârşii venitul domnesc, şi toată vâltoarea din mijloc cu toate, şi Dunarea dela cataracta Nucului, ce duce la podul cel mai de sus, la Ruşava...", — adică o bună parte din cursul Dunării, pe care regele Ungariei nu voise a-l ceda în întregime Ordinului, în secolul anterior[14]).

Fiul şi urmaşul lui Vladislav, Radu I, ctitor al mânăstirii Tismana lângă acelaş Nicodim, dărueşte acesteia, printr'un hrisov cunoscut doar din întăririle posterioare, „Vadul Cumanilor cu jumătate Toporna, şi balta Bistreţu, dela Topliţa până la Gârla cea Repede, mai sus de Covaciţa, cu satul Hrisomunţii şi Tismana pe ambele părţi, cât a fost ligăşească şi ruşească"[15]). La acestea Mircea cel Bătrân va adăuga la rându-i „satul numit Jarcovţi şi Săliştea Stăncişor pe balta Bistreţ la Bdel, unde fusese satul Breşniţa şi ambele Veronice şi Prilepeţi şi Petroviţa şi Verbiţa"[16]) — şi tot a sa este porunca din 1406, după care „nimeni să nu cuteze a se încerca să pescuiască în apa

11) Zimmermann-Werner, I, p. 74; cf. Iorga, Ist. pop. rom. I, p. 259.
12) Pentru datarea acestui document, cf. N. Iorga, Ist. bis. rom., p. 42.
13) Ştefulescu, Tismana, ediţia I, p. 48.
14) Mai precis apare această posesiune în hrisovul lui Dan Vvd: «satul Jidovştiţa cu pârâul, *şi toată pescăria dunăreană cea din mijloc*, şi venitul dela 8 vârşii *şi Dunărea dela Orahova până la podul cel de sus*..». Ibidem, p. 152.
15) Ibidem, p. 152.
16) Ştefulescu, Tismana, ediţia I, p. 34-35; cf. şi Haşdeu, Arh. Ist. tom III, p. 191—193.

Tismanei... începând dela sat până la munte, ci numai calugării să fie volnici". Hrisovul, dat la Severin, unde voevodul mersese în întâmpinarea regelui Sigismund, e întărit cu amenințarea urgiei domnești și blestemul lui Nicodim [17]).

Aceste danii vor fi întărite și adăogate pe rând de Domnii următori, însuș regele Sigismund al Ungariei și, mai târziu, Ioan Corvin de Uniade, dând câte o diplomă pentru ele [18]). La 1480, Basarab Mlad confirmă stăpânirea mânastirii peste vama dela Calafat, balta Bistrețul, Balta-Albă, Jiețul, Plateţul, Cotlovul și Calistea, „pentru ca le au fost date de bătrânii Domni și de moșul Domniei Mele, Dan Vvd" [19]).

Aceste posesiuni și drepturi de vamă apar mai pe larg, la 1529, într'un nou hrisov de întărire dela Moise Vodă, când se enumeră toate bălțile acestea „ce le sunt avere ohavnică și moșie, luând călugării din 10 pești un pește, — și fie orice baltă mică sau mare până la Calafat, să ia din 10 pești un pește, iar din balțile sarate să ia de o luntre cu pești aspri 30, și de maje aspri 15, și de car aspri 4, și de povara de cal aspri 2; iar dela balțile până la Severin, fie balta măcar mica, măcar mare, de 10 pești un pește" [20]).

Geograficește însemnează că aceste drepturi de vamă și dijmă, — în care se cuprind și daniile făcute Vodiței și trecute, după dărăpănarea ei, la mânăstirea Tismana —, se întindeau pe toată linia Dunării, dela hotarul vestic al țării, până la balta Bistrețului. Dar dacă multe din localitățile importante, erau, de fapt, în stăpânirea Tismanei, existau tot aci alte posesiuni străine, mai de grabă nesupuse acestor drepturi de dijmă. Altfel nu s'ar putea explica dece, în Iunie 1535, Radu Paisie putea dărui lui Jupan Țalapie Logofătul, pentru slujbele făcute voevodului în țări străine, o posesiune de pe însăș această linie a Dunării, și anume: „siliștea du peste Jiu ce se numește Strâmbele toată, și cu bălțile și cu gârla, — și Cotloavele toate și balta și gârla și în câmp, — și Dumbrava Năsipului toată și până în hotarul Călugărenilor și de aci până în hotarul Hristianii, pentrucă aceste silişti și moșii au fost pustiit loc domnesc al Domniei Mele" [21]). Documentul nu face nicăeri mențiune de drepturile de vamă cuvenite mânăstirii Tismana.

Posesiunea aceasta, care inițial cuprindea suprafața considerabilă dintre Băilești, Călugăreni și Piscul Năsipului, coborând până în apa Dunărei, va trece mai târziu în stăpânirea mânăstirei Govora, care își va păstra posesiunea și sub stă-

17) Ibidem, p. 47.

18) In diploma lui Sigismund: « ..... vama de negot și trecere să fie ale popii Agaton și ale călugărilor..... și vârșiile și vâltoarea de pescuit în Dunăre....». In op. cit. ediția II. p 158; cea a lui Corvin idem, p. 162

19) Ștefulescu, op. cit. p. 170

20) Idem. ibidem, ed. I, p. 52.

21) St. St. Tutescu și Danilescu, Monografia satului Catanele, p 161.

pânirea Austriacilor [22]). Intre vecinii menţionaţi în documentele acestei mânăstiri, se întâlnesc nu numai posesiunile Tismanci, ci şi ale Tutanei muntene, care şi ea stăpânea deci în aceste părţi [23]). Mai la apus de aceste localităţi, Câmpul Severinului era împărţit între Tismana, Govora şi o ceată de moşneni [24]).

Foarte de timpuriu încă, posesiunile mânăstirei Tismana de pe linia Dunarii, au fost încălcate de Turcii malului vecin. Astfel, la 1491, când Vlad Vvd. Călugărul întăreşte stăpânirea mânăstirei peste sate din colţul vestic al ţării, dela hotarul bănăţean care, la această dată, nu era nici el definitiv stabilit —, voevodul menţionează că „ce au luat Turcii sau Ungurii, Domnia Mea n'are ce a face, decât ce se va afla sub cuprinsul Domnii Mele în Ţara Românească" [25]). Mai târziu, sub Antonie Vodă, diferendul se accentuiază, „când mai cu seamă se sculase şi un Turc nazir dela cetatea Ozu, numit Deli Mârzac, care stăruia cu chipuri şi cuvinte amăgitoare să ia bălţile Valahiei şi să fie pe seama lui, zicând că aşa au fost mai înainte... şi ducându-se şi la Impărăţie cu meşteşuguri, ca un om rău şi răuvoitor al pământului. Văzând, zic, Domnia Mea aceasta şi în alt chip neputând ce să facem, am hotărât cu prea-onorabilul nostru părinte, Mitropolitul Ungro-Vlahiei... şi cu toţi prea-onorabilii noştri dregători, să nu lăsăm a se călca pământul Valahici şi vechile hotare de către Turci". O solie, trimisă de Voevod la Constantinopol, căpătă dela Poartă pe Aga Selam Ceauş, „mumbaşir asupra acestei pricini şi cu hocimat împărătesc la trei cadii" din cetăţile Dunării, care împreună cu boerii au pus pietre de hotar atât „la **Ruşava,** la hotarul de sus al ţării", cât şi pe marginea Dunării, până la Brăila. „Aşa a rămas nazirul acesta Deli Mârzac, care se sculase cu judecată pentru bălţi, ca unul care au umblat fără pricină". Satele Jaloviţa şi Bahna din Mehedinţi sunt reîntărite cu această ocazie mânăstirii Tismana, dar despre vechiul drept de vamă în bălţile dunărene nu se mai face nici o menţiune [26]).

Şi mai târziu, la începutul secolului al XVIII-lea, în hrisoavele prezintate stăpânirii austriace, aceste drepturi nu mai apar: mânăstirea Tismana avea atunci numai jumătate din venitul pescuitului în balta Bistreţ, cealaltă jumătate fiind a schitului Stăneşti [27]). La aceiaş dată, mânăstirea Arnota avea o treime din pescuitul bălţii dela Măceş [28]).

La Răsărit de gura Jiului, în regiunea fostelor pescării ungureşti dela Celei, îşi avea, încă dela sfârşitul sec. al XV-lea, posesiunile sale foarte importante, mânăstirea Bistriţa. Afară

22) N Dobrescu, Istoria bis. rom. din Oltenia în timpul ocupaţiei austriace, p. 251.
23) Şt. Şt Tuţescu şi Danilescu, op. cit. p. 162.
24) N G. Dinculescu, Vechi impărţiri ad-tive, în Arh. Olt. an. II, 7, p. 169
25) N. G Dinculescu, op. cit. p. 170.
26) Ştefulescu. op. cit., ed. I, p. 70.
27) Doc Hurmuzachi, VI, pp. 271 şi 274.
28) Ibidem, p. 273; cf. şi Dobrescu, op. cit. p. 252.

de câteva posesiuni străine de mai mică importanţă [29]), această veche moşie craioveasca, — a unei familii deci care avea şi alte legături în colţul romanaţean al Olteniei , cuprindea o bună parte din latura dunăreană a judeţului, întinzându-se între fluviu, Celei, Dăbuleni şi Grojdibod. Respectată de stăpânirea austriacă dintre 1718 şi 1739, această posesiune, — care reprezinta de fapt, în legătură cu peştele, singur privilegiul de a primi o jumătate din vama domnească —, este întărită şi de Al. Moruzi în 1793. La această dată, mila consta din: „vama domnească a bălţii ce se chiamă Balta Albă... cu toate gârlele şi semnele bălţii, din hotarul Dăbulenilor până la hotarul Grojdibodului, din vârful Tâmpei, pe hotarul viilor, în vârful Mamichii, unde au fost pus Doroftei parul, în gura Cuşmiţei, în grindul Ostatului, la gârla Buzoianului, în gura Vădinului, la câmpul din Tâmpa, la măgura Boului, la măgura Otşe, la Inşiratele, la Băşicuţa, în calea Vădăstriţii, în gârla Celeiului, **cu toate gârlele care le-au făcut Banul Barbu Craiovescul cel Bătrân.** Să aibă a lua sfânta mânăstire dela această baltă, în toate gârlele acestea ce s'au numit mai sus, pe jumătate din vama domnească, i dela năvoade, i din cârme, i din coteţe, i din oştii, i din mreji, i din vama carelor şi din părpăr iar pe jumătate" [30]).

Este de observat că hrisovul lui Constantin Moruzi aduce un amănunt foarte important în sprijinul tezei susţinute mai sus, a caracterului oarecum artificial, de lucru amenajat, pe care trebuie să-l fi avut vechea baltă a Celeiului: actul pomeneşte de gârlele săpate de primul stăpân al moşiei. De altfel, asemenea gârle, — făcute aici pentru a permite peştelui să treacă din Dunărea umflată în bălţi, aiurea pentru alte scopuri —, se întâlnesc mai multe în documentele noastre. O carte a lui Vlad Vintilă Vvd., pentru altă moşie a mânăstirii Bistriţa, vorbeşte astfel de un iaz săpat într'un caz similar: „... aşa jupan Pârvul dvornicul, el, a pus un judeţ cu mila Domnului său, **de au făcut acest iaz tot cu sapele şi cu copăile** şi au făcut şi mori..." [31]). Trebue menţionat în aceeaş ordine de idei şi raportul administraţiei austriace a Olteniei, din 3 Noemvrie 1719, asupra pescuitului, care deslueşte pe larg metoda întrebuinţată de localnici pentru acapararea peştelui, prin ridicarea unui stăvilar de nuele şi bolovani în gârla de comunicaţie [32]). Deosebita grije, observată şi de autorul raportului, cu care trebuia făcut acest fel de lucru, apoi însemnătatea exploatării, care ocupa un mare număr de oameni, este încă o dovadă că această îndeletnicire s'a bucurat în trecut de o foarte mare importanţă.

---

29) La Răsărit, o parte a bălţii din hotarul Orlea era a mânăstirii Coziei; iar în latura dinspre Jiu, schitul Surpatele şi mânăstirea Dintr'un Lemn ridicau venituri din balta Grojdibodului. Doc. Hurmuzachi, ibidem

30) V. A Urechiă, op cit. vol. VI, p. 170.

31) St. Nicolaescu, Doc. slavo-române, p. 261.

32) C. Giurescu, Material pt. ist. Olteniei sub Austriaci, p. 385

Contribuţiuni la Revoluţia de la 1848 din Oltenia. Rolul Preotului Radu Şapcă şi altor feţe bisericeşti în această mişcare

de **A. M. Pârvulescu**, profesor.

Influenţa spiritului francez şi a şcoalei ardelene, cu pleiada ei de cărturari trecuţi în Principate, încheie o epocă: aceea a domniilor fanariote, străine de sufletul poporului român. Cu ea se pregăteşte prima fază a renaşterii noastre naţionale din 1821, întruchipată în Tudor Vladimirescu.

Cultura occidentală pătrunde din ce în ce mai temeinic în Principate, fie prin tinerii cari mergeau pentru a studia la Paris, Berlin, sau în oraşele Elveţiei, fie prin refugiaţii francezi veniţi la noi în vremea revoluţiei din 1789, sau prin cărturarii ardeleni cari, din pricina persecuţiunilor maghiare, îşi găseau refugiul la fraţii lor de peste Carpaţi, unde deschideau şcoli cu carte românească. Astfel Bucureştii şi Iaşii ajung focarele culturii noastre naţionale, unde va pregăti România liberă şi independentă de mai târziu. Aceasta este a doua fază a renaşterii noastre naţionale, reprezentată în Ţara-Românească prin Ioan Eliade Rădulescu şi N. Bălcescu, în Moldova prin Gh. Asachi şi M. Cogălniceanu, iar în Ardeal prin Gh. Bariţiu, Simion Bărnuţiu şi Andrei Mureşanu. Aceştia pregătesc, atât prin scris, cât şi prin grai, revoluţia din 1848 în Ardeal, Moldova şi Ţara-Românească.

Germenul acestei mişcări îl găsim în Franţa, care din 1789 nu se liniştise decât momentan, sub apăsarea pumnului puternic al lui Napoleon I. In Februarie 1848 revoluţia izbucni aci, dar cronologiceşte cea italiană şi cea elveţiană premerg celei franceze [1]). Din Franţa revoluţia se întinde în Germania, în Austria cea cu multe naţionalităţi şi care acum se gândeau la descătuşarea lor, pe când Ungurii voiau, pe lângă autonomie completă faţă de Viena, încorporarea cu sila a elementelor nemaghiare din regatul lor, a Ceho-Slovacilor, Sârbilor şi Românilor din Ardeal. Mişcările acestea nu au avut toate aceeaşi ţintă. Cea franceză nu urmărea decât un scop social-politic: acordarea de drepturi egale tuturor claselor sociale într'un guvernământ republican. Cea italiană urmărea însă un îndoit scop, ca şi toate naţionalităţile componente ale imperiului habsburgic: unul social-politic şi altul naţional.

Acest îndoit scop îl vom afla şi la baza mişcărilor dela 1848 din Principate, şi mai ales la revoluţionarii din Ţara-Românească, ceea ce denotă că aceştia nu au avut legături numai cu Lamartine, Michelet şi Edgar Quinet, ci şi cu Mazzini [2]).

1) S. Albini, Anul 1848 în Principatele Române, Tom. VI, p. XIII, Buc. 1910.

2) Alex. Marcu, Conspiratori şi Conspiraţii în epoca renaşterii politice a României, Aşezământ. cult. I. C Brătianu, pp. 54 – 56, Buc. 1930.

Toate aceste revoluţii însă — în Franţa, în Germania, în Austria — trăesc momente de mare entuziasm, dar de efemeră durată, căci popoarele nu aveau pregătirea necesară pentru guvernare.

Şi acum să ne oprim privirile asupra Revoluţiei dela 1848 în Oltenia noastră.

* * *

Oltenia şi-a păstrat anumite privilegii din timpuri care depăşesc întemeerea Ţării-Româneşti. Deşi peste aceasta din urmă stăpânea un singur voevod, nu erà şi un singur rând de dregători, ci judeţele de peste Olt îşi păstrau privilegii care semănau destul de bine cu autonomia [3]).

Banul erà atotputernic în Oltenia, având divan propriu [4]).

Reşedinţa banilor ajunge un focar de cultură, înnainte ca Lazăr să fi venit la Bucureşti (1816). Doi dascăli pun aci temeiul timpurilor nouă: unul Stanciu Căpăţâneanu [5]), care a tradus din Voltaire, din Rousseau, din Montesquieu şi care voia să publice o bibliotecă desfătătoare şi plină de învăţătură, ajutat fiind cu bani de Dinicu Golescu şi Stolnicul Dumitrache dela Eforia Şcoalelor, iar celălalt, Grigore Pleşoianu [6]), care a tradus din Fénelon şi care în cărţile sale, tipărite cu slovă românească, vorbeşte de origina noastră romană, de unitatea Românilor, plânge răpirea Basarabiei şi urăşte de moarte pe Ruşi.

Aşa dar în Oltenia a început şi un curent contra protectoratului rusesc, curent determinat atât de jafurile protectorilor creştinilor din imperiul otoman, cât şi de noul regim introdus prin Regulamentul Organic, care ştergea definitiv autonomia Olteniei. Ba în ajunul mişcărei avem de-aface la Craiova şi cu un curent contra lui Bibescu, domnul Ţării-Româneşti, din cauza felului cum au decurs alegerile pentru obştească adunare [7]). In fruntea acestui curent se găsea craioveanul Emanoil Kinezu, republican.

Dar noul regim introdus de Regulamentul Organic, ca o consolare acordată Olteniei, ridică şcoala din Craiova la rangul de colegiu [8]), care ocupa locul al doilea după cel din Bucureşti şi în fruntea căruia va ajunge mai târziu Ioan Maiorescu. Graţie acestui focar de cultură, care împrăştia lumina în toată Oltenia, graţie şi influenţei ardelene venite prin Râmnicul-Vâlcei, vedem că din Oltenia o pleiadă de tineri se îndreaptă către şcolile înalte

---

3) N. Iorga, Craiova şi Unirea, Arhiv. Olt., An. XII, Nr. 65 — 66, p. 1.

4) N. Iorga, Ibidem, pp. 1—4.

5) N. Iorga, Ibidem, pp. 1—4 şi Ist. Lit. Române în veac. XIX, pp. 126—127, Buc. 1907.

6) N. Iorga, Ibidem, pp. 1—4, Ibidem, p. 127.

7) E. Kinezu, Revoluţiunea din anul 1848 a Românilor dela Dunăre, p. 85—Buc. 1859.

8) N. Iorga, Craiova şi Unirea, Arhiv. Olt., An. XII, No. 65—66, pag. 5.

ale Occidentului, ca Petrache Poenaru, fiii lui Dumitrache Bibescu, Constantin Brăiloiu şi mai târziu, Alex. Aman, E. Kinezu, Manga, grec de origină şi alţii [9]). Ceeace însemnează că era aci un nivel cultural oarecare, ba chiar şi o tradiţie culturală. Cărturarii olteni însă erau atraşi de viaţa bucureşteană, unde unii chiar rămâneau, dar nu erau iniţial animaţi de un romantism puternic ca Ioan Eliade Rădulescu. Totuşi acestuia şi lui N. Bălcescu nu le-a fost greu să facă din câţiva fruntaşi olteni propovăduitori aprigi ai „Renaşterii României", mai ales având în vedere şcoala din Craiova şi sufletul oltean. Aci şi-au căpătat adepţi devotaţi în Gheorghe Magheru [10]), ispravnicul judeţului Romanaţi, în Nicolae Rusu Locusteanu din Caracal, elev devotat al lui Eliade, în Manga, în N. Pleşoianu, comandantul companiei a 5-a din Reg. I dorobanţi cu sediul la Islaz, adept credincios şi membru al societăţii „Dreptate-Frăţie" [11]) ca şi Magheru şi Locusteanu, în Zalic, fiul soţiei lui Eliade, comandantul dorobanţilor din Celei [12]), în căpitan Racotă, văr al lui Eliade Rădulescu, comandant al dorobanţilor din Zimnicea, în locotenent Serurie şi Paraschivescu. In general câştigaseră sufletele dregătorilor din Oltenia, pe ale preoţilor, cât şi pe ale comandanţilor diferitelor detaşamente militare de aci. Armata se găsea mai ales prin oraşele şi satele de pe marginea Dunărei, unde, pe lângă serviciul de jandarmerie, îndeplinea şi pe acela de-a păzi carantina [13]).

Comitetul revoluţionar hotărâse ca mişcarea să pornească deodată din Islaz, unde aveau să meargă Eliade, Şt. Golescu şi Tell, din Ocnele-Mari-Vâlcea—unde mergea Const Bălăcescu şi care va fi ajutat de ofiţerul Marghiloman —, din Telega-Prahova,— unde mergea N Bălcescu —, şi din Bucureşti [14]). Se fixase chiar ziua de 9 Iunie. Intreaga ţară murmura contra nedreptăţilor sociale introduse de Regulamentul Organic, cât şi contra ipocritului protectorat rusesc, iar revoluţia care se pregătea nu era decât o continuare a celei din 1821. Domnul Bibescu aflase şi voia să intimideze pe revoluţionari, dând către popor în ziua de 7 Iunie o proclamaţie, prin care îndemna pe toţi cetăţenii a prinde şi da autorităţilor pe revoluţionari.

Cei mai mulţi dintre fruntaşi însă, aflând de aceasta, pără-

---

9) N. Iorga, Ibidem, pp. 6—10.

10) General Gheorghe Magheru 1804—1875. A fost comandant de panduri în serviciul Ruşilor la 1812. La 1846—48 era prefect de Romanaţi. E născut în Craiova. A fost membru al guvernului provizoriu şi comandant al militarilor şi voluntarilor din Oltenia. Ia parte la Divanul ad-hoc, luptând pentru unire. E înmormântat la T.-Jiu. Octav-George Lecca, Familii Boereşti române, p. 326, Buc. 1899.

11) O societate secretă, care milita pentru ideile ce animau atunci toate statele apusene, S. Albini, Anul 1848.

12) N. Iorga, Ist. Pop. Român, vol. IV, part. I, p. 101—Buc. 1927.

13) N. Iorga, Ibidem, p. 101.

14) C. D. Aricescu, Capii Revoluţiei Române dela 1848, judecaţi de propriile lor acte, pag. 26—Buc. 1866.

sesc Bucureştii. In seara zilei de 6—7 Iunie Şt. Golescu şi Eliade Rădulescu, cari ştiau din ajun de măsurile Domnului, pleacă din capitală seara, pe la orele nouă, cu trăsura lui C. A. Rosetti, care îi însoţi până afară din oraş, unde îi aştepta altă trăsură pentru Islaz [15]).

Cei doi fruntaşi văzuseră că singură Oltenia le va oferi terenul cel mai propice, unde căpătaseră aderenţi chiar în conducătorii armatei. Poate ar fi ales ca loc al izbucnirii revoluţiei chiar Craiova, unde aveau destui adepţi printre tineri şi preoţi — Constantin Romanescu[16]), Petrache Romanescu, Gh. Chiţu[17]), Aricescu, protopopul Dincă—, dar fratele Domnului, Iancu Bibescu, era ispravnic al judeţului Dolj, iar comandant al dorobanţilor de aci era colonel Garboski; acesta părăsise Craiova dela 8 Iunie, comanda luând-o maior Vlădoianu, ambii duşmani de moarte ai revoluţiei, ca şi ispravnicul judeţului. Judeţul Romanaţi înlătura acest mare inconvenient, mai ales că în fruntea lui se găsea ca ispravnic Gheorghe Magheru, membru devotat al revoluţionarilor, şi pe care Domnul îl numise, în calitate de om de încredere în Maiu 1848, comandantul şef al tuturor dorobanţilor şi plăeşilor de peste Olt [18]). Era amic al lui Eliade, N. Bălcescu şi Şt. Golescu şi se împăcase şi cu Tell, comandantul dorobanţilor din Giurgiu. Iar din acest judeţ au ales comuna Islaz, unde îşi avea reşedinţa căpitanul N. Pleşoianu. Această comună este aşezată pe malul drept al Oltului şi aproape de vărsarea sa în Dunăre şi pe şoseaua ce lega Corabia, Caracal şi Craiova cu Turnu-Măgurele-Bucureşti. Avea atunci o populaţie de aproximativ 4500 locuitori şi tot aci era şi reşedinţa sub-prefectului plăşii. Odată pe săptămână se făcea şi târg aci [19]). La acestea se mai adaogă atât satele şi oraşele de prin prejur, cum ar fi Corabia, Celei, Dăbuleni, Bechet şi la răsărit T.-Măgurele şi Zimnicea, unde se găseau dorobanţii lui Zalic, Racotă, Serurie şi Paraschivescu, cât şi vecinătatea cu capitala judeţului Teleorman, nucleu de revoluţionari, în fruntea cărora era Serdarul Petrachi. In casa acestuia se întâlnise Eliade şi Şt. Golescu cu Tell şi N. Pleşoianu

---

15) Pr. V. Pocitan, Preotul Radu Şapcă.

16) Const. Romanescu, născut la Craiova în 1824. Guvernul provizoriu dela Islaz îl numeşte, când intră în Craiova, Secretar General al Guvernului. El însoţeşte guvernul la Bucureşti, menţinându-şi demnitatea încredinţată la Craiova. Era cel mai tânăr din guvern şi contra lui s'a pus la cale şi un atentat.

C. Colescu-Vartic, Anul 1848, Tom. I, p. LI.

17) Gheorghe Chiţu s'a născut la Craiova şi studiile şi le-a făcut aci şi a Sf. Sava din Buc. Nu avea de cât 20 ani când a izbucnit revoluţia, şi ajunse comisar al guvernului provizoriu. A fost ministru la 1877.

C. M. Ciocazan, Arhiv. Olt., An. I, No. 1, pp. 41—50.

18) Ioan Ghica, Scrieri, vol. III, p. 400, Buc. 1914.

19) C. Locusteanu, Dicţ. Geograf., al jud. Romanaţi, p. 119, Buc. 1889.

după ce fugiseră din Bucureşti, şi tot de aci porniră la Islaz [20]).

Serdarul Petrachi din T.-Măgurele era bun prieten cu preotul Radu Şapcă din Celei. Pleşoianu şi C. Alexandrescu l-au făcut cunoscut lui Eliade pe acest preot, care era foarte mult iubit de sătenii săi. Lucrul acesta denotă că Eliade vizitase mai dinainte Islazul şi făcuse cunoştinţe preţioase aci.

Preotul Radu Şapcă, împreună cu protopopul Marin Vădăstreanu, tot din Romanaţi, au făcut propagandă printre săteni pentru revoluţia „regeneratoare", cu mult înnainte de izbucnirea ei. Em. Kinezu ne spune în lucrarea sa „Revoluţiunea din anul 1848", la pag. 106, cum Eliade făcea propagandă în Craiova prin tânărul Aricescu, trimeţând epistole la fruntaşii de aci, prin care îi îndemna la mişcare.

In judeţul Vâlcea, Gorj şi Mehedinţi propaganda o făceau tinerii şi preoţii, mai ales la sate, ca Serghiade, Ioan Bălăcescu, ieromonahul Atanasie din R.-Vâlcea şi Atanasie Stoenescu, director al seminarului din Râmnic, monahul Teodorit Zăgănescu dela mânăstirea Tismana şi alţii [21]). După cum se vede, revoluţia a fost pregătită în massa poporului, unde preoţii şi tinerii intelectuali o propovăduiseră zi la zi, dar acestuia îi lipsea cultura şi educaţia politică, lucru ce nu se capătă decât în timp îndelungat. In ziua de *9 Iunie* trebuia să isbucnească mişcarea în Bucureşti, Prahova, Vâlcea şi Romanaţi [22]). Ea a reuşit numai în Romanaţi, ceea ce arată o mai bună pregătire aci. In diminaţa zilei hotărâte, zi de târg, sosesc la Islaz sătenii din comuna Celei, în frunte cu harnicul lor preot Radu Şapcă, cei din Moldoveni, Corabia, Gârcov şi Siliştеoara. Era la Islaz o mare de capete pe câmpia numită a lui Traian sau Regeneratoare, unde participă la serviciu divin şi două compănii de dorobanţi, pregătite ca de paradă şi înarmate, având în frunte pe căpitanul N. Pleşoianu [23]).

Domnul fusese vestit că în această zi va izbucni revoluţia în mod hotărît. De aceea dă ordin tuturor ispravnicilor de judeţe ca să prindă şi să aresteze pe cei plecaţi în provincie, şi în special pe fraţii N. şi Şt. Golescu [24]).

Pe o masă aşternută sta Sf. Evanghelie, Sf. Cruce şi douăzeci sfeşnice cu lumânări aprinse. Preotul R. Şapcă împreună cu preotul Gheorghe şi preotul Oprea — ambii din Islaz — au oficiat serviciul divin, sfinţind şi două stindarduri, iar poporul a fost binecuvântat prin aghiazmă. Apoi preotul R. Şapcă citeşte următoarea rugăciune [25]):

---

20) Antonian Nour, Un revoluţionar din 1848 în Teleorman, Rev. Ist., An. XVII, N-le 7—9, p. 203.

21) N. Iorga, Craiova şi Unirea, p. 10 şi C. N. Mateescu, Clerul Oltean în turburările din 1848, Arhiv. Olt., An. IV, N-le 18—19, pp. 172—173.

22) C. Colescu-Vartic, Anul 1848 în Principate, Tom. I. p. XII.

23) C. Colescu-Vartic, 1848 Zile revoluţionare, Buc. (1898).

24) S. Albini Anul 1848 în Principate, Tom. VI, p. LI.

25) Anul 1848 în Principate, Tom. I. pp. 489—490.

„Dumnezeule al puterii şi al dreptăţii! Ochiul tău este deschis asupra noastră! Priveşte poporul tău îngenunchiat înnaintea Evangheliei şi a crucei tale; el nu cere decât dreptatea ta dumnezeiască. Ascultă-i şi-i binecuvintează rugăciunea. Dă tărie braţelor sale şi vrăşmaşii tăi vor fi învinşi. Varsă în pieptul său curajul, în inima sa blândeţea şi în sufletul său pacea. Dumnezeule al lumei, tu ai înnălţat stâlpul de foc care a călăuzit pe Moise în pustie. Zi, Doamne, ca îngerul sfătuitor de bine să se coboare în sufletul nostru şi să ne călăuzească pe căile tale..., Tu eşti acelaşi Dumnezeu; biruinţa şi libertatea sunt în mâinile tale; isbăveşte şi mântue pe tot omul care sufere; ridică şi însufleţeşte pe acest popor care moare ca să facă să trăiască apăsătorii săi; scapă-l de abuzurile care se fac cu aşezămintele şi chiar cu virtuţile sale; isbăveşte-l de abuzul *clăcei,* de ticăloasa *iobăgie,* pe care n'au cunoscut-o părinţii noştri, de *podvada* drumurilor şi a şoselelor, de aceste munci ale Faraonilor, de orice prigonire, de orice silnicie şi de toată nedreptatea [26])...".

După aceia I. Eliade Rădulescu citeşte proclamaţia revoluţiei, pregătită mai dinnainte în colaborare cu N. Bălcescu, I. Ghica, fraţii Golescu şi alţii şi tipărită în tipografia sa din Bucureşti [27]). Apoi cu toţii jură pe Sf. Evanghelie şi pe noua Constituţie, şi se alege următorul guvern provizoriu: Pr. Radu Şapcă, Eliade, Şt. Golescu, Christ. Tell, Gh. Magheru şi N. Pleşoianu [28]).

Chiar din rugăciunea rostită de preotul Şapcă se vede clar ideia ce va stăpâni întreaga mişcare: desfinţarea clăcei, iobăgiei... Deci avem de aface cu o mişcare cu caracter social-politic. Apoi proclamaţia lui Eliade ţinteşte dela început până la sfârşit la răsturnarea Regulamentului Organic, spunând că el ar fi împotriva drepturilor ţării şi împotriva tratatelor care îi recunosc autonomia. In puterea acestei autonomii, proclamaţia cere schimbarea desăvârşită a întocmirilor ţării, răsturnarea regimului privilegiului introdus de Reg. Organic şi înlocuirea lui cu principiile de guvernare modernă: egalitatea tuturor cetăţenilor înnaintea legilor şi în exercitarea tuturor drepturilor civile şi politice, căci dreptatea nu ar suferi a purta numai săracii sarcinile ţării, iar bogaţii să fie scutiţi [29]).

Indată Guvernul Provizoriu trimite dela Islaz o adresă Domnului, cât şi proclamaţia citită aci, prin care adresă îi face cu-

---

26) Anul 1848 în Principate. Tom. I pp. 489—490.

27) Anul 1848 în Principate, Tom. I. p. 490. Poporul Român decretă: 1. Independenţa sa administrativă şi legislativă pe temeiul tratatelor lui Mircea şi Vlad V. şi neamestec al niciunei Puteri din afară în cele din întru ale sale. 2. Egalitatea drepturilor politice. 3. Contribuţie generală 4. Adunare generală compusă din reprezentanţi ai tuturor stărilor societăţii. 5. Gvardie naţională. 6. Emanciparea clăcaşilor ce se fac proprietari prin despăgubire. 7. Desrobirea ţiganilor prin despăgubire. Proclamaţia cuprinde 22 articole.

28) C. D. Aricescu, Capii Revoluţiei Române dela 1848 judecaţi prin propriile lor acte, pp. 28—29.

29) A. D. Xenopol, Ist. Rom din Dacia Traiană, vol. XII, p. 69—Buc. 1930.

noscut izbucnirea revoluţiei şi-l invită „să asculte glasul patrie şi să se pună în fruntea acestei mari fapte" [30]). Magheru înştiinţează şi el pe Domn, dar el face aceasta după instrucţiunile Guvernului Provizoriu şi cu scopul de a afla intenţiile şi măsurile Domnului [31]). După aceia revoluţionarii, urmaţi de săteni şi de două compănii de dorobanţi, se îndreaptă spre Caracal.

La 10 Iunie, în timp ce la Bucureşti s'a tras foc de armă în Domnul Bibescu de nişte tineri revoluţionari, dar fără urmări, căci Domnul nu a fost lovit [32]), revoluţionarii erau la Cruşov,— comună de pe şoseaua Caracal-Corabia, la o depărtare de 24 km. de capitala Romanaţilor—, de unde trimit o scrisoare Caracalenilor şi cu proclamaţia dela Islaz [33]). Aci, Magheru le aduce noaptea târziu dela Caracal ordinul primit atunci dela Ministerul Trebilor din Lăuntru, prin care i se făcea cunoscut că Eliade şi Golescu au dispărut de câteva zile din Bucureşti, că se crede că ar fi ascunşi la Islaz şi se ordonă să-i aresteze imediat [34]).

A doua zi revoluţionarii îşi continuă drumul, şi pe la prânz ajung în Caracal în strigătele de: „Să trăiască Constituţia, să trăiască libertatea!" [35]). Numărul lor se ridica la câteva mii.

In aceeaşi zi proclamaţia a fost citită şi în Bucureşti, unde Domnul Bibescu semnează noua Constituţie, cât şi lista celui de al doilea guvern provizoriu [36]), de teama poporului care se revoltase.

La bariera Caracalului revoluţionarii au fost întâmpinaţi de locuitori îmbrăcaţi în haine de sărbătoare şi cu cocarde tricolore, de Magheru ispravnicul judeţului, cu şase sute de dorobanţi

---

30) S. Albini, Anul 1848 în Principate, Tom. VI, p. LI.

31) C. D. Aricescu, Capii Revoluţiei Române dela 1848, p. 29.

32) S. Albini, Anul 1848 în Principate, Tom VI, p. LI.

33) Anul 1848, Tom. I, p. 506. Scrisoarea guvernului provizoriu dela Islaz către Caracaleni.

1848, Iunie 10: Cetăţeni Caracaleni,

Primii coloni care au venit din Roma spre a repopula Dacia fură stabiliţi în acest district, care conservă încă numele Romanaţi (născuţi la Roma) Prima cruce transplantată în ţeara idolatră a Dacilor fu adusă de acvila cruciată. Oraşul pe care îl locuiţi şi pe care noi venim să-l salutăm pentru a proclama într'însul Constituţia română, poartă numele unuia din Cesari. Pământul acestui judeţ închide în sânul său o mulţime de suveniri şi de monumente care atestă glorioasa origină a noastră. (N. A. Aluzie la monumentele şi rămăşiţele de civilizaţie romană din Romanaţi).

Cetăţeni Caracaleni, a fost rezervat judeţului vostru a vedea ridicându-se primul stindard al mântuirii române şi de a se proclama veritaţi, care mai curând sau mai târziu, vor salva România. Fraţii voştri care sânt înnaintea porţilor oraşului vostru au abandonat averi, carieră, prerogative, drepturi, viitorul copiilor lor şi s'au consacrat crucii pe care au ridicat-o şi au suferit în numele Mântuitorului lumii. Mişcarea ce s'a făcut în judeţul vostru va regenera patria noastră şi istoria va ilustra paginile sale cu devotamentul acestor demni descendenţi ai Romanaţilor. Onoare oraşului vostru, dacă vă veţi grăbi a imita exemplul fraţilor voştri şi de a înţălege adevărurile manifestate în numele poporului român prin proclamaţia pe care v'o alăturăm.....

34) Monografia jud. Romanaţi, p. 33, Craiova 1928.

35) Ioan Ghica, Scrieri, vol. IV, p. 14, Buc. 1914.

36) S. Albini, Anul 1848 în Principate, Tom. VI, pp. LIV—LV.

şi de către un grup de doamne, în frunte cu domnişoara Magheru, cu braţele pline de flori. Dorobanţii lui Magheru fraternizează cu revoluţionarii, strigând: „Să trăiască Constituţia, să trăiască Guvernul provizoriu", [37]) în vreme ce sunau clopotele tuturor bisericilor din oraş.

Aci la Caracal Guvernul Provizoriu îndeplineşte primele acte de guvernământ: numeşte ispravnic al judeţului Romanaţi pe Ioan Arcescu, care peste trei zile va fi înlocuit cu N. Oprea; Tell este înnaintat la gradul de colonel, iar N. Pleşoianu la gradul de maior; Serurie şi Zalic se ridică la gradul de căpitani. Un anume Constantinescu fusese numit ispravnic de Teleorman [38]).

A doua zi — 12 Iunie — gloata, sporită cu dorobanţii lui Magheru şi cu orăşenii din Caracal, se îndreaptă spre Craiova, mărindu-se necontenit pe drum cu oamenii satelor pe unde treceau [39]).

Magheru rămase în Caracal, pentru a primi răspunsul Domnitorului la adresa înnaintată de el. Răspunsul sosi chiar în seara zilei de 12, poruncind „să împuşte pe capii rebeliunii şi să înnăbuşe mişcarea în sânge" [40]). Atunci Magheru porneşte din Caracal însoţit de 200 dorobanţi călări şi ajungând pe revoluţionari le arată ordinul Domnului. Aceştia îşi continuară drumul spre Craiova mai înverşunaţi, oprindu-se la Coşoveni—10 km. depărtare de Craiova.

Craiovenii aflaseră de proclamaţia dela Islaz imediat după 9 Iunie, şi înnainte de sosirea revoluţionarilor aci, dela Ioan Maiorescu, care se pusese în serviciul acestei mişcări [41]).

Când cei privilegiaţi auziră la Craiova despre aceasta, precum că un număr de dascăli, ofiţeri şi tineri necunoscuţi din Bucureşti şi un preot de sat, Radu Şapcă din Celei, şi cari formau „Tabăra Renaşterii României" — proclamaseră noua Constituţie, se grăbesc a-şi strânge lucrurile mai de preţ şi a trece hotarul pe la Orşova şi Mehadia, de unde să ceară intervenţia Porţei [42]).

Revoluţionarii intră în Craiova pe ziua de 13 Iunie. Ei sunt întâmpinaţi la barieră de aderenţii mişcărei de aci şi de mulţime, formată din oamenii de jos şi din micii negustori şi meseriaşi.

Prefectul judeţului şi cu maiorul Vlădăianu, însoţiţi de două compănii de infanterie, părăsesc Craiova, retrăgându-se în judeţul Gorj [43]).

---

37) Ioan Ghica, Ibidem.

38) C. D. Aricescu, Capii Revoluţii Române dela 1848, pp. 47 — 48, Buc. 1866.

39) Ioan Ghica, Ibidem.

40) C. Colescu-Vartic, 1848 XI, Zile revoluţionare.

41) N. Bănescu şi V. Mihăilescu, Ioan Maiorescu, p. 66, Buc. 1912.

42) N. Iorga, Craiova şi Unirea, Arhiv. Olt. An. XII, N-le 65—66, p. 7.

43) Raportul Col. Vlădoianu, Comandantul polcului I, către Colonelul Odobescu, Şeful Oştirei, cu No. 360, 1848, Iunie 14 (în Guvernul al II-lea provizoriu, Odobescu era Şeful Oştirei):

In sala cea mare a Colegiului Național a fost o ședință solemnă, unde s'a citit noua Constituție. Constantin Romanescu este numit Secretar al Guvernului Provizoriu [44]). (vezi și nota 18).

In seara zilei de 13 Iunie Bibescu abdică, „văzând că puterile nu-mi mai sunt la înălțimea celor de acum vremuri și spre a nu mă bate vreodată cugetul că am primejduit soarta țării", și se refugiază la Brașov. Guvernul al II-lea provizoriu, compus din: N. și Șt. Golescu, Eliade, N. Bălcescu, Gh. Magheru și Colonel Odobescu, este înlocuit cu cel de al treilea Guvern Provizoriu, în fruntea căruia era Mitropolitul Neofit ca președinte. Aceste împrejurări vor determina pe capii mișcărei din Oltenia a se îndrepta cât mai repede către București. Ei nu stau în Craiova decât două zile, apoi pornesc cu poșta către capitală, unde sosesc în ziua de 16 Iunie, a doua zi după marea întrunire ținută pe Câmpia Libertății [45]).

La Craiova revoluționarii au întâmpinat mari greutăți, din cauza reacționarilor In fruntea acestora era fratele Domnului, fostul prefect, care se retrăsese la Mehadia, de unde cerceta mereu dacă au venit Muscalii [46]), și îndemna pe Pleniceanu, Frunzescu, Petre Opran, ginerile lui Solomon, Ciocazan și alții, a înlătura pe revoluționari. Ei exploatau punctul referitor la împroprietărirea țăranilor și liberarea robilor țigani, speriau pe proprietari că vor fi despuiați de moșiile lor și că revoluționarii sunt comuniști [47]). Guvernul provizoriu face greșala de a da un decret cu scopul de a liniști pe proprietari, prin care desființa aproape complet unele puncte din proclamație. Poporul este foarte nemulțumit de aceasta. Nemulțumirea lui căutară să o speculeze reacționarii, voind să aresteze pe toți membrii Guvernului Provizoriu. A trebuit să intervină Magheru, pentru a împrăștia pe reacționari cu armata [48]).

«Dela plecarea d-lui Polcovnic Garboski din Craiova până acum, adecă dela 8 Iunie, pentru care am avut cinstea a vă aduce la cunoștință prin doi curieri cu raporturi, cerând deslegarea cum trebue să urmeze împotriva rebelilor porniți din Caracal. Văzând că nu primesc nimic, m'am văzut silit a mă retrage din Craiova, cu toată oștirea aflată acolo, *căci orășenii nu numai că nu au gândit a fi contra, ci încă ne-au amenințat a se uni cu dânșii și a fi contra noastră*. Am luat sciință că acei curieri au fost prinși de oamenii rebelilor, ce se numesc oamenii noului guvern, primit la 13 Iunie Duminecă de orășenii Craioveni. Județele Gorj și Mehedinți se află până acum liniștite. Polcovnicul Garboski, am aflat că se află la opreală în jud. Romanați, împreună cu d. Parucic Lahovari, Hagi Ioniță și Praporcic Păianu. Am primit o poruncă a acelui guvern a mă uni cu dânșii, și eu cunoscând al lor vicleșug, am rupt aceasta». Anul 1848 în Principatele Române, Tom. I, pp. 571—572.

44) Decretul de numire ca Secretar al Guvernului Provizoriu: — „Pentru cauza sacră la care a luat parte eminentă și pentru capacitatea de a ține postul de Secretar, de care are o imperioasă nevoe Guvernul Provizoriu, numesc Secretar al Guvernului pe d-l Constantin Romanescu". C. Colescu-Vartic, Anul 1848 în Principatele Române. Tom. I, p. LI.

45) C. Colescu-Vartic, Anul 1848 în Principate, Tom. I, pp. XLV—XLVI.

46) Em. Kinezu, Revoluțiunea din anul 1848, p. 87, Buc. 1859. — Din Gorj, Iancu Bibescu merge la Mehadia.

47) C. Colescu-Vartic, Ibidem.

48) Ioan Ghica, Scrieri, vol. IV, pp. 14—15.

După aceia Guvernul Provizoriu, îndreptându-se către Bucureşti, lasă paza Craiovei pe seama lui N. Pleşoianu.

Reacţionari întâlnim şi în judeţul Gorj pe State şi Const. Stolojan, Broşteanu, iar în Romanaţi pe fraţii Jianu, Chintescu, Urian, cât şi în celelalte două judeţe.

* * *

Din cele expuse mai sus, se vede că elementul care a propovăduit, mai ales la sate, revoluţia, l-au format preoţii. Aceştia se apropiau mai mult de sufletul ţăranului român, fiindcă ei înşişi erau fii de ţărani şi munceau din greu, ca şi aceştia. Ei ştiau ce înseamnă asuprirea, ce înseamnă corvoada şi formau elementul în care ţăranul român îşi pusese toată încrederea. Iată cum îi descrie Ioan Eliade Rădulescu: „Dacă voeşte cineva să vorbească despre preoţii dela sate din Moldova şi Ţara-Românească, trebue să-şi închipue un simplu ţăran, egal în totul cu parohienii săi. Aceiaşi cultură, acelaşi port, aceleaşi sarcini. El îşi lucra singur pământul, îşi îngrijea de soţie şi de copii, plăteşte dări şi face corvoadă, atunci când oştirile ortodoxe şi protectoare năvălesc în ţară. Nu i se cerea să ştie decât să citească cărţile bisericeşti tipărite" [49]).

Comitetul revoluţionar a înţeles că, dacă pot să capete aderenţi în cler, sunt siguri de massa poporului român. De aci marea propagandă printre preoţi, care se continuă chiar în timpul Guvernului Provizoriu, când comisarii revoluţionari din Romanaţi raportează Ministerului Trebilor din Lăuntru, că preoţii sunt încă nepătrunşi de misiunea lor şi cer să se trimită ordonanţă protopopului ca să iniţieze pe preoţi în acest sens, umblând prin sate, şi „astfel să putem mai lesne ajunge la capul misiei noastre" [50]).

Dintre preoţi a jucat un rol însemnat în timpul revoluţiei mai ales preotul Radu Şapcă. El a depus o mare activitate pentru pregătirea revoluţiei, propovăduind-o printre săteni, şi tot el a blagoslovit primele steaguri revoluţionare la Islaz

Rolul însemnat ce a jucat acest preot se vede şi din demnitatea acordată lui cu ocazia proclamaţiei dela Islaz, căci face parte din noul guvern revoluţionar.

Preotul Radu Şapcă se trăgea dintr'o familie de ţărani harnici, din neamul Şepculeştilor din Celei. Tatăl său fusese tot preot. El trăise în mijlocul sătenilor, unde muncea ca şi ei, apărându-i contra tuturor nedreptăţilor slujbaşilor lacomi.

Poporul l'a nemurit prin acest cântec:

Foae verde, foae lată,
Să trăiască popa Şapcă,
C'a scăpat ţara de clacă.

---

49) I. Eliade Rădulescu, Mémoires sur l'histoire de la Régéneration roumaine, Paris 1851

50) Anul 1848 în Principatele Române, Tom. III, p. 456.

Foae verde, foi de tei,
Popa Şapcă din Celei,
Cu Goleştii câte trei
Şi Eliade cu ei [51]).

Carte multă nu ştia popa Şapcă, dar prin relaţiile sale cu N. Pleşoianu, C. Alexandrescu, Gh. Magheru şi cu Serdarul Petrachi din Turnu Măgurele îşi mărise cercul cunoştinţelor şi era în curent cu marile probleme care atunci animau toată Europa. Căci din cuvântarea rostită de el la Islaz, după rugăciune, se vede că era pătruns de rostul mişcărei şi de aceia o propovăduia cu căldură.

El a fost în fruntea mişcărei întotdeauna, cu crucea în mână pe drumul dela Islaz la Craiova. De aci, când aude că Domnul Bibescu a abdicat, se îndreaptă cu Eliade şi Golescu spre Bucureşti. La Bucureşti în al doilea guvern provizoriu Pr. Radu Şapcă nu mai figurează şi el se întoarce la rosturile sale, fiind numit, după dorinţa lui, năstavnic (inspector, care îşi menţine şi parohia sa) la mânăstirea Sadova, pentru a îndemna pe clerici să propovăduiască revoluţia regeneratoare [52]).

Greutăţile şi marile necazuri încep de acum pentru preotul Radu Şapcă, cât şi pentru toţi fruntaşii revoluţionari, odată cu venirea lui Fuad Effendi la Bucureşti, când se restabileşte vechiul regim al Regulamentului Organic. La 28 Septembrie sosesc şi Ruşii în capitală cu generalul Lüders. I. Eliade Rădulescu, N. Bălcescu, N. Golescu, Tell, I C. Brătianu, C. A. Rosetti şi alţii iau drumul exilului.

Acum începe teroarea contra revoluţionarilor din popor, cari sunt închişi şi bătuţi la sânge. La 25 Septembrie apare decretul de exilare a 22 din fruntaşii revoluţionari (I. Eliade Rădulescu, Tell, N. şi Şt Golescu, N. Bălcescu, C. A. Rosetti, Voinescu, I. Brătianu, D. Brătianu), la care se adaugă mai apoi şi preotul Radu Şapcă cu alţi câţiva revoluţionari [5]).

Autorităţile civile şi cele bisericeşti încep a face anchete riguroase, pentru a descoperi şi aresta pe revoluţionari, mai ales în Oltenia, unde mişcarea avusese un caracter mai acut.

Dintr'un raport al Ocârmuirei Sf. Episcopii de Râmnic către Prea Sf. Sa Părintele Mitropolit, reese că în Oltenia au luat parte

---

51) Pr. V. Pocitan, Preotul Radu Şapcă.

52) Anul 1848 în Principatele Române, Tom II, pag. 512. Decretul No. 282 din 15 Iulie, 1848, al Guvernului provizoriu al Ţării Româneşti, de numirea preotului R. Şapcă ca năstavnic al mânăstirei Sadova (Dolj):

Dreptate, Frăţie.

In numele poporului român, Guvernul provizoriu—„Fiindcă S. Sa Ieromonimon Radu Şapcă, a dovedit prin fapte că cunoaşte, că misia cea adevărată a unui ministru al Bisericei este de a lua crucea în mână şi a chema spre lumină, spre dreptate şi frăţie, decretăm:

Art. I Ieromonimon R. Şapcă a bine meritat în ziua de 9 Iunie.

Art. II. După meritele sale se numeşte *Năstavnic* al mânăstirei Sadova.

Art. III. D. Ministru al Credinţei este însărcinat cu dispoziţiile acestui decret.

53) S. Albini, Anul 1848 în Principatele Române, Tom. VI, p. XC VI.

activă la revoluţie şase feţe bisericeşti. Aceştea sunt: Ieromonahul Atanasie, fostul paroh al bisericei Episcopiei din Râmnic, monahul Veniamin Zăngănescu, iconomul mânăstirei Bistriţa, preotul Radu Şapcă din Celei, protopopul Marin Vădăstreanu al plăşilor Ocolul, Oltul de Jos şi Balta din judeţul Romanaţi, monahul Teodorit Zăngănescu dela mânăstirea Tismana şi ieromonahul Atanasie Stoenescu dela episcopia din Craiova [54]).

Dar Mitropolia nu era mulţumită numai cu ancheta autorităţilor bisericeşti, şi de aceia intervine către Departamentul Trebilor din Lăuntru, prin adresa No. 2045, a da ordin Ocârmuirei de Dolj ca „să orânduiască dorobanţi şi să ridice pe acel preot Şapcă dela Sadova, care cel dintâiu a blagoslovit steagurile revoluţionare la satul Islaz şi carele de desfiinţatul guvern revoluţionar s'a orânduit superior al mânăstirei Sadova din Dolj". Asemenea pe Atanasie Stoenescu dela sf. Episcopie din Craiova. cum şi un alt ierodiacon Veniamin, ce nu este cunoscut [55]).

La aceasta, Ocârmuirea judeţului Dolj face cunoscut prin raportul No. 365, că preotul R. Şapcă nu se găseşte la mânăstirea Sadova, ci la Celei, iar ierodiaconul Atanasie Stoenescu este aici, dar este bolnav şi că acesta nu este atât de mult vinovat ca alţi mai mulţi preoţi ai oraşului cât şi ai judeţului, precum şi chiar ca protopopul acestei capitale, anume Dincă, „carele împreună cu alţi preoţi şi diaconi nu-i mai scapă nicio ocazie de a nu lua şi el cu ceilalţi ai lui parte" [56]).

Deci, în judeţul Dolj se găseau mai mulţi clerici cari luaseră parte activă la revoluţie, ba chiar în timpul înnăbuşirei revoluţiei de Ruşi şi Turci o propovăduiau în continuu.

✓ Departamentul Trebilor din Lăuntru, văzând că preotul Şapcă nu se găseşte la mânăstirea Sadova, dă ordin Ocârmuirei judeţului Romanaţi ca să-l ridice îndată, şi sub pază de dorobanţi să-l trimită la acest Departament, pentru a fi înnaintat la Prea Sf Sa Mitropolitul Neofit [57]).

De aici reese destul de clar rolul jucat de preotul Şapcă în revoluţia dela 1848. Căci nu este dispoziţie a Sf. Mitropolii sau a Departamentului Trebilor din Lăuntru care pomeneşte pe revoluţionari şi în care să nu figureze şi el.

La 19 Octombrie 1848 preotul R. Şapcă a fost adus dela Celei la Caracal, de unde este înnaintat cinstitei Ocârmuiri de Dolj, însoţit şi de un dorobanţ, după cum spune raportul Ocârmuirei de Romanaţi cu No. 573 din 19 Oct. 1848. Despre acest raport Departamentul Trebilor din Lăuntru face cunoscut şi cinstitei Căimăcămii [58]).

Cu toate că preotul Radu Şapcă era prins şi condus din

---

54) C. N. Mateescu, Acte şi scrisori din trecutul clerului oltean în turburările dela 1848, Arhiv. Olt., An. IV, No. 18—19, pp. 172—173.
55) Anul 1848 în Principatele Române, Tom. IV, p. 554.
56) Ibidem, pp. 5 - 6.
57) Ibidem, p. 105.
58) Anul 1848 în Principatele Române, Tom. IV, 211.

oraş în oraş escortat de dorobanţi, ca un pungaş de rând, mitropolitul Neofit era alarmat că nu mai soseşte la Mitropolie, şi de aceia intervine la Departamentul Trebilor din Lăuntru prin adresa No. 2358 din 23 Oct. 1848, unde scrie: „Văzându-se atâta întârziere din partea ocârmuirilor respective pentru trimiterea aci a pr. Radu Şapcă dela Celei, cel ce întâi a blagoslovit steagurile revoluţionare şi a ierodiaconului Atanasie Stoenescu dela sf. episcopie din Craiova, poftim pe cinstitul departament să binevoiască ca cu cea întâi expediţie să mai poruncească acelor ocârmuiri, ca fără altă întârziere să-i ridice" [59]). Departamentul Trebilor din Lăuntru dă după aceasta noi ordine către Ocârmuirea jud. Dolj şi Romanaţi, iar Ocârmuirea jud. Dolj raportează că pr. Radu Şapcă s'a trimis cinstitului Departament, iar ierodiaconul Atanasie Stoenescu a fost ridicat de excelenţa sa general Gasfort încă dela 27 Oct. şi s'a pornit la Bucureşti cu alţii [60]).

La 29 Oct. preotul R. Şapcă a fost închis în arestul sf. Mitropolii, de unde este cerut de Căimăcămia Ţărei-Româneşti prin adresa No. 943 din 11 Noembrie, la intervenţia generalului Lüders, pentru a fi depus la arestul mânăstirei Văcăreşti [6]), unde se găsea în mai multă siguranţă şi unde erau arestaţi toţi cei cari luaseră parte activă la revoluţie.

Atunci se formează în Bucureşti o comisie pentru cercetarea celor amestecaţi în faptele revoluţionare, care face amănunţite cercetări asupra celor depuşi la arestul mânăstirei Văcăreşti. Preotul R Şapcă fusese adus aci pe ziua de 11 Noembrie 1848, lucru pe care generalul rus Danilevski, cel însărcinat cu cei arestaţi aci, îl face cunoscut Departamentului Trebilor din Lăuntru [62]).

Arestaţii politici din închisoarea mânăstirei Văcăreşti erau împărţiţi, după gravitatea acuzaţiunilor, în trei clase. In clasa I-a se găseau 52 de acuzaţi, printre cari: Scarlat Voinescu, Costache Anghelescu, Alecu Cuţarida, Popa Şapcă, Protopopul Hristea, etc. In clasa II-a 17, printre cari ieromonahul Atanasie Stoenescu, iar în clasa III-a 23, dintre cari cei mai mulţi erau preoţi [6]).

Arestaţi politici au fost şi la mânăstirea Plumbuita, de unde apoi au fost mutaţi tot la mânăstirea Văcăreşti.

Potrivit ordinului dat de guvernul împărăţiei otomane, la intervenţiile Rusiei, se întocmeşte în Bucureşti Innalta Curte Criminalicească [64]). Ea avea să judece pe vinovaţii revoluţionari după dosarele întocmite de comisia de cercetare. Membrii Innaltei Curţi

---

59) Ibidem, pag. 257.

60) Ibidem, pag. 302.

61) Ibidem, pp. 403-404. Adresa No. 943 a Căimăcămiei Ţării Româneşti către Departamentul Trebilor din Lăuntru:

«Excelenţa Sa Gheneralul Lüders, prin nota cu No. 73 cere ca arestuitul la Mitropolie preotul Şapcă, carele a luat lucrativ împărtăşire la neorânduelile urmate şi este aci în categoria arestaţilor amestecaţi la turburarea din urmă, să se ducă fără zăbavă la arest în mânăstirea Văcăreşti».

62) Anul 1848 în Principatele Române, Tom. IV, p. 414.

63) Ibidem, pp. 545-546.

64) Ibidem, Tom. VI, p. 196.

se recrutează dintre marii boeri reacţionari, ca: Gr. Ghica, M. Racoviţă, C. Bălăceanu, I. Vlădoianu şi alţii. Curtea îşi începe activitatea prin Maiu 1849 şi condamnă pe Costache Manga din Romanaţi la şase ani închisoare la mânăstirea Snagov, iar pe Alecu Petrescu din T.-Măgurele, tot la şase ani, însă la munca Giurgiului. Iar cei a căror vină era destul de evidentă—fruntaşii mişcărei—au fost exilaţi din ţară prin firmanul No. 180 din 6 Iulie 1849 [65]). Deci trebuiau să fie îndepărtaţi din Principate, sau dacă se refugiaseră peste graniţă să nu fie primiţi în ţară, următorii: I. Eliade Rădulescu, Tell, N. Golescu, Şt. Golescu, Boliac, Gr. Grădişteanu, C. Rosetti, N. Bălcescu, Ioan Voinescu, Preotul Şapcă, I. C. Brătianu, D. Brătianu, Gh. Magheru, N. Pleşoianu şi Const. Romanescu din Craiova, etc.

Dar în timp ce la Bucureşti şi peste Olt se ducea o prigoană nebună contra revoluţionarilor, în Oltenia generalul Gh. Magheru se retrase cu o armată formată din panduri şi voluntari, al cărei număr se ridica la peste 20.000 oameni, şi care îşi stabilise lagărul pe lunca Oltului, mai jos de Cozia, în locul ce se numea Câmpia lui Traian [66]). Sub influenţa lui avem în vara anului 1849 noi încercări de revoluţie la Craiova şi mai ales la Islaz, unde s'a încercat a se comemora un an de la izbucnirea revoluţiei [67]).

In acest timp preotul R. Şapcă erà exilat la Constantinopol şi de aci condus, cu mai mulţi alţi revoluţionari, la Brusa în Asia Mică. Intre aceştia figurau: Scarlat Filipescu, I. Negulici, Gr. Ipătescu, D. Florescu, Căpitan Serghie, Căpitan Lazureanu, Al. Zane, Iorgu Giurescu, Nic. Russo-Locusteanu, Niţă Magheru, R. şi Alex. Golescu, Simion Călugărul; către sfârşitul lui Iulie, 1849, a fost adus la Brusa şi preotul R. Şapcă, căci ceilalţi fuseseră aduşi din

---

65) Ibidem, pp. 260—261.

66) C. Colescu-Vartic, 1848, Zile revoluţionare, pp. 437 — 439, Buc. 1898.

67) Anul 1848 în Principatele Române, Tom. IV. — A) Raportul Comandantului roţii 8 din polcul 3. La ord d-lui Maior Vlădoianu, comandirul din Islaz a plecat la Craiova, unde se *începuse mişcarea*, dar s'a înapoiat liniştindu-se şi găseşte atunci la Islaz tot satul revoltat asupra Sub-Cârmuitorului şi arendaşului. S'au adunat în sumă de 4 – 5 sute şi au făcut jurământ împreună cu trei popi, ca să nu se supună la nicio datorie proprietărească şi la ale stăpânirei de acum şi au venit asupra Sub-Cârmuitorului şi au slobozit câţiva locuitori ce se aflau sub arest şi au strigat că nu cunosc această stăpânire, ci pe cea a guvernului şi a lui Magheru.

B) Anul 1848, Tom. VI, pp. 259--260. Ord. confidenţial No. 49 din lunie 1848, al Caimacamului Ţării-Româneşti către Maiorul C. Cerchez, cârmuitorul jud. Romanaţi.

Domnul meu,

Să bănueşte că în judeţul D-v. nu este încă cu desăvârşire desrădăcinată iluzia netrebnicilor dela lunie 1848; îmi fac datoria de a chema toată loarea-vă aminte asupra acelor individe ce *sub titlu de aniversare* a acei triste epoce ar putea să aducă vreo rătăcire pacinicilor locuitori şi să turbure liniştea obştii, şi a pune înainte cât de grea vă poate fi răspunderea, de nu vă veţi grăbi a lua asupra lor măsurile pentru cari în nenumărate rânduri vi s'a scris.

Const. Cantacuzino.

Aprilie, ca urmare a decretului de exilare din toamna anului 1848 [68]).

Ambasadorul Rusiei la Constantinopol, Titof, intervenise ca şi Eliade, Tell şi N. Golescu să fie exilaţi la Brusa, dar aceştia aflând lucrul, se îndreaptă către Franţa.

La Brusa au stat exilaţi cinci ani, când Rusia era ocupată în războiul Crimeei şi devenise adversară a Turciei pe faţă. Aci exilaţii au suferit multe, şi aceasta reese din o scrisoare a preotului R. Şapcă, adresată Marelui Vizir Reşid Paşa [69]).

In primăvara anului 1854 preotul Radu Şapcă scapă din exil şi se îndreaptă prin imperiul turcesc către Ţara Românească. Mai toate oraşele de pe coastele Asiei-Mici erau pline cu exilaţi români. Căci în 12 Aprilie 1854 preotul Şapcă scrie din Şumla — deci era în drum către patria sa — o epistolă Căpitanului N. Pleşoianu, care se găsea tocmai la Smirna [70]).

Când a trecut prin Bulgaria a îndurat multe nemulţumiri din partea Bulgarilor; de aceia el spunea sătenilor din Celei, după ce a venit din exil: „câte ţări am umblat, naţie rea ca Bulgarul n'am aflat".

Inapoiat acasă el este numit preot şi duhovnic la mânăstirea Sadova, de unde este mutat apoi la Cozia şi în cele din urmă la mânăstirea Brâncoveni, unde este şi înmormântat.

■■■■■■■■■■■■

---

68) C. D. Aricescu, Corespondenţa secretă şi acte inedite ale capilor revoluţiei române din 1848, pp. 89–90.

69) C. D. Aricescu, Ibidem, pp. 89—90.—A Son Altesse Reschide Pacha, ministre des affaires étrangères de la S. P.

Altesse!

Interné dans la ville de Brousse, et sans avoir des moyens d'existence que le guvernement de la S. P. accorde à tous les exilés politiques, je me vois forcé pour vivre de mendier mon pain. Plusieurs fois je me suis adressé au guvernement de la S. P. en le priant de me donner ce qu'on ne saurait refuser au prisonnier de guerre même: le moyen d'existence; mais toutes mes demandes sont restées sans résultat.

Maintenant je viens prier V. A. de vouloir bien ordonner à qui de droit afin qu'un tescherea me soit délivré, avec la permission de partir pour l'étranger ou pour toute autre province de l'Empire, où je pourrais vivre du travail de mes mains Le gouvernement de la S. P. est trop juste et trop éclairé pour insister à ce que je sois forcé de rester encore dans une ville où, pour vivre, il me faudrait sacrifier ma dignité d'homme, étant reduit à l'état de mendicité.

J'ai l'honneur d'être de votre Altesse le très humble et très obéissant serviteur,

Radu Şapcă — prêtre valaque.

P. S.—C. D. Aricescu a redat această scrisoare după copia aflată în hârtiile răposatului profesor C. Giurescu. Asemenea scrisori au mai scris: Niţă Magheru, N Russo Locusteanu, Căpitan Lazureanu, şi s'au găsit tot în copii în hârtiile aceleiaşi persoane.

70) C. D. Aricescu, Ibidem.

Grigorie Brâncoveanu

de **Ilie Chiriță**

Este cel mai însemnat dintre fiii lui Manolache Brâncoveanu. El s'a născut în anul 1771 [1]). Tatăl său l'a căsătorit cu Elisabeta Balș.

Grigorie Brâncoveanu, prin naștere, era menit să ocupe dregătorii mari în divanul țării, neabătându-se prin aceasta dela tradiția familiei sale.

Credem că, înainte de-a ajunge mare logofăt, dregătorie cu care apare într'un document din 6 August 1801 [2]), el a ocupat dregătorii mici. In anul 1802, când tatăl său Manolache fuge la Brașov cu Vodă Șuțu, nu l'a urmat Grigorie. Acesta rămâne în țară, unde ocupă sub domnia lui C. Al. Ipsilante dregătoria de „mare vornic de Țara-de-jos", după cum reese din documentele din 21 [3]) și 22 Iulie 1804 [4]).

In timpul războiului ruso-turc din 1806—1812, producându-se noi perturbații în organismul de conducere al Țărilor române, parte din boieri au fugit peste hotare. Printre aceștia poate că a fost și ultimul vlăstar brâncovenesc.

Ioan Vodă-Caragea, suindu-se pe tronul Țării-Românești, — în urma retragerii armatelor rusești, care acum mergeau să lupte contra lui Napoleon I-iu —, însărcinează, la 1 Decembrie 1812 [5]), pe Grigorie Brâncoveanu „cu cercetarea documentelor și a socotelilor dela Cutia școalelor". Acesta împreună cu Nestor supun Domnului spre sfârșitul lunei Decembrie un plan de organizare a școalelor din țară.

Planul este aprobat și Domnul se adresează la 1 Ianuarie 1813 vel vistierului Grigorie Brâncoveanu — care în Decembrie 1812 semna ca biv vel vornic — să urmeze întocmai, numindu-l totdeodată și epitrop [6]).

La începutul domniei lui Carageà, Gr. Br. apare cu dregatoria de vel vistier, după cum reese din documentele de mai sus și din documentele următoare din: 10 Februarie 1813 [7]). 20 Martie 1813 [8]) și 23 Mai [9]), acelaș an.

Intr'o însemnare din anul 1813, Aman, bogatul negustor craiovean, arată că a luat dela vistierul Brâncoveanu — — care nu este altul decât Grigorie — „vamile Oltene (și) vama Piteștilor... cu 140.000 lei [10]).

---

1) Deducția autorului
2) Filitti, Arhiva Gr. G Cantacuzino, pag 193.
3) V. A Urechia, Istoria școalelor, vol. IV, pag. 129.
4) Idem, pag. 132.
5 Idem, pag 142.
6) Idem, Ibidem
7) Idem, pag. 187.
8) Idem, pag. 148, nota 2.
9) Idem, pag 183
10) Iorga, Studii și doc., vol. XXIV, pag. 174.

Tot în acest an, într'un document din 27 Iulie, Grigorie Brâncoveanu, apare ca biv vel ban. Roagă Domnul să i-se aprobe 17 dulgheri şi 20 zidari „pentru trebuinţele casei". Domnul aprobă, dând ordin marelui vornic al politiei[11]).

Peste un an, la 13 Noembrie 1814[12]), într'o scrisoare Polizăehe Dimitriu face cunoscut lui Aman că „banul" Brâncoveanu i a vândut vămile cu 550.000 lei". Deacum înainte vom întâlni pe Gr. Br. rar apărând în documente cu dregătoria de ban, ci numai ca biv vel ban.

La sfârşitul lui 1814, Caragea a desărcinat pe „banul" Brâncoveanu de dregătoria vistieriei, dându-i conducerea efectivă a şcoalelor din ţară şi mai cu seamă a celei din Bucureşti. In calitate de efor, Gr. Br. erà considerat de Ion Carageà ca „cinstit şi credincios boerul Domniei Mele, biv vel banul Gr. Br." ori „onorabilul(ui) şi nobilismul(ui) boer al Nostru, fostul ban Gr. Br.". Aceste formule nu arată numai un obiceiu al vremii, ori simple formule de cancelarie domnească, ci ele scot în evidenţă marele prestigiu pe care îl avea acest boer în faţa penultimului domn fanariot, care se îngrijea de cultura naţională a ţarii unde domnea datorită hazardului.

In ceiace priveşte conducerea şcoalelor, Gr. Br. erà un om cu vederi largi. El căuta să facă posibilul pentru ca şcoalele să funcţioneze în bună stare, iar elevii să aibă mijloacele necesare pentru a se dedica numai studiului, care nu trebue să fie stânjenit din pricini mărunte.

El recomandă Domnului, la 15 Iulie 1814[13]), împreună cu Vardalah, pe un elev străin, spre a-i da bursă pentru continuarea studiilor.

Banii care se dadeau şcoalelor pentru întreţinerea lor nefiind suficienţi, Gr. Br. şi cu alţi boieri — efori ai şcoalelor — găsesc de cuviinţă ca să intervină pe lângă Domn, ca să dea ordin ca o parte din venitul care se varsă „Cutiei milosteniilor să se dea la Cutia şcoalelor[14])", mărindu-se astfel fondurile necesare pentru funcţionarea şcoalelor.

Datorită îndemnului eforilor, curentului vremii, precum şi interesului pe care Caragea îl arătă faţă de cultura naţională, el dă, în Sept. 1814[15]), un hrisov pentru organizarea şcoalelor din Bucureşti, însărcinând pe Gr. Br. în luna Decembrie a aceluiaş an, să-l treacă în condică.

Eforii şcoalelor, printre cari primul Gr. Br., pentru a mări cât mai mult resursele de întreţinere ale şcoalelor, adresară Domnului o anaforă prin care-l rugau să aprobe ca preoţii şi diaconii să dea câte 60 parale anual. Domnul, care preţuia rostul şcoalelor, le aprobă prin hrisoavele din 29 Septembrie[16]) şi 8

11) V. A. Urechia, Istoria Românilor, vol. X, pag. 823.
12) Iorga, Studii şi doc., vol XXIV, pag. 14.
13) V. A Urechia, Istoria şcoalelor, vol. IV, pag. 150
14) Idem, pag 155
15) Idem, pag. 152
16) Idem, pag. 154.

Octombrie 1814 [17]) cererile, dând ordine în consecinţă şi intervenind cu energie la ispravnicii de Olt şi Dâmboviţa pentru executare în cel mult 10 zile. Sumele de bani strânse aveau să se înmâneze „biv vel banului Grigorie Brâncoveanu [18])", care-i va cheltui „în trebuinţa meremetului şcoalelor".

Observăm în documentele de mai sus că Gr. Br. apare menţionat ca „biv vel ban" şi nu ca biv vel vistier ori biv vel vornic, dregătorii cu care fusese onorat. Fie că-i plăcea lui, fie că era uzul vremii ca boierii să adauge înaintea numelor dregătoria cea mai înaltă pe care o avuseseră. Bănia, pe care o avusese Gr. Br. pela 1801—1802, în timpul celei de a treia domnii a lui Mihai Şuţu, în Ţara-Românească, fiind în fruntea tuturor celorlalte dregătorii, numai aşa s'ar putea explica cuvintele „biv vel ban" care însoţesc în mai toate documentele numele lui Gr. Br.

Cu începerea anului 1815, Gr. Br. este însărcinat din nou „cu ţinerea casei veniturilor şcoalei domneşti", iar „la 17 Ianuarie 1815 [19]), Domnitorul scrie Mitropolitului că cei 26,520 taleri, cât urca suma dării şcoalelor din Eparhie, să aibă a-i trimite" acestuia.

Fiind continuu pasionat de bunul mers al şcoalelor, Gr. Br. la 2 Februarie 1815 [20]), roagă pe Domn ca să ordone Mitropolitului a da venitul unor mânăstiri — în număr de trei — şcoalelor, lucru pe care Domnul se şi grăbeşte a-l face la 5 Februarie.

Deoarece vornicul obştiilor n'a plătit, din 8625 taleri, cât se cuvenea „Cutiei şcoalelor", decât 2607, sub cuvânt că nu i-a încasat, Gr. Br. se plânge, la 11 Februarie 1815 [21]), Domnului, care dă ordine în consecinţă.

In calitate de „Vazăr al şcoalelor domneşti" el intervine, scriind în patru rânduri preoţilor şi diaconilor, ca să achite fiecare cele câte 60 de parale pe care le datorau la „Cutia şcoalelor", dar ne-ajungând la nici un rezultat, este nevoit ca la 18 Februarie să se jeluiască Domnului, care, la 26 Februarie 1815 [22]), trimite „14 porunci la ispravnicii a 14 judeţe", ameninţând cu pedeapsă grea pe cei cari nu se vor supune.

In acest timp începe curentul pentru înfiinţarea de şcoli în oraşele ţării. Unul din rosturile eforilor era şi acesta. Astfel, la 24 Martie 1815 [23]), eforii, în fruntea cărora sta Gr. Br., aprobă înfiinţarea unei şcoli la Târgovişte, iar la 25 Aprilie acelaş an [24]), Brâncoveanu împreună cu C. N. Clucer, intervin pe lângă Domn să aprobe înfiinţarea unei şcoli în pitorescul oraşel R.-Vâlcea.

17) V. A. Urechia, Istoria şcoalelor, vol. IV, pag. 156.
18) Idem, Ibidem.
19) Idem, pag. 157.
20) Idem, Ibidem.
21) Idem, Ibidem.
22) Idem, Ibidem.
23) Idem, pag. 178.
24) Idem, pag. 180.

In 20 Aprilie 1815[25]), „Prelaţii şi boierii ţării", dintre cari nu lipsea şi între cari avea un rol precumpănitor Gr. Br., recomanda Domnului ca sa confirme ca director al gimnaziului din Bucureşti, în locul ramas vacant prin deces — pe învăţatul profesor Neofit Ducas, fostul lui dascăl din tinerete. Acesta este întărit de Domn în această demnitate, şi, în calitate de director, împreună cu eforii, recomandă Domnului spre confirmare, la 10 Septembrie 1815[26]), ca profesor de filozofie la gimnaziu pe Ştefan Cormitas.

Ion Carageà, la 15 Aprilie 1815[27]) desărcinează pe biv vel banul Gr. Br. de „epitropia sarmanilor evgheniști... aflându-se îngreuiat cu alte destule epistasii şi îngrijiri".

In unele documente Gr. Br. apare, după cum am menţionat mai sus, când ca ban, când ca biv vel ban — şi aceasta în majoritatea cazurilor.

Faptul nu trebue să ne surprindă. Mai degrabă, decât a crede ca cel care scrie actul uită să pună particula biv=fost, exista o altă explicare. Deşi boierul care ocupase dregătorie mare în divan n'o mai exercita, totuşi în baza unui uz, el continua să adaoge la semnătură şi dregătoria de altădată, după cum se obişnueşte la ofiţerii cari trec în rezervă după ieşirea la pensie. Dovada o avem la boierul de care ne ocupăm. In anul 1815, cu ocazia unor cumpărături de pământ la Scărişoara-Romanaţi, el apare menţionat ca „ban", deşi în documentul din 15 Aprilie, acelaş an este menţionat ca „biv vel ban".

Nu putem admite nici ipoteza că ar fi fost „ban onorific".

Interesul lui pentru conducerea şcoalelor nu a încetat niciodată. Astfel îl vedem intervenind la 28 Noembrie 1815[28]) pe lânga Caragea, ca să acorde burse la toţi elevii.

Expirându-i mandatul de „efor", Ion Caragea, prin hrisovul din 1 Februarie 816[29]) îl numeşte iarăş, însărcinându-l încă cu administrarea veniturilor „Casei şcoalelor şi cu administrarea mânăstirii Glavaciocului". La 23 ale aceleaşi luni, din acelaş an, hrisovul de mai sus, prin care Gr. Br. este numit din nou efor, se trece de către acesta în condică.

Clericilor le purta un deosebit respect. Deducem lucrul acesta din documentul din 16 Mai 1816[30]), — când Gr. Br. cu ceilalţi efori intervin pe lângă Domn ca egumenii să-şi fixeze ei singuri cisla pe care trebue s'o dea „Casei şcoalelor", cum şi din cel din 13 Februarie 1817[31]), când susţine cererea episcopului de Buzau ca să se înfiinţeze o şcoală în acel oraş.

Intr'un pitac, din 29 Noembrie 1816[32]), Ion Carageà face

25) V. A. Urechia, Istoria Românilor, vol. X, pag. 161.
26) Idem, Ibidem
27) Idem, pag 687.
28) Idem, Istoria şcoalelor, vol IV, pag. 166.
29) Idem, pag. 167 — 8
30) Idem, pag 170
31) Idem, pag. 174
32) Idem, pag. 680

cunoscut biv vel banului Gr. Br., epistatul Spătăriei, că „fiindcă te afli însărcinat cu necontenitele trebi şi îngrijiri ce privesc la dregătoria Spătăriei, având mai vârtos şi osebită îngrijire a Casei şcoalelor, din care pricină urmează de a nu te putea îndeletnici şi spre căutarea trebilor Casei lefilor, cu care ai fost însărcinat până acum, de a cărei sarcină însuşi dumneata în trecutele zile ne-ai arătat prin grai că te paritiseşti... am orînduit" la Casa lefilor pe Costache Samurcaş.

Pe lângă funcţiunea de efor, pe care o avea încă de mult timp şi cu care apare şi într'un document din 6 Noembrie 1816 [33]), referitor la stabilirea cheltuelilor pentru şcoalele din Craiova, Gr. Br. mai era deci şi epistat al Spătăriei. Neputând îndeplini toate aceste servicii, el cere Domnului ca să fie scutit pentru o parte din ele. Rugămintea îi este ascultată, rămânând ca efor şi putându-se ocupa, după dorinţă, cu conducerea şcoalelor.

Grija cea mare a lui era nu numai ca elevii să aibă unde învăţa şi cu ce învăţa, ci şi cine să-i înveţe. Deaceea a recomandat Domnului pe Neofit Ducas şi pe Ştefan Cormitas, iar la 17 Octombrie 1817 [34]) adresează Domnului o cerere prin care îl roagă ca să aprobe ca profesorul Ladislav Erelion să fie plătit cu 100 taleri pe lună.

Nu putem şti adevărata cauză care l-a determinat ca, la începutul lui Noembrie 1817 [35]), să se retragă din eforie. Il găsim semnând ca spătar, în hrisovul tipografiei din Bucureşti, din 3 Noembrie 1817 [36]), demnitate cu care l-am întâlnit şi în anul 1816 şi cu care îl vom mai afla la începutul domniei lui Grigorie D. Ghica (1812—28).

Il întâlnim, fără nici o dregătorie, în câteva polite din anul 1817 [37]).

Posibil, ca în anul 1818 să fi intrat iarăş în rândul eforilor, căci se întâlneşte semnat, fără să specifice dregătoria, într'un hrisov din 28 Aprilie 1818 [38]).

Gr. Br. se întâlneşte în documentele anilor 1818—1819, ca de obiceiu, cu menţiunea de biv vel ban.

Astfel îl întâlnim în documentele din: 24 Martie 1818 [39]), 25 Februarie [40]), 19 Aprilie [41]), 9 Octombrie [42]) şi 8 Noembrie 1819 [43]).

In toate aceste documente ale anilor 1818—1819 precum

---

33) Arhivele Olteniei, an. X, 1931, nr. 56—58, pag 349.
34) V. A Urechia, Istoria şcoalelor, vol IV, pag. 172.
35) Idem, pag 173.
36) Idem, pag. 208.
37) Iorga, Studii şi doc., vol XXIV, pag 23.
38) V A Urechia, Istoria şcoalelor, vol IV, pag. 204.
39) Iorga, Studii şi doc., vol. V, pag 206
40) Idem, Ibidem.
41) Idem, Ibidem.
42) Idem, Ibidem.
43) Idem. vol. XII, pag. 364

şi în documentele din 6 Iulie 1820[44]) şi 25 Februarie 1821[45]), Gr. Br., apare menţionat numai şi numai ca fost mare ban.

Ultimul domn fanariot, Alecu Şuţu, la 15 Ianuarie 1821[46]), numeşte o căimăcămie compusă din Mitropolit şi 6 boieri mari din Divanul domnesc, din care făcea parte şi Gr. Br., pentru a judeca „pricinile obşteşti".

Intâmplându se desordine în ţară, consulul Rusiei la Bucureşti — Pini — atrage printr'o notă din 16 Ianuarie 1821[47]) atenţia căimăcamilor ca să facă tot posibilul pentru menţinerea ordinei şi a liniştei.

Incă de acum începuse să se simtă apropierea revoluţiei, care avea să dezorienteze complect o parte din protipendada grecizata a Bucureştilor.

Gr. Br., care până acum îndeplinise funcţiunea de: ban, vornic, vistier şi spătar, iar mai presus de toate pe aceea de efor, sta în espectativă, gata ca atunci când situaţia din ţară va deveni critică, să treacă munţii la Braşov, devenit leagăn de refugiu al boierilor Brâncoveni.

Dupa moartea lui Alecu Şuţu, când o parte din boierimea ţării, împreună cu Pini, căutau să ridice pe scaunul Ţării-Româneşti pe o beizadea de-a acestuia, întâmpină o rezistenţă energică din partea patriotului boier, fost mare ban .Gr. Br.[48]). Cu toate că erà membru în „otcărmuirea Valahiei", acest vlăstar brâncovenesc, a spus pe faţă şi răspicat Turcilor că alegerea unui Domn mărginit la minte e spre dauna ţării.

Moartea lui Şuţu se întâmplă tocmai când Olteanul Tudor Vladimirescu ridica steagul răscoalei, chemând poporul la lumina şi la o nouă viaţa. Parte din boierime, care vedea că-i scapă terenul de sub picioare, caută pe orice cale să înăbuşe această mişcare spontană a naţiei noastre. Spaima despre apropierea lui Tudor de Capitală cuprinse aşa de rău boierimea, încât nu mai ştia unde-i mai stă capul. O delegaţie din boieri, compusă din vornicul Iordache Golescu, logofătul Constantin Golescu şi vornicul Nicolache Văcărescu se prezintă banului Brâncoveanu, „ca unui spătar al ţării", spre a-l întreba dacă cele auzite şi svonite prin lume sunt adevărate.

Din convorbirea avută cu el, înţelesără că cunoaşte aceste lucruri şi deşi avea la dispoziţia sa toată oastea ţării — compusă din toate polcovniciile şi toate căpităniile — nu voieşte să ia nici o măsură, ci din contră se pregăteşte de fugă, lucru pus curând în aplicare şi auzit de delegaţie la timp.

Spre a se convinge şi mai mult despre bănuiala făcută, se duseră şi la banul Grigorie Ghica — viitorul Domn — şi la banul Barbu Văcărescu. Aceştia, nedumeriţi, le spuseră să se

44) Iorga, Studii şi doc., vol V, pag. 207.
45) V A. Urechia, Istoria Românilor, vol. XIII, pag. 4
46) E Virtosu, Tudor Vladimirescu, pag. 70.
47) Idem, pag. 72.
48) Iorga, Acte şi Fragmente, II, pag. 564.

ducă la banul Brâncoveanu, care este singurul în măsură, deoarece „are sub stăpânire toată oastea țării"; însă delegația, cu durere aduse la cunoștința boierilor nedumeriți că „dumnealui banul Brâncoveanu pleacă și se duce dizdădimineață, cu o mulțime de Arnăuți spre pază, apucând drumul spre Brașov, adică la sănătoasa[49])". Fuga lui Grigorie Brâncoveanu la Brașov s'a întâmplat în noaptea de 10 către 11 Martie 1821[50]).

Banu Brâncoveanu, precum vedem, cu toate că avea sub conducere oștirea din țară, ocupând dregătoria de spătar, nu ia nici o măsură să împiedice revoluția lui Tudor Vladimirescu.

Lucrul acesta ne determină să credem, că deși nu va fi fost o înțelegere între boierul brâncovean și gorjanul Vladimirescu, va fi existat totuși o afinitate de sentimențe între ei, Grigorie aprobând în tăcere mișcarea lui Tudor.

Ne simțindu-se în siguranță din cauza armatelor turcești și rusești, care erau așteptate din moment în moment să ocupe țara, și temându-se și de pârele lui Pini — căruia îi făcuse o dârză opoziție —, Gr. Br. a fost nevoit să-și părăsească țara și să se ducă în cetatea Brașovului, unde mai târziu se întâlni cu episcopul Ilarion al Argeșului, unul din adepții vizibili ai mișcării lui Tudor și cu Constandie din Buzău.

In urma morții lui Tudor și a risipirii ultimelor rămășițe de Eteriști se reinstaurează în Țările române Domni pământeni.

Grigorie Ghica, acum Domn în Țara-Românească, dă lui Gr. Br., prietenul său, care se reîntorsese în țară, dregătoria de vel vistier[51]) pe care o mai avusese la începutul domniei lui Ion Caragea.

Inainte de a i-se da această dregătorie, — căci i-se da abia prin 1826[52]), — el continua să semneze ca ban, cum arată o diată din 15 Ianuarie 1822[53]), cuprinsă într'o anaforà a veliților boieri din 17 August, 1823, adresată Domnului.

De aici încolo el rămâne în țară, unde ia parte activă la viața politică, care erà condiționată atât de împrejurările interne cât și de cele externe.

In luna lui Ianuarie, 1828[54]), împreună cu mai mulți boieri din Divan, intervine pe lângă Domn ca să plătească leafa lui I. Filipescu, căminarul, depe timpul când fusese ispravnic de Ilfov.

Iscându-se un nou răsboiu între Ruși și Turci, Țările române fuseră ocupate de către armatele rusești, care stătură, aci vreo 6 ani. Generalul Kiseleff, guvernatorul Țărilor, întocmește la 4 Martie 1830[55]) o comisie, sub prezidența banului

---

49) Viața Românească, an. XXII, 1930, nr. 9—10, pag. 251—4.
50) E. Virtosu, Tudor Vladimirescu, pag. 75.
51) Revista Istorică, 1928, nr. 4—6, pag. 149.
52) Iorga, Studii și doc., vol X. pag 240.
53) Filitti, Arhiva Gr. G Cantacuzino, pag. 241.
54) E. Virtosu, Tudor Vladimirescu, pag. 160.
55) V. A. Urechia, Istoria școalelor, vol. I, pag. 132.

Brâncoveanu, pentru a cerceta „catastişele caselor de bine şi aşezămintele lui Dumnezeu".

Această comisiune, al cărei prezident erà Gr. Br. şi care fusese întocmită de „Excelenţa sa deplin împuternicit prezident al Divanurilor", se adresează, la 21 Iulie 1830 [56]), Eforiei, făcându-i cunoscut că până la deschiderea şcoalei dela Sf. Sava, şcoala să funcţioneze la „hanul lui Şerban Vodă". Ea erà formată, pe lângă Gr. Br. — care din greşală e trecut Barbu în loc de Banu —, din Al. Ghica şi Şt. Bălăceanu. Reiese de aci că Gr. Br. erà în bune raporturi cu generalul Kiseleff. Deşi Ţările române erau ocupate de Ruşi, treburile culturale erau conduse de boieri români culţi, ca Gr. Br. .

. De acum înainte Gr. Br. n'a mai părăsit ţara, ci a rămas în Bucureşti, mai ales şi din cauza vârstei înaintate, fiindcă în anul 1829 [57]) el avea 58 de ani.

* * *

Ultimul vlăstar din puternicul trunchi brâncovenesc, Grigorie Brâncoveanu, era moştenitorul unei tradiţii politice şi în acelaş timp destul de cultivat pentru vremea sa, pentru a putea lua parte activă la viaţa politică a ţării. Învăţase la şcoala grecească din Bucureşti, al cărui efor se întâlneşte din 1813 până în anul 1817; îi plăcea să citească şi ocrotească literatura greacă la modă în vremea aceia, cunoscând aşa de bine limba grecească, încât a tradus în neo-elenică o carte de a filozofului german Heineccius intitulată „Principiile logicei şi filozofiei morale". Această carte s'a tipărit la Viena în anul 1808 şi a fost răspândită de către traducător printre prietenii săi. „Câteva exemplare din ea găsesc şi în biblioteca brâncovenească din Braşov [58])".

Iubirea de cărţi o moştenise dela bunicul său, Constantin Basarab, care, pe când nepotul său Grigorie era la învăţătură, îi dărui un Cornelius Nepos cu următoarea însemnare: „Să se ştie că această carte este a d(u)m(nealu)i coconului Gligoraşcu Brâncoveanu; leat 1786". Insemnări de acestea, unde stă scris cu litere greceşti numele lui Grigorie, se mai găsesc pe o „Introducere în gramatică" a lui Teodor Gazi, tipărită la Veneţia în 1770, şi pe o traducere grecească a lui Montesquieu, tipărită la Lipsca în 1795. Un anume Petrache Hepites, de neamul lui grec bucureştean, tipăreşte la Viena, în 1816, nişte studii despre ciumă, dedicându-le în rânduri manuscrise „Prea slăvitului, iubitorului de Muze şi iubitorului de ţară domn biv vel ban, dumnealui, Grigorie Brâncoveanu, cel mai mic rob şi servitorul acestor studii asupra ciumei: Petrache din Bucureşti" [59]).

56) V. A. Urechia, Istoria şcoalelor, vol. I. pag. 134
57) Filitti, Catagrafia oficială, pag. 4.
58) Iorga, Studii şi doc., vol. X, pag. 240.
59) { Iorga, Istoria statelor Balcanice, pag. 169—70
{ A. A R., m s i., t. XXVIII, s. II, pag. 521 şi urm.

Gr. Br., în deosebire de tatăl său Manolache, care se iscălea românește, scria și iscălia scrisorile în limba greacă, mai mult luat de curentul modei decât înstrăinat. Avem scrisori dela el scrise în grecește din anii 1823—1824. El trecea chiar ca un adânc cunoscător al limbii grecești. Directorul gimnaziului elen din Moldova, Govdelas, mare om de știință, trimite lui Gr. Br. o aritmetică pe care scrisese, la 8 Mai 1819: „Lui Grigorie din Brâncoveni, al Muzei grecești încercat patron". In biblioteca sa figurează și „Enciclopedia filologică", pe care s'a semnat „Gregorii Pr. S. R. Imperii. 1783", și pe care trebue să i-o fi cumpărat tatăl său. Doritor de a învăța cât mai multe, Grigorie, spre a învăța nemțește își procură „Formulae puerilium colloquiorum germanico-latino-ungaricorum" și pe care are grije să se iscălească frumos. Pentru cunoașterea istoriei își procurase cartea lui Tussellinus. In biblioteca lui se găsia și o „Storia moderna", în care se vorbia și despre țările române. E posibil ca Gr. Br. să fi cunoscut și germana, ba poate chiar latina și italiana. Nu ne îndoim că a fost unul dintre oamenii învățați ai timpului său.

Desigur că bogatul boier care dăduse în cinstea consulului francez Fleury o mare vânătoare la 24 Februarie 1798 [60]) și care era prieten cu Rigas [61]) — de origină aromân — eroul și compozitorul Marsiliezei grecești, cunoștea în aprofunzime evenimentele politice care, prin precipitarea lor, aveau să dea o altă întorsătură lucrurilor. Nu numai ospețele — pregătite de bucătari francezi, cu cafeaua alături de înghețată, și fete de casă cântând din pian și din harpă, cum povestește călătorul francez Lagarde [62]), puțin înainte de 1821, că văzuse în casa banului Grigorie Brâncoveanu — erau preocuparea boierimii noastre. Aceasta dorea reîntronarea domniei pământene în vechile ei forme. Cu sprijinul Austriecilor și al Rușilor — reprezentanții ideii politice-creștine — spera partida națională să scuture jugul domniei fanariote. Efectele marei revoluții franceze începuse să se arate și în țările dela gurile Dunării. Parte din boierii cari pribegeau cam des la Brașov, veneau mai ușor în contact cu știrile care anunțau evenimentele din apusul Europei. Toate aceste lucruri trebue să-i fi fost destul de bine cunoscute cultului boier Brâncovean. Din cetatea Brașovului, privia spre țara de peste munți, unde curând avea să răsară un nou soare.

Cunoscător al istoriei sale și al neamului din care scoborà — atunci când luceafărul oltean răsare pentru a arăta calea cea adevărată —, conducătorul suprem al armatei din Țara-Românească trece în Ardeal. Nici o încercare de oprire a aceluia care erà oltean și care așì el erà călăuzit de aceleași sentimente.

60) Ionescu-Gion, Istoria Buc., pag. 625
61) Idem, ibidem, pag 609
62) Iorga, Istoria Rom., în chipuri și icoane, pag. 62

Dregătoria de logofat, vistier şi mare ban l-au făcut ca să cunoască mai de aproape cum se conducea ţara. Par'că a prevestit, când s'a opus la alegerea beizadelei Şuţu, că o nouă stare de lucruri avea să se întroneze, în curând, în ţara lui.

La 13 Septembrie 1821 [63]), pe când Gr. Br. se afla în Braşov, cere împăratului Austriei să-l ia sub ocrotirea sa, cum odinioară luase pe Manolache, tatăl său. Roagă pe împărat sa-i întărească diplomele vechi, moştenite din moşi strămoşi, pentru libera stăpânire a moşiilor din Ţara-Românească şi din Ardeal. Dorinţele lui fură sprijinite de Fleischakl şi Meternich prin câteva rapoarte.

In cele din urmă, el făcu într'adins o călătorie la Viena. pentru a obţine reînoirea actului de donaţiune pentru moşia Sâmbăta-de-jos. Căci deşi el trimesese la curtea vieneză actul de donaţie al moşiei Sâmbăta, un paşaport liberat de Maria Tereza, o diplomă de principe, alta de comite al imperiului şi o patentă de protecţie sau audienţă, răspunsul întârzia. De altfel, credem ca îi erà cunoscută politica austriacă, deoarece, înainte de a se reîntoarce în ţară, dărueşte bisericii Sf. Treime, din cetatea Braşovului — unde i-se aflau înmormântaţi părinţii şi o soră — moşiile făgărăşene Sâmbăta-de-jos şi Poiana-Mărului. Din venitul acestor moşii trebuia să se ţină o şcoală, unde copiii de orice neam şi lege să înveţe dela dascăli nemţi şi greci limba germană şi limba greacă. Nu trecu nici peste obiceiul strămoşilor sai, cari nu luau niciodată dijma porumbului dela ţăranii români din Poiana-Mărului.

Reîntors în ţară — unde acum se afla mai în siguranţă decât la Braşov — a aşteptat mult şi bine rezultatul cererii sale.

In timpul vieţii el ridicase un paraclis în Bucureşti, pe locul unde se află astăzi „Hala de peşte" şi îngrijise de mânăstirea Viforâta.

Gr. Br. moare în anul 1832 şi este înmormântat la 30 Aprilie, la Sf. Gheorghe-Nou [64]). Cu ocazia înmormântării, episcopul Ilarion al Argeşului, acela cu care se întâlnise în pribegiea din 1821 dela Braşov, a ţinut o frumoasă cuvântare, spunând: „Lăcaşul acesta — adică Sf. Gheorghe Nou — în care oasele lui Vodă Brâncoveanu şi ale familiei sale odihnindu-se de atâţia ani, astăzi — adică la 30 Aprilie 1832 — au ieşit din mormânt ca să primească în braţe pe cel din urmă moştenitor al lor şi sa-l ia împreună cu dânşii lăcuitoriu în lăcaşul lor".

Rămăşiţele pământeşti ale lui Gr. Br. — care râvnise şi la domniea ţării [65]) — au fost scoborâte în mormântul lui Brâncoveanu.

63) A. A R, m. s i. t XXXVI, s. II, pag. 998—99.

64) Universul, nr. 354, Sâmbătă 24 Decembrie 1932, Prof. St. Nicolaescu.

65) Iorga, Studii şi doc. vol. X, pag. 411, n 1, afirmă că în 1834 Grigorie Brâncoveanu a candidat la domnie Nu poate fi însă acest boier, ci fiul său adoptiv, care purta acelaş nume. Anul morţii lui Grigorie Brâncoveanu este 1832, nu 1837, cum crede greşit O. C. Lecca, Familiile boiereşti române, pag. 93.

Astfel în anul 1832, la 30 Aprilie se stinge ultimul urmaş din vestitul neam brâncovenesc, care dăduse ţării doi Domni şi o serie de boieri, şi care, atât prin simţul politic înăscut, şi ulterior cultivat, precum şi prin averea lui mare a fost menit să joace un rol preponderant în politica Ţării-Româneşti. Acest neam brâncovenesc a dăinuit aproape 250 de ani. Matei Basarab şi Constantin Brâncoveanu prin domniile lor lungi şi abile au fixat „epoci" în Istoria noastră naţională.

Chipul lui Gr. Br. se vede la mânăstirea Viforâta şi la Biserica Domniţa Bălaşa [66]) din Bucureşti, unde este şi al soţiei sale.

In „pomelnicul fericiţilor ctitori şi donatori" [67]) de la Sf. Gheorghe Nou, la nr. 23, care este ultimul, este scris şi numele donatoarei: Elena schimonahia, fosta soţie a banului Grigorie Brâncoveanu.

Grigorie a avut două surori: Maria, care ţinea pe Constantin Paşcanu, apoi Elena, născută la 1787, când ţinea — nu pe banul Băleanu, cum greşit crede Lecca, ci — pe un Cantacuzin, după cum reiese din piatra mormântală.

In timpul ocupaţiei ruseşti din 1806—12, când neamul brâncovenesc erà stabilit deja la Braşov, se întâmplă, în 18 Martie 1809, că moare Elena, în vârstă fragedă de 22 de ani, la un an după moartea soţului său. Inscripţia de pe piatra sa mormântală e publicată de d-l N. Iorga.

In curtea bisericii din Braşov se află şi astăzi mormântul părinţilor lui Grigorie Brâncoveanu şi al surorei sale.

■■■■■■■■■■■■

Vechi texte bogomilice găsite prin Oltenia [1])

de **Pr. T. Bălăşel.**

VIII.

Antihrist şi semnele Vremii de Apoi [2])

Eu Traşcă Micleci, voi să arăt prin ac[i]astă rugă[i]une a mea şi copiilor miei or[i] câţi vor ceti pe ac[i]asta să bage de seamă că în zilele lui Antihrist când va rămânea el stăpânitor a toată lumea în 35 de ani precum spune la Apocalipsisu Sf[ân-

66) Observaţia autorului.

67) Universul, indicat la nota 125

1) Vezi A O. nr. 55—56 din an. 1930 pag. 107 şi nr. 65—66, pag. 36 din 1932.

2) *„Antihrist şi semnele vremii"* este scris la 1845, August 31, de acelaş scriitor şi în acelaş text cu *„Rugăciune către Maic· Sfânta şi Preacurata Fecioară"* dela Cap. VII

Poporul din judeţul Vâlcea are despre Antihrist următoarele credinţe:

Când va fi aproape «vremea de apoi», adecă sfârşitul lumii, se va naşte Antihrist din o femee de Ovreiu, din curvie. Când va fi mare, el se va face împărat peste Ovrei şi va face multă răutate Creştinilor, cari vor fugi de frica lui şi se vor ascunde

tului] Ioan, Cap. 8, cei 7 îngeri cărora li-s'au dat 7 trâmbiţi să trâmbiţeze fiecare înger 5 ani şi la al 7-lea s'au săvârşit taina lui Dumnezeu, că într'aceşti ani de trâmbiţă va pogorî şi acei doi martori a[i] lui Dumnezeu, adică Ilie şi Enoh, de vor prooroci aceşti ani de muncă cât va fi ei pe pământ. Şi când veţi vedea număru Satanii în pajura slujbaşilor la frunte sau pă umere 666, atunci că împărăţeşte Satana lumea. Pă vremea aceea veţi ceti la Epocalipsis la No. 448 Cap. 11 şi 12 de vă va deştepta, dacă veţi ceti cu băgare de seamă şi veţi căuta la Apocalipsis numerile de mai sus arătate şi atunci să va arăta cel fără de lege, pe care Domnul îl va omorî cu Duhul guri[i] sale şi îl va pierde cu arătarea venirii sale, a căruia venire este după lucrarea Satanii, adică la înplinirea vremii înpărăţiei lui, că mult va mai răbda Dumnezeu cu atâtea amăgiri [şi] nedreptăţi pentru că dragostea lui Dumnezeu n'au primit-o ei ca să să mântuiască. Pentru aceea va trimite Dumnezeu lucrarea înşălăc[i]uni[i] ca lsă crează ei şi în urmă ca să să judece toţi care n'au crezut adevărului ci au binevoit întru nedreptate, cum spune la epistolia către Ţimola No. 390 scri[i]nd aceasta că dreptului lege nu este pusă ci celor fără de lege şi nesupuşi, nu credinc[i]oşilor [ci] păcătoşilor, nedrepţilor şi spurcaţilor, ucigătorilor de tată şi ucigătorilor de mamă şi de oameni, curvarilor, sodomenilor, tâlharilor, mincinoşilor şi celor ce să jură strâmb. Dar la al 8-lea veac, că aşa scrie că 1000 de ani fac un veac, a trecut până acum 7 veacuri, 7370 de ani şi mai sunt 630 de ani până să va înplini 8 veacuri, adică 8000 de ani dela omu cel dintâi Adam, că aşa zice că 100 de ani este un veac mic, iar 1000 de ani fac un veac deplin şi de aceia băgăm de seamă că la [al] 8-lea veac să va deslega şi

---

prin munţi. In acea vreme va fi foamete foarte mare, încât lumea se va hrăni cu rădăcini şi coaje de copaci. Dar ceeace va fi şi mai rău, va fi că în acea vreme se va înputina apa de pe faţa pământului, iar în locul apei vor ieşi bani mulţi pe pământ şi oamenii nu vor mai avea ce să mai facă cu ei.

Antihrist, ca împărat ovreiesc, va strânge toate bucatele şi apa şi nu va da decât numai Ovreilor şi celor ce i-se închină lui. In vremea aceea va fi răutate şi amară suferinţă în lume.

Dumnezeu va trimite pe Sf. Ilie din cer, ca să se bată cu Antihrist. Sf. Ilie va fi biruit de Antihrist, care îi va tăia capul cu sabia. Când va curge sânge pe pământ din capul Sf. Ilie, pământul atât de tare se va cutremura, încât va crăpa în mii şi milioane de locuri şi din acele crăpături vor ieşi întregi şi vii toţi oamenii morţi până atunci, cari se vor amesteca cu cei vii. Va veni apoi Arhanghelul Mihail cu sabia lui de foc şi mii şi milioane de îngeri din cer, cari vor trâmbiţa în cele patru cornuri ale pământului, chiemând lumea la judecata cea înfricoşată. Cinstita cruce se va pogorî din cer şi se va înfige singură la Ierusalim, în locul unde a fost înfiptă când a fost răstignit pe ea Domnul Hristos. Apoi va veni însăş Domnul Hristos cu mare slavă şi încunjurat de mii şi milioane de îngeri, heruvimi şi serafimi cu trâmbiţe şi săbii de foc. El îşi va aşeza Scaunul de judecată în nori d'asupra Ierusalimului şi va judeca toată suflarea omenească, împărţind pe oameni în două cete. In ceata dintâi va pune pe oamenii cei buni şi milostivi, cari au ascultat de poruncile lui Dumnezeu şi ale Sfinţilor Lui; iar în ceata a doua va pune pe toţi oamenii cei răi, cari au ascultat de vicleniile diavolilor şi de Antihrist. Pe cei din ceata dintâi Hristos îi va aşeza în raiul cel ceresc cu sfinţii şi cu îngerii. iar pe cei din ceata a doua îi va băga în beznele iadului, unde se vor munci şi vor arde în para focului celui nestins în veci nesfârşiţi, împreună cu Antihrist, cu Tartoru şi cu toate cetele drăceşti.

Apoi Domnul Hristos va da foc pământului, care va arde de nouă coţi, curăţindu-se astfel de toate păcatele şi necurăţiile omeneşti. După aceea Dumnezeu va plăzmui o altă lume nouă, mai bună şi mai curată ca cea de acum.

In limbajul poporului, Antihrist se mai numeşte: Antihârs, Antihârţ, etc.

Satana din temniţa Iadului, că să vaeta tot el zicând: iată H[ri]s-[tos] vine, vai de el, şi dându-se îndărăt au căzut singur în temniţă şi H[ri]s[tos] a pecetluit d-asupra, adică şi scris este că când să va împlini acea mie de ani să va deslega Satana din temniţa Iadului, că el o făcuse pentru H[ri]s[tos] să cază, iar el ticălosul şi-au uitat şi au căzut tot el [în] ea şi de aceea să ştiţi, dragii mei copii, că mai este 630 de ani până să va împlini 8 veacuri, adică să să împlinească acea mie de ani care i-au zis H[ri]s[tos] că la o mie [de ani] vei ieşi tu de aici şi atunci vom face răz-boi amândoi. A luoat pe Adam de mână şi i-au zis: ai, Adame zidirea mâinilor mele, în Rai, unde mai înainte era. Iar, ticălosul, când să împlineşte câte 100 dă ani, dă cu capu să spargă temniţa zicând că s-au împlinit un veac, dar H[ri]s[tos] poate face veacu şi de 10.000 de ani, că aşa zice, că o mie de ani ca o zi este înaintea ochilor lui, de aceea 8000 de ani zice că este o mie. De aceea aşa să ştiţi că înaintea acelor 630 de ani cu 3 ani şi şese luni va coborî acei 2 martor[i] ai lui H[ri]s[tos), adică Ilie şi Enoh, care sunt cu trupu la cer, să pro[o]rocească o[a]-menilor pre pământ, că care va răbda până în sfârşit plată va lua Că unii vor lua semnu Hearăi de bună voie, alţi[i] de ne-voie, alţi[i] de foame, alţi[i] de sete, că nu vor da celor ce n'au semnul Hearăi hrană, ci numai cei însemnaţi să cumpere şi să vânză uni[i] la alţi[i], că aşa va fi în vremea aceea foamete cât vor mânca şi pe oameni[i] care n'au semnu Hearăi. Că bucatele vor lipsi a se mai face cum va naşte Antihrist, până va a-junge în vârsta de înpărat, ca să să bată cu H[ri]s[tos], să va face fo[a]mete mare.

IX.

Cuvinte procopsite la cei cu minte [1])

Pământul până nu-l calcă, o[a]le nu poate să-l facă; aşa şi copilul nepedepsit rămâne neprocopsit.

La orice te pricepi, întâi te închină apoi să începi.

Când să trudeşte săracu şi Dumnezeu îi umple sacu; iar cine în lene să târeşte şi Dumnezeu îl părăseşte.

Mai bine să munceşti să ai şi la un sărac să dai; că când dai la cei neavuţi pe Dumnezeu împrumuţi.

De faci astăzi cuiva bine, mâine dela altu îţi vine.

Ochi[i] săracului sunt în mâinile bogatului.

Vara cine-ş[i] câştigă, iarna nu să încârligă.

Ca sarea la fiertură, dar nu peste măsură.

Celui cu meserii multe şi casa lui e fără curte

Omu care sărbători des face n'are cu ce să înbrace.

De nebun şi de muierea rea tot înţeleptul fuge de ea.

Tot învăţăm cât trăim şi neînvăţaţi murim.

---

1) Aceste „*Cuvinte procopsite*", care nu sunt decât „*proverburi*" din ale poporu-lui, culese de Anton Pann, sunt scrise într'un text în 1846 cu litere chirilice de „*Traşcă Micleci, candidatul satului Bogdăneşti*".

Că trăind, omul tot aude când şi când ce nu-i dă lui în gând.

Cuvântu e ca gându, nu să ajunge nici cu ogaru, nici cu armăsaru ; de multe ori limba taie mai multe decât sabia.

Limba o[a]se n'are şi o[a]se roade, de aceea pune frâu la gură şi lacăt la inimă, căci gardul are ca şi zidul urechi ; că vorba rea se duce ca glonţul, nici o căruţă cu patru cai nu o poate ajunge.

Ce să naşte la întunerec trebuie să se vază la lumină vreodată ; aşa dar şi boul are limbă mare dar nu poate vorbi, de aceea taci, dar să-ţi fie casa casă, masa masă şi glumele să-ţi fie ca sarea în bucate, ca să nu-ţi zică cineva : ai avea vorbe bune, dar sunt nesărate.

Nu e meşteşug a găti mâncarea, ci bucatele de a potrivi cu sarea ; că limba îndulceşte, limba amăreşte, ca şi gura : cu ea sufli să răceşti, tot cu ea sufli să încălzeşti.

Cu gura blestemi pe alţi[i], tot cu gura te rogi şi la Dumnezeu ; iar vorba dulce mult aduce.

Ar fi lezne a judeca pe altu, dar nu poţi împărţi un pai la doi boi ; iar vorba aspră prăpădeşte capu.

Dar fiecare se leagă unde-l doare.

Vorba din gură ţi-a eşit, mai bine să fi tuşit.

Când vrei să vorbeşti din gură, la gât să ai lacăt şi măsură.

Că noi râdem de unu doi, iar patruzeci râd de noi.

Judecata este oloagă, că-i lipseşte din cap o doagă.

Om destul de mare, şi minte nici de copil n'are ; ştie numai la vorbe să îndruge, paică tot la ţâţă suge.

Dar tot trebuie să învăţăm cât trăim, că nu putem zice : acum ştiu toate.

X.

Nume jidoveşti [1])

dipă foile ce s'au rupt de aici din această [P]saltire, care le pomeneşte D[a]vid la [P]salmul..... .. tâlcuit cu istoria lor.

Aviron, nume evreesc. Era între Istrailteni om mare, prea vestit. Acesta avea tată care îl chiema Avra[a]m şi pre maică-sa Iohavet, era om prea cuvântăreţ, sfânt, levit, prooroc şi mai întâi desăvârşit arhiereu între Evrei, ales de Dumnezeu. Acestuia i-a poruncit Dumnezeu să..... [2]) norodului liturghii venitura (?) iară leviţii să dea zec[i]uială. Prin mijlocirea acestui prooroc au făcut Dumnezeu multe minuni. După moartea lui s'au făcut arhiereu Eleon, fiul său.

Avesalom, nume evreesc, care însămnează : tatăl păcii meale. Se ţine dela *av*, care o tâlcueşte : tatăl, şi *Salomia*, care însămnează : pacea mea. Acesta era fiul lui David. Că hainindu-se asu-

1) Aceste însemnări sunt scrise cu litere chirilice pe câteva file adaose la o veche Psaltire. Le-am copiat întocmai, cu toate greşelile lor.

2) Ruptă fila.

pra tătâne-său, s'a omorît la războiu prin mijlocirea lui Iov, iară David auzind de moartea lui, au plâns cu amar. Atunci David fugind dela faţa lui Avesalom au făcut [p]salmul a[l] treilea, care [p]salm să cuvine să cetească fiecare om când e scârbit.

Aviron. Acesta e care a stătut în potriva lui Moisi şi lui Aron, când se întorcea[u] dela Eghipet.

Avimeleh, nume jidovesc, care însămnează pre limba evreească: tată împăratului. Dela acest priot au luat David pâinile punerii înainte, care era dat numai priotului care face slujbă să mănânce. Şi sabia lui Goliat au luat David dela acest priot.

Avra[a]m. Acest nume însămnează: tată norodului. Pentru acesta numai atâta zicem că au fost prea mare prooroc şi mai întâi Patria[r]h al Jidovilor şi s'au învredni[ci]t a să numi şi strămoş al Domnului H[risto]s, de vreme ce s'au născut din neamul lui Avra[a]m.

Agg, prooroc jidovesc. Acesta era în zile[le] lui Darie împărat şi au proorocit pentru venirea lui H[risto]s. Spun că acesta să fie găsit întâi aliluia şi ar fi cântat întâi la biserică.

Ador, ţara lui Manai proorocul, lângă Chison.

Ermon, munte lângă izvorul Iordanului.

Eftam, nume care însămnează vitejie. Cu acest nume şi proorocul David însămnează pe oarecare cântăreţ, care să numia cu numele acesta Eftam.

Eftiopii, este un nume din Efthiopia, care sunt negri la faţă şi au păr pâslit.

Eman, nume care însămnează: turburare. Era şi el cântăreţ al [p]salmilor, împreună cu cei 14 fec[i]ori ai lui, şi când cânta[u] ei era[u] cu înbrăcaminte mohorâte.

Amelic. Acesta este care s'au bătut cu Moisi şi cu Isus Navi, când se întorcea[u] dela Eghipet cu Istrailteni[i].

Avacum, proorocul lui Dumnezeu la Iudea.

Avdeu, se zice munte prin carele au bătut Moisi.

Anna, muma Maicăi Precesti[i], care se trăgea din neamul lui Levi.

Aravia, este un loc al Asii, care să desparte în doă: pomi roditori şi pustie.

Asav, fiul Varahii, era levit şi cântăreţ la biserica lui Dumnezeu. Sunt mulţi [p]salmi care scriu desupra: la Asav, adică câţi [p]salmi *i*-au dat David şi *i*-au cântat el la biserică.

Asur, fiul lui Sem. Acesta a făcut înpărăţie la Asivrieşte (?).

Vavilon, cetate prea vestită, care se numeşte acum Bagdat.

Visan, e o înpărăţie prea vestită, care să numea pământul Urieşilor. Au înpărăţit la această înpărăţie Og, care să trăgea din neamul Urieşilor, a căruia patul era de her, 9 coţi în lung şi 4 în lat.

Vasilisc, este o hiară foarte otrăvită, sau că numai cu vederea dacă vede pe om, moare.

Vilfegor, nume idolesc al Moviltenilor şi viţelul, care l'au făcut Jidovi[i] în pustie, s'au numit aşa: Vilfegor.

. . . . . .

„Şi aceste de mai înapoi s'au scris de mine D[umitraşcu] Miclescu, candidatu în leatu 1840".

*

Inainte de a încheia, ţin să adaog următoarele:

Intr'unul din numerele *Revistei Istorice Române*, d. David, semnalând textele: *„Istoria Sfântului Gheorghe"* şi *„Minunea Sfântului Marelui Mucenic Gheorghe purtătorul de biruinţă, pentru fata împăratului"*, publicate de mine în No. 54—55 al acestei reviste sub titlul „Vechi texte bogomilice găsite prin Oltenia", adaogă că aceste texte nu sunt bogomilice.

Este drept că trebuia să public aceste texte fără să le mai botez „bogomilice", şi că trebuia să las altora competenţi sarcina de a le fi naşi. Decât, eu zic aşa: ştiinţa încă nu şi-a spus ultimul ei cuvânt în această încâlcită controversă asupra învăţăturilor sectei Bogomililor, care, orice s'ar zice, a avut o influenţă covârşitoare asupra credinţelor şi literaturei popoarelor slave din Balcani, şi implicit şi a Românilor. Că învăţătura bogomilică nu are face nimic cu învăţătura creştină, o ştiu. Dar tot aşa de bine cred că foarte multe învăţături, credinţe, datine şi povestiri păgâne, cu mult mai vechi decât creştinismul, creştinii şi le-au însuşit, imprimându-le un caracter creştin şi le-au practicat ca bune sub această nouă formă. Să luăm de pildă descântecile, care nu sunt decât exorcisme păgâne. Ele se practică şi azi de creştinii cei mai pravoslavnici, după ce—bineînţeles—în formă le-au creştinat: „descântecul meu şi leacul dela Dumnezeu şi dela Maica Precista" etc., înlocuind zeităţile cele bune din descântecele vechi cu: Dumnezeu, Hristos, Maica Precista, Sfântul Ioan, etc.

Când eu m'am pripit de am botezat textele mele „bogomilice", m'am luat negreşit după Hasdeu, ale cărui teorii bogomilice au fost şi sunt încă combătute. Aşa să fie: Hasdeu n'are dreptate. Hasdeu n'o fi având dreptate peste tot, dar, pe ici, pe colea, te pomeneşti că o fi având şi el câte un pic de dreptate, şi nu e de mirare ca să vină mâine alţii cari să-i dea dreptate şi mai multă. După câte mi-aduc aminte, el susţine în *Cuvinte de'n Bătrâni*, că toate credinţele, în care este amestecat Arhanghelul Mihail, ar fi de provenienţă bogomilică. Chiar d. Cartojan, în a d-sale carte: *Cărţile populare în Literatura Românească*, arată pe Arhanghelul Mihail jucând rolul cel mai de căpetenie în credinţa bogomilică, şi anume că el, fiul lui Dumnezeu, care „scoborându-se din cer, arhanghelul a intrat prin urechea dreaptă în fecioara Maria, s'a întrupat în carne, aşa că la înfăţişare pare a fi material, asemenea trupului omenesc, dar în realitate imaterial şi divin". Cu alte cuvinte, în credinţa bogomilică Arhanghelul Mihail este întocmai cu Hristos din credinţa creştină. Drept aceea, cum n'ai socoti bogomilică o credinţă, un text, în care Arhanghelul Mihail are rolul cel mai de căpetenie?

Antichităţi creştine dela Romula

de **D. Tudor.**

Problema creştinării Românilor. alaturea de a formarii şi continuităţii aceluiaşi element etnic în stânga Dunarii, constitue una dintre cele mai întunecate şi desbătute răspântii din istoria lor. Informaţiile ce s'au putut culege pentru acest capitol, din vieţile sfinţilor şi ale martirilor, sunt cu totul epuizate.

Ca şi celelalte izvoare literare, ele nu au adus prea mare lucru la stabilirea începuturilor acestei credinţe în Dacia Traiană. Rămâne ca ce mai ascunde pământul să fie scos la lumină şi ne putem aştepta la mari surprize dela izvoarele de natură arheologico-epigrafică; căci lucruri creştine ca lămpi, obiecte casnice sau de cult, dacă sunt adunate cu îngrijire, însemnându-se locul şi felul cum s'au descoperit, formează cele mai bune repere pentru stabilirea din punct de vedere geografico-statistic a primelor nuclee de viaţă creştină ce se înfiripează în nordul Dunarii. Lucrul acesta nu s'a făcut deloc la noi, fiindcă nu avem încă o organizaţie în acest sens. Mai ales trebue o bună atenţie pentru tot ce se descopere în staţiunile romane din Banat, Oltenia şi Muntenia, regiuni care au fost în contact direct cu cele două Moesii şi mai ales cu Scythia Minor. unde viaţa creştină e veche şi intensă.

S'au putut stabili centre creştine în Dacia până acum la Napoca [1]), încă din vremea stăpânirii romane, şi la Drobeta [2]), poate înainte de Justinian. Cele câteva mărturii arheologice pe care le vom prezenta mai jos, ne permit a vedea sămânţa creştină în *colonia Romula*, cam în aceiaşi vreme cu cea dela Napoca şi cu mult mai înainte ca cea dela Drobeta.

I. *Colecţia Maria Istrati-Capşa (T.-Severin).*

1. *Cruciuliţă* lucrată cu ciocanul în bronz. fiind înaltă de 0,031 m. şi cu lungimea braţului orizontal de, 0,018 m. A făcut parte din colecţia Tzupagu, cumpărată în întregime de Dr. Istrati. Dulap 14, ob. nr. 39). Capătul de sus e perforat pentru a fi atârnată cu un

1) Cf. V. Pârvan, *Contribuţii epigrafice la istoria creştinismului daco-roman*, p. 75 sqq , Bucureşti, 1911.

2) V. Pârvan, *Ştiri nouă din Dacia Malvensis*, în An Ac. Rom. Tom. XXXVI. Mem. Secţ. Ist. p. 10 şi urm. Il fig. 1 şi 2 ; cf acelaş, *Contribuţii* ...., p. 191.

fir sau cu un lănţişor subţire de gât. E lucrată dintr'un şir de perle circulare, eşite mult în relief şi legate între ele prin prelungirile bazelor. Perlele sunt lipite apoi de două lame încrucişate ce se disting bine în spatele obiectului. (Fig. 1, a = faţa; b = spatele).

Motivul ornamental cu perle e foarte frecvent pe monumentele pagâne şi creştine romane, încă din cele mai vechi timpuri până târziu în sec. V—VI. Adesea ele sunt scoase mult în vedere ca nişte capete de nituri, cum sunt şi pe cruciuliţa de faţă, sau sunt numai nişte simple puncte rotunde de multe ori scobite [3]). O datare riguroasă a acestui obiect creştin nu o putem face, fiindcă ne lipsesc elementele de comparaţie şi modul cum a fost descoperită.

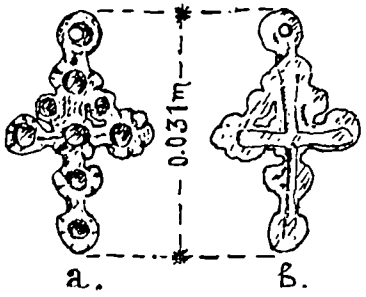

Fig. 1. — Cruciuliţă creştină din bronz.

Probabil e încă din vremea când Romanii stăpâneau Dacia, sau din timpul lui Constantin cel Mare, care ocupă vremelnic Oltenia.

2. Fragment dintr'o cărămidă din pământ roşu închis, lung de 0,127 m., lat de 0,117 m. şi gros de 0,035 m. [4] .

Aşa cum se pastreaza, bucata e roasă de apă şi nu mai are nici o urma de mortar pe ea. Pământul e ales şi frământat cu puţina îngrijire şi a fost ars cu neîndemânare sau prea puţin. Ne putem gândi la o tehnică târzie, de prin sec. IV—V p. Chr. Fig. 2).

Extrem de interesante sunt ornamentele repetate ce le vedem pe una din feţele cărămizii şi care vor fi fost imprimate în toată lungimea ei. Sunt dispuse pe două rânduri adâncite în pasta crudă şi fiecare repetate cu acelaş tipar, fiindcă au dimensiuni egale, aşezate la distanţe diferite şi nu chiar pe o linie dreaptă. Primul rând cuprinde patru adâncituri de forma unei talpi de picior uman, orientate cam în acelaş sens, cu o lungime de 0,025 m. şi cu lăţimea

3) In Scythia Minor ornamentaţia cu perle apare pe opaiţe, v. V Pârvan, *Cetatea Ulmetum II;* An Ac Rom., Mem. Secţ. Ist, Tom. XXXVI. (1913): pl. XXIX, fig. 2, nr. 3 şi 5 şi pl. XXX, fig 2, nr 3, 4, 5 7, 12 şi 13 Deasemenea şi pe lămpi creştine cf R Netzhammer, *Die christlichen Altertümer der Dobrudscha*, fig 6 dela p. 38 (Adam. klissi), Bukarest 1918; în Colecţ. Maria Istrati Capşa un opaiţ creştin cu puncte adâncite: dulap. 16, nr 35 (Tomi), iar unul dela Constantinopol (dulap. 18, nr. 38) poartă pe capac o frumoasă cruce bizantină perlată pe margini — ambele inedite. Cele găsite de Tocilescu la Axiopolis nu le-am putut afla la Muz. Naţ de Antichităţi din Buc. fiind împachetate în depozit.

4 Notat pt. prima dată de d Moisil, *Colecţiuni particulare de antichităţi din România Colecţia Maria Istrati-Capşa* în Bulet. Comis Mon. Ist. p. 138 şi fig. de pe col. 2-a. Bucureşti 1911; fără a-i putea da vreo explicaţie.

de 0,007 m. In al doilea rând, supt primul, aflam şase cerculeţe adâncite şi ele şi de dimensiuni egale: diametrul de 0.015 m. (Cele dela extremităţi sunt păstrate fragmentar). Fiecare ştampilă-cerc poarta în interior câte o cruce dreaptă *(crux immissa*, eşită mult în evidenţă şi formată din întretăerea a două diametre perpendiculare. In primul rând nu putem vedea decât nişte chipuri de peşti slab stilizaţi, deci tot un simbol creştin, întâlnit şi în părţile noastre [5]).

Evident, după cum arată şi tehnica, cărămida aceasta cu simboale creştine nu poate fi din vremea stăpânirii efective a Romanilor în Dacia, ci dintr'o epocă ulterioară, de prin secolele IV—V,

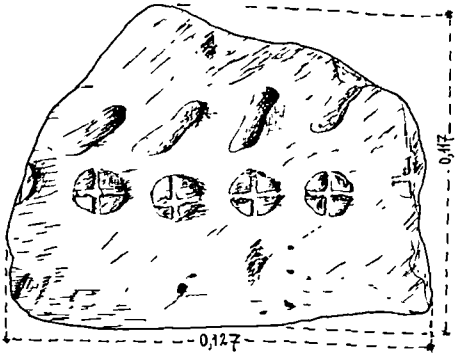

Fig. 2. — Fragment de cărămidă cu peşti şi cruciuliţe.

când o Romulă cu o populaţie *romano-barbară* ne este atestată de monete şi de alte resturi arheologice mai mărunte, inedite până acum. O rezidire a oraşului am bănuit-o mai de mult [6]), de Constantin cel Mare sau de unul din succesorii săi din Răsărit până la Justinian, căci Procopius ne spune clar că şi alţi împăraţi, înainte de al său, au zidit castele şi au făcut cuceriri în nordul Dunării [7]). Poate că în această vreme să fi fost turnată cărămida de faţă de un împărat creştin, aşa cum face şi Anastasius I la Ilistria [8]).

II. *Colecţia Ilie Constantinescu-Caracal.*

3. *Un mormânt creştin, al unui soldat roman.*

In toamna anului 1931, locuitorul Ion Gligă din comuna Reşca, scoţând pământ pentru cărămida din malul de sud al râului Teslui, la N.—V. de sat, a dat peste doua morminte romane, alaturate şi

5) Netzhammer, *o. c.*, p. 139 şi fig. 51: un altar dela *Noviodunum*, cu doi peşti pe el.

In colecţ. Maria Istrati Capşa se mai află, încă inedit, un fund de vas de o tehnică târzie (sec IV—V), cu un peşte în relief (Dulap 18, nr. 58). Provenienţa nu i-am putut-o stabili Bănuesc a fi tot din Dobrogea.

6) *Sarcofagii de piatră dela Romula*, în Arhivele Olteniei, an. XII (1933), nr. 65—66, p 71.

7) *De aedificiis*, IV, 5 (ed. Bonn, p. 286 .

8) V. Pârvan, *Histria IV*, An. Ac. Rom., Tom. XXXVIII, Mem Secţ. Ist. p. 169 sq, Bucureşti 1916 şi acelaş, *Fouilles d'Histria*, în Dacia II, p. 248, Bucarest 1925.

cu un inventar bogat. Mormintele au fost săpate izolat, căci necropola oraşului se află la E. de Reşca şi sub actualul sat Hotărani, după cum am mai arătat şi cu altă ocazie [9]).

Susnumitul locuitor le a scormonit cu deamanuntul, adunând tot materialul ceramic şi de metal, pe care l-am cumparat cu colegul

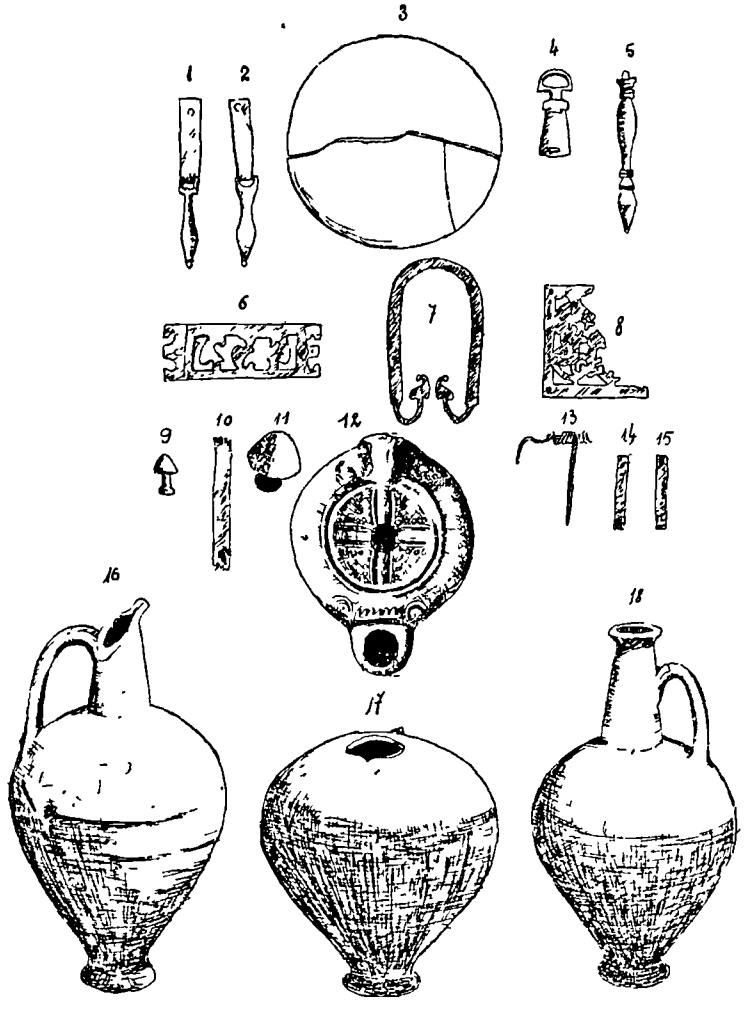

Fig. 3. — Inventarul mormântului creştin.

Ilie Constantinescu pentru colecţia acestuia, în toamnă. Săteanul a mai gasit cu această ocazie şi două monete de bronz slab conservate, pe care le-a amestecat cu alte două descoperite aiurea. La cererea noastră de a ne preciza pe cele descoperite în morminte nu a

9) *Sarcofagii* ..... p 70 sq.

putut-o face. Deasemenea nu ne-a mai putut indica materialul găsit în fiecare mormânt, aşa că nici noi nu vom încerca o separare mai riguroasă a lui.

Inventarul celor două morminte este următorul:

a) şi *b)*. Două *pendative* de bronz, compuse dintr'o atârnătoare în formă de *gladius*, turnată plin, şi de care se leagă printr'o urechiuşă o lamă încovoiată şi prinsă cu un nit la capetele de sus. Prin această lamă se putea petrece o bandă de pânză sau chiar o cureluşe, tăiată mai îngust.

Tehnica şi forma celor două pendative e aproape aceiaşi. Lungimea lor, în care intră şi a lamei, este de 0,070 m. v. fig. 3, nr. 1 şi 2).

c). Ornament de bronz, având silueta unui topor cu muchia semi-circulara şi perforată în plin.

Forma lui e foarte asemănătoare cu atârnatoarele celor două pendative descrise mai sus a şi b), însă destinaţia pare sa fi fost alta. Pe când formele similare dela cele doua pendative atârnau liber, acest ornament era fixat cu o lamă în spate ale cărei extremităţi erau prinse cu două nituri, unul bătut lângă tăiuş, iar altul imediat sub muchie. Urechea circulară de sus ramânea liberă şi prin ea se putea petrece un şnur sau un lănţişor. Ce destinaţie va fi avut acest obiect ,a carui lungime e de 0,018 m., e greu de stabilit cu certitudine. (v. fig. *3*, nr. 4).

d). Braţul unei *pensete* de bronz lung de 0,058 m. Fragmentul are forma unui maiu cu două profile crestate la capete. Unul dintre profile se prelungeşte cu o frunzuliţă crestată pe margine şi având la centru un nit ce o lega de braţul de jos şi pe care juca în voe.

Cu aceste capete terminate în formă de frunzuliţă triunghiulară se prindea firul de păr pentru a fi smuls. (v. fig. 3, nr. 5 .

e). Ornament din bronz de formă dreptunghiulară şi cu dimensiunile de 0,064 $\times$ 0,024 $\times$ 0.002 m. Cele două capete le are crestate adânc în trei, cu colţurile aduse către interior şi stilizate în capete de animal. In corpul obiectului sunt săpate patru goluri: primul şi ultimul de forma a doi L, iar celelalte două cu o forma specifică. A ghici o scriere e greu. v. fig. 3, nr. 6).

f). Cataramă de bronz înaltă de 0,070 m., ce servea la un cordon de ştofă sau piele. E lucrată în forma unei potcoave, cu capetele libere, subţiate, adusă în interior şi stilizate în frunzuliţé. In partea opusa păstrează încă urmele a cinci nituri ce prindeau o lamă, pe după care se petrecea ştofa sau cureaua. (v. fig. 3, nr. 7 .

g Alt ornament plat din bronz. ce avea o forma pătrată, cu laturea de 0.016 m. S'a păstrat numai pe jumatate, fiind format de un cadru pătrat cu orificii pentru nituri la colţuri şi dintr'un ornament întortochiat ca nişte arabescuri, repetat de patru ori în jurul unui punct central. (v. fig. 3, nr. 8).

h). Butonaş de bronz, înalt de 0,017 şi cu căciula conică. Servea desigur la o cuirasă militara. (Fig. 3 ,nr. 9)

i). Alt buton de cuirasă mai mare şi de forma unei ciuperci, cu pălăria scobită mult. E înalt de 0.019 m. (v. fig. 3, nr. 11).

j), *k*) şi *l*). Trei fragmente de lame de bronz, rupte dela ornamentele descrise mai sus, unde serveau ca prinzatoare în spate. (Fig. 3, nr. 10, 14 şi 15).

m. Acul şi resortul de sârma în spirală fixata pe un cui, ce provin dela o fibulă romană de bronz, în forma unei arbalete. Acul are lungimea de 0.011 m. Fig. 3, nr 13).

n). Oglinda perfect circulara, cu diametrul de 0,100 şi grosimea de 0,001 m. La descoperire a fost lovită cu târnăcopul şi ruptă în trei bucăţi. E lucrată concav şi dintr'un aliaj de zinc, argintată pe ambele feţe. Faţa concava are pe margine o bordură adâncita, iar la centru un punct. Oglinda a stat în mormânt cu mai multe obiecte de bronz şi fer la un loc, a căror rugină a fost lasată pe una din feţele ei. Foiţa de argint ce o acopere e păstrată foarte bine şi ne arata o tehnica înaintată [10]). v. fig. 3. nr. 3.

o) şi *p*. Doua ulcioare de lut roşu înalte de 0.160 m. şi cu lungimea circomferinţii pântecelui de 0,318 m.

Ca formă tehnica şi dimensiuni sunt absolut identice, ceeace ne poate arăta aceiaşi epoca şi fabrică. Această formă de vas e foarte frecventa în mormintele din necropola Romulei, databile cele mai multe către finele secolului al II-lea şi începutul celui de al III lea p. Chr.

Exemplare similare s'au găsit până acum la Orlea tot în Romanaţi şi cred că şi la Celei [11]). (Fig. 3, nr. 16 şi 18).

q). Alt ulcioraş de aceiaşi lucrătură, însă cu pântecele mai umflat şi având mânuşa cu gâtul rupte. Fig. 3, nr. 17.

r). Lucerna din lut galben roşiatic şi cu dimensiunile: 0,087 × 0.065 × 0.033 m. E de o formă circulară, cu un mic *rostrum* şi o *ansa* perforată şi lipită ulterior cu puţină îndemânare. Fundul e de marimea unei piese de doi lei şi împodobit cu trei cercuri concentrice adâncite.

Pe capac, la locul de legătură al ciocului, se distinge un ornament în relief, ca o *sierra* şi mărginit de câte un ochi în forma a două cerculeţe concentrice. Centru capacului, mărginit de două dungi circulare, e puţin adâncit şi are orificiul de turnat *oleum* la mijloc. Pe adâncitura capacului şi cu întretaerea pe orificiu, e scoasă mult în relief o frumoasă *cruce* de formă romană *(crux immissa)*, cu braţele formate din câte trei dungi paralele, cea dela mijloc fiind mai îngroşată. Pe lângă braţele crucii sunt înşirate în linie mai multe puncte, ca nişte perle, ornamentaţie obişnuită pe

---

10) Despre tehnica oglinzilor de metal v A. de Ridder, art. *Speculum*, în Daremberg, Saglio, Potier, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines*, Paris. Zincul deşi avea o largă folosinţă în antichitate, nu l-am întâlnit până acum la oglinzi (cf. pt. tehnica zincului: Albert Neuburger, *Die Tehnick des Altertums*, p. 20 sq, Leipzig, 1921). O oglindă asemănătoare, tot argintată, dar nu ştiu compoziţia aliajului, a fost găsită de dl. Bărcăcilă la T-Severin tot într'un mormânt (cf Al. Bărcăcilă, *Noui monumente funerare din Drobeta*, p. 16 şi fig. 13; extras din Arhivele Olteniei, nr. 61—62 (1932).

11) Un exemplar dela Orlea, în colecţia d-lui Georgescu din Corabia (v. D Tudor, *Descoperiri nouă la Sucidava malvensă şi prin împrejurimi*, în Revista Istorică Română, (sub tipar) Exemplare similare dela Romula se află şi în colecţia d-lui Ilie Constantinescu-Caracal.

opaiţe şi mai ales pe obiectele creştine. *Orificiul ciocului poartă urme de arsură, aşa cum întâlnim numai la opaiţele creştine aşezate în morminte în epoca imperială romană, căci cele păgâne ce se alăturau mortului nu erau deloc aprinse*[12] . Lampa e turnată cu destula îngrijire, însă modest şi fără să poarte marca sau numele fabricantului, ceare este iarăşi o caracteristică a opaiţelor creştine[13] . Fabricaţia e desigur locală, mai ales ca la Romula se turnau opaiţe şi pentru bogaţi şi pentru saraci[14]). Epoca când a fost lucrat, cred ca e cel mai târziu mijlocul secolului al III-lea p. Chr., căci opaiţelor romane dela Romula de după această dată, dupa cercetarile noastre, capătă în general o formă alungita, *rostrum*-ul lor devine lung şi mare, iar manuşa în majoritatea cazurilor e turnată

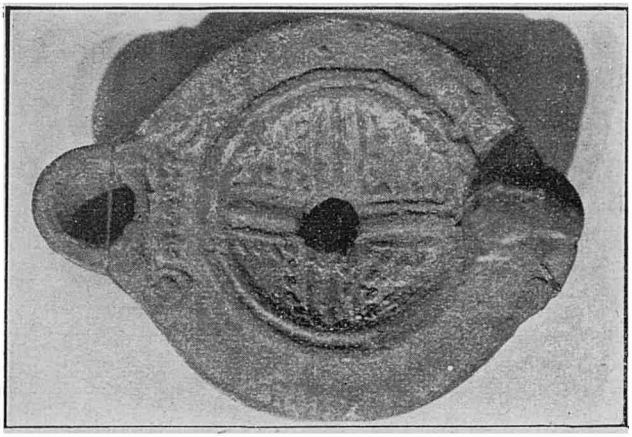

Fig. 4. — Opaiţul creştin.

plin, pe când pasta ca şi tehnica încep să fie mai rudimentare. (V. fig. 3, nr. 12, apoi fig, 4 şi fig. 5 .

Celălalt material ceramic, adică cele trei ulcioare ne duc la aceiaşi epocă, care este şi epoca de mare înflorire a Romulei, cu o necropolă mare şi morminte bogate, ce nu mai sunt după părăsirea Daciei, când viaţa romano-barbară a ei e saracă şi abea vizibilă. Nici materialul de bronz, prin analogii cu altul descoperit aci sau în alte părţi ale Daciei, din nenorocire mai tot inedit şi aflător prin muzeele noastre sau prin colecţiile particularilor, nu permite o datare mai târzie.

Cele patru monete de bronz descoperite şi pastrate în împrejurările descrise mai sus, nu permit nici ele depaşirea acestui timp.

---

12) Toutain, articolul *Lucerna*, în Daremberg-Saglio, *Dictionnaire*. p. 1338.
13) Toutain, *l. c* , p. 1330.
14 Tiparele de opaiţe găsite la Romula până acum sunt toate inedite. In Col. Maria Istrati-Capşa se află două (Dulap 13, nr. 88 şi 92), în col. Ilie Constantinescu unul şi în col. liceului de băeţi un altul, recent descoperit. Toate diferă ca mărime şi formă. (v. în curând şi studiul nostru: *Lucerna la Romula).*

s), t , u) şi *v* . Monetele în numar de patru prezentate nouă de descoperitor, fiind prost conservate şi neputându-se determina, ne-am adresat d-lui C. Moisil, care le-a cercetat cu multă atenţie şi bunăvoinţă, pentru care îi mulţumim călduros.

Doua monete sunt batute sub Hadrian, una e dela Faustina Iunior, iar a patra nu a putut fi determinată, însă în nici un caz nu poate fi mai târzie de prima jumătate a sec. III p. Chr. Datarea lor e în concordanţa cu a celuilalt material funerar, aşa că nici mormântul nu poate fi mai târziu de această dată, până la care puteau sa rămâe încă în circulaţie monete batute de Hadrian. Examinând inventarul celor doua morminte nu e greu de ghicit calitatea celor îmormântaţi.

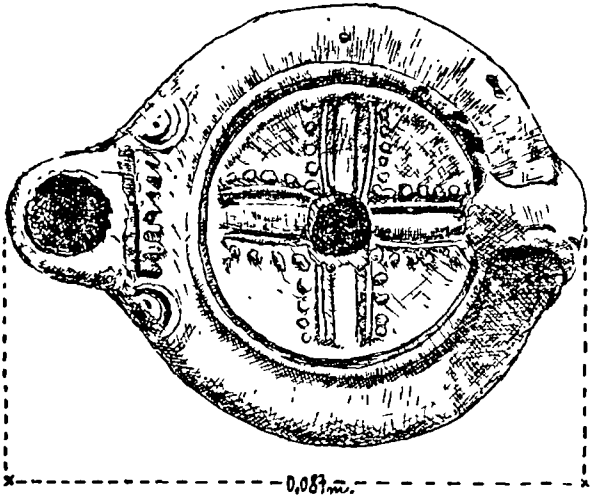

Fig. 5. — Opaiţul creştin.

Pendativele de militar şi butonii de cuirasă ne arată mormântul unui soldat roman, îngropat probabil alaturea de soţia sa, în orice caz o femee, din mormântul căreia vor fi provenit oglinda, catarama de cordon şi probabil fragmentul de fibula. Restul materialului putea figura în ambele morminte.

Pe cruciuliţa de bronz ca şi pe opaiţ, lasând la o parte fragmentul de caramida, care dupa cum am spus e dintr'o epocă târzie; apare acelaş tip de cruce: *crux immissa*, ornamentata cu perle, care se mai numeşte de obiceiu şi *crucea latină*. O distincţie cronologică şi tipologica între *crucea latină* şi cea greacă sau bizantină (*crux quadrata* , foarte frecventa pe monumentele creştine din Orient. nu se poate face[15] .

Ele apar concomitent începând din a doua jumatate a secolului II p. Chr., atât în Roma cât şi în Orient[16]). In epoca de

15) Cabrol şi Leclercq, *Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie*, col. 3056 şi nota 13. Paris 1914

16) C. Kaufmann, *Handbuch der christlichen Archäologie*, p. 264 şi 593, Paderborn, 1913; Cabrol-Leclercq, *o c*, col. 3053 sq

după Constantin cel Mare cred că se poate face totuşi o mică distincţie. In Orient după această dată întâlnim foarte rar *crux immissa*, care dimpotrivă e mult folosită în Apus. In sec. IV—VI *crux quadrata* e aproape în general folosită de creştinii dela Dunărea de jos, aşa cum apare pe monumentele din Dobrogea [17]) şi pe cele dela Drobeta [18]).

Opaiţul nu ne poate preciza mai nimic nici el, fiindcă până în prezent nu ştiu să avem un studiu mai amanunţit asupra lămpilor creştine [19]). Deaceia orice ipoteze sau consideraţiuni generale ar fi cu totul riscante.

Soldatul creştin dela Romula nu a fost îngropat în necropola oraşului, ci aiurea, ca şi ceilalţi creştini din vremea persecuţiilor. Prezenţa lui în acest centru trebueşte pusă în legatură cu doua fapte :

1). El traeşte într'o epocă când pe tronul Romei se urcaseră împăraţi din Orient ca: Severus Alexander, Gordianus III. Philippus Arabs etc., protectori ai creştinismului [20]) şi ai oraşului Romula [21]).

2). Paza Romulei şi a împrejurimilor ei este facută de soldaţi recrutaţi din Orient. Gasim aici o *cohors Flavia Commagenorum* [22]) şi mai târziu un numerus *Surorum sagittariorum* [23]), care se pare a fi trupa prin care Philipp Arabul a restaurat Romula în 248 p. Chr. [24]).

Ca şi *Aurelius Babus* dela Napoca [25]) el este un militar, factorul prin care creştinismul a fost răspândit foarte mult în imperiul roman [26]).

Această raspândire e foarte activă în sec. III p. Chr., când creştinismul prinde rădăcini puternice în provinciile romane dela Dunăre şi de nuanţă latină [27]). Dovada o fac numeroasele centre dovedite a fi creştine şi arătate cu un mare lux de informaţii. de

17) Netzhammer, *o. c.*, p. 92 sqq şi figurile.

18) Pârvan, *Ştiri* .. p. 10.

19) Cele studiate de Kaufmann, *o. c*, p. 599 sqq sunt toate dintr'o epocă târzie (sec. IV—VI) şi nici nu încearcă o înşirare tipologică sau cronologică a lor

20) K Neumann, *Der römische Staat und die allgemeine Kirche bis auf Diocletian I* p. 207 şi 231 sqq , Leipzig, 1890.

21) Cele mai multe monete şi obiecte mărunte dela Romula sunt din vremea acestora. Philipp Arabul e şi restauratorul Romulei în anul 248 p. Chr. (CIL III, 8031). Părerea noastră este că această restaurare a avut loc în urma *devastărilor făcute pe teritoriul roman de lângă Dunăre de către Carpi, bătuţi apoi în două lupte de împărat*, cum spune *Zosimus*, I, 20. (ed Bonn).

22) CIL III 8074[14] lectură greşită: *[C]oh(ors) II Commagenorum*, care de fapt staţionează numai la Micia (cf. Daicovici, *Micia I.* p. 23, Cluj 1931). Vd. mai departe şi art. nostru: *Paza Romulei şi a împrejurimilor ei.*

23) CIL III 1633[2]) (=8074[28]).

24) CIL III, 8031: ob tutelam civit(atis) coloniae suae Romul(ae) circuitum muri *manu militari a solo fecerunt* (v. şi la noi *Paza Romulei şi a împrejurimilor ei).*

25) Pârvan, *Contribuţii epigrafice*.. .., p. 75 sqq

26) Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhundert*, II p. 410 sqq, Leipzig 1906, ed. II, în 2 vol ; acelaş *Militia Christi*, p. 119 sq. Tübingen, 1905. La Romula mai aflăm o inscripţie: CIL III 1593, care pomeneşte pe fica unui soldat din trupa Arcaşilor Syrieni: *Claudia Amba*. Piatra spune că ea a stat cinci ani în Dacia: «*fecit in Dacia annos V*». Nu ştiu după care criteriu consideră această formulă ca fiind creştină, Du Cange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis* I, p. 33, Niort 1883 (cf. şi P. Drăgoescu, *Limba latină în inscripţiile din Dacia*, Orpheus I, 4 p. 180, 1923).

27) Harnack, *o. c.*, II, p 201.

Pârvan, în des citata lucrare a sa, asupra creştinismului daco-roman. (pp. 14 83).

Salona e centru creştin încă din prima jumătate a secolului al II-lea p. Chr.[28]). Creştinismul e adus aici mai cu seama de *negustorii Syriei*[29]), *orientali* întâlniţi după cum am văzut mai sus şi la Romula.

La *Syrmium* întâlnim deasemenea un negustor syrian şi creştin. care se îngroapă aci[30]). La *Siscia* ca şi la *Savaria* găsim comunităţi de creştini pe la finele sec. III p. Chr.[31]).

In *Aquincum* s'au aflat desemenea multe obiecte creştine, unele chiar cu monogramul sacru pe ele[32]). *Durostorum* se constată a fi creştin încă depe timpul persecuţiilor lui Diocleţian[33]). *Oescus* (Gigen-Bulgaria), în faţa *Suciduvei* malvense (Celei-Romanaţi) se constată a fi avut creştini prin sec. IV p. Chr. Aşa dar pe la finele sec. III p. Chr. creştinismul sub forma latină este probat în deajuns la Dunăre[34]). Această raspândire se datoreşte a fi opera a trei factori: *coloniştii* aduşi mai cu seamă din Asia-Mică, *negustorii*, în special cei din Syria şi *soldaţii*. Lume orientală era foarte multă la Romula, documentata de inscripţii, de zeii adoraţi şi de trupele ce au staţionat aci.

Acestora se datoreşte desigur şi răspândirea creştinismului, atestat aci cel mai târziu în prima jumătate a sec. III p. Chr.

P S. După ce trimisesem la tipar acest studiu, mi-a căzut în mână revista *Renaşterea*, organ al preoţimii oltene (nr. 3, an XII, Mart., 1933 cu un articol al d-lui C. S Nicola scu-Plopşor, *Vechimea creştinismului în Oltenia* (pp.: 85—103). Asupra materialului creştin prezentat de colegul nostru am de făcut în treacăt următoarele observaţiuni: a) Intr'adevăr cupele de pământ dela p. 93 (clişeul A) şi p. 94 (clişeul B) publicate de d. Plopşor sunt romane, zic numai ca formă deocamdată. Cunosc exemplare aproape identice dela Romula şi Sucidava malvensă, încă inedite în colecţia Maria Istrati-Capşa, col. Ilie Constantinescu Caracal şi una în col. Gh. Georgescu-Corabia. b) In ceeace priveşte crucile sgâriiate ulterior, trebuesc privite cu multă rezervă. Să nu fie numai nişte simple semne, căci de ornamentaţie nici nu poate fi vorba? Deşi nu am exemple la îndemână, ştiu însă că avem asemenea cazuri de dinainte de Christos şi până în zilele noastre.

Antiquités chrétiennes de Romula en Dacie

(RÉSUMÉ)

Le christianisme est attesté ici par les découvertes suivantes:

I. *La collection Marie Istrati-Capşa.*

1. Petite croix en bronze, haute de 0,031 m., et parée d'une ornementation perlée. v. fig. 1; a = la face, b — le revers).

---

28) Ielicî, *Das Cömeterium von Monastirine zu Salona*, în Römische Quartalschrift für christlichen Altertumskunde und für Kirchengeschichte, V (1891).

29) V Pârvan. *Die Nationalität der Kaufleute im röm. Kaiserreiche*, p. 112, Breslau 1909 şi a Harnack, *o c.*, II, p. 203.

30) CIL III, 2006

31) Pârvan, *Contribuţii epigrafice....*, p. 13, 29 şi 37, unde se află şi întreaga literatură

32) CIL III, 64, 104, 6010 şi 12012.

33) Harnack, *o c*, II, p. 191 sq. şi 201

34) Pârvan, *o. c.*, p. 73

2. Fragment de brique, avec les dimensions: 0,127×117×0,035 m., portant six croix en relief et quatre poissons ? imprimés (v. fig. 2). Notre fragment est bien tardif (IV—V siècle).

II. *La collection Ilie Constantinescu de Caracal.*

3. Deux tombeaux ont eté trouvés au N W du village Rechka. avec un inventaire assez riche. (v. fig. 4, et 6). Parmi les objets découverts, on voit une belle lampe en terre cuite, provénant probablement d'une fabrication locale. Sur son couvercle on distingue une *crux immissa*, bordée de la même ornementation en relief que le nr. 1: les perles. (v. fig. 3, nr. 12). Cette *lucerna*, le materiel en bronze, aussi bien que les trois cruches trouvées dans les tombeaux de Romula et qui datent du commencement de III siècle, nous montrent ici la présence de chrétiens à la fin du II siècle et au commencement du III siècle.

C'est sans doute le tombeau d'un soldat romain, enterré probablement avec sa femme. Le christianisme est introduit à Romula par les soldats provenant de l'Orient et qui étaient en garnison dans cette ville: le *numerus Surorum sagittariorum* et la *Cohors I. Flavia Commagenorum.*

■■■■■■■■■■■■

Noui monumente mithriace dela Romula

de **D. Tudor.**

Dintre oraşele Daciei inferioare, Romula ne-a dat până în prezent cele mai multe monumente în legătură cu cultul zeului oriental *Mithras.* Cultul acestui zeu, azi destul de bine cunoscut, formează unul dintre cele mai interesante capitole din istoria religioasă a Imperiului. Religia lui, destul de atrăgătoare pentru toate clasele sociale ale lumii orientale şi apusene, s'a răspândit uimitor de repede prin doi factori: 1 soldaţii recrutaţi din Orient pentru legiunile romane, şi 2) prin colonişti.

In Dacia, Mithras e adorat în toate centrele mari. Pe lângă soldaţii orientali, el era adus aci, mai cu seamă de acea mulţime de colonişti, venită *ex toto orbe romano,* cum zice Vopiscus, dar mai ales din Orientul helenizat. după cum ne stau mărturie documentele epigrafice.

I. *Colecţia Maria Istrati-Capşa (din T.-Severin).*

1. Placă de marmoră albă ,înaltă de 0,238 m. şi păstrată numai pe jumătate (Fig. 1). A făcut parte din colecţia maiorului Tzupagu, dela care a fost cumpărată în 1905 de Dr. Istrati, pentru colecţia sa (Dulap. 14, ob. nr. 131). Până în prezent acest relief nu a fost publicat sistematic[1]). In 1911, făcând o dare de seamă despre Co-

1) Reproduceri au fost date de Dr. C Istrati în *Literatura şi Arta Română*, 1908 (nr. 1—3), fig 7; în *Câteva cuvinte relative la cele ce am voit să fac sau am făcut pentru muzeele noastre*, fig. 1 dela p 48, Bucureşti, 1908; şi în prefaţa ce o face cărţii lui Nicolae Densuşianu, *Dacia preistorică*, Bucureşti 1913 O fotografie am dat-o şi noi, *Consideraţii economice despre S=E. Olteniei în vremea romană*, Progresul Social nr. 6, an. II (1933), p. 411, fig. 2.

lecţia Istrati-Capşa, a fost notat şi de d. C. Moisil [2]). Fragmentul păstrat face parte din latura dreaptă a reliefului, care avea o formă pătrată şi arcuită sus, atingând înălţimea de 0,240—0,245 m. şi cu o grosime de 0,036 m. De jur împrejur, placa e mărginită de un chenar lăţit mult la bază şi în spre partea boltită. In câmpul adâncit dela mijloc, asemănător unei guri de peşteră, se află obişnuitul *sacrificium Mithriacum*, cu centrul reprezentat unei ocupat de *Mithra tauroctonul*, îmbrăcat în *tunica, bracae* şi *chlamys*. Zeul este înfă-

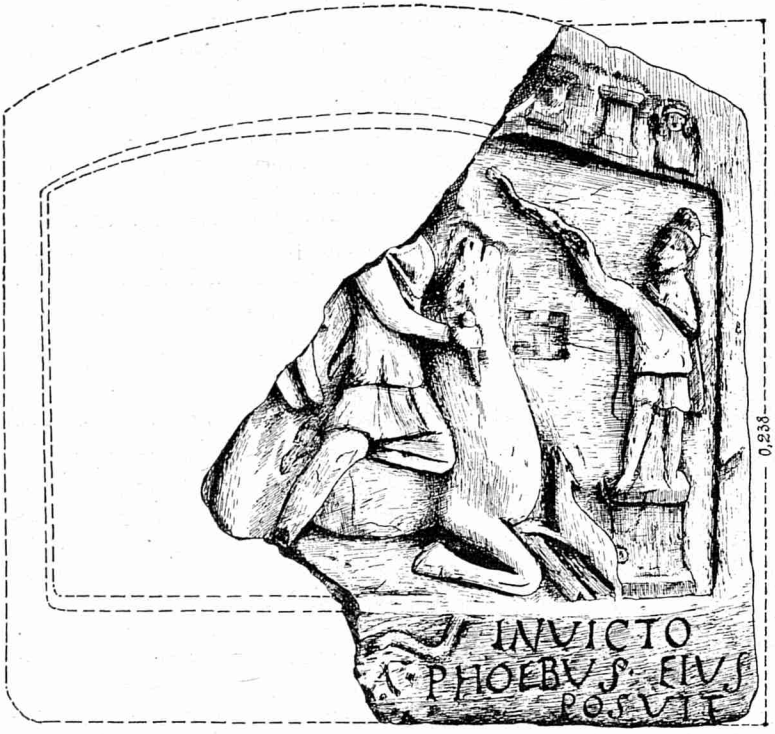

Fig. 1.

ţişat în poziţia obişnuită: aşezat cu piciorul stâng pe spatele taurului, apasă puternic în coasta animalului, pe când talpa piciorului abea schiţată îi iese pe sub cel drept.

Cu dreptul, sfărâmat dela fluerul piciorului în jos, se sprijină pe pământ în toată lungimea coapsei taurului. Capul cu o parte din umărul drept, precum şi o bună bucată din hlamida ce-i flutură în vânt, sunt rupte. Din felul cum a fost sculptat pieptul zeului, se deduce că el nu privea drept înainte, ci mai mult către dreapta, aşa cum se obişnuia a fi reprezentat pe monumentele din această categorie.

2) *Buletinul Comisiunei Monumentelor Istorice*, (1911), p. 139. D. Moisil adaogă că monumentul a fost găsit alăturea de un cap de leu din piatră, ce provenea dela statua leului aşezată de obicei în mitreu. In colecţia Capşa se află mai multe capete de lei. (Dulap. 13).

Mithras ţine în mâna dreapta un cuţit, pe care l a împlântat adânc în gâtul taurului, iar cu stânga l-a apucat de bot, silindu-l să ţie capul drept în sus. Animalul e doborât la pamânt. Gâtul e tratat cam exagerat, în comparaţie cu celelalte dimensiuni ale corpului.

Piciorul drept din faţa e prost schiţat, iar cele dinapoi sunt rupte. Ce va fi voit să înfăţişeze sculptorul prin acea dunga groasă de lângă piciorul animalului, e greu de ghicit. Poate să fie rămas din neîndemânarea meşterului.

In faţa taurului sta *câinele* în poziţie de atac, cu gura deschisă şi sprijinit cu picioarele din faţă pe pieptul animalului.

Scorpionul nu se vede; numai dacă nu va fi de presupus în acea mică proeminenţă, abea vizibilă lângă piciorul zeului, în dreptul testiculelor animalului, pe care, ca şi pe alte monumente, le atacă de obicei.

Şarpele este de văzut în dunga sinuoasă ce merge până la locul de ruptură şi despărţea inscripţia în două. Locul lui e neobişnuit în această parte, căci nu-l mai întâlnim nicăeri astfel, ci totdeauna sub pântecele taurului. Se poate presupune ca această dungă să fie şi ramura *arborelui,* obişnuit în reliefele mitriace în această parte [3]).

In dreapta scenei principale, stând în picioare pe o *ara* şi îmbrăcat la fel ca zeul, dar păstrat în întregime şi cu o căciulă frigiană pe cap, se vede *Cautes,* care reprezentat în faţă, ţine o faclă ridicată în sus, ce face corp comun cu mâna lui. Stânga o poartă lipită oblic de piept, iar mantia îi cade drept pe spate.

Sculptorul va fi aşezat pe *Cautopates* înapoia lui Mithra, tocmai în partea care lipseşte. Dadoforul trebuia să aibe torţa lăsată în jos şi să fie îmbrăcat ca celălalt acolit, *Cautes.* E de remarcat *ara* pe care stă *Cautes,* ce nu o întâlnim în alte reprezentaţii analoage în acest loc.

Pe chenarul de sus, aşezată chiar în colţ, e *Selene* cu braţele ridicate în sus şi stilizate în colţuri de semilună. In mâna dreaptă ţine ceva rotund, ca o cunună. In colţul opus e de presupus *Sol.* In dreapta Lunei, adâncite ca şi chipul ei, două altăraşe [4]).

Aşa cum s'a păstrat această icoană mithriacă, tot se poate observa că nu avea toate elementele ce de obiceiu le întâlnim într'un *sacrificium Mithriacum:* Mithras ducând taurul în spate, călărind pe el, Mithras arcaş, scena banchetului, etc., cum le găsim spre exemplu pe un alt monument mithriac dela Romula [5]). Reprezentaţia s'a mărginit numai la actul principal: sacrificiul, căruia i s'a mai adăogat un registru secundar pe chenar.

Pe soclul chenarului, dedicatul a pus să-i sape numele zeului şi pe al lui. Din dedicaţie, care a fost ruptă dela jumătate, nu

---

3) Un exemplu la D M. Teodorescu *Monumente inedite din Tomi,* în Bul. Com. Mon. Ist. (1915 p. 18, nr. 39, cu fig. 46.

4) Descrierea după lucrarea capitală în această privinţă: Fr. Cumont, *Textes et monuments figurés relatifs au culte de Mithra,* 2 vol. Bruxelles 1896 şi 1899 (passim.).

5) V. Pârvan, *Ştiri nouă din Dacia Malvensis,* An Ac. Rom., Tom. XXXVI., Mem Secţ. Ist., p. 19, nr 22 şi pl. VII, fig. 1.

au mai rămas decât trei rânduri, cu caractere de pe la mijlocul secolului al treilea p. Chr., a căror înălţime variază mult între 0,009 0,012 m.

In primul rând a fost numai numele Zeului, iar în ultimul, pe lângă „posuit" trebue să mai fi existat în colţul opus un *ex voto* sau *votum*, aşa cum poartă la bază cele mai multe monumente mithriace, reliefe, ori inscripţii [6]).

Intregirea cea mai plauzibilă ni se pare a fi:

[DEO SOLI] INVICTO,
.....A PHOEBUS EIVS,
[EX VOTO] POSUIT.

Din numele dedicantului nu au mai rămas decât un *a*, care e susceptibil la o sumă de întregiri, şi cognomenul *Phoebus*. Jude-

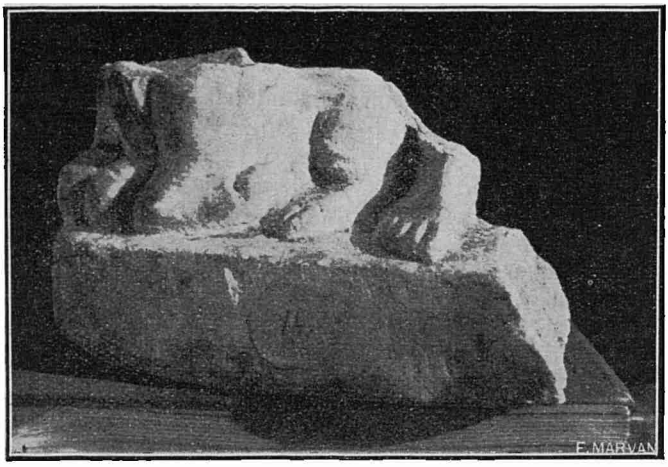

Fig. 2.

când după acesta, adoratorul trebue să fie un oriental romanizat. Factorii de răspândire ai zeilor orientali sunt tocmai aceşti colonişti sau soldaţi, veniţi din Orientul helenizat [7]).

2. Fragment din colţul de jos din stânga al unui relief mithriac de marmoră albă, înalt de 0,111 m. şi lung de 0,172. Scena era aşezată pe un soclu din care se păstrează o bucată groasă de 0,067 m. şi înaltă de 0,050 m. E de remarcat că deşi pe această bază era loc îndeajuns, dedicantul nu a pus să-i sape nicio inscripţie. Din reprezentaţie s'a păstrat prea puţin: *taurul* îngenunchiat şi

6) Cf. Cumont, II, passim. D l Moisil, *l. c*, complectează în r. 1 numai *[Soli] Invicto*. Pentru simetrie cred că şi în partea lipsă trebue să fi fost tot şapte litere, ca în jumătatea păstrată, căci ar fi rămas mult loc gol. In r. 3 nu pune şi: *[ex voto]*.

7) Un homonim cu cel dela Romula, *M(arcus) Ulpius Phoebus*, care după nume se vede că el, sau unul din bătrânii lui, primiseră cetăţenia romană în vremea lui Traian, pune un altar la *Micia* în Transilvania pentru *Dea Syr(ia)* (CIL III, Suppl, 1—2, 7864).

talpa piciorului drept al lui *Mithras*. In comparaţie cu trupul ani malului, talpa zeului a fost sculptată mult mai mare, aşa că putem bănui să fi fost o alta scenă decât a sacrificiului. Poate că zeul va fi avut celălalt picior pe capul taurului, sau animalul va fi fost numai culcat lângă el. Reprezentaţia era lucrată cu oarecare îngrijire şi pricepere, şi scoasă mult în relief. (Fig. 2).

La aranjamentul ştiinţific ce l-am facut Colecţiei Istrati-Capşa în Muzeul Teatrului oraşănesc din T. Severin, am găsit acest fragment printre obiectele dela Romula, dar fără etichetă şi număr de ordine. Deşi nu suntem absolut siguri asupra provenienţii lui, îl socotim ca fiind probabil dela Romula şi prin faptul că, cele mai multe antichităţi greco-romane achiziţionate de Dr. Istrati pentru colecţia sa, au fost aduse din această localitate [8]).

II. *Colecţia prof. Ilie Constantinescu (din Caracal).*

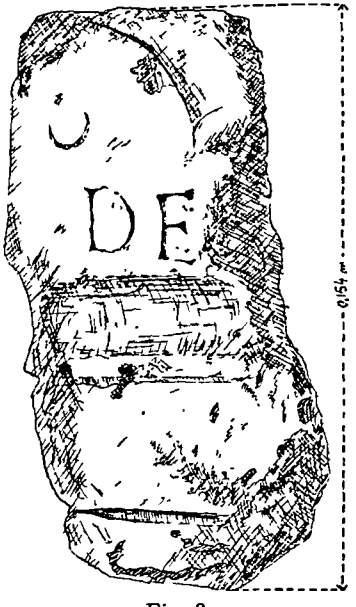

Fig. 3.

3. Fragment din colţul de sus din stânga al unui altar de marmoră albă, cumparat de noi în toamna anului 1931, dela o femee din Reşca, şi care l-a găsit într'o grădină mai jos de podul Tesluiului, şi pe malul drept al râului. E înalt de 0,152 m. şi e frumos lucrat; profilul având la colţ o acroteră cu un ochi la centru şi cu un început de corn de semilună alăturea.

Imediat sub acroteră se păstreaza în întregime doua litere,

8) In colecţia astfel aranjată de noi, l am pus totuşi la obiectele de proveniență necunoscută (Dulap. 19 ob 14). care din nenorocire sunt foarte multe, din cauza părăsirii în care a fost aruncată aceasta în urma morţii D rului Istrati şi a puţinei atenţii din partea celor ce au împachetat-o pentru a o aduce la T.-Severin.

ce sunt încă din sec. II p. Chr. şi cu înălţimea de 0.018 m. Restul scrierii e pierdut. Pe câmpul neted al profilului va fi fost săpat numai numele divinităţii, textul urmând să fie trecut pe trunchiul altarului. (Fig. 3).

Cu cele doua litere rămase se pot face o sumă de întregiri ca: *De[ae Syriae]; De[ae Placidae]; De[o Bono]; De[ae Reginae]; De[o Soli Invicto];* etc.

Cred că dintre toate zeităţile trecute cu *deus* sau cu *dea* în cap pe monumente, şansele cele mai multe de a fi figurat pe profilul altarului de faţă le are *Mithras,* zeul cel mai popular la Romula. Se mai adaogă şi faptul că fragmentul de faţă, prin mărimea lui, trebue sa fie rupt dela un monument de dimensiuni mari, pe a cărui *attică* s'a scris o divinitate cu un apelativ lung, cum e Mithras. Deci ne putem gândi la un: *De[o Soli Invicto]* sau *De[o Soli Invicto Mithrae]* — cum îl şi găsim de fapt pe monumentele dela Romula.

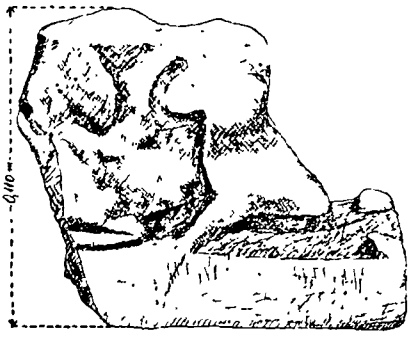

Fig. 4.

4. Fragment dintr'un mare relief din marmoră albă, lung de 0,140 m., înalt de 0.110 m. şi cu grosimea soclului de 0,070 m. dăruit nouă de un sătean din Reşca în vara anului 1931, care l'a găsit cu plugul pe un ogor al său din marginea sudică a satului. Bucata e mult tocită de intemperiile atmosferice şi se pare a fi rupta chiar din colţul de jos din dreapta al plăcii, care era amenajat cu un orificiu mare, pentru a fi fixată în perete.

Se disting bine urmele a două animale scoase în alto-relief: un taur în stânga doborât la pământ şi un altul în picioare, faţă în faţă cu primul, părând gata de fugă. Ultimul era închis într'o cuşcă al cărei perete arcuit sus cade pe capul celui îngenunchiat. Ambii au partea dinapoi lipsă. (Fig. 4 ,

E de presupus că fragmentul de faţă făcea parte dintr'o reprezentaţie a cultului lui *Mithras,* cioplită în dimensiuni mai mari şi cu un repertoriu numeros şi variat de scene[9]). In dreapta e si-

9) Cum e un *sacrificium Mithriacum* dela Pârvan, *l. c.* la nota 5, găsit tot la Romula. Relieful descris de noi, prin dimensiunile impunătoare ce le va fi avut, ar putea fi socotit şi ca fiind un *simulacrum dei,* şi nu un simplu *ex voto.*

gură scena cu taurul în căsuţă, iar în stânga pot fi închipuite o sumă ca: Mithras călărind pe taur, taurul în barcă etc.

5. *Lucerna* din pământ roşu-cărămiziu, de formă circulara. Pământul, ca şi tehnica, ne dovedesc a fi fost importată la Romula. Lungimea ei este de 0,092 m., lăţimea de 0,075 m. şi înălţimea de 0,045 m. O bună bucată din fund şi pântece îi sunt rupte, iar *rostrum*-ul păstrat pe jumătate era ornat cu puncte incizate. *Ansa* turnată odată cu capacul e plină şi de formă piramidală.

Capacul are centrul adâncit şi în mijloc bustul lui *Sol* cu o cunună (?) pe cap, din care se despart nouă raze. Pe piept se păstrează încă urma unei curele în diagonală ce îi prindea probabil o tolbă cu săgeţi purtată în spate. Din cauza aşezarii chipului lui *Sol* chiar în centru, orificiul de turnat ulei în opaiţ a fost deplasat puţin

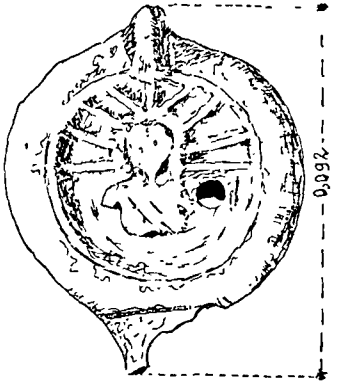

Fig. 5.

spre dreapta, lucru obişnuit pe asemenea obiecte or de câte ori găsim o scenă lucrată mai îngrijit pe capac. Lampa a fost turnată cu multă artă, însă din cauza vremii şi a pământului slab, tot exteriorul îi e mult tocit.

Avem pe acest opaiţ un syncretism icnografic: *Sol-Mithras* şi anume un *Mithra arcaş*. Exemple similare în diferite monumente, însă cu acelaş caracter ca al lucrărei de faţă, sunt numeroase[10]) şi chiar la Romula[11]). (v. fig. 5).

Nouveaux monuments relatifs au culte de Mithras, trouvés à Romula en Dacie.

I. *La collection Marie Istrati-Capşa (T.-Severin).*

1. Fragment d'une plaque en marbre blanc, haute de 0.238 m., qui représente Mithras en train de sacrifier le taureau. En face du dieu on voit *Cautes,* debout sur un autel et le chien. Au-dessus *Selene* et à côté deux autels. Notre fragment porte aussi une in-

10) Cumont, *o. c*, II, fig. 29, p. 202; fig. 27, p 209; nr. 162, fig. 145, p. 290 sq; nr. 318 fig. 374—5, p 432 sq, etc.

11) V. Pârvan, *o. c.* p. 21 nr. 25 şi fig. nr. 1 de pe pl. VIII. Mai înainte de Pârvan, Cumont. *o. c.*, II. p. 278, publicase mai multe monumente mithriace, ce s'ar fi găsit la olaltă într'un *mithraeum* la Romula.

scription: *[Deo Soli] Invicto,..... a Phoebus eius. [ex voto] posuit.* *Phoebus* est sans doute un romanisé. (v. Fig. 1).

2. Un autre fragment en marbre d'un relief mithriaque, long de 0,172 m. et haut de 0.111 m,, sur lequel on voit un taureau sans tête et un des pieds de Mithras. Nous ne sommes pas bien sur si le fragment a été trouvé à Romula. (v. fig ,2 .

II. *La collection Ilie Constantinescu (Caracal).*

3. Fragment du profil supérieur, détaché d'une *ara* en marbre, haute de 0.152. Il conserve encore deux lettres, qui nous conduisent, je le crois, au De[o Soli Invicto] ou [Mithrae], le dieu le plus honoré à Romula. (v. fig. 3).

4. Fragment d'un relief en marbre, long de 0,140 et haut de 0.110. On y voit deux taureaux. (v. fig. 4 .

5. Lampe en terre cuite de 0.092 en diamètre longitudinal. Son couvercle porte le buste du Sol-Mithras en archer. (v. fig. 5).

■■■■■■■■■■■■

Paza Romulei şi a împrejurimilor ei

(Rectificări şi ştiri nouă).

de **D. Tudor.**

Câmpia mănoasă dintre Olt şi Jiu a atras din vreme atenţia Romanilor ajunşi victorioşi la Dunăre. E de presupus că înainte de Traian, sub formă paşnică, comercianţi şi agricultori romani au trecut în nordul Dunării pentru a se stabili printre triburile gete din acest şes. Acelaş proces de înfiltrare lentă s'a produs şi la Rhin, unde coloniştii romani pătrund în *Agri Decumates,* ceeace aduce războiul lui Domiţian cu tribul Chattilor (Suetonius, *Domitianus,* 6 şi Tacitus, *Germania,* 29).

Emigrările în câmpiile gete vor fi fost mult favorizate în vremea Flavilor, când statul dac e slab, şi până sub Decebal, care căuta să oprească la Dunăre expansiunea militară romană, nu însă şi pe cea cultural-economică. Dar şi politic, împăraţii dinaintea lui Traian au ocupat şi stăpânit vremelnic regiuni din Dacia inferioară, perdute sigur în timpul domniei lui Domiţian şi Nerva. Dovada acestei stăpâniri o fac cele două valuri din Oltenia şi Muntenia, trase paralel cu Dunărea şi care au o explicaţie înainte de cucerirea întregii Dacii [1]). Ocupând din vreme aceste locuri, pe lângă bogăţia câmpiei, Romanii se mai gândeau la creearea unei zone de siguranţă pentru navigaţia pe Dunăre, unde aveau din

1) Stabilirea unui cap de pod în Oltenia ni-l dă valul trasat dela N. de Calafat până la Giurgiu, cercetat numai parţial de Tocilescu, *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, p. 118 şi harta, Bucureşti, 1902; Pârvan, *Getica*, p. 128 Bucureşti, 1926, îl pune pe seama lui *Aelius Catus*, care în vremea lui Augustus strămută 50.000 de Geţi în S. Dunării. Un alt val urmărit pe teren de Tocilescu (*l. c.*), numit azi de popor şi *Brazda lui Novac*, desparte regiunea deluroasă de câmpie pe o distanţă de peste 700 km., începând de lângă Hinova-Mehedinţi (mai jos de T.-Severin), până în malul Dunării la Brăila. Acesta e atribuit de Pârvan (*o c*, p. 128 sq) generalului *Plautius Aelianus*, învingător al Dacilor prin anii 52—53 p. Hr. şi care lărgeşte şi graniţele Imperiului peste Dunăre.

vremea Flavilor o puternică flotă ce lega Pannonia cu Moesia. După ce Dacia e prefăcută în provincie romană, pe lângă multă armată se stabilesc în câmpia de S-E a Olteniei şi numeroşi colonişti, al căror nume, aşa cum ni-l dau monumentele epigrafice, adevereşte pe deantregul spusele lui Eutropius (VIII, 6), că Traian a făcut colonizarea acestui pământ cu lume venită *ex toto orbe romano*. Lumea romană din Dacia inferioară, după inscripţii şi zei, e în majoritate orientală helenizată. Pe lângă aceasta chiar detaşamentele militare ce ocupă castrele acestei provincii sunt cele mai multe recrutate din Orient.

Se ştie azi cu certitudine, că în ceeace priveşte trecerea stăpânirii Munteniei sub Romani, se face mai târziu, dar tot sub Traian [2]). Până la data supunerii Munteniei, Oltul nu va fi format graniţa de E. a Daciei inferioare, ci Romanii o vor fi împins-o mai în interiorul Munteniei. Acest râu după 106 p. Cr. devenea una dintre cele mai principale artere comerciale, pe lângă că era locul de scurgere al trupelor şi materialelor între Dunăre şi Dacia superioară. Deaceia Romanii se vor fi gândit şi aici la creearea unei zone de siguranţă pe malul stâng al Oltului, din munte până în fluviu.

Fâşia aceasta de siguranţă ţinea până în *Limes Alutanus*, ce începea din malul Dunării de lângă Flămânda, şi trecând prin Roşiorii de Vede şi Piteşti ajungea la trecătoarea Bran [3]).

Săparea acestui val îşi poate avea o bună justificare în răstimpul dela primul război daco-roman, până la data anexării Munteniei de Traian. Importanţa strategică a acestor fortificaţii a fost simţită de Romani în tot timpul stăpânirii Daciei, căci Muntenia a fost prea puţin legată de Moesia inferioară [4]), şi în pădurile ei trebue să fi roit mereu alte triburi de *Daci liberi*, sau prea puţin legaţi de autoritatea romană. Toţi cercetătorii istoriei Daciei recunosc, mai mult *per silentium*, raritatea urmelor romane din provincia aceasta, care nu poate fi explicată decât prin pădurile întinse ce le avea din Carpaţi până în Dunăre. Orice atac al populaţiilor gete din câmpia munteană asupra cetăţilor vamale şi militare de pe Olt trebuiau oprite de acest val fortificat cu turnuri şi castele. Sub Hadrian, care este creatorul de seamă al limesului alutan [5]), se ridică o sumă de centre militare şi civile pe Olt. La această operă participă numeroase trupe auxiliare, însemnate pe cărămizi.

1. COHORS I FLAVIA COMMAGENORVM. Cărămizi, ţigle şi olane de lut cu ştampila acestei cohorte sunt numeroase la Reşca şi Slăveni pe Olt. Otto Hirschfeld a publicat pentru prima dată o cărămidă cu o atare ştampilă, ce se găsea în colecţia Papazoglu, dând lectura: *Co-h(ors) I Fl(avia) Com(magenorum)* [6]).

A. v. Domaschewski în C. I. L. III, 8074 [14] a dat aceleiaşi ştampile altă lectură: *[C]oh(ors) II Com(magenorum)*. Tocilescu republicând şi el două ştampile identice, aflătoare în Muz. Naţ. de Antichităţi din Bucu-

2) Papirusul publicat de A. S. Hunt în *Raccolta di scritti in onore di Giacomo Lumbroso*, pp. 265—272, 1925, comentat de G. Cantacuzino, *Un papyrus latin relatif à la défense du bas Danube*, în Revue Historique du Sud-Est Européen, V (1928), nr. 1—3, p. 73.

3) Tocilescu (*o. c*, p. 122 sqq), care a urmărit acest val lung de 235 km. şi l-a explicat ca fiind o dublare a fortificaţiilor depe limesul alutan către finele sec. II p. Chr. (cf. şi harta anexată).

4) Cantacuzino, *l. c*

5) Tocilescu, *o. c.*, 115 sqq; acelaş, *Monumentele epigrafice şi sculpturali ale Muzeului Naţional de Antichităţi din Bucureşti*, p 225 sq., Bucureşti, 1902 şi 1908.

6) *Ephemeris epigrafica*, II, nr. 40 (= *Epigraphische Nachlese* Z. C. I. L. III, p. 53) (ap. Tocilescu, *Monumentele.*, p. 349)

reşti, respinge lectura lui Hirschfeld şi adoptă ca sigură pe a lui v. Domaschewski[7]).

Lectura lui v. Domaschewski-Tocilescu e greşită, şi trebue să luăm de bună pe a lui Hirschfeld, cu oarecari mici precizări. La această concluzie ne-a dus găsirea unui nou exemplar cu ştampila acestei cohorte, ce se află inedit în colecţia Maria Istrati-Capşa din Muzeul Palatului Cultural dela T.-Severin (Dulap. 13, nr. 113), precum şi imposibilitatea staţionării ei la Romula, dovedită în tot timpul la Micia de monumentele epigrafice (v. fig. 1 nr. 1).

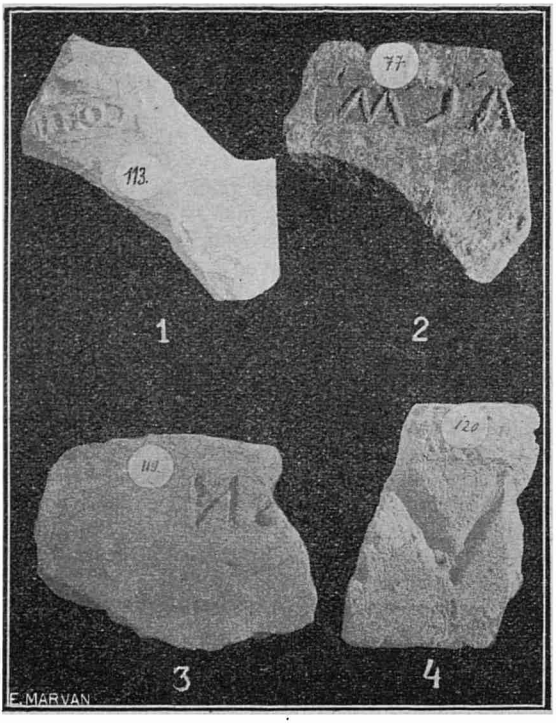

Fig. 1.

Greşala lui Tocilescu şi v. Domaschewski e că au cetit ştampila deandoasele, neobservând că scrisul e inversat. (v. Fig. 3, nr. a şi b). In acest caz ultima literă nu mai e un W, ci un M. După [C]OH urmează o bară dreaptă şi apoi o a doua, care are deasupra două proeminenţe orizontale foarte vizibile atât pe desemnul lui Tocilescu, cât şi pe exemplarul din colecţia Capşa. Aceasta nu mai poate fi socotită ca un ⊢ şi eventual o ligaţiune răsturnată FL, cum face Hirschfeld (v. nota 6), şi nici ca o bară dreaptă, cum au văzut v. Domaschewski şi Tocilescu, de unde ar reeşi numeralul II, ci un F. La Slăveni, în apropiere

7) *Monumentele*., p. 349 sq Aceiaşi eroare o găsim la *Cichorius*, în Pauly-Wissowa, Real Encyclopädie d. class Altertumwiss, vol. IV, col. 274 şi la Pârvan, *Getica*, p. 277, Bucureşti, 1926.

de Romula, găsim o ştampilă identică, însă de dimensiuni mai mici, publicată de Tocilescu [8]) (v. fig. 2, d). Aşa dar lectura exactă este *Coh(ors) I F(lavia) Com(magenorum)* şi nu *Coh(ors) I Fl(avia) Com(magenorum* sau *Coh(ors) II Com(magenorum).*

Că această cohortă a staţionat la Romula, ne vin în ajutor şi alte monumente, care pomenesc continuu prezenţa numai la Micia a cohortei a II a Commagenilor, dela ocuparea până la părăsirea Daciei [9]).

Cohors I Flavia Commogenorum apare sub Traian în anul 105 în Moesia inferioară [10]), iar la 157 o găsim mutată în Dacia [11]). Unde? Desigur la Romula, căci aci e centrul cel mai important, unde găsim şi cele mai multe ştampile ale ei. Cărămizi ale ei, turnate în aceiaşi vreme cu cele dela Romula, însă cu ştampilele mai mici dar mai clare, sunt numeroase şi la Slăveni (v. nota 8 şi fig. 3 c şi d). E de presupus staţionarea în

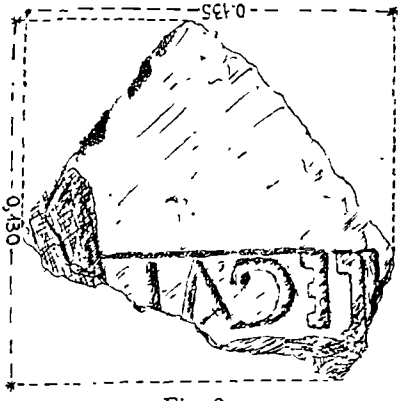

Fig. 2.

castrul de acolo a unui detaşament al ei, ce fusese trimis dela Romula. Ţigle şi cărămizi turnate cu ştampila tip Romula s'au aflat şi în dărâmăturile castelului *Acidava?* (com. Enoşeşti, la N. de Piatra-Olt), şi fiind aceiaşi scriere dubioasă, au fost trecute de Tocilescu [12]) tot pe seama cohortei a doua de Commageni, în realitate fiind tot *coh(ors) I F(lavia) Com(magenorum)*. Ea trebue să fi participat la o campanie intensă de lucrări şi fortificaţii, care se ridică pe valea Oltului în special sub împăratul Hadrian, părintele limesului alutan. Pe seama ei trebueşte pusă ridicarea în bună parte a castrelor dela Slăveni, Romula şi Acidava.

Săpând şi la Drajna de Sus în jud. Prahova, acelaş arheolog a des-

8) CIL III 14216[26] (= *Arch. epigr. Mitth* XIX p 83).

9) R Paribeni, *Optimus Princeps* I, p. 317, Messina 1927, o vede aci încă sub Hadrian. *Cohors II Flavia Commagenorum (equitata)* ocupă castrul nr. 1 dela Micia (cf. CIL III 1355 şi Daicovici, *Micia I*, p. 23 şi nr. 6 din Suppl. Epigr. Cluj, 1931). Ea apare la Micia în următoarele inscripţii: CIL III, 1371 (din an. 119—138); 1372 şi 1373 (din an. 164); 1374 (din an. 193); 1379 (din an. 246); 1343; 1347; 7858; 1355; 6267; 7848; 7849. 7854; 7855; 7873 (= şi la Daicovici. *o. c*, p 23 sq. n. 24 şi Suppl. Epigr. 1,2,3,4,5,6,7) cf. şi Cichorius, în P.-W. *l. c.* D. Cantacuzino, *o. c*, p. 64, pune această cohortă ca făcând parte din armata Moesiei inferioare, având şi soldaţi la Slăveni pe Olt şi citează CIL III 14216[26]!!! Ori aci avem atestată precis la Slăveni pe Coh ors) I Fl(avia) Com(magenorum) şi deloc Coh(ors) II Commagenorum, care stă numai în Dacia superioară (v n. 8 şi 9).

10) CIL III Dipl. nr XXXIII (= XXII [1]).

11) CIL III Dipl. nr LXVI (= XL [1]).

12) In AEM, XI p 20, nr. 3.

coperit, pe lângă numeroase cărămizi ce purtau numele a trei legiuni din armata Moesiei inferioare, şi ştampile cu o COH COMA, care nu poate fi decât Cohors I F(lavia) Com(magenorum), după cum a presupus şi Tocilescu [13]). Faptul că întâlnim un corp de trupă din armata Daciei, care participă la nişte construcţii militare pe pământul Moesiei, nu trebue să ne mire. Lucrul acesta e obişnuit şi în Dacia inferioară, unde apar detaşamente din armata Moesiei, ce lucrează întărituri. Explicaţia cea mai bună poate fi pusă pe seama lucrărilor militare ce se întreprind în noua provincie romană sub Traian, şi mai ales sub Hadrian, pentru executarea cărora s'a apelat şi la ajutorul celor două Moesii.

In concluzie: la Romula a staţionat probabil încă dela anexarea Daciei *cohors I Flavia Commagenorum*. Ea trece la această dată din armata Moesiei inferioare în a Daciei.

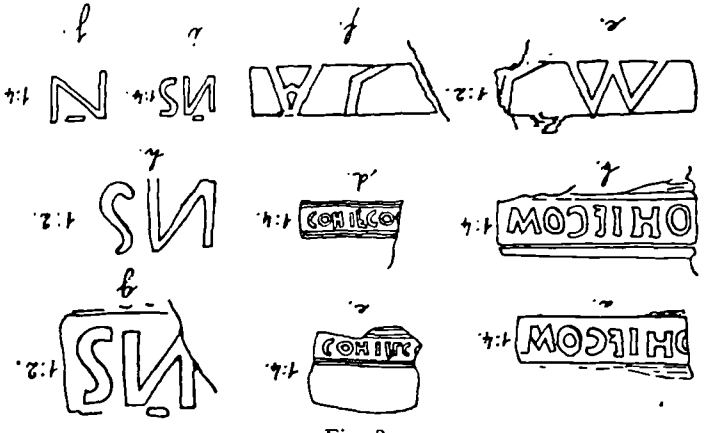

Fig. 3.

Este cu totul exclusă prezenţa celeilalte trupe, *cohors II Flavia Commagenorum* (*equitata*) în Dacia inferioară şi la Drajna de Sus, căci ea stă tot timpul la Micia în Ardeal. Sediul principal al acestei cohorte trebue să fie Romula, centrul de seamă unde a lăsat urme, deosebit că până către finele sec. III nu apare în această localitate un alt corp militar. Sub Hadrian activează mult la ridicarea centrelor cu caracter militar şi vamal depe Olt ca: Slăveni, Romula şi Acidava. Probabil în aceste lagăre au staţionat detaşamente de ale ei.

Când Muntenia trece sub stăpânirea efectivă a Romanilor şi este alipită Moesiei inferioare, cohors I Flavia Commagenorum ajută trupele acestei provincii la ridicarea lagărului de la Drajna de Sus din judeţul Prahova.

Până când a staţionat la Romula şi prin împrejurimi nu putem şti. Deasemenea nici locul unde a fost mutată.

In orice caz, nu cred să o fi apucat aci începutul sec. III p. Chr.,

13) AEM, XIV p 15, nr. 25—28 (=CIL III, 12530 b). Cichorius. *l. c.*, col. 273, nu ştie cum să-şi explice prezenţa ei şi în Dacia şi în Moesia, şi nici nu se hotărăşte căreia armate aparţinea. Castrul dela Drajna de Sus, după Tocilescu s'ar fi ridicat sub Marcu Aureliu (AEM XIV p. 1402): Van der Weerd nu-l admite şi-l crede de Traian (*Trois légions romaines du Bas-Danube*, p 47 şi 368 sqq ; 1905); Cichorius (*l c.*) e de părere că s'a zidit sub Hadrian sau Antoninus Pius. D. Cantacuzino, (*o. c*, p. 63) îl pune sub Hadrian, dar nu ştiu de unde scoate aci cărămizi cu Coh(ors I F(lavia) Com(magenorum), când cele descoperite de Tocilescu pomenesc doar o Coh(ors) Com(m)a(genorum)

căci pela finele veacului II p. Chr. paza Romulei şi a împrejurimilor ei este făcută de *numerus Surorum sagittariorum*, care continuă activitatea ei, mai mult reparând, decât zidind din temelii castelele militare de pe Olt.

2. NVMERVS SVRORVM [SAGITTARIORVM]. A lăsat numeroase cărămizi şi ţigle cu ştampile în castrele romane dela Romula, Sucidava şi Slăveni. Ştampilele din aceste localităţi sunt de două feluri. O categorie mai îngrijită, cu litere drepte, imprimate adânc (v. fig. 1, nr. 3, fig. 3, nr. g—j; şi fig. 4, nr. 3, 4) şi o alta în care scrierea are silueta mai înaltă, e aplecată, mai puţin îngrijită şi cu caracteristica sec. III.

Ultimele sunt necunoscute până acum, şi nu se găsesc decât două exemplare, în colecţia d. prof. Constantinescu din Caracal, achiziţionate dela Reşca.

Sunt imprimate pe cărămidă mare, botezată de săteni *„de Antina"*, nume pe care îl dau ei şi cetăţii Romula. (v. fig. 4 nr. 1 şi 2). Înălţimea literelor de pe acestea este de 0,063 m. Cărămida, deşi de dimensiuni mari, se vede a fi lucrată la repezeală şi cu puţină îngrijire. Pasta e sfărâmicioasă, arsă incomplect şi cu multe impurităţi, dar pe una din feţe are trase oblic dela un colţ la altul trei dungi drepte sau curbe, făcute cu degetele.

Aceasta este iarăşi o caracteristică a secolului III, după câte am observat în aşezările romane din regiunea noastră. Cu atari cărămizi a fost fortificată culmea valului din dreptul bisericii satului Reşca, lucrat cu turnuri din loc în loc. El avea misiunea de a opri intrarea spre N. în aşezarea civilă a oraşului şi apoi la castru, care mai era protejat de un al doilea val, ce îl separa şi de oraşul civil. Dacă şi acest val a fost întărit cu cărămidă, n'am putut observa până acum.

In ceeace priveşte stampilele din prima categorie, mai vechi şi cu înălţimea literelor variabilă, sunt cunoscute încă de Laurian [14]), iar Tocilescu, făcând săpături la Celei, Slăveni şi Reşca, unde a găsit noi exemplare, le-a dat o atenţie mai mare [15]) (v. şi fig. 2 g, h, i şi j).

Sub Hadrian, probabil în anul 138, nişte *Suri Sagittari* construesc lagărele dela *Arutela?* (Bivolari-Argeş) [16]) şi Rădăcineşti tot în Argeş [17]). Aceştia nu pot fi decât viitorul *numerus*, creaţie după Hadrian, care va staţiona la Romula. Ca să fi stat aci în vremea acestui împărat e exclus, căci ne lipesesc indiciile, iar Romula e păzită atunci de *cohors I Flavia Commagenorum*. Unde va fi avut garnizoana această trupă până către finele secolului II, nu putem şti în faza actuală a cercetărilor. Poate că până la mutarea lui în castrul dela Romula, el să fi stat în unul din numeroasele castele de pe Olt, dacă nu la Bivolari sau Rădăcineşti. Prezenţa lui la Romula ne este sigur atestată la finele sec. II prin cărămizile din prima categorie amintite mai sus şi de inscripţii [18]). Castrul de la Slăveni [19]) e refăcut din temelii în anul 205 p. Chr., de *ala I Hispanorum*.

---

14) *Magasinul istoric pentru Dacia*, II, p 95, (=CIL III, 1633=8074[28]; 8032).

15) AEM. XIX, p. 7, nr. 14; acelaş, *Monumentele....*, p 356

16) CIL III, 12601 a, b (cf. AEM, XIV p. 13 sq nr 21—22).

17) CIL III, 12605 (cf AEM, XVII, p. 82 nr 2—3 şi Tocilescu, *Fouilles ..*, p. 135). Intâlnim la gura Ialomiţei, desigur izolat, pe un *signifer numeri Surorum sagittarium* (CIL III. 7493).

18) Pela finele sec. II, *Antonius Zoillus* cu subordonaţii săi *librarii* ridică o *ara* lui *Mithras* (cf V. Pârvan, *Ştiri nouă din Dacia Malvensis*, An. Ac. Rom. Tom. XXXVI, Mem Sec. Ist. p. 20 sq Bucureşti, 1913). Din prima jumătate a sec. următor avem inscripţia funerară a *Claudiei Amba*, fica lui *Claudius Montanus*, şi el tot un *librarius immunis ex numero Surorum sagittariorum* (CIL III, 8032 (= 1593); cf. şi Tocilescu, *Monumentele* .. p. 280 sqq, unde se află şi întreaga literatură.

19) Tocilescu în AEM, XIX, p. 4, extras.

La refacere ea va fi fost ajutată de *numerus Surorum sagittariorum*, ce staţiona în vecinătate la Romula, căci cărămizile lui sunt abundente aci [20]), fără ca el să fie pomenit pe placa de marmoră găsită lângă poarta principală.

Tot aşa va fi participat şi la Sucidava [21]), ajutând pe *cohors III Brittonum* [22]).

Dar opera cea mai importantă pe care o îndeplineşte *numerus Surorum sagittariorum* în Dacia Malvensis, este refacerea din temelii a oraşului Romula în anul 248 p. Chr., ajutat şi de alte trupe din împrejurimi, al căror nume nu ne e cunoscut. Cănumai această trupă a avut de efectuat o bună parte din lucrări ne spun următoarele fapte:

a) In această vreme *numerus Surorum sagittariorum* staţiona la Romula.

b) Cărămizile din categoria doua, databile după cum am văzut din sec. III, se găsesc în întăriturile valurilor ce înconjurau oraşul. Inscripţia care pomeneşte pe Philipp Arabul ca restaurator [23]), a fost găsită de Tocilescu *la poarta de E. a oraşului* [24]), care e în valul din spre răsărit, ridicat odată cu cel din spre nord, căci se găseşte în el aceleaş tip de cărămidă, care poartă ştampila ultimă.

Rezultă că în *manu militari* din inscripţia de restaurare intra între alte trupe şi *numerus Surorum sagittariorum.*

Refacerea coloniei Romula trebue să fi avut loc în urma unor stricăciuni mari, căci inscripţia pomeneşte o rezidire *a solo.* Probabil că până la această dată aşezarea civilă nu avea un val exterior protector, căci azi nu se vede decât unul la poarta căruia a fost aflată şi inscripţia lui Philipp Arabul. Când a avut loc aceasta, cred că nu e greu de ghicit. In timpul domniei acestui împărat, Carpii năvălesc în Dacia şi devastează *teritoriul roman de pe lângă Dunăre.* Philippus, după ce îi bate de două ori, încheie pace cu ei [25]). In urma acestei năvăliri trebue să fi rezidit împăratul Romula, ce va fi suferit de pe urma prădăciunilor făcute de Carpi pe lângă Dunăre şi în Moesia inferioară.

In legătură cu şederea acestui *numerus* la Romula şi prin împrejurimi, trebue pusă răspândirea intensă a cultului lui Mithras [26]), precum şi câteva urme creştine [27]). Se ştie că factorul cel mai asiduu la transplantarea acestor religii din Orient au fost în primul rând trupele recrutate de acolo.

---

20) Cf. mai sus.

21) id.

22) *Cohors III Brittonum* e în 103 în Moesia superioară (cf. *Revue archéologique*, 1912, I, p. 489, iar în timpul ridicării podului dela Drobeta (103—105) ia parte aci (CIL III, 1703[3], cf şi la noi, *Podul lui Traian dela Drobeta* p. 36, Craiova, 1931), ca apoi după terminarea războaelor să ocupe o garnizoană în Dacia (CIL III, 807-12 b, c.), desigur la *Sucidava* unde cărămizi cu numele ei sunt numeroase (cf. *Cichorius s. v.* în P. W. IV, col. 264; şi Pârvan, *Ştiri.*, p. 25 sq.). I s'a fixat probabil acest loc pentru staţionare, ca să poată stabili mai uşor trecerea între Sucidava şi Oescus, deoarece se pricepea în lucrările hidraulice, după cum o arată participarea la construcţia podului lui Traian.

23) CIL III, 8031: *Imp(erator) Ca·s·r M(arcus) Iulius [Philip]pus Pius F[e]lix Invi[c]tus [A]ugustus, tri[b](unicia) pot(estate) V. c[o]s. III [p(ater)] p(atriae) proco(n)s(ul) et M(arcus) Iul(ius) P[h]ilippus [i]unior imp(erator) c[os]. [pr]o[cos. pr]inceps iuventutis filius P[hilipppi] Aug(usti) et M(arcia) Otacilia Severa sanctissima Aug(usta) n(ostri) [r]estitutores orbis [t]otius ob tutelam civil(atis) coloniae suae Romul(ae) circuitum muri manu militari a solo fecerunt* (cf şi Tocilescu în AEM, XI, p. 19, n. 1).

24) Tocilescu, *Fouilles* ..., p 96. Azi acest val e acoperit de casele şi plantaţiile locuitorilor Urmele porţii nu mai pot fi văzute.

25) Zosimus I, 20 (ed. Bonn) şi Iordanes, *Getica*, XVI, 91.

26) v. Pârvan, *Ştiri* ..., p. 18 sqq. şi la noi, *Monumente mithriace dela Romula.*

27) La noi, *Antichităţi creştine dela Romula.*

Soldaţii lui influenţează adânc viaţa Romulei, în care găsim mult orientalism. Zeii cu caracter oriental sunt mulţi [28]) şi se scrie chiar greceşte [29]).

În lipsă de alte mărturii arheologice, putem presupune, desigur numai ipotetic, rămânerea acestei trupe de arcaşi Sirieni la Romula până la părăsirea Daciei.

3. Detaşamente din LEGIO V MACEDONICA au stat în treacăt la Romula [30]) şi Sucidava [31]), unde au lăsat cărămizi. Această legiune, până a nu fi mutată în Dacia, se vede a fi trimis fracţiuni pentru ajutorarea armatelor din noua provincie la construcţii. O colaborare strânsă între armatele celor două Moesii şi cele din Dacia a existat [32]).

4. Numele legiunii a VII Claudia era necunoscut până acum la Romula. Un fragment de *tegula*, recent descoperit şi aflător în colecţia d. prof. Constantinescu-Caracal ni-l menţionează pentru prima dată (fig. 2). Poartă un cartuş fragmentar cu lit. LEG VI..., a căror înălţime este de 0,027 m. Putem citi: *Leg(io) VI* [*I Cl(audia)*], sau *Leg(io) VI [I Cl(audia) P(ia) F(elix)*.

Poate tot numele acestei legiuni e de ghicit (sau a V Macedonică) în bucata de cărămidă cu dimensiunile: 0,134 · 0,105×0,070 m. ce se află inedită în colecţia Istrati-Capşa (Dulap. 13, nr. 120). Fragmentul a fost aflat tot la Romula şi poartă pe una din feţe, adâncit într'un cadru

---

28) In CIL III, 8027 se află următ inscripţie dela Romula: TVRMASGADA | MAX MAXIMINVS ET | IVLIANVS MAXIMINVS | EX VOTO POS. | Editorii s'au gândit că ar putea fi în primul rând un *Masgada vicus*, ce ar fi existat în teritoriul romulens (indice p. 2549). Mai înainte, Hirschfeld (in *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, vol. 77, p. 401. (1874) a propus pentru acelaş rând o *tur(ma) Masgada*, ce poate fi socotită ca o subdiviziune din *numerus Surorum*, care staţiona la Romula; deoarece un *numerus* se împărţea în *turmae* Pârvan (*Getica*, pp. 274 sq şi 277), fără să cunoască întregirea dată de Hirschfeld, respinge existenţa unui *Masgada v cus* şi e dispus a vedea în acest rând numele unei divinităţi orientale siriene, mai ales că inscripţia se termină cu un *ex voto*, caracteristică unei divinităţi. Fără să se decidă asupra numelui divinităţii, el o pune în legătură cu cele două trupe ce au staţionat la Romula: *Cohors II Flavia Commagenorum* (de fapt *Cohors I Flavia Commagenorum*, v. mai sus) şi *numerus Surorum sagittariorum*. Cea mai plauzibilă e ipoteza lui Pârvan, pe care o putem întări cu o inscripţie dela *Micia*, publicată de Münsterberg şi Oehler în *Jahreshe te d. Oster Arch. Inst* V, Beiblatt nr. 3 p 121 (=Revue archeologique, I, nr. 65 (1903), reprodusă si de d. Daicovici, (*o. c*, Supol Epigr. nr. 6, p 37). In primele două rânduri ale inscripţiei dela Micia avem [I]OVITVR MAZGADI, în care Dessau (*Inscriptiones Latinae selectae*, nr. 9273) a citit numele lui *Jupiter Turmasgades*, pomenit după el la Micia şi de o altă piatră (CIL III, 1338 şi Dessau, *o. c*, nr. 4074). Şi la Romula probabil să fie tot un *Jupiter Turmasgades*, al cărui nume nu a fost transcris complect de editorii CIL. fie că piatra era ruptă sus, sau au avut copie incomplectă la îndemână. Dealfel tot materialul epigrafic dela noi, publicat în CIL III, trebueşte revizuit după monumente. Nu ştiu dacă inscripţia aceasta se mai păstrează şi dacă se află în ţară Pentru cultul lui *Jupiter Turmasgades*, vezi art. lui Keune în Roscher, *Ausf. Lexikon d griech. und röm. Mythologie*. Cultul acestui zeu la Romula e datorit cohortei de Commageni, tot Orientali, ca şi Cohors II Flavia Commagenorum dela Micia.

29) Tocilescu, *Fouilles*..... p. 97 sqq, şi la noi, *Sarcofagii de piatră dela Romula*, în Arhivele Olteniei, an XII (1933) nr. 65—66. p. 67.

30) AEM. XIX. 1, p. 8, nr. 14. Aci mai aflăm pe o cărămidă, menţionată o: *leg(io)* V *M(acedonica) s(chola) c(ivium) Ro[m(anorum)]*, desigur un *collegium militare*, cu o nuanţă nu numai soldătească, dar şi civilă (cf Pârvan, *Ştiri*. ., p. 22 sq.) Ca mai în toate centrele Daciei Malvense, aflăm cărămizi de ale legiunei a V Macedonica şi la *Slăveni* (AEM XIX, p. 8).

31) CIL III, 8066 Cele din CIL III, 6241 şi 8068 sunt lăsate aci după părăsirea Daciei, căci această legiune se stabileşte la Oescus, unde *Notitia Dignitatum*, XLII, 33, menţionează un *praefectus legionis quintae Macedonicae*. In această vreme o garnizoană a ei ocupă încă cetatea Sucidava, lucru foarte important.

32) Cantacuzino *o. c.*, p 64.

un V (fig. 1 nr. 4). Înălţimea acestui semn frumos imprimat e de 0,062 m.

5. ALA MAVRORVM. Tot în colecţia Maria Istrati-Capşa se mai găseşte inedit un fragment de ţiglă cu dimensiunile 0,135×0,129×0,023 m. (Dulap. 18, nr. 77). Intr'un cartuş dreptunghiular, păstrat aproape intact sunt trei litere cu înălţimea de 0,023 m (fig. 1, nr. 2).

Nu pot citi această inscripţie decât în modul următor: *al (a) M(aurorum). Avem pe acest document numele unei trupe necunoscută până acum,* deşi fragmente din ştampile asemănătoare au mai fost publicate de Tocilescu, fără ca să poată face vreo întregire[33]) (fig. 3 e şi f).

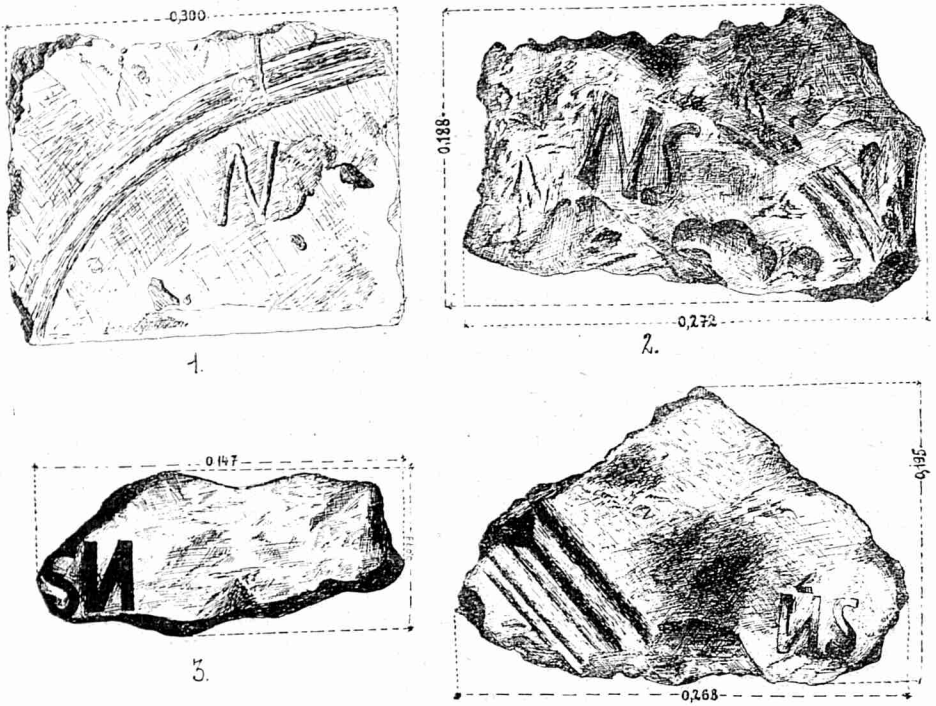

Fig. 4.

Rămâne un lucru greu de precizat, căci exemplarul din colecţia Capşa avea eticheta pierdută cu ocazia transportului dela Bucureşti la T.-Severin, iar fragmentele publicate de Tocilescu sunt date ca făcând parte din colecţia lui Bolliac, fără menţionarea provenienţei, şi anume unde şi-a avut garnizoana această *ala.*

Maiorul Tzupagu, din a cărui colecţie a făcut parte exemplarul dela T.-Severin şi apoi cumpărat de Dr. C. I. Istrati pentru muzeul lui, precum şi Caesar Bolliac, care a achiziţionat fragmentele publicate de Tocilescu, şi-au adunat tot materialul de prin Romanaţi şi Oltenia. Din această regiune trebue să fie şi ştampila cu *a(la) M(aurorum);* poate dela Romula, unde nişte *equites* ridică un altar zeiţei *Isis*[34]).

Această *ala* se poate pune în legătură cu existenţa unui alt corp

33) *Monumentele...*, p. 331, fig. d. şi p. 359, cu fig. de sus.

34) CIL III, 8029, *Placidae reginae, c(uites) v(oto) l(ibentes) p(osuerunt) per Proculo princ(ipe) et [G]aio o(ptione)*

de trupă neregulat, tot de Mauri, şi anume un *n(umerus) M(aurorum) e(quitum)*, ce figurează pe cărămizile castrului roman dela Răcari-Dolj [35]).

Dacă se va putea preciza cu certitudine proveniența ţiglei cu *ala Maurorum*, ca fiind din unul dintre centrele romane din Dacia Malvensis, atunci nu rămâne de presupus decât că ea făcea parte din *numerus Maurorum equitum* şi fusese trimisă în unul din lagărele vecine. E caracteristică pentru acest fapt şi asemănarea ce există între trăsăturile literelor de pe cărămizile celor două trupe, ducându-ne spre aceiaşi epocă. (Compară, Florescu, *o. c.*, fig. 11, dela p. 19, cu fig. 1, nr. 2 dela noi). Trupele de Mauri sunt destul de răspândite prin Dacia [36]), lăsate aci după cucerire, dintre acei *Mauri equites* comandaţi în cele două războae de Lusius Quietus.

La garde de Romula et de ses environs

(RÉSUMÉ)

I. La garde de cette ville romaine a été confiée à la *cohors I Flavia Commagenorum* et non pas à la *cohors II Commagenorum*, comme l'ont affirmé v. Domaschewski et Tocilescu; cette dernière a eu sa garnison à *Micia*, pendant la domination des Romains en Dacie. La construction des camps romains de Celei (Sucidava), Recïhka (Romula) et Enoşeşti (Acidava?) est en grande partie l'œuvre de la *cohors I Flavia Commagenorum*, campée à Romula après la conquête de la Dacie. Elle a aussi aidé l'armée de la Mœsie inférieure à construire le *castra* de Drajna-de-Sus, dans le district Prahova.

II. Vers la fin du II-ème siècle ap. Chr. le camp romain de Romula est occupé par un nouveau corps d'armée: le *numerus Surorum sagittariorum*, qui a continué les travaux de la cohors I Flavia Commagenorum, en réparant les *castra* de Sucidava, de Romula et de Slăveni. Mais l'œuvre la plus importante de notre *numerus* c'est la reconstruction de la ville, sous l'empereur Philippe l'Arabe, en 248 ap. Chr., travail accompli probablement après le pillage des Carpes.

On a trouvé ses briques dans le grand *vallum* qui entourait la ville, et à la porte duquel (à l'Est) Tocilescu a découvert l'inscription de la restauration (CIL III, 8031).

III Des détachements de la *legio V Macedonica* ont pris part à des constructions militaires de Romula, Sucidava et Slăveni.

IV Nous avons présenté pour la première fois une brique qui porte le nom de la *legio VII Claudia*, à Romula (v. fig. 2).

V Nous avons trouvé, aussi dans la collection Maria Istrati-Capşa, un fragment de tuile avec le nom d'une *al(a) M(aurorum)*, inconnue (v. fig. 1 nr. 2).

Elle a été trouvée probalement en *Dacia Malvensis* (Oltenia). Cela porte à croire qu'un détachement du *numerus Maurorum equitum*, dont on a récemment trouvé la trace dans le camp romain de Răcări-Dolj, ait séjourné temporairement ici.

■■■■■■■■■■■■

35) Gr. Florescu, *Castrul roman dela Răcari Dolj*, în Memoriile Inst. de Arch. Olteană, p. 18 sqq şi fig. 11—12, Craiova, 1931.

36) CIL III, Dipl. LXVII; cf. I. Jung, *Fasten der Provinz Dacien*, p. 123 sq., Innsbruck, 1894; Pârvan, *Ştiri...*, p. 16 sq şi Florescu, l. c.

DOCUMENTE

Un manuscris din 1799 al lui Dionisie Eclesiarhul

Comunicat de **Pr. T. Bălăşel.**

Este *„Pomeanicul sf[i]ntei şi d[u]mnezăeştii măn[ă]stiri Titireciul, unde să cinsteaşte şi să prăznuiaşte hramul sf[â]ntului Ierarh Ioan Zlataust"* din orăşelul Ocnele-Mari, mahalaua Titireciu, jud. Vâlcea. *„Pomeanicul"* acesta este un text bogat, în piele de viţel, ornat cu o cruce şi chenare poleite. Este format 30×20, având 19 file, toate scrise cu mâna. Scrierea este cu litere chirilice. Titlurile şi literile capitale sunt scrise cu chinovar, iar restul cu cerneală neagră. Hârtia este albă, groasă şi riglată, fără nici o marcă.

Introducerea este scrisă cu litere cursive, iar titlurile şi toate numele din pomelnice sunt scrise cu litere imitând tiparul.

Deşi scriitorul nu-şi dă numele, din modestie, dar, precis, este scris de Dionisie Eclesiarhul, al cărui scris caracteristic se cunoaşte dintr'o mie, la prima aruncătură de ochi.

Iată acum coprinderea acestui *„Pomeanic"*:

Fila 1 (recto şi verso). „Acest sf[â]nt şi d[u]mnezăesc pomeanic, ce să numeaşte proscomisarion, iaste.

„Al sf[i]ntei şi d[u]mnezăeştii măn[ă]stiri Titireciul, unde să cinsteaşte şi să prăznuiaşte hramul sf[â]ntului Ierarh Ioan Zlataust, care această măn[ă]stire din începutul ei nu să ştie de cine ar fi fost făcută. Iar mai pre urmă, din întâmplarea vremilor, viind aici în partea locului prea cinstitul şi de bun neam dumnealui Spătariul Mihai Cantacuzino şi văzând acest sfânt lăcaş prăpădit şi dărăpănat de tot, din îndemnare d[u]mnezăiască şi din bun cugetul său, s'au apucat şi au zidit ac[e]astă măn[ă]stire, din temelie cu a sa cheltuială şi înzăstrând-o cu moşii [1]). Dar neapucând să o zugrăvească şi trecând câtăva vreame, la leat 7255 (= 1747) s'au îndemnat sfinţiia sa părintele igum[enul] Chir Damaschin monah Cernavodeanul de o au înfrumuseţat cu zugrăveala predinlăuntru, după cum să veade, în zilele prealuminatului Domn Iö Costandin Nicolae

1) Spătarul Mihai Cantacuzino, *întemeietorul* schitului Titireciu, este născut în 1650, ca fiu al lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, ginerele lui Radu Şerban Basarab. E a deci fiu al Elenii, nepoata lui Mihai Viteazu Sânge de viteaz, îl găsim în 16[9]3 ca comandant al trupelor româneşti la asediul Vienei, în timpul domniei fratelui său Şerban Cantacuzino. Surghinit de Turci la mânăstirea Sinaia Palestinei, a făgăduit lui Dumnezeu că, de-i va ajuta să-şi mai vază ţara lui, va zidi acolo o altă mânăstire Sinaia, ceeace s'a şi facut. El este întemeietorul Sinaiei, din Prahova, şi al Colţei, din Bucureşti. Moare în 1716 la Adrianopole, gâtuit ue Turci din ordinul lui Nicolae Mavrocordat

V[oe]v[od] Mavrocordat, fiind episcop Râmnicului Chir Climent. Şi s'au făcut acest pomeanic, carele s'au dat de obşte la tot pravoslavnicul creştin, a să scrie numele a prea fericiţilor Domni şi preasfinţiţii Arhierei şi fericiţii ctitori şi a celor de bună rudă boiari mari cu neamul lor şi a tuturor pravoslavnicilor creştini, carii dintru îndemnare d[u]mnezăească vor veni şi vor milui la ac[e]astă sf[â]ntă mân[ă]stire cineş după putinţă, a să pomeni sufletele lor întru pomenirea de veaci. Şi fiindcă ac[e]astă mân[ă]stire iaste închinată sf[i]ntei şi d[u]mnezăieştii mân[ă]stiri unde să cinsteaşte şi să prăznuiaşte hramul Sf[â]ntului şi marelui mucenic Pandeleimon în Bucureşti [2]), or ce ar dărui din creştini danie la ac[e]astă mân[ă]stire, lucruri mişcătoare sau nemişcătoare, or mult sau puţin, îndată să aibă igum[enul] ce va fi a înştiinţa la epitropul ce va fi la sf[â]nta mân[ă]stire Pandeleimon, arătând numele aceluia ce va dărui şi ce lucru au dat la schit şi ce nume sunt a să aşeza la pomeanic pentru acea danie, ca să fie ştiute şi de epitrop şi pomenite şi la sf[â]ntul Pandeleimon, ca să să împărtăşiască acei pravoslavnici creştini ce dăruiesc şi de pomenirea sf[â]ntului Panteleimon, după cum să împărtăşaşte şi sf[â]ntul Panteleimon de ajutorinţa embaticului ce dă sf[â]ntul schit. Şi iar când ar fi să să scrie neştine la acest pomeanic, să fie cu blagosloveaniea Arhiereului şi cu ştirea ctitorilor şi a egumenului ce va fi, ca să să ştie pentru ce ar fi să să pomenească. Iar de va îndrăzni cineva a scrie vre un nume făr de ştire, de va fi preot sau dieacon să li să ia darul, iar de va fi mirean să să afurisească. Şi aşa să aibă a să ţinea întru ac[e]astă tocmeală, care iaste dată dela Sf[i]nţii părinţi [ai] Sf[i]ntei Bisearici".

„S'au scris la leat 1799".

Pe filele 2—8, este scrisă cunoscuta „Predosloviea Pomeanicului acestuia", a lui Varlaam, obicinuită a se scrie în toate pomelnicile vechi [3]).

Fila 9 (recto). Aici este scris de o altă mână, cu mult mai târziu: „*Pomelnicu lui Niculae Judeţu*", cu câteva nume comune, la vii şi la morţi, pentru că: „Acest Niculae Judeţu au făcut o sfită şi un stihar sfintei mânăstiri".

Fila 10 (recto). Sus o vignetă în acuarelă, apoi: „Aici să pomenesc fericiţii Domni ctitori, care au miluit ac[e]astă sf[â]ntă mânăstire:

Matei Voevod	Mihai Voevod
Grigorie Voevod	Costandin Nicolae Voevod
Duca Voevod	Scarlat Grigore Voevod
Antonie Voevod	Alexandru Voevod
Mihai Voevod	Nicolae Voevod
Matei Voevod [4])	

Pe aceaş filă (verso). Sus o frumoasă vignetă în acuarelă, apoi: „*Pomeanicul Dumnealui Vistieariului Dinu, epitropul Sfintei mânăstiri Pandeleimonului,* carele iaste închinată sf[â]ntul schit Titireacii. Acest boiari au dat un rând de odăjdii dieaconeşti.

Vii:	*Morţi:*
Nicolae, Mariea	Stan, Frujinia
Costandin, Safta	Hrisanta, Badea
Ecaterina, Ilie	Ioan, Radu
Mariea, Preda	Costandin

Şi cu tot neamul lor.

---

2) Inchinarea este făcută de Grigore Ghica II Vv., prin testamentul său din 1752 Iulie, cu obligaţia de a da mânăstirei Sf. Panteleimon 45 taleri pe an.

3) Vezi nota 2 dela fine.

4) Matei Ghica Vv a domnit în Muntenia în 1752—53. El a dat două hrisove domneşti, prin care întăreşte Sf. Panteleimon stăpânirea asupra moşiilor date danie

Fila 11 (recto). Pe această filă este scris de o altă mână, cu mult mai târziu: *„Pomenicu Marie[i] Găităndro[a]ie şi al lui Iene şi al fiu-său Dumitru,* care au făcut un stihar şi au cumpărat o Psaltire cu patru zeci de lei, ca veci să se pomenească".

Pe verso acestei file s'a scris mai târziu: *„Pomelnicu lui Jupân Bogu,* care acest neguţător au dat la sf[â]nta mânăstire Titirec[i]ŭ un sf[â]nt potir dă argint cu tot tacâmu lui, ca în veci să să pomenească".

Fila 12 (recto). Sus o vignetă în acuarelă, apoi: *„Aici să pomenesc Prea sfinţiţii Mitropoliţi*:

„Stefan Mit[ropolit] „Theodosie Mit[ropolit]
„Neofit Mit[ropolit] „Cozma Mit[ropolit]
„Dosithei Mit[ropolit]".

Verso acestei file alb.

Fila 12 (recto). Sus o vignetă în acuarelă, apoi:
„Aici se pomenesc sfinţii episcopi:

Ignatie Episcop Climent Episcop
Damaschin Episcop Parthenie Episcop
Inochentie Episcop Grigorie Arhiereu
Chesarie Episcop.

Verso acestei file este alb.

Fila 14 (recto). Sus o vignetă în acuarelă, apoi:
„Pomeanicul prea cinstitului dumnealui Spătariului Mihai Cantacuzino, ctitorul al aceştii sf[i]nte mân[ă]stiri:
„Mihai, Marga, Ilinca, Mihai".

Pe verso acestei file: Sus o vignetă în acuarelă, apoi: *Pomeanicul prea cinstitului de bun neam dumnealui Vel Dvornic Ioan Florescu, epitropul sf[i]ntei şi d[u]mnezeeşti mân[ă]stiri] Pandeleimon*:

Ioan, Ana, Dimitrie, Costandin, Gheorghe, Manoil, Alexandru, Antonie, Linca şi cu tot neamul lor.

Costandin, Despa şi cu tot neamul lor.

Saul, Ecaterina, Chirca, Elena, Pelaghiea monahia, Ecaterina, Nicolae, Ioan, Nicolae, Neagul, Chiril ieromonah, Ioan, Costandin, Neagul",

Fila 15 (recto): „Hristofor ieromonah".

„Acest părinte Hristofor au fost năstavnlc s[fân]tului schit şi mult au adaos, ca în veaci să să pomenească".

Damaschin monah, Nica, Despa, Pătraşcul, Statie, Iorga, Păun, Isar. — „Acest părinte Damaschin Cernavodeanul cu a sa cheltuială au zugrăvit biserica ca în veaci să să pomenească".

Daniil monah, Sofiica — „Acest Daniil monah cu soru-sa Sofiica au dat partea lor".

Chera — „Acest Chera Logofăt au dat o livadie".

Verso acestei file:

Ioan erei, Costandin, Ioana, Dobre, Ilinca, Dragole, Gherghina, Mariea ereiţa, Gheorghe, Dobra, Gheorghe, Ioana, Petre, Anna. — „1798. Acest părinte erei igum[en] au dat o Ev[an]ghelie ferecată cu argint şi o sfită de mătasă, un stihar de cit, un epitrahil de mătasă, o sfită de harton, un epitrahil de lână, un viţ de mătasă, un rând procoveţe, un car cu patru boi, un stup".

---

de părintele său şi alţii, adăogând dela sine o moşie dela Ocnele Mari, cumpărată dela Nicola sin Ianc Baro şi alţii. (Doc. se află scris în Condica Sf. Schit Panteleimon).

Fila 16 (recto). *„Pomeanicul Părintelui Misail Igum[euul] sf[ı]ntei mân[ă]stiri"*.

Misail ierom[onah].

Maria ereiţa, Velcea, Minna, Nicolae, Zoiţa, Costandin, Nicolae, Ioan, Alexandru Safta, Chera, Nicolae, Panait.

„Acest părinte Misail Igum[enul] au făcut casa cea din naintea bisericii din temelie şi au învălit şi sfânta biserică" [5]).

Verso acestei file:

Mariea, Drăghici erei, Păuna ereiţa, Şerban, Ilinca, Ioan, Gheorghe, Dumitru, Oprea, *Gherasim monah*, Stanc[i]ul erei, Ilinca ereiţa, Voica, Ioan, Despina, Costandin.

„1898. Acest părinte Gherasim monah au dat un policandru şi au şindrilit o turlă cu mâna sa".

Zota, Safta. { „Aceştia au şindrilit turla".

Fila 17 (recto). Sus o vignetă în acuarelă, apoi: *„Pomelnicu lui Jupân Tudorică"*, scris posterior:

Tudor, Gheorghe, Ioan, Enache, Niculae, Du[mi]tru Enache, Păuna.

„1800. Acest Jupân Teodor au făcut coruna la Maica Precesta şi la Fiul şi au zugrăvit hramul afară şi tal[eri] 6".

Verso acestei file: Sus o vignetă în acuarelă, apoi:

„Pomeanicu dum[nealui] Jup[ân] Curteanul":

Tudor, Stoean, Catrina, Grigorie, Costandin, Călin, Dracna, Şerban, Stoeana, Ilinca, Nedelcu.

„Pomeanicu dum[nealui] Logofăt Stamate Curt[ea]n[ul]":

Stan, Licsandru, Hristodor, Danc[i]ul erei, Gheorghe, Dobra, Anghel, Ana, Gheorghe, Ilina, Nicolae, Voica, Stefan, Voica.

Fila 18 (recto). *„Pomeanicul lui Jupân Pătru ginerile lui Zamfirache sin Panait ot Afumaţi:* Gheorghie, Pătru, Frosina, Ancuţa, Mihai Zanfir, Dumitru, Voica, Ioan.

„Acest Jupân Pătru au dat o sfântă cruce de argint la sfântul Ioan Zlataust, ca să să pomenească în veaci".

„Pomeanicul Vătafului Ioan al Voicăi, care au făcut la sf[â]nta biserică Titireci unde să prăznuiaşte hram[ul] sf[â]ntului Ioan Zlataust, cele 4 icoane împărăteşti şi 2 în tindă, ca să fie pomeniţi în veaci".

Ioan, Mariea, Grigorie, Gheorghie, Voica, Ion, Grigorie, Marin Neaga.

Fila 19 (recto). Sus o vignetă în acuarelă, apoi:

„Pomealnicul dumnealui Jupân Vasile Chirciumariu boeresc, ce au făcut o sfită, un patrafir, o poal[ă] de iconostas".

Ana, Pandeleimon, Stana, Alecsie, Vasile, Ana, Nicolae, Nicolae, Ilinca, Paraschiva, Ilinca, Antonie, Stanca, Costandin, Nicolae, Stan, Paraschiva ereiţa, Sora presvitera, Ioana, Enache, Cârstea, Mariea, Ioan, Ancuţa, Stamata, Ioana, Smăranda, Anghel, Stanc[i]u, Martha, Ioan, Ivanc[e]a, Drăghici, Ana, Nastasiea, Neda, Costandin.

Verso acestei file alb.

Acesta este întreg cuprinsul acestui pomelnic.

Nota 1. Acest *Pomeanic* se găseşte la biserica numitului Schit Titireciul, şi eu l'am copiat cu ocazia vizitei ce am făcut acestul schit,

5) Vezi nota 3 dela fine.

în zilele de 23 şi 24 Noembrie 1932. Tot la acest schit se mai găseşte încă un alt Pomelnic, care conţine 74 file, format 22×17, deslegat, dar care odinioară a fost legat.

Despre coprinsul acestui al doilea Pomelnic, cum şi despre inscripţiile şi însămnările de pe cărţile vechi de ritual, stambele ctitoriceşti, aflate acolo, etc. voiu scrie într'unul din numerele viitoare ale acestei reviste.

Nota 2. Referitor la „*Predosloviea*" ce se găseşte pusă la începutul mai tuturor vechilor pomelnice ctitoriceşti şi nelipsită aproape în cele scrise de Dionisie Eclesiarhul, vezi nota mea din *Arhivele Olteniei* (An. XI, 61—62, p. 215).

Nota 3. „Casa cea din naintea biserici", zidită „din temelie" de „Părintele Misail Igumenul", înainte de 1799—data scrierii Pomelnicului—este şi azi în fiinţă, în aşa stare de tărie, că par'că ar fi zidită de ieri! Este o casă mare de stăreţie, cu două etaje, camere, beciuri, coridoare, scări de stejar, uşi groase din acelaş lemn, ziduri groase de un metru, din piatră, cărămidă şi mortar, de o aşa tărie să dai în ele cu tunul! Insăş curtea bisericii este zidită tot din piatră şi mortar de var, tare ca cremenea! Dar ce folos! Eforia Spitalelor Civile din Bucureşti, moştenitoarea tuturor averilor celor 17 mânăstiri şi schituri, închinate ei de diferiţi Domni şi boieri pioşi, care îi produceau un venit de peste 5 milioane lei înainte de războiul întregirii, a lăsat şi la Titireci, ca şi în alte părţi, totul în complectă părăsire, vânzând totul. La Titireci a vândut pământul din jurul bisericii şi casa stăreţiei pe câteva mii de lei. Casele au fost vândute—în urma războiului—cu 4—5000 lei, casă care azi nu s'ar putea face nici cu 500.000 lei!

Dece nu înviezi, Părinte Misail, să vezi în ce hal sunt casele dela sfântul Schit Titireci, pentru care cu atâta pietate şi râvnă evanghelică te-ai ostenit să le zideşti!

O, tempora, o mores!

■■■■■■■■■■■■

Pomelnicul Bisericii Ciorobeştii, din Costeştii Vâlcei

publicat de **Aurel Sacerdoţeanu.**

Pomenicu lui Ioan Popa Nistor.

Vii. Ioan, Stana, Maria, Nicolae, Iovan, Ilinca, Costandina, Opra, Ioana, Ilinca, Nicolae, Smăra[n]da, Ilinca, Ilie, Costandin, Ghiorghie, Elene.

Morţii. Nistor erei, Stanca ereiţa, Ioan, Opra, Ioana, Maria, Gheorghe, Nicolae, Anuţa, Gheorghe, Grigore, Dimitru, David di[a]conu, Ilinca diaconasa, Stana, Elena, Gheorghe, Nicolae, Ilie, Paraschiva, Garascinia. Şi cu tot niamul lor. 1876.

*

Pomenicu lui Nicolae Hurueală.

Vii. Gheorghe, Nicolae, Ilinca, Stana, Nicolae, Dumitru, Măriea, Grigore, Ilinca, Ilinca, Nicolae, Ion.

Morţii. Costandin, Stana, Anghel, Ion, Nicolae diaconu, Măriea diconeasa, Tănasie, Ilinca, Stanca, Păuna, Stana, Nagomir, Dolda, Nicolae

diaconu, Nistor, Ion, Gheorghe, Anuţa, Ion, Gregore, Nicolae, Stana, Maria, Ilina, Nicolae. Şi cu tot namul lor.

*

I. D. Mecu. Ilie, Maria, Nicolae, Stanca, Nistor, Nicolae, Ion, Preda, Maria, Ana, Ion, Giorgie, Nistor, Nicolae, Floarea, Maria.

*

Pomenicu lui Mihai Jugravu.

Vii. Mihai, Ana, Costandina, Dumitru, Ilinca, Mirica, Pătru, Pătru, Maria.

Morţii. Stan erei, Costandina ereiţa, Grigore, Ioana, Maria, Păuna, Simeon, Oprea, Nicolae diaconu, Maria diaconeasa, Dumitru, Floarea, Mihai, Donisie, Safta, Ilie, Eva, Spiridon.

*

Pomenicu lui Dumitru Jugravu.

Vii. Dumitru, Ilinca, Gheorghe, Mariea, Ioana, Păuna, Ilinca, Mihai, Stana, Mihăil, Ana, Costandin, Păuna, Ioana, Costantin, Nistor.

Morţii. Iovan, Mariea, Costandin, Semeon, Oprea, Marica, Marica, Nicolae, Ioana, Ioana, Păuna, Iovan, Nicolae, Mariea, Ioan, Ion, Stana, Ion, Ilinca, Păuna, Michailă, Mihail, Ilinca, Stana, Dumitru, Anghel, Stanca.

*

Pomenicu lui Ioan Puică.

Vii. Ionu, Ioana, Ilie, Stanca, Costandin, Stan, Costandin, Gregore. Dumitra, Solomon, Stan, Grigore, Ioana, Gheorghe, Ioana, Costandin,

Morţii. Stana, Stan, Maria, Ilie, Grigore, Tomiţa, Nicolae, Ilinca, Mariea, Gheorghiţa, Nicolae, Nistor, Ion, Gheorghe, Rusanda, Gheorghe, Stanciu ereu, Oprea ereiţa, Ion, Stan, Aftonelu, Dumitru, Ioanu, Stanca, Maria, Ilie, Gligore, Din, Anghel, Nicolae, Dumitra, Elisaveta, Maria.

*

Pomenicu lui Costandin Puică.

Vii. Costandin, Stanca, Grigore, Stan, Ioan, Ioana, Costandin, Ilie, Pătru, Gheorghe, Păuna, Anghel, Grigore, Stan, Măriea, Costantin, Costandina.

Morţii. Stana, Stanciu ereu, Oprea ereiţa, Nicolae, Ilinca, Dumitria, Maria, Mărina, Gligore, Stanul, Tomiţa, Ilinca, Costantin, Petru, Ilinca.

*

Pomenicu lui Nicolae Tepeleri.

Vii. Nicolae, Mariea, Mariea, Gheorghe, Mariea, Stanca, Ionu, Stan, Nicolae, Dumitru, Ilinca, Mariea, Floarea, Ioana, Nicolae, Grigore, Ioan, Ion.

Morţii. Gheorghe, Gheorghe, Grigore, Ioana, Tiţa, Ioana, Ion, Nicolae diaconu, Stana diaconeasa, Stoichiţa, Costandin, Ion, Ion, Grigore, Maria, Ion.

*

Pomenicu lui Grigore Boboc.

Vii. Grigore, Ioana, Gheorghe, Ioana, Iona, Grigore, Ilinca, Grigore, Nicolae.

Morţii. Nicolae, Stana, Tudor, Ion, Mariea, Dumitra, Nuţa, Toma, Ion, Stana, Ilinca, Grigore, Costantin, Costantin. Cu tot niamul lor. 1869 Mar. 18.

*

Pomenicu lui Nicolae Ciorobescu.

Vii. Nicolae, Romaniţa, Ion, Nicolae, Dumitru, Ilinca, Ion, Ioana, Nicolae, Ioana, Ion, Simeon, Grigore.

Morţii. Nicolae, Stanca, Stanca, Ion, Dumitru, Ilina, Mariea, Ioana, Păuna, Nicolae, Elena, Ilinca, Ion, Ioana, Safta, Eva, Nicolae, Ioana.

*

Pomelnicu lui Nicolae Anghel Ghioroc.

Vii. Nicolae, Ioana, Ion, Nicolae, Costandin, Stana, Stana, Maria, Ion, Măria, Dumitru.

Morţii. Anghel, Liţa, Mihăilă, Ion, Stanca, Maria eriţa, Mărin, Costandina, Măria, Ştefana, Stana, Dina, Stanca, Costantin, Ilinca, Nicolae, Ioana, Marica, Nicolae, Ilinca, Ion. Şi cu tot neamul lor. 1869 Marte 13.

*

Pomelnicu lui Nicole Ţicu.

Vii. Nicolae, Grigore, Nicolae, Aftonel, Ioana, Maria, Pătru, Ion, Ioana, Nicolae, Grigore, Gheorghe, Ioana, Stana, Păuna, Costantin, Andrei.

Morţii. Nicolae diaconu, Păuna dieconeasa, Nistor, Ion, Ilinca, Maria, Gheorghiţa, Nicolae, Stana, Gheorghe, Costandie ermonahu, Floarea, Dumitru, Andrei, David diaconu, Nagomir, Gherghina, Magdalina monahia, Gheorghe diaconu, Călina, Ion, Maria, Stanca. Şi cu tot neamul lor.

*

Pomelnicu lui Nicolae Gh. Tănăsescu.

Vii. Nicolae, Măria, Măria, Stana, Gheorghe, Safta.

Morţii. Gheorghe, Nicolae, Ioana, Ion, Ion, Stanca, Ion diaconu, Iovan, Ion, Nicolae, Ioana, Lina, Maria.

*

Pomenicu lui Anghel P[o]p[a] Stanciu.

Vii. Anghel, Grigore, Ioana, Gheorghe, Mariea, Dina, Ion, Nicolae, Nicolae, Marica, Ioan, Ioan, Stan, Crisa, Ioana, Ioana, Ioana, Ion, Tudor, Dina, Costandin, Hristina, Nicolae, Maria, Maria, Nicolae, Maria, Eustina, Paraschiva.

Morţii. Stanciu ereu, Oprea ereiţa, Ioaña, Gheorghe, Ilinca, Nistor, Lisandru, Ion, Solomona, Pătru, Sanfir, Catrina, Zamfir, Ioan, Nicolae, Grigore, Stana, Anghel, Maria, Dumitra, Necifor, Dina. Şi cu tot neamul lor. Anul 1869 Martie 18.

*

Pomelnicu lui Nicolae D. Nedelcu.

Vii. Nicolae, Ilinca, Stana, Grigore, Măria, Ioana, Iacov, Măria, Vartolomei, Elena.

Morţii. Gheorghe, Mărica, Dumitru, Dumitru, Gheorghe, Ioana, Nicolae, Păuna, Nicolae, Ioana, Măria, Gheorghe, Paraschiva, Ioana, Gheorghe, Bucura, Nicolae, Ioana, Ana, Ioana, Marica, Maria, Oprea, Elena, Ana.

*

Pomenicu lui Dumitrachie Grueţanu.

Vii. Dumitru, Costandina, Ioana, Nicolae, Petria, Semeon, Mărica, Păuna, Dumitru, Maria, Nicolae, Stanca, Stan, Stan, Filip, Maria, Paraschiva.

Morţii. Nicolae ereu, Ilinca ereiţa, Ion diaconu, Ioana diaconasa, Ion, Gheorghe, Pătru, Grigore, Dumitru, Ilinca, Maria, Gheorghe, Ioana,

Gheorghe, Dinu, Mihai, Dumitru, Costantina, Petria, Toma, Semion, Nicolae. Şi cu tot neamu lor, 1869 Martie 19.

*

Pomenicu lui Stan Bălan.

Vii. Stan, Maria, Ion, Costandin, Costandina, Sanda, Costandina, Maria, Ilinca, Nicolae, Stana, Grigore, Nicolae, Ion, Maria, Stan, Costandin, Dumitru, Grigore, Stanca, Ioana, Ion, Ilie, Dumitru, Maria.

Morţii. Ion, Dumitru, Anuţa, Grigore, Nicolae, Gheorghe, Maria, Ion, Ion, Costandin diacon, Grigore, Maria, Ştefan, Preda, Nicolae, Ioana, Oprana, Stana, Ion, Stana, Ilinca, Maria, Ilinca, Maria, Ilie. Şi cu tot neamul lor.

*

Pomelnicu lui Dumitru Mecu.

Vii. Dumitru, Ilinca, Grigore, Costandin, Ion, Ion, Mariea, Ana, Stan, Ion, Ioana, Nicolae, Ioana, Grigore, Grigore, Ioana, Nicolae.

Morţii. Ilie, Maria, Nicolae, Stanca, Nistor, Nicolae, Stanca, Dumitru, Ion, Preda, Nicolae, Măria, Grigore, Ion, Ana, Ionu. Şi cu tot niamul lor.

*

Pomelnicu lui Grigore Florescu.

Vii. Grigore, Ilinca, Ion, Floarea, Grigore, Ioana, Dumitru, Ioana, Gheorghe, Păuna, Ion, Gheorghiţa, Gheorghe, Nicolae, Preda, Toma, Iovan, Ioana, Iacov, Gheorghiţa, Gheorghe, Ecaterina, Iovan, Ioana, Gheorghe, Grigore.

Morţii. Anghel, Măriea, Ion, Niculae, Cârstea, Tudor, Stana, Ilinca, Stana, Dumitru, Stanca, Pătru, Ilinca, Dumitra, Stana, Ioana, Dumitru, Din, Ion, Mărin, Florea, Gregore, Ion, Stanca. Şi cu totu neamul lor.

*

Pemenicu lui Gr. Ionu Mecu.

Vii. Gregore, Dumitru, Ilinca, Costandin, Gheorghe, Ioana, Nicolae, Grigore, Maria, Ana, Gheorghe, Toma, Ion, Preda, Maria, Stan, Ioana Dumitru, Ilinca, Maria, Tatiana, Marina.

Morţii. Ion, Ion, Stanca, Ilie, Maria, Costandina, Stana, Stanca, Ioan, Nicolae, Maria, Nicolae, Nicolae, Maria, Nicolae, Ion. Şi cu tot neamul lor, 1869 M. 28.

*

Pomenicu lui Stan Doru.

Vii. Stan, Păuna, Filip, Maria, Paraschiva, Costandin, Nicolae, Grigore, Ioana, Maria, Dumitru, Costandin, Nicolae, Petria, Semeon, Maria, Gheorghe, George.

Morţii. Dinu, Ioana, Stana, Stanca, Costandin, Iulia, Toma, Preda, Nicolae, Petria, Nicolae, Costandin, Nicolae, Dumitru, Mărica, Costantina. Şi cu tot neamul lor. 1869 M. 28.

*

Pomelnicu lui Ion Tănăsescu.

Vii. Ioan, Ilinca, Nicolae, Lisandru, loana, Nicolae, Năstasie, Toma erei, Mariţa ereiţa, Ioan, Dumitru.

Morţii. Ion diaconu, Stana diaconeasa, Dina, Gheorghe, Iovan, Tănasie ereu, Ioana, Ion.

*

Pomelnicu lui Stan Marcoci.

Vii. Stan, Ioana, Ion, Andronie, Maria, Nicolae, Mărica, Gheorghe, Stana, Tudor, Stana, Păuna, Ion, Ioana, Maria, Aron.

Morţii. Dumitru, Ioana, Stana, Grigore, Maria, Ioana, Grigore, Maria, Toma, Sanda, Ion, Ilie, Stan, Ioana, Ion, Stana, Nicolae, Margalina, Maria, Ion.

*

Pomelnicu lui Iovan Murgescu.

Vii. Iovan, Ioana, Gheorghe, Maria, Dumitru, Ilinca, Păun, Maria, Nicolae, Ilinca, Maria.

Morţii. Gheorghe, Stanca, Grigore, Ion, Dumitru, Nicolae, Ioana, Dumitru, Floarea, Ion, Nistor, Maria, Preda, Ioana, George, Ion, Niţa, Dumitra, Giorgie, Ion, Maria, Ioana, Preda. Şi cu tot neamul lor, 1869 Martie 31.

*

Pomelnicu lui Grigore Cărjan.

Vii. Grigore, Ioana, Ioan, Nicolae, Anuţa, Păuna, Ilinca, Ion, Safta.

Morţii. Dumitru, Anuţa, Ion, Stana, Ion, Ion, Florea, Lica, Gregore, Ioana, Ion, Safta, Maria. Şi cu tot neamul lor, 1869.

*

Pomenicu lui Toma Turlea, 1869.

Vii. Toma, Ilinca, Mihail, Dimitrie, Nicolae, Sima, Ioana, Rusanda.

Morţii. Ioan, Păuna, Tudor, Marin, Grigore, Vasile, Costandin, Stan, Nistor erei, Michaila, Costantina.

*

Pomenicu lui Costandin Bodescu.

Vii. Costandin, Ioana, Nicolae, Ioan, Maria, Stana, Floarea, Ioan, Ioana.

Morţii. Stan, Ilinca, Maria, Ioana, Ion, Preda, Bucor, Ion, Ilinca, Zmăranda, Costandin, Maria; Stana, Ioana.

*

Pomenicu lui Gheorghie Tanasie Rădescu.

Vii. Gheorghe, Ioană, Ion, Gheorghe, Grigore [1]) Dimitrie, Costandin, Ioana, Nicolae, Preda, Ioan, Ilinca, Grigore, Dumitru, Marin erei, Iovan, Ilinca, Maria, Ioan, Ioana, Ecaterina.

Morţii. Tanasie, Mariia, Ilinca, Grigore erei, Isaia eromonahu, Ilinca, Mariia, Ioan, Stana, Mariia diconeasa, Ioan, Anghel, Ioan, Maria, Ilie, Gheorghe, Ioana.

*

Pomenicu Mariei Jidovenei.

Vii. Maria, Nicolae, Ioan, Stanca, Dimitrie, Măria, Tudoru, Măria, Dumitru, Preda.

Morţii. Preda, Siţa, Nicolae, Grigore, Grigore, Dumitru, Ilie, Maria, Stanca, Ioana, Stana, Ioan, Anghel, Ioana, Stefan, Stanca, Păuna, Maria, Paraschiva, Tudor. Şi cu tot neamul lor, 1869 Iunie 6.

*

Pomenicu lui Iovan Rădescu.

Vii. Iovan, Ilinca, Gheorghe, Ioana, Nicolae, Ilinca, Gheorghe, Ioana, Nicolae, Ioana, Lisandru, Ioan, Maria, Lisandru.

Morţii. Tanasie, Maria, Ilinca, Ioan diaconu, Stana diconeasa, Gheorghe, Nicolae, Anghel, Ioan, Nicolae erei, Nicolae, Stanca ereiţa, Lisandru, Grigore, Maria, Tudor, Ioana, Niţa, Maria, Alisandru, Gregore, Iovana, Maria. Şi cu tot niamul lor, 1869 Iunie 6.

*

1) In ms «Grighigore»

Pomeniculŭ lui Constantinŭ Stanŭ Bălanŭ.

Vii. Constantin, Constantina, Ellena, Dumitru, D-tru, Măria, George, Stana, Stanŭ, Maria, Ellena, Thanasie, Ionŭ.

Morţii. Ionu, Ioana, George, Ellena, Măria, Mathei, Nicolae, Romaniţa.

*

Pomeniculŭ lui Thoma Ionŭ Mecu.

Vii. Thoma, Maria, Tona, Ion, George, Preda, Gregore, Petria, Ioana, Paraschiva, Dumitru, George, Maria, Iovanu, Iona, George, Ion, Ioana, Maria, Haritina.

Morţii. Ion, Stanca, Ilie, Maria, Constantina, Stana, Stanca, Ion, Nicolae, Maria, Nicolae, Maria, Ioana, Ion, Minodora, Ghiorghie, Maria, Ion [2]).

*

Pomenicu lui Grigore Dumitru Mecu.

Vii. Grigore, Costandina, Dumitru, Ilinca, Stan, Ion, Maria, Ioana, Costandin, Costandina, Ion, Nicolae.

Morţi, Ion, Maria, Ioan, Ioana, Maria. Cu tot neamul lor.

*

Pomenicu lui N. Gheorghe Tănasie.

Vii. Nicolae, Preda, Toma, Marin, Ioana, Anghel, Păuna, Toma, Iacov, Maria.

Morţii. Gheorghe, Ioana, Tănasie, Ilinca, Grigorie, Ilinca, Pătru. Cu tot neamu lor, 1887 Septemvrie 7.

*

Pomenicu lui Gregore Nistor Gicu.

Vii. Gregore, Ilinca, Ilinca, Ion.

Morţi. Nistor, Ilinca, Ion, Maria, Ghiorghie, Stana, Gregore, Maria, Iovan, Nicolae deaconu, Giorgiţa. Şi cu tot neamu lor, 1890 Fevruarie 23.

Observaţie. Ms. cirilic nou, probabil din 1869 (16×21 cm.), cu două feluri de hârtie. Scris cu cerneală roşie, neagră şi violetă, şi cu creion negru, roş şi albastru. Are 34 file paginate; lipseşte însă f. 15, având în schimb una nepaginată între f. 2—3. Frontispicii cu ornamente ţărăneşti simple. Foile sânt cusute într'o copertă de carte cu legătură mult mai veche (17×23 cm.).

Mi-a fost pus la dispoziţie de tânărul preot C. Constantinescu, parohul bisericii.

Documente răsleţe

Comunicate de **Ion Donat.**

1. Marotinul şi Săoteştii (Romanaţi) 1802 [1]).

Incredinţez cu acest zapis al meu la mâna dumnealui postelnicului Stoica Boruzescu precum să ştie că pentru moşia Marotin, ce o are dumnealui împreună şi cu alţi moşteni de acolo dela moşi strămoşii dumnealor: la hotarul dela Prunduri, despre capătul dela Nămiază unde au fost izlaz între hotarul vecinilor rezaşi, despre hotarul Apele Vii şi

2) Pomelnicele lui Bălan şi Mecu sânt scrise cu litere latine.

1) In posesia d-lui avocat A Ştefănescu din Craiova

al Săoteştilor, făcându-li-să cutropire la acest izlaz în capul moşiei Marotinul din lacul Galeşului; de aci înainte la capul dispre Namiază-zi în hotarul Apelevienilor; de aci în jos până în calea Lupeanului în hotarul Săoteştilor; de aci înainte până (în) fântânile Lupenilor în Sălişte, în Gonoiul Batiştei. Deci acum lăsând sămnele ocolnicii, arăt numai curgerea pricinii la cutropirea acestui izlaz, pentrucă despre moşia noastră Săoteştii hotarul iaste în grindul Tursanului, în dreptu viei lui Pătru Banului, în drumul Lupeanului cel vechiu, îngropat întru ascuns de nu să vede, şi de acolo pe grindu Tursanului până în hotarul Apeleviului din sus; de aci după porunca domnească ce au adus dumnealui postelnicul Stoica dinpreună cu moştenii dumnealui, zicând că va să ne dea şi carte de blestem. Şi eu, fiind la cea desăvârşită vârsta bătrâneaţelor, lund şi cinu călugăriei, temându-mă de suflet a nu da samă şi pe ceia lume să rămâi încărcat cu pământ strin, după ştiinţa ce am arăt mai sus, mai vârtos pentru hotaru nostru Săhoteşti, ce 'l ştiu dela moşi strămoşi. Şi am dat acest zapis spre a-şi căuta dreptele hotară ale moşiei Marotin *şi am primit şi tl. 20 pentru colacu arătării dreptului adevăr* în frica lui Dumnezeu, cu suflet nevătămat a fi de bună credinţă înainte la orice judecată să va arăta, fiindcă eu m'am spălat de păcatul aceştii moşii de cutropirea ce au fost păn'acum. Şi am iscălit. Unde fiind şi alte mărturii care mai jos (sic!) Şi am iscălit eu cu condeiu mieu.

1802, Martie 10.

Eu Macarie Pupezăscu adeverez. Eu Marin Vijulie ot Radomir.
Eu Vasâlie Boroga ot Caracal.

■■■■■■■■■■■■

Documente din Castra-nova—Romanaţi [1])

Transcrise de **Ilie Chiriţă.**

V.

Plângerea lui popa Dinu şi a altor Cacaliceni, către Grigorie Ghica, împotriva lui popa Anghel şi a logofătului Manolache, pentru cutropire de moşie. Decembrie 1824.

Prea înălţate Doamne,

Cu lacrămi fierbinte jăluim milostivirii Mării tale pentru un popa Anghel I Diiaconu Stancu şi Manolache log. din preună cu toţi părtaşii lor ce le zic Cotărăştii dela Cacaleţi sud Dolj, ce să trag din moşul lor Staicu, iar noi ne tragem din moşul nostru Preda, carile să arată în hrisovul Mării sale răp(osa)t(u)lui întru fericire, Cos(tan)din Şerban vvd, cu leat 7162 (1654) Avg. 18, ce l-am găsit la un Neagomir, aflându-să şi toate cărţile de moşii asupra-i, moşul lui Ilie Luca sin Antoniie zis Lupu Neagomir, după cum mai pe larg să arată toată curgerea pricinii prin jalba ce-am dat du(mnea)lui biv vel log. Cos(tan)din Câmpineanul, tot dintr'acest leat, Ghen(a)r(ie) 10, ce au fost caimacam. Cu care jalbă ne-am orânduit în cercetarea d-lor boerilor isprav(ni)ci, care jalbă nu

[1]) Vd. inceputul la pag. 85 în nr. anterior.

s'au putut energisi din pricina numitului Manolache, pentrucă în puterea sineturilor ce i-au căzut la mână atunci dela moşul lor cât şi dela celălalt moşi ce ei au hotarul lor de moşie în hotarul Pârşcovul sud Romanaţi, iar moşul nostru s'au aflat ohabnic moşinean în hotarul Cacaleţii, carii din multele răsmiriţe, robii ce-au fost, prăpădindu-să neamul nostru, au căzut sineturile moşii hotarului nostru în mâinile lor, carii din zi în zi şi din an în an, au încălecat asupra hotarului nostru cu stăpânirea, ştiindu-ne făr de sineturi şi al doilea oameni săraci şi făr de putere, ne-au încutropit dreaptă moşiea noastră, cu carii după multele judecăţi ce am avut şi hotărnicii ce s'au făcut, pentrucă intrase cu namestiile peste noi, s'au hotărât ca să le dăm loc pentru loc şi noi să stăpânim înfundat, aşà acel numit Manolache cu fel de tertipuri şi şiretlicurile sale, pentrucă el au fost înstrăinat, în puterea protimisisului, va ca să ia dela noi şase zile de moară făr de întoarcere de bani, ce le-au rânduit neamul lor la neamul nostru şi cu zapisă de 24 de ani i cu cuvânt că s'au plătit acele zile cu venitul ce au eşit după dânsele. Deaceea cu mare plângere am alergat la a Mării tale mare milostivire ca să fiie luminată poruncă către dumn(ea)lui caimacamu Craiovii, ca să îndatoreze atât pe mai sus numitul Manolache cât şi pă un Ianache; porunci cu carele de vreo câţiva ani s'au făcut ţinerea cu Ilie Luca ca să scoaţă fieştecarele ori ce sineturi vor, ca să ne judecăm cu toţii, de faţă înnaintea cinsti(tu)lui divan al Craiovii şi în fericite zilele Mării tale să ne aflăm îndestularea dreptăţii, iar când nici de acolo nu vom rămânea odihniţi, atunci cu cercetarea cinsti(tu)lui divan înscris să fim sorociţi toate părţile a veni şi la luminat divanul Mării tale ca să ne judecăm.

Robii Mării tale,

Popa Dinu i Popa Gligorie, Iliie Cump(ăna) şi i Diiaconu Iacob, Diiaconu Iliie, Popa Dicu Cliricu i Marin sin Diiaconu i Popa Iliie şi Preda log. ot Cacaleţi, sud Dolj.

Io Grigorie Dimitrie Ghica vvd i g(o)sp(o)d Zemli Vlascoie.

Cinstit şi credincios boerule al Domnii mele dum(nea)ta biv vel hatmane Dimitrie Ralet caimacam al Craiovii şi dum(nea)v(oastră) boerilor divaniţi de acolo, veţi vedea jalba aceasta pentru care poruncim să cercetaţi, şi la dreptatea ce vor avea jăluitorii să-şi afle cuviincioasa îndestulare şi să îndreptaţi, iar neodihnindu-să vreo parte de acolo cu cercetarea dum(nea)v(oastră), în scris să-i sorociţi la divan(ul) Domnii mele.

1824, Decembrie 18.

Sigiliu Domnului.

Monograma Domnului.

(Doc. nr. 18; copie transcrisă, în posesiea I. Chiriţă).

VI.

Răspunsul ispravnicilor la plângerea pe care popa Dicu şi cu alţi cetaşi o face împotriva lui popa Anghel şi a altora, cari îşi au namestiile pe părţile lor de moşie. Martie 1825.

Dala ispravnicii sud Dolji,

Popa Dicu cliricu i popa Grigorie i Diacon(u) Iacob i Diiacon(u) Chirca şi cu alţi cetaşi moşneni ai lor dăla satul Cacaleţii dintr'acest judeţ, prin jalba ce da catre cinstita caimacamie la trecutul Sep(tem)br(ie) 26, pentru popa Anghel i Diiaconul Dicu

i Diiacon(u) Stancu şi cu alţi părtaşi ai lor iaraşi moşneni ot Cacaleţi, între alte pricini ce arată că curge între dânşii face arătat şi aceasta cu pârâtul popa Anghel cu părtaşii săi îşi au namestiile pa parţile lor dă moşiie şi că la o hotărniciie ce s'au făcut de 24 dă boeri de sant trecuţi ani 32, s'ar fi aşăzat cu numiţii, ca împotriv pământul ce-l stăpânesc cu acele namestii să le dea alte locuri din parţile lor dă moşiie, dar încă nici până acum nu le-au dat loc înpotriv şi să află pag(u)biţi de claca şi de dreapta zeciueala pământului lor, făcând cerere ca să să îndatoreze numiţii, ori sa-şi plătească claca i zeciueala pentru pământu lor ce-l stăpânesc, sau să le dea loc înpotriv.

A cărora jalbă orânduită fiind în cercetarea ispravnicatului şi aducându-să pârâţii s'au înfăţişat înaintea noastră, care întrebându-să ce au a răspunde, făcură arătat că şi de le...[1]) la câţiva dintr'înşii namestiile pă părţile jăluitorilor, dar şi jăluitorii ş'ar fi având vii pă moşiea lor, şi că la o hotărnicie ce s'au făcut de rap(osa)tul sluger, Drăghici Babeanu, după jăluitorile jălbi şi cerere s'ar fi găsit cu cale atunci ca acele vii să le stăpânească jăluitorii înfundate, drept namestiile lor şi după acea hotărnicie au fost şi sânt următori, care acea hotărnicie făcându-ne arătat că să află în mâinile jăluitorilor, am cerut-o de la ei şi dându-o dă faţă o văzurăm cu leat 1808, Ioni(e) 7, de ani 16, luni 7, iscălită de Drăghici Băbeanu biv vel sluger, prin care pă lângă alte cercetări şi înparţire ce le-au făcut la hotar(ul) lor de moşiie, vorbeşte că pentru câte case i grădini din siliştea satului au pârâţii la moşneni, au căzut pă părţile jăluitorilor, fiindcă şi viile unora din jăluitori cad pă părţile lor, cu mulţumirea amândurora părţilor, găseşte cu cale ca să s(ă) măsoare între dânşii siliştea, casele i pometurile pârâţilor ce cad pă părţile jăluitorilor.

Ş'asemenea măsurătoare să s(ă) facă viilor jaluitorilor şi cât loc sa v(a) găsi stăpânind, să de(a) pârâţii cu casele şi pometurile lor, asemenea să s(ă) potrivească şi locul viilor, iar de va trece mai mult, ori din siliştea caselor, cu pometurile, sau din vii, prisosul acela, să dea din partea fieştecăruia, unul altuea, loc de potrivă, după care aceasta zisără jăluitorii că nu sânt mulţumiţi pă această găsire cu cale a hotarnicilor, pentrucă şi de au avut unii dintr'înşii, atunci vii pă părţile pârâţilor, dar cele mai multe s'au părăsit şi ei nu au nici un folos dă la dânsele, zicând că să s(ă) mulţumească pârâţii şi să-şi ia sub stăpânirea lor acele locuri de vii şi pentrucă să află şăzători pă moşiea lor să le plătească claca şi dijmurile din pometurile ce au. Li s'au zis că dacă ei fac acest fel de cerere şi zic că nu au fost mulţumiţi pă acea hotărnicie a Băbeanului, cum de nu s'au arătat nemulţumiţi de atunci, ci au tăcut atâta dieastimă cu hotărniciea subt păstrarea lor şi altă pricinuire nu avusără, decât că în multe rânduri au avut gâlcevuri cu pârâţii în pricina aceasta.

Deci, după cercetarea ce am făcuf, măcar că jăluitorii cerea să fie supusi pârâţii a le răspunde clacă şi dijmuri, după namestiile

1) Cuvânt indescifrabil.

ce au pă moşiile lor cu pricinuire că nu au ramas mulţumiţi pă hotărniciea slugerului Babeanul, ca adică în drept locurile namestiilor şi al pometurilor să stapânească şi ei viile ce le-au avut pa părţile părinţilor înfundate. Dar aceste pricinuiri le sânt far de nici un temei, căci ar fi trebuit atunci de loc, să facă acest *daveştealic(?)*, iar nu tocmai acum pentru ani 16, luni 7, şi ce să vede ca s'au mulţumit şi pentru aceea au tăcut, lăsând pe pârâţi nesuparaţi până acuma precum şi pârâţii pă dânşii. Deaceea găsim cu cale ca alegerea slugerului Băbeanul să să păzească, nestrămutat, fiind urmată pă dreptate, pentrucă până la numita hotărniciie, stăpânirea pârâţilor cu jăluitorii pă acest trup de moşie le-au fost davalma, iar atunci fiindcă au deosăbit pe fieşcare cu părţile sale, nici putea face într'alt chip că să-i dea pă uni(i) clăcaşi la alţi(i).

Dar pentrucă atunci, nu s'au făcut măsurătoare locurilor, namestiilor şi cu pruni, pârâţilor precum nici la viile jăluitorilor ca s(ă) să ştie care cât stăpâneşte şi câţi dintre dânşi vor fi având locuri mai multe să dea înpotrivă.

De trebuinţă este acum, a să face, această măsurătoare pentru care de să v(a) găsi cu cale şi de către cinstit(ul) Divan, să orânduiască un boerinaşi pă cine vor cere, ca să măsoare şi locurile namestiilor cu pometurile pârâţilor şi locurile dă vii ale jăluitorilor, şi ori la pârâţi sau la jăluitori de v(a) găsi loc mai mult stăpânit, să-i îndatoreze pă acela o da loc înpotrivă, şi aşa şi uni(i) şi alţi(i) să şi le stăpânească înfundate. Părerea noastră într'acestaşi chip este, iar hotărârea să va da de către cinstit(u) divan.

(ss) Indescifrabil. 1825, Martie.

(Doc. Nr. 14; copie transcrisă, în posesia I. Chiriţă .

VII.

Plângerea lui Popa Anghel şi a lui Popa Dicu Murea, către biv vel hatman, împotriva unor moşneni, pentru moara Cotorasca.

5 Sept. 1825.

Prea cinstite dum(neata) biv vel hatmane,

Jăluim milostivir(ii d-le pentrucă moşii părinţilor noştri prin zapis cu legatul s'au fost apucat în vadu vechi de au făcut mo(a)ra Cotorasca pă moşia Cotorăştilor, care mo(a)ră au umblat liniştit(ă) păn la o vreme, ce s'au sculat uni(i) din moşneni, încă prin luminat(ă) poruncă dă au făcut doo mori făr de vadă, numai cu al aceşti(i) mori, cu care au stricat vadul mori(i). Pentru care în leat (1)822, (m)'am jăluit cinstitei caimăcăni(i , arătând pă larg toat(ă) întâmplarea.

La care jalbă să face cinstită poruncă către ispravnicat, dă la care orândueşte cercetarea asupra zapciilor şi după ce dă în scris prin osăbit(ă) scriso(a)re din leatul (1 822, Apr. 24, cu hotărâre a-şi plăti fieştecare dreptul sau şi că nici atunci cu acele porunci n'au fost urmatori, ci acum ne apuc(ă) pă mine popa

Anghel cu cetaşii Mâneci ?) a plati câţiva bani în potriva pravilii, ce am luat dela neguţători în trebuinţa mori(i şi că acum mă apucă numai pa mine Popa Anghel Cotara cu Popa Dicu Murea, prin mumbaşir a plati bani i) din zapis cuprinşi. Ci fiindcă mo(a)ra şade de lucru cu casa şi paietrile gătite, ne rugăm dumitale, cu cinstită poruncă, mumbaşiru să ridice asupra no(a)stră şi să facă împlinire dăla tovaroşi da bani(i) ce-i va ajunge cu dobânda lor, care sa(nt) clironomi răp o)sat(u)lui protopop Ioan Ciucioi. Şi ce va fi mila dumitale.

Prea plecaţi şi rugători către milo(s)tivul Dum(ne)zău,
Popa Anghel sin Popa Dumitru Cotora, Popa Dicu Murea.

Dimitrie Ralet biv vel hatman caimacam Craiovei

Cinstiţi dum(neavoa)stră boeri ispravnici ai jud. să-i judecaţi după dreptate şi să daţi dreptate, iar neodihnindu-să vreo parte cu alegerile, să-i soroci la divan.

1825, Septembrie 5.

Sigiliu căimăcămiei.

(ss) Indescifr.

Sud Dolj,

Dum(nea)v(oastră) zapcii ai plăşii Dumbrăvi-de-sus, din coprinderea jălbii aceştiea veţi lua înţelegere pe(n tru care vă scriem să cercetaţi şi pă câţi îi veţi dovedi înclinaţi într'acea datorie să-i apucaţi a plăti spre desfacere şi despărţirea acelui zapis, odihnindu-i sau nemulţumindu-să vreo parte să-i trimeteţi aici cu cercetare.

1825, Sep(tem)br(ie) 5.

(Doc. Nr. 12; copiea transcrisă în posesia I. Chiriţă).

VIII.

Plângerea lui Popa Dicu şi a altor cetaşi către biv vel hatman, împotriva lui Popa Anghel şi a trei Diaconeni pentru silniciile ce le fac. 26 Sept. 1824 — 26 Febr. 1825.

Prea cinstit dum(nea)ta biv vel hatmane,

La 22 Noembrie trecutul leat (1)823 (m)'am jeluit sfintei episcopii pentru popa Anghel şi Diiaconu Dicu şi Diiaconu Stancu şi Diiaconu Ilie, cu alţii părtaşi ai lor ot Cacaleţi sud Dolji. ....[2]) că toţi aceştiea nu numai că fără de nici un aşezământ sau învoire dela hotărniciea celor 24 de boieri, ani 32, să află cu lăcuinţa lor şi alte namestii pă partea noastră de moşiie în silişte făr de schimbă şi făr de plata havaetului pământului după pravili, apoi ca şi totdeauna mai sus numiţii cu tot felul de ocări şi necinste, sântă porniţi asupra noastră. După cum popa Anghel, atunci au afrontisit cu laude(?) şi de bătăi pă cucernicul popa Dicul ....[3]).

2) Cuvânt indescifrabil în original.
3) Idem.

La 10 ale trecutului Ghenarie, următoru leat, (m)'am jeluit d-lui biv vel log. Constandin Câmpineanu, proin caimacam, tot pentru aceştiea mai sus arătaţi că nu să supun a-şi plăti dreptul havaetă şi că apurure să poartă tot în gălceviri şi necinste. De către sfânta episcopie fiind judecata politicească sa porunceşte protopopului plăşii să cerceteze numai pentru necinste şi să arate stapâniri(i) bisericeşti, iar de către prea cinstita căimăcamie către du-lor boeri ispravnici de unde s'au făcut şi poruncă către zapcii plăşii, să cerceteze şi să arăte cinstitului ispravnicat pricina schimbului şi înpotrivirea lor, pentru care nici o urmare nu s'au făcut. La trecutul Iunie ne-am pomenit cu un Manolaiche logofeţalul ot tam împreună şi cu un Costandin logofeţălul, orânduit din poronca cinstitului ispravnicat şi cerută de Manolaiche, carele după ce au venită în faţa locului, numai pă mine popa Dicul m'au luat din praşila porumbului şi m'au ţinută câteva zâle în deşarte şi neadevarat *provnimile* lui Manolaiche, făr de cercetare cu marturi şi altă moşteni ce sânt înjugaţi toţi la cererile ce face numitul, face acea orânduită alegere înscrisă după tertipurile lui Manolaiche şi întocmite mincinoase, arătări de un Gheorghe Mărgăritescu, cerând întâi că făr de întoarcere de bani să ia dela mine, popa Dicul, Manolea trei zâle de moară cumpărate cu zapisă, de ani 24, cerând şi venitul lor de atunci şi până acum cu prothimisisul ce zâce că-l are în moara Cotorasca după apa Giorocului, mai cerând şi tal. 140, cei numiţi plata sa de Bucureşti şi alte neştiute numiri pă care zâc că i-au trasă Florea Opincaru. Mai *provalisândă* şi aceasta că ro(a)ta mori(i) Cotorasca în care sânt toţi moşteni părtaşi şi numitul numai o zâ de moară are şi aceia de cumpărat fiindcă moştenirea lor s'au vândut de dânşi(i), că aş fi luat eu acea roată şi am dus-o la altă moară din jos, cerândă şi pentru aceasta venitul pă patru ani, apoi mai cere şi venitul altei mori sângur iarăş pă patru ani, cu cuvinte că eu am arsă acea moară cu foc şi s'au spart pietrile ...[4]) zâcândă şi acesta că şi iazul acestii mori l-am făcut pă moşia sa. Orânduitul logofeţăl n'au mersă în faţa locului să vază iazul, moara cum s'au făcut şi acea ro(a)tă că am plătit-o pă jumătatea celorlalţă doi moşteni, tal. 16 şi n'au chemat nici au cercetat de cine s'au arsă moara şi iazul, de cine s'au făcut nooă, de mine sau de toţi ceilalţă moşteni care v(o)r adevăra în faţa locului şi aici şi la judecată. Acele trei zâle de moară le-am cumpărat eu cu un moşt(e)an şi părtaşi ce sânt, cu iscăliturile, numili lui popa Anghel zavistnicul şi întărătătoriul. In leat (1)802 s'au mai rădicat asupra Diiaconului Chircăi cu înpotrivire, de i-au astupat groapa bordeiului său, că nu-l îngăduieşte în moşiea sa;

Chirca cu jalbă şi mumbaşir ce (a) rânduit dreptă moştenirea sa, îi dă popa Anghel acest zapisă cu arătatul leat că nici la moşie nici la moară unde are el cumpărătoare.

Noi am jăluită acum la trecutul Avgustă şi cinstitului ispravnicat că cercetare(a) acelui logofeţăl nu ieste cu orânduială şi pă dreptate făcută şi cu hotăruri şi enteres, cerem ca după 15—16-lea

4) Cuvânt indescifrabil.

viitorul Octombriie, ce este dată la ....[5]) la jalba noastră, să luam alta cercetatori pă care noi îl vom cere cinstita şi cu frica lui Dumnezau, sa mearga în faţa locului şi mai întâi sa cerceteze toate sincturile ce vom avea şi o parte şi alta, apoi prin marturiea a toţi moşteni i) sateni să descopere adevarul roati i) mori i), facerea iazului şi arderea mori i de cine, cum şi facerea acestii mori de cine s'au radicat şi pietrile de cine s'au cumparat şi cine au primit bani pa doa moşi i pentru roata morii. apoi sa vaza şi zapisile mele de cumparatoare acelor trei zâle de moara cine sânt iscaliţi din neamu lui, fiindca mai sânt şi alte trei zale de moara cumparate de mine, Diiaconu Chirca, dooă şi cu ilu cu înpacarea una, tot cu asemenea zapise şi tocmeala.

Hierbinte ne rugam Dum i tale ca la vreme cu *viicear* ? sa ni-l orânduiţi în faţa locului de iznoavă cercetatori pă care noi al vom cere şi mai întâi sa cerceteze pamantu nostru pa care popa Anghel şi cu toţi ai sai sa afla cu lacuinţa lor şi cu toate namestiile ce au, de vreme ce ca nici pâna acum în *dieastimă* de 32 ani n'au dat schimba, nici s'au aşezat cu noi cu loc înpotriva, pentru care sa ne despagubească atât din clac a) cât şi din zaciueala pometurilor şi saminţalor gradinilor; apoi sa vaza şi acel loc ce zac numiţi i ca l-au avut dat înpotriva şi de au fost câteva vii de ale noastre vechi şi mai nainte de hotarniciie facute, pentru care vii ce au stapânit un codru de pamânt dupeste apa Giorocului înjugat cu viile lor.

.....[6] şi ca un pamânta nisipos şi sadire batrâna cânda am parasit noi acele vii, ne-au slobozit şi ei locul accla pă care s'au hranita. Pentru aceea ne rugam prea cinstitei caimăcamii cu cercetarea ce va face cerutul nostru sa venim şi la cinstitul divan.

Prea plecaţi, du(mita le,

Popa Dicul, clericu ot Cacaleţi, sud Dolji. Popa Gligorie ot tam. Diiaconu Iacob ot tam. Diiaconu Ilie ot tam. Ilie Cumpaneanu ot tam. Marin sin Diiaconu ot tam. Dumitru sin Ilie ot tam. şi cu toţi ceilalţi partaşi ai noştri.

Dimitrie Ralet biv vel hatman caim. Crai(ovei).

Cinstiţi dum(neavoa)stră boeri ispravnici ai jude(ţului).

După 15 Octomb(rie) înfăţişaţi pă amândooă părţile să-i judecaţi dupa dreptate şi să faceţi şi dreptate. Iar neodihnindu-să . . . . . [7])

1824, S ptemb(rie) 26.

Sigiliul sus numitului

Dimitrie Ralet.

(ss) Indescifrabil.

---

5) Cuvânt indescifrabil în original.
6) Cuvânt indescifrabil în original şi câteva cuvinte ce urmează nesigure.
7) Cuvânt indescifrabil în original şi câteva după el fără înţeles.

Sud Dolj,

Să volniceşte acest slujbaşi să meargă la pârâţii din jalbă şi (la) uni(i) din jăluitori, pă carii luându-i să-i aduca aici a să înfăţişa la judecată cu jăluitorii.

(ss) Indescifrabril. (1)825, Fevr. 26.

(Doc. Nr. 9; copie transcrisa, în posesia I. Chiriţa).

IX.

Zapisul mai multor moşneni Cacaleţeni, prin care se leagă să sară în ajutorul lui popa Dicu, în caz că acesta va fi tras în judecată de log. Manolache, pentru moara Băloasa. 17 Martie 1826.

Adică noi care mai jos ne vom iscăli dăm încredinţat zapisul nostru la mâna părintelui popei Dicului, precum să să ştie că noi sântem toţi cetaşi la moştenire aici în hotar(u) Cacaleţi. şi fiindcă la leat (1)814 ne-am fost strâns toţi cetaşi(i) noştri ş'au dat zapis unu la mâna altuia ca să ne judecăm cu un neam Cotorăşti(i), p(e)ntru o încutropire şi aşa am făcut veichili pă mai sus numitu preot p(e)ntru care au şi pornit judecată, dar fiindcă în acea pricină s'au apucat un logof(ăt) Manolaiche cu ceta ii lui, a căuta pagubă dela numitu preot, p(e)ntru o moară ce ar fi şăzind din pricina unei mori, ce au făcut mai în urmă, p(e)ntru care vedem că acel Manolaiche logof. la judecata ce au avut la cinstitu ispravnicat, i să dă dreptate cu numitu preot, să-i plătească venitu morii dă când şade, şi apoi să-şi aridice şi moara cea pricinuitoare de pagubă. Şi noi acum vedem că numitu preot au dat jalbă cinstitei căimăcămii, că ori să stăm şi noi în judecată cu acest Manolaiche, sau să-i plătim cu toţii paguba şi cheltuiala, pentru care pricină vedem că la acea pagubă ce zice numitu preot că s'au hotărât dăla cinstitu isprav(ni cat, noi nu sântem datori să-i dăm nici să ne judecăm, fiindcă Manolaiche nu caută pagubă dela moara Băloasa, întru care sântem noi toţi tovaroşi, ci din altă moară, în care să află numai numitu preot şi cu Manolaiche şi cu cetaşi(i) lui. Şi fiindcă noi cu adevărat sântem tovaroşi în moara Băloasa, ne legăm printr'acest zapis, ca de va trage Manolaiche în judecată pă numitu preot, p(e)ntru moara noastră Băloasa, să avem a sări cu toţi(i) să stăm în judecată cu Manolaiche, iar p(en tru alte osăbite judecăţi ce are popa, noi nu ne amestecăm, decât numai p(en)tru moara Băloasa, ori câte cheltueli va fi făcut sau va mai face şi orice judecată să va dovedi că s'au făcut mai înainte, p(en)tru moară, să fim datori a plăti cheltuiala ca uni(i) ce sântem toţi cetaşi moşneni, tovaroşi la acea moară ori la pagubă ori la câştig, iar care din noi nu vom fi următori legături(i) acestui zapis să fim datori a plăti toată cheltuiala şi să fim lipsiţi de partea sa de moară. Şi p(en)tru mai adevărată credinţă ne-am iscălit, puiind şi degetile în loc de peceate.

(1)826, Martie 17.

Adecă noi Mureştii i ...[8]) i alţi părtaşi ce sântem în moară în Baloasa, ne legăm cu acest zapis ală nostru că sculându-s(ă) Manolaiche ca s(ă) spargă hot(ă)rnicia şi o moară Bălo a)sa, ne vom scula şi noi în judecată atunci, apucând pă popa Dicu, ne vom scula şi noi dară apucându-s(ă) popa Dicu de alte judecăţi cu Manolaiche, noi ceştilaţi părtaşi n'avem trebuinţă a ne judeca, că noi sântem datori unul altuia, dar pentru Bălo(a)sa putem a s a în judecată cu log(o)fătu Manolaiche cândă s'ar scula asupra no(a)stră. Şi pentru mai adevărat(ă) credinţă ne-am iscălit.

1826, Martie 19.

Eu Popa Iliie. Eu Diia(c)onu Iacobă. Eu Marină. Eu Diiaconu Ilie. Eu Ilie să(n) A(n)tone. Eu Dumitru să n) Ilie.

Doc. Nr. 3; copie transcrisă în posesia I. Chiriţă).

X.

Plângerea lui Popa Dicul către Domnitorul Grigorie Ghica, pentru nedreptatea ce i s'a făcut de ispravnicat în pricina de judecată cu Manolache log. Octomb. 1826.

Prea înălţate Doamne,

La pricina de judecată ce au avut părinţii noştri cu un Ilie Luca ot Cacaleţi sud Dolji, de sânt acum 38 de ani, pentru hotaru Cacaleţilor, că după jalba ce au dat părinţii noştri, trăgându-să moşiea, s'au făcut patru părţi pă patru moşi, făcându-să hotarniciic cu douăzăci şi patru de boeri, făcându-li-să şi înpărţirea ...[10]) dă pă partea sa, iar pentru case şi grădini i pometuri şi vii, ce vor cădea unul în partea altuia, să-i dea loc înpotrivă înfundat. Şi aşa s'au mulţumit toate părţile, dar fiindcă după hotărârea ce s'au dat atunci, nici o urmare nu s'au făcut, ci au rămas lucru baltă Apoi la l(eat) (1)805, prin jalba către Măriea sa Domnu Ipsilant iarăşi am facut noi, pentru o Joiţa, soţiea răp(osatu)lui Iliie Luca cu care au avut pârâţii noştri judecată, pentru care arătam mai sus, pentrucă Moara-cea-mare, ce au fost să umble ci au marit roata şi au înnalţat apa peste măsură de au înnecat încă două vaduri de moară.

Ba că neurmând hotărnicii dela l(eat) (1)806 ce s'au făcut cu douazeci şi patru de boeri, la care jalbă ce-am dat s'au orânduit în cercetarea dum-lui caimacamului Craiovi, ca să mi-se cerceteze pricina şi să ne dea şi un boerinaş hotarnic, să mergem şi în faţa locului spre descoperirea dreptăţii, unde şi mergem. Şi după cercetarea ce au făcut ne-au dat şi un boer hotarnic, pă un dum. sluger Draghicean Babeanul şi înpreună cu anaforaua caimacamului ama şi mersă la faţa locului şi ni s'au făcut înpărţire(a) apii(i) morilor, după cum scrie hotărniciea de l(eat) (1)806; ase-

8) Câteva cuvinte indescifrabile în original.
9) Cuvânt indescifrabil în original.
10) Cuvânt indescifrabil în original.

menea şi pentru gradini i pometuri şi vii au rămas să ni să dea tot după hotărniciea de mai nainte cu 24 de boeri, şi iarăşi nu ni s'au dat nimic, ci sântem păg(u)biţi din pricina unui popa Anghel, Dieaconul Diicul i Dieaconul Iliie şi Dieaconu Stanciu rămâind lucru nesăvârşit din pricina lor, încă propindu-ne avaietul ce vinea pă părţile noastre, luând tot ei încă pă uni(i) din noi i-au şi bătut. Apoi am mers la părintele protosinghel Timoftei al sfintei episcopii de am jăluit pentru numiţii, unde şi mergând ne-am învoit cu numitul popa Anghel şi ne-au dat pă un Marină Bălan, ca să ne luom havaetul după partea popii Anghel, ce o are Mărin Bălan ....[11]) în partea popi(i).

Şi aşà ne-am mulţămit, dar popa Anghel nu s'au ţinut de cuvânt şi peste o săptămână de zile s'au *încăidat* cu un Manolache şi cu un Diaconu Stancu şi au mersu la Marin Bălan şi i-au tăiat braniştea şi i-au rumptu şi gardu vii. Apoi mai la urmă s'au sculat Marin Bălan, că avea nişte stânjăni de moşiie din partea noastră jălujăre, ce intra prin casa popi(i) Anghel şi au mersu ca să-i taie pomi(i) popi(i) Anghel, ca unul ce nu s'au ţinut de cuvânt, ci i-au tăiat braniştea şi i-au rupt gardul, luând şi un tufan să-l arăta stăpâniri(i). Apoi s'au sculat popa Anghel împreună cu Manolache şi cu fraţii lui şi apucându-i tufanul din mână, nelăsându l să meargă la caimacamul. Apoi în cele mai depe urmă s'au legat de mine, încă dând şi jălbi, cum că i-aş fi arsu eu moara şi i-am tăiat tufan(ii) şi i-am ar(i)dicat roata şi i-am dus-o la altă moară. După care jălbi ale numitului m'am pomenit cu un Dincă Condicar(u) luat din porunca ispravnicatului sud Dolj, că au venit în faţa locului ca să cerceteze pricina mori(i), dupa arătarea lui şi mai întâi m'au apucat ca să-i plătesc t(ale)r(i) 260, cum că i-aş fi luat din arenda moşii, apucându-mă să-i mai dau t(ale)r(i) 140 pentru o jalbă ce au cheltuit la Bucureşti şi la aceste cereri ale numitului, nefiind cu dreptate n'am vrut să plătesc. Apoi tocmai la vremea culesului porumbului m'am pomenit cu o catană dela căimăcămie şi m'au dus la Craiova şi când am ajunsu eu acolo, numitul au fugit, şi eu văzând că au fugit mi-am pus soroc la ispravnicat, plătindu-i zeciueala şi treapădul catani(i). Şi la soroc m'am dus împreună şi cu mărturii şi cu stăpâni(i) mori(i) am eşit la judecată, iar numitul, toate arătările lui au ramas mincinoase, făr de cât pentru trei zâle de moară ce zăcea Manolache că le-am cumpărat din partea lor de sânt ani 24, cu iscăliturile moştenilor, i-au zis că de are vre-un sinet să şi-l aducă şi numitul. S'au pus soroc până a doua zi ca să ne înfăţişăm; ci el au fugit. Aşà văzând eu mi-am *paradosit* toate sineturile la condicară, după care am luat în scris coprinderea lor şi pă urmă le-am luat, rămâind să facă anafora în parte-m(i) la dreptăţile mele, plătind şi t(ale)r(i) 8, havaetul anaf(o)ralii şi aşà s'au (a)mânat vremea doaă luni de zile şi tocmai atunci m'am pomenit că au făcut anaf(o)ra în partea lui Manolache, hotărându-mă să-mi dea t(ale)r(i) 300 pentru moară, pă acele trei zile după coprinderea zapisilor mele şi eu să-i dau moara.

11) Cuvânt indescifrabil în original.

Ci fiind luminate Doamne că eu când m'am judecat cu numitul înnaintea ispravnicatului, nu i s'au dat nici o dreptate, încă au şi fugit dupa sorocul ce s'au pus că a doua zi îşi va aduce sinetul.

Hotarît ispravnicatul să-m(i facă anafora şi să-m i) stăpânesc moara în pace nesupărat de numitul, precum şi de celelante cereri ce au mai făcut asupra mea să rămâi tot nesupărat. Apoi ce-au făcut numitul cu condicar(u) nu m'am putut pricepe, că toată acea hotarâre ce o dedese boerii isprav(ni ci, faţă fiind şi mărturiile ce adusesem, m'am pomenit că au făcut anafora numitului, hrăpindu-mi dreptatea cu totul.

Pentru care fierbinte mă rog Mării tale să fiie luminată poruncă, către dum-lui caimacamul Craiovi(i), ca să aducă pă numitul împreună şi cu anaforaoa ce s'au făcut la l(ea)t (1 824, Noemv. 21, să s(ă aducă mărturiile, i moşneni(i) şi de iznoavă să ne judecăm înaintea dum. caimacamului ca să-m(i) aflu dreptatea, că din pricina numitului nu numai că m'am stânsu cu cheltuelile ci sânt păgubit şi de venitul mori(i) de 15 ani, că din pricina lui stă şi moara de nu lucrează, din pricină că nu să învoieşte cu ceilanţi părtaşi ai lui. Şi ce va fi mila Mării tale asupra sărăcii mele.

Al Mării tale prea plecat şi către Dumnezeu fierbinte rugător,
Popa Diicul cliricul ot satul Cacaleţi sud Dolji,

Io Grigorie Dimitrie Ghica vvd. i g(o)sp(o)d(o)r Zeml(i) Vlascoie.

Cinstit şi credincios boerule al Domnii mele, dumn(ea)ta biv vel logof. Alexandru Ghica, caimacamule al Craiovii şi dum(nea)v(oastra) divaniţi de acolo, veţi vedea jalba aceasta pentru care pricini să cercetaţi şi la dreptatea ce va aveà jăluitorul să-şi afle cuviincioasa îndestulare şi să îndreptaţi, iar neodihnindu-să vreo parte, de acolo, cu cercetarea dum(nea)v(oastră) înscris să-i sorociţi la Divanul Domnii mele.

1826, Octo(m)b. 23.

(Pecetea Domnului).

(Monograma Domnului).

Dăla căimăcămiia Craiovei,

. . . . . [8])

1827, Mart. 10.

(Doc. Nr. 30; copie transcrisă în posesia I. Chiriţă).

Mişcarea culturală în Craiova

Un Cerc de studii folkloristice medicale al Olteniei s'a înfiinţat la Craiova în ziua de 30 Mai cor. Iniţiativa se datoreşte d-lui Prof. Dr. I. Cantacuzino, care a venit în acest scop în oraşul nostru şi a ţinut o conferinţă, în faţa unui număr de intelectuali, în sala de consiliu a Prefecturei Judeţului.

* * *

Liceul «Fraţii Buzeşti» şi-a serbat cu fastul cuvenit aniversarea a 50 de ani dela înfiinţarea sa, în zilele de 10 şi 11 Iunie cor. Numeroşi foşti profesori şi foşti elevi au ţinut să asiste la această festivitate culturală, ce s'a desfăşurat cu amploarea programului ei, în atmosfera călduroasă şi colegială a marei familii ce formează generaţiile de ieri şi cea de azi a acestui liceu.

* * *

La Liceul «Carol I» s'a început amenajarea unui mare amfiteatru şcolar în interiorul zidurilor, rămase de 10 ani în părăsire, ale aşa zisului «teatru» al liceului. Neputând nici să urmeze pe calea proporţiunilor demente în care s'au ridicat aceste clădiri de cărămidă proastă—construcţie care îşi avea tâlcul ei—, nici să lase Şcoala fără o sală de festivităţi—căci cea veche (cel mai mare Amfiteatru şcolar din ţară) fusese dărâmată fără învoirea Ministerului de cine poartă vina acestor fapte—, Comitetul Şcolar, făcând un împrumut de trei milioane, a dat în antrepriză lucrarea amfiteatrului. Şantierul este în plină activitate, aşa că, la sfârşitul lui Octomvrie, cel mai târziu, inaugurarea clădirei, şi în acelaş timp serbarea centenarului celei mai vechi instituţii de învăţământ din Oltenia, se va face în prezenţa M. S. Regelui, cum o sperăm.

* * *

Expoziţia pictorilor olteni: *D-na Maria Strâmbianu* şi *d. George Billek* a avut loc în cursul lunii Mai—Iunie, în salonul Minerva.

D-na Strâmbianu a prezentat vreo 40 de pânze, în ulei, cu vederi felurite şi natură moartă. Temperament mai degrabă bărbătesc, cu o viziune realistică şi cu technică adecuată, pictura aceasta surprinde prin nota de vigoare şi eliminarea hotărîtă a orcărui element de feminitate. Ceea ce nu vrea să zică: de sen-

sibilitate. Căci sensibilitatea meşteriţei e cu bună ştiinţă reţinută, şi ea se manifestă prin voita subordonare a desenului faţă de culoarea preponderantă. Aceasta din urmă o preocupă — joc de culori şi armonie de tonalitate generală—în mai toate tablourile sale (vezi bunioară cutare din vederile dela Balcic, şi mai ales câteva din naturile moarte).

D-l arhitect Billek, cu o notă ceva mai femenină, evoluiază din ce în ce mai accentuiat din arhitectonic la pictural. Acuarelele sale—una sută bucăţi—, abandonând preferinţa sa pentru interioare (în care s'a relevat ca un minunat desenator şi delicat colorist), se avântă în plin aer, pictorul fiind amuzat şi încântat de un cât de mic şi de sărac subiect în care dânsul descopere un danţ de linii sprinţare sau o violentă înfruntare de culori, aşa cum marele vrăjitor Soarele ştie să întruchipeze trecătoare aspecte, fugitive vedenii.

Pentru grafica evoluţiei acestor doi meritoşi artişti, expoziţia aceasta contează ca un mare pas înainte pe drumul succesului.

* * *

Soc. muzicală «Armonia», — trezită din nou la viaţă activă, sub imboldul stăruinţelor perseverente ale preşedintelui ei, profesor A. Vasculescu, acestei tinere energii a conducătorului său artistic, d-l S. Horceag, şi ale atâtor iubitori de muzică din corul şi orchestra societăţei —, s'a manifestat printr'un Concert simfonic, dat în seara zilei de 6 Aprilie.

Programul cuprindea: 1) *Uvertura 3-a din Leonore* de Beethoven; *Danse macabre* de Saint-Säens şi o *Suită românească* de Horceag, pentru orchestră mare. — 2) *Serenada* de Hasselmans şi *La Source* de Blumenthal, soluri de harpă executate de D-na Elvira Capatti. — 3) Poemul simfonic *Plugurile* şi poemul pastoral *Seara pe deal,* amândouă compoziţii ale maestrului Horceag, iar la urmă *Halleluia* de Haendel, câte şi trele executate de cor şi orchestră.

Societatea muzicală «Armonia» înregistrează cu acest concert un frumos succes artistic.

* * *

Arhivele Statului îşi împlinesc trista lor soartă, căzute pe mâna politicianismului distructiv. Ele vor fi evacuate din Casele Băniei, urmând să se transporte materialul arhivistic, adunat cu atâta greutate şi cu tot atât entusiasm acum doi ani, în localul şcoalei primare de băeţi Madona-Dudu. Dacă fostul director a isbutit să salveze de dărâmare palatul Brâncoveanului, în potriva Primăriei (primar d. C. Potârcă) şi spre a servi interesului cultural naţional reprezentat prin Com. Mon. Istorice—, Primarul s'a răsbunat cum l'a ajutat capul şi inima pe cel ce i-a stat în cale; acum se răsbună şi pe instituţie, şi mâine şi pe venerabila clădire. Dosarele şi condicele, după ce s'au adus la Arhive şi s'au plimbat apoi, după capriciul înţeleptei cârmuiri locale, de acolo în localul internatului Şcoalei de menaj şi de aci iar înapoi în Casele Băniei, vor fi din nou mutate la Şcoala Madona-Dudu. Au Direcţia generală a Arhivelor şi Com. Mon. Istorice nu au nimic de zis, sau nu cutează să zică nimic acum?

«Cronica Olteneasca» la Radio. Societatea de Difuziune Radiotelefonică din Bucureşti m'a invitat să vorbesc în faţa microfonului, în seara zilei de 7 Iunie, despre «*Cronica Olteneasca*», ceeace am făcut.

Nu puţin am fost surprins când, după câteva zile gazetele în slujba partidului politic pe a cărui mână e dată ţara au anunţat, cu glas de alarmă, că acea dare de seamă nu era altceva decât un discurs «cu caracter politic şi polemic, conţinând chiar elemente de instigaţiune» (vd. oficiosul «Dreptatea»). Iar candida «Dimineaţa», organ «independent», o numea «discurs de atac în potriva guvernului şi de aţâţare a învăţătorilor şi a salariaţilor», aşa că, revoltată de lipsa mea de înţelegere şi bun simţ, îmi atrăgea atenţia că «postul de radio-difuziune este o instituţie oficială de stat, funcţionând sub un regim de stat», şi ca atare, fiind vorba de o Cronică culturală nu se poate spune nihil nisi bene de dispensatorul tutulor bunurilor — deci şi al celor culturale—: stăpânirea actuală. Şi cum pe mine nu mă puteau trimite, ca pe colegul Forţu, la Văcăreşti pentru asemenea vină, se recomandà pedepsirea directorului programelor, d. A. Maniu, «care are sarcina să controleze scrupulos textele tutulor conferinţelor çare se difuzează». A doua zi într'adevăr d. Adrian Maniu a fost înlocuit.

Cine a ascultat conferinţa mea—mulţi mi-au spus-o—au fost tot atât de surprinşi ca şi mine de pretextul invocat pentru a înlătura de la Radio pe cineva căruia i se căuta pricină de mult. Căci conferinţa mea era o foarte obiectivă privire generală asupra Olteniei de astăzi din toate punctele de vedere, minus cel politic. Foarte pe scurt am arătat tot ce are mai bun, specific oltenesc, ca şi lipsurile ei. Nu am pomenit niciodată de cutare partid politic sau cutare guvern, n'am spus un cuvânt de cutare şi cutare ticăloşie ce am văzut şi văd făptuindu-se subt ochii noştri în această Craiovă, tocmai pentrucă socotesc că nu la Radio este a se face aceasta. Am înfierat însă — cum orce om cinstit şi cu dor de ţara lui trebue să o facă — pe inconştienţii politicieni, din orce partid ar fi ei, şi opera nefastă de politicianizare a satelor, care a făcut—cum ziceam—mai mult rău sufletului ţăranului nostru decât i-au făcut alcoolismul şi sifilisul la un loc.

Ca să dovedesc gestul de ipocrită procedare faţă de d. A. Maniu, am cerut Direcţiei Radio-ului prin scrisoare recomandată să-mi înapoieze textul conferinţei, pe care îl lăsasem acolo la cerere, text după care nu am copie, spre a-l publica. Nu mi s'a răspuns nimic, cum mă şi aşteptam. De aceea i-am adresat din nou în ziua de 11 Iulie o notificare prin portărei (nr. 652, cu dos. 3/33 a Corp. Port. Dolj), ca să mi se restitue manuscrisul ce-mi aparţine şi a cărui proprietate mi-o asigură legea. Primindu-l, îl voi publica integral. Şi atunci fiecare va judeca cine anume face politică până şi la Radio.

Fortunato.

■■■■■■■■■■■■

Dela Turnu-Severin

Semicentenarul Liceului «Traian». Turnul-Severin şi-a afirmat odată mai mult puterile-i spirituale cu prilejul marilor serbări organizate de şcoală şi secondate de autorităţile locale, pentru cei 50 de ani dela înfiinţarea Liceului «Traian» şi cei 100 de ani de viaţă ai nouei capitale a Mehedinţului.

In ziua de 3 şi 4 Iunie au avut loc serbările Şcoalei, cu binecuvântarea Bisericei, pomenirea celor ce şi-au legat o parte din viaţă de această şcoală, cu un festival muzical al liceelor de băeţi şi de fete din localitate şi cu demonstraţii sportive la stadionul liceului «Traian». S'a vizitat de către oaspeţi, sub conducerea comitetului prezidat de d. Al. Bărcăcilă, directorul Liceului, Expoziţia etnografică a judeţului, Muzeul regional al regiunei Porţilor-de-Fier, apoi Castrul roman Drubeta. La sfârşitul serbărilor invitaţii, însoţiţi de un ales public severinean, au făcut o excursiune pe Dunăre, cu opriri la Ada-Kaleh şi la Orşova.

P. S. Citim cu uimire în ziarul «Presa» din Craiova o *Scrisoare deschisă*, adresată de d. Ciocârdia, vechiu gazetar, corespondent al «Universului», către venerabilul profesor pensionar şi fost prefect de fericită memorie al jud. Mehedinţi, d. Teodor Costescu. Scrisă pe un ton violent, în primele clipe ale unei furii care, de sigur, se va fi stins până azi (şi pe care, sperăm, însuşi d-sa o regretă acum), d. Ciocârdia insultă într'un chip odios pe acela care a făcut pentru judeţul său ceea ce nimeni altul nu a făcut, de 30 de ani încoa, pentru un alt judeţ oltean; pe acela care a construit zeci de şcoli primare în Mehedinţi şi l-a înzestrat cu şosele însemnate; care a înălţat Liceul «Traian» la faima pe care puţine instituţii de învăţământ au ajuns-o; care a făcut din satul său Vânjuleţ un sat gospodărit occidental şi care trebue dat ca model şi îndreptar de ce poate face un proprietar pentru satul său; însfârşit pe acel care a dăruit Severinului frumosul Palat Cultural şi Muzeul orăşenesc; pe acel care conduce şi animează «Universitatea populară» severineană, veşnic pe drumuri, necruţător pentru sănătatea sa, cum a fost pentru averea sa proprie în folosul aşezămintelor culturale ce a patronat, şi pentru care aleargă şi se sbate neobosit şi astăzi. D-l Ciocârdia—d-sa e încă tânăr şi din sărac a ajuns bogat, ajutat de atâta noroc — nu este nici drept şi nici generos cu bătrânul profesor, care a fost odată bogat şi azi a sărăcit îmbogăţind o instituţie de cultură a oraşului său şi care şi-a tocit nervii, împuţinându-şi zilele, nu filând cărţile de joc în tripouri, nici petrecând în şantanuri, ci risipindu-şi cu princiară dărnicie ceeace alţii drămuesc cu sgârcenie, în slujba şi folosul binelui obştesc şi al învăţăturii.

«Arhivele Olteniei» îşi fac o datorie şi o cinste din a protesta împotriva intempestivei scrisori pomenite, asigurând pe d. prof. Teodor Costescu de sentimentele de respect şi admiraţie ce-i păstrăm.

C. D. F.

Principatele Române

văzute de un funcţionar turc din veacul al XVIII-lea,

de **Marcelle C. Karadja**, născută Caradja.

Descrierea care urmează, scrisă mai întâi în limba turcă, face parte dintr'un manuscris inedit în 3 volume (împreună 327 pp. folio), cuprinzând capitole despre diferite ţări europene, Egipt, Africa de Vest, America şi despre curtea, armata şi marina otomană. Partea dată aci în traducere se găseşte în vol. III şi este luată dintr'o copie care se păstrează la Hofbibliothek din Viena, executată pentru Baronul Ottokar v. Schlechta-Wssehrd, un cunoscut orientalist din mijlocul veacului trecut, care prezintă o traducere în limba germană a lucrării în Sitzungsberichte der phil. hist. Classe der kais. Akademie der Wissenschaften, XL Bd. (Wien 1863), p. 550, purtând titlul: *Walachei, Moldau, Bessarabien, die Krim, Taman und Asow, in der Mitte des vorigen Jahrhunderts.*

După ce am întreprins traducerea, am aflat că şi vechea «Revista Nouă» vol. III, azi aproape imposibil de găsit şi deci inacesibilă, a dat un studiu făcut de d. Lazăr Săineanu, cuprinzând în traducere cel puţin o parte din pasagiile ce ne interesează.

D. Iorga menţionează şi d-sa această descriere în a sa «Istoria Românilor prin călători», II, ed. IV, pp. 195—202, sub numele de Anonimul din 1742».

Despre autor, al cărui nume nu apare nicăieri în relaţiile sale, aflăm doar atât: că a stat vreme îndelungată la Hotin, unde a ocupat diferite posturi mărunte, între altele cel de secretar al secretarului în Administraţia Arsenalului. Era stabilit, precum se vede, cu familie cu tot în cetate, şi cu evlavie şi mare lux de amănunte ne descrie oraşul în care şade. Cu o mândrie naivă şi copilărească ne atrage atenţia asupra cronogramelor compuse şi săpate de el şi asupra celor 12 versuri ce a scris în onoarea lui Abdi Paşa, operă cu care se mândreşte acest modest pisar, care cu tot dinadinsul ar fi dorit să-şi lase numele posterităţii. Soarta însă a vrut ca pietrele să rămână mute, şi nici măcar relaţia atât de interesantă şi amănunţită ce ne-o lasă despre ţara noastră să nu poarte vre-un nume, aşa că este şi rămâne anonim.

Descrierea însă pe care ne-a dat-o ne este deosebit de preţioasă. Ea ne înfăţişează ţara văzută prin prisma orientalului, şi adesea o exclamaţie naivă ne arată regretul ce-l poartă că ni s'a lăsat o independenţă prea mare, pe care o consideră dăunătoare intereselor Inaltei Porţi. Se întinde pe larg, şi pare-se anume, asupra bogăţiilor naturale, vite, oi, mine, veniturile iarmaroacelor, bunătatea fructelor, ieftinătatea traiului, insistând asupra modicităţii tributului legal cerut de Poartă. Ba într'un loc zice că mai bine ar fi ca ţara Moldovei să fie dată pe mâna Tătarilor, «căci astfel am fi feriţi de năvălirile acestora şi de atacurile mişeleşti ale Moldovenilor», iar apoi: (Domnii Moldovei) sunt doar adevăraţii duşmani ai cârmuirii».

Parcă cu ciudă nu-şi poate stăpâni admiraţia, când spune de Români că «sunt mişei, dar viteji». E sigur că anonimul nu ne era prieten, şi tocmai de aceea ne înfăţişează ţara sub un aspect nou şi interesant: frumoasă, ispititoare, bogată şi ghiaură. Vorbeşte de ea cu toată admiraţia, râvna şi ura pe care o poartă orientalul femeiei ce l'a respins.

Iată pasagiile ce ne privesc:

EFLAK (Valahia)

formă la început, dimpreună cu Moldova, o singură ţară; mai târziu fură despărţite şi de atunci sunt două ţări deosebite, cârmuite de câte un Domnitor (bey) cu rang de paşă cu două tuiuri, sub cârmuirea Porţii. Aceşti Domnitori sunt îmbră-

cați cu un caftan și coiful ienicerilor (Kuka) și însoțiți de câte doi soldați de gardă împărătești (Solak) până la locuința lor. Cu această ocazie, păzitorul Porții de mijloc a Seraiului (Orta Kapu) primește anumite daruri onorifice și bani. La plecarea Domnului către postul său, iarăși însoțit de doi garzi (Peik și Solak) și de un Cămăraș (Kapidschi) ai Impăratului, până în reședința sa ghiaură.

Vechii locuitori ai Valahiei erau Sciții (Dschita), un neam tătăresc (sic!). Impăratul Traian (Traian Krali) aduse 30.000 de coloniști pentru munca agricolă. Alt împărat roman însă, înlocui pe acești agricultori printr'o colonie militară, pentru a asigura apărarea împotriva năvălirilor tătare. In anul 866 (1461—62) țara ajunse în stăpânirea Sultanului Mehmed Chan II (Părintele Victoriei).

Granițe. La Răsărit, Moldova; la Miază-noapte, Polonia; la Apus, Orșova Veche, la intrarea Banatului Timișoarei și Transilvania; la Miază-zi, Dunărea.

Orașe și localități. Valahia cuprinde multe orașe și locuri. Cel mai de seamă oraș este București (Bükresch), la 12 ore de Giurgiu (Jergöji), pe Dunăre.

Bükresch (București), la 51 lat. și 41 long. pe șes, pe malurile unui râu care poartă numele de valah de Dâmbovitza, este un oraș bine clădit, cu biserici frumoase și bogate, cu case mărețe ce sunt locuite parte de ghiauri, parte de musulmani. Orașul mai este și adăpostul multor negustori. Are mahalale întinse, piețe bine clădite și două băi. In centrul orașului se află o mânăstire, pe un deal, întărită ca o cetate, înconjurată cu ziduri, și din care se vede tot Bucureștiul. In deosebi bine clădite și bogat împodobite sunt, precum am mai spus, bisericile; ele poartă cupole aurite, având în vârf cruci de diferite forme, care se zăresc la depărtare de o milă. Peste râu trece un pod puternic. Imprejurul orașului sunt câmpii roditoare, cu grădini și vii. In toate după amiezile muzica militară cântă în fața palatului. Primul Consilier al lui Vodă (Diwan Effendi), primul agă și căpetenia tătarilor de poștă sunt mahomedani, restul casei militare însă e alcătuită din ghiauri. Seara, la vreme de culcare, se dă un semnal cu ajutorul unui instrument în felul unei trâmbițe, numit „tuba", în urma caruia nimeni nu mai iese din casă. Cârciumile orașului sunt deschise oricui. Baieți și fete se oferă trecătorului pe un preț de nimic. Mulți arabi și turci și-au pierdut aci credința și au rămas în țară.

Alt oraș valah se numește: **Teragoscha** (Târgoviște). Este așezat pe un șes aproape de granița Transilvaniei; are o mahală întinsa cu grădini și vii și o biserică mare. Pe alături curge un râu mare. Casele sunt frumos clădite; mai sunt și băi și piețe. Imprejurimile cuprind întinse vii și grădini de zarzavaturi. Un șir de munți desparte orașul de Transilvania.

Altă localitate se numeşte: **Kurdsch** (Urziceni?) pe drumul către Moldova, la o poştă de Bucureşti.

Buze (Buzău), aşezat pe râul cu acelaş nume. De aci şi până la Giurgiu sunt 7 mile.

In apropiere se află localitatea **Rimne** (Râmnic).

DESCRIEREA ŢĂRII.

Valahia este o ţară foarte roditoare şi bine cultivată. Toate oraşele şi localităţile, ca şi mânăstirile mai însemnate, sunt întărite cu ziduri ca nişte cetăţi. Pieţe curate, înfiinţate în chipul orăşenesc, le înfrumuseţează. Râuri, izvoare şi grădini sunt multe. Său, miere, vite, oi şi cai se găsesc în cantităţi enorme; vacile şi oile sunt duse de negustori până la Veneţia şi în Polonia. Caii sunt îndărătnici, însă învăţaţi cu poveri grele. Crescătorii de vite (Dschoban) sunt în număr foarte mare şi dacă nu s'ar exporta produsele lor în alte părţi, ele ar acoperi cu prisosinţă toate nevoile Stambulului. In unele locuri se ţin iarmaroace şi târguri regulate. Astfel în Craiova (Kral Owa) şi în alte localităţi la marginea Transilvaniei, unde se adună negustori din toate părţile.

Mine. Valahia are multe mine de sare, numite okna. Sarea se sfarmă sub pământ şi se aduce în bulgări mari la suprafaţă. Pentru această muncă se întrebuinţează şi răufăcători închişi pe viaţă. In Valahia mai există şi zăcăminte de aur, de argint, aramă şi plumb. Deasemenea şi izvoare de păcură, care curge ca apa din pământ. Această păcură se închide în burdufuri şi se trimete afară din ţară, unde este întrebuinţată la ungerea trăsurilor. Lângă izvoare stau întotdeauna oameni cari pentru o mică răsplată dau foc izvorului, care se aprinde cu furie răspândind un fum gros; acest fum ia în aer diferite forme ciudate, de cal, de cămilă, de chioşc, oferind un spectacol puţin obicinuit.

Caracterul poporului. Valahii sunt bănuitori de felul lor şi nicidecum dispuşi prieteniei. Femeile lor sunt uimitor de frumoase şi considerate, de aceea şi mai toate treburile sunt date pe mâna lor. Portul seamănă cu cel unguresc; limba este un amestec de slavă şi rusească (sic). Valahii sunt războinici şi viteji. Mânuiesc cu pricepere arcul, săgeţile, flinta şi sabia. Ei plătesc anual 100.000 galbeni Domnitorului. Capitaţia predată anual la Poartă cuprinde 100.000 piaştri. In vremuri mai vechi, o casă din zece trebuia să mai dea Domnitorului şi câte un cap de vită pe an. Acum însă li se cere câte o vită pe lună. In afară de aceasta, mai plătesc lunar sub numele de „okarit" (văcărit) câte 20 aşpri pe cap de vită şi 10 aşpri de oaie. Vite şi oi se găsesc în număr atât de mare, încât se poate exporta în Rusia, Polonia, Ungaria, Danzig, Boemia, Silezia, Austria, Bosnia, ba chiar şi până la Roma (sic!). Ceara, precum şi grâul, seul şi sarea se trimit însă numai la Stambul. La începutul unei campanii, Voevodul se transportă

în persoană la Dunăre, pentru a supraveghea construirea podului. Acesta se face din pontoane de grinzi, căpriori şi scânduri. In loc de ancoare de fier, se obicinuiesc lăzi pătrate puse în şir, îngreunate cu pietre. care sunt lăsate în apă cu ajutorul unor funii de 120—150 stânjeni lungime, făcute din coarde de viţă împletită, ceeace asigură nemişcarea pontoanelor. Pentru transportul materialului de război, ori muniţii şi bagaje ale armatelor turceşti, Valahii le procură peste 6000 de care şi cai cu chirie. Ei singuri se înarmează cu săbii, flinte, lăncii, arcuri şi săgeţi. Capul şi l acopăr cu un coif (thuglugha). Cei mai mulţi sunt călări; pedeştrii poarta hârleţ şi sapă, şi merg înainte pentru a netezi drumul. Aceştia se chiamă „baldar". Valachii, ca şi Tătarii, au obiceiul de-a despica nările cailor pentru a le uşura respiraţia. In vremuri vechi, contingentul armatei pe picior de luptă cuprindea 60.000 de călăreţi, sub comanda Voevodului. Ei sunt viteji şi repezi în mişcări. Cum am spus mai sus, Voevodul este numit de Poartă şi îmbrăcat în faţa Sultanului, înainte de plecare spre postul său, cu un caftan şi coiful ienicerilor. Un ciauş, care ocupă apoi locul de stegar (Sandschakodar), doi cămaraşi (kapidschi) şi doi garzi împărăteşti (peik şi solak) îl însoţesc la drum. In oraşele prin care trec, cămaraşii şi garzii deschid calea în alai solemn. Acelaş ceremonial se repetă şi la intrarea în Bucureşti. Acolo, aceşti însoţitori de onoare locuiesc în case anume, primesc îmbrăcăminte şi bani de drum şi, după predarea taxelor fixate, pleacă înapoi cu toate onorurile. Darurile (awaid) pe care Voevodul trebuie să le plătească, cuprind 100.000 florini pentru Marele Vizir, şi aşa mai departe, proporţional, pentru Reis-Effendi şi ceilalţi dregători. Sultanul primeşte de Bairam un caftan de samur, Sultana Valide şi haremul blănuri de samur, vulpe şi ermină şi ştofe cu fir, în valoare totală de 200 pungi. Marele Vizir, ca şi toţi ceilalţi mari dregători, primesc cu ocazia aceleiaş sărbători, în afară de blănuri scumpe de lup şi vulpe, stofe şi pânzeturi, sume de bani etc., şi plată în natură, după anotimp, sau miere. Către fisc, Valahia nu plăteşte decât 100.000 piaştri, cum am spus mai sus. Insă fiecare Voevod nou trebue să plătească în daruri 1200 pungi; cheltuiala anuală pentru acest scop e de patru ori mai mare decât tributul către fisc. Pe vremea Sultanului Soliman, Valahia era însemnată (în cadastru) cu 48.000 de case şi Moldova cu 30.000. In urma asupririi suferite dela Voevozi, acest numar a scăzut din ce în ce. Zece boieri cari ocupă oareşcum rolul de prinţi în ţară (Kralizade), sunt proprietarii întregului pământ şi dispun de popor ca de nişte robi. Fiecare din aceşti boieri ridică dările în provincia sa şi le depune la casa centrală la Bucureşti. Ţara mai are şi un administrator financiar (Vistiernic) şi un secretar al finanţelor, cari ţin socoteala veniturilor şi cheltuielilor. Voevodul este în ţara ca un rege puternic (Krali Kebir). Acesta stă pe o treaptă mai sus decât cel din Moldova. Primul are rang de vizir, al doilea numai de Beilerbei.

Această țară se numia mai întâiu Dacia. Numele de azi se trage dela un soi de grâu care crește acolo și care poartă un bob negricios (Kara boghdai), de unde și numele: Kara boghdan.

Granițe, caracterul poporului, orașe și locuri. Moldova se mărginește: la Răsărit cu Marea Neagră, la Apus cu Transilvania și Valahia; la Miazăzi, parte cu Valahia, parte cu Dunărea; la Miazănoapte cu Nistru (Turla). Moldovenii sunt creștini ghiauri și violenți. Voevodul lor este numit într'acelaș fel ca la Valahi. Reședința lui este la

Iasch (Iași). Este așezat, după Atlasul Minor, sub 52 long. și 47 lat. Are piețe, o baie și un palat domnesc, numit „corte". Aci se află și mai multe mânăstiri bine clădite. Insă luat în totul lui, orașul nu este atât de frumos ca Bucureștii. Moldova cuprinde însă și alte orașe și locuri de seamă, ca

Sudschaw (Suceava), vechea reședință, un oraș frumos.

Isniandsche (Neamț), așezat la zece mile mai încoace. Apoi

Kalos (Galați), pe Dunăre; are piețe bine întocmite, mânăstiri mărețe, însă nici-o baie. Un serdar al ienicerilor își are reședința aci, după cererea inspectorului pescăriilor și cea a boierilor, pentru a ține în frâu numeroșii Lazi, salahori, cari adesea se iau la bătaie. Cheiurile din Galați primesc adesea vizita corăbiilor din Stambul și Egipt, care se încarcă cu trestie. Aceasta este prelucrată apoi în Egipt și transformată în bătători (mathrak). La Stambul duc lemn de construcție și sare în bulgări. Pe drumul dintre Iași și Hotin, pe marginea Prutului, se află

Dschudschire (Țuțora). Un depozit de cereale al fiscului otoman. Aci se aduce toată provizia de cereale cumpărată pe malurile Dunării sau în Rumelia și destinată fie unei campanii împotriva Rușilor și a Polonilor, fie ca depozit pentru garnizoana Hotinului. Cerealele sunt încărcate la **Tomarovo** (Reni), un sătișor la confluența Dunării cu Prutul, pe plute care sunt apoi trase pe apă până la Dschudschire (Țuțora), unde se află un inspector care le ia în primire și le așează în depozit. Distanța de aci și până la Hotin e de 42 ore. De fapt nu sunt decât 6 ore dela Hotin și până la Prut (pe drumul cel mai scurt), însă trecerea plutelor este anevoiasă din cauza mulțimei trunchiurilor căzuți în apă, așa că plutele nu pot trece mai sus. Punctul cel mai sus ce-l pot atinge este locul **Kanli Köprü** (Podul de sânge). Aproape de Dschudschire se exploatau pe vremuri minele dela **Chan Tepe** (Movila hanului), de unde se extrăgeau cantități mari de „salnit" (silitră). După moartea lui Laz Mustafa Aga însă, ultimul exploatator, nu se mai află altul, așa că minele rămaseră părăsite o vreme. Acum însă, fiul acestuia ar fi reluat, după cum aud, exploatarea și vinde silitra monetăriei din Stambul cu 40 aspri ocaua. El are cel puțin 3000 de robi, cari atârnă numai de el,

nu plătesc nici-o dare către Voevodul Moldovei și se ocupă numai cu săparea silitrăi, oriunde s'ar găsi, chiar dacă pentru aceásta ar trebui să sape temeliile bisericilor lor. Domnii moldoveni sunt dealmintrelea dușmanii năprasnici ai acestui privilegiu fiscal, pentru suspendarea căruia nu au însă nici-o putere. De aceea le-a și fost foarte bine venit când Rușii au ocupat Hotinul în anul 1152 (1739) și când Mustafa Aga muri, întrerupând astfel, pentru un timp, exploatarea acestor mine. Cantitățile de silitră extrasă sunt atât de mari, încât Inalta Poartă n'ar mai avea nevoie să și-o procure din altă parte, îndestulându-se cu prisosință. Pentru exploatarea rațională a acesteia ar trebui acordat însă exploatatorului mai întâi un avans însemnat în bani, iar apoi înlăturate toate piedicile puse de Voevod în calea întreprinderei, căci Domnitorii sunt doar adevărații dușmani ai cârmuirii otomane. Voevodul Mihai oferise doar Porții drept răsplată pentru dărâmarea cetății Hotinului câte 30.000 pungi; lui Mustafa Pașa, chihaia fostului comandant al cetății, Iusuf Pașa, 150 pungi; fostului defterdar al orașului și actual cap al aprovizionării Mustafa Effendi 50, iar pisarului acestuia, al cărui secretar la administrația arsenalului și a cancelariei din Hotin eu eram, 15 pungi. Lista pecetluită a acestor mituiri o trimise, prin agentul său Iamandi, agentului de Poartă al mai sus numitului defterdar la Constantinopole, atunci directorul arhivelor, pentru care faptă a și fost mazilit într'aceaș zi, iar dragomanul Porții, Ligor (Grigorie Ghica), fu numit în Moldova în locul său. Insă ce rău a suferit el prin aceasta? Avea doar mulți protectori în capitală; numai fratele său, dragomanul Porții, fu executat la Alai Kosolek, pe când el se mai bucură și azi de o sănătate deplină.

Felul de-a dobândi silitra. Pământul se sapă, apoi se pune deasupra gropii o scândură lungă în formă de jghiab scobit, pe care se așează butoaiele și coșurile ce se umplu apoi cu pământul scos. Peste acesta se toarna apă clocotită, care, scurgându-se pe jgheab ajunge într'un cazan unde fierbe, amestecându-se într'una. In cazan se moaie niște bețe care, peste noapte, se acoperă cu un strat de silitră gros de un deget. Pentru a obține un rezultat mai rentabil, această operație se repetă în mai mult rânduri. Nici-o țară nu produce silitră mai bună ca aceasta. Statul turcesc o obține, precum am mai spus, pe un preț de 40 aspri ocaua. Atât despre Dschudeshira, pentru a îndrepta atenția asupra acestui punct în viitor.

Orașe și localități din Moldova. Spre granița moldovenească, pe drumul spre Hotin, nu departe de popasul Ștefănești, se află o pădure de stejari, numită Leh Kurusu (pădurea Leșilor). Aci a fost pe vremuri o bătălie între Poloni și Moldoveni, în care aceștia biruiră, hatmanul leșesc căzând în mâinile lor. El fu înjugat și pus să are. In brazdele trase se semănă ghinda, care de atunci a crescut, ridicându-se în trunchiuri puternice. De unde și numele. Dincolo de Ștefă-

neşti, pe teritoriul Hotinului, pe marginea Prutului, pe un şes, se află

Ak Medschid (?) (Moscheia Albă), o moscheie zidită de Abdi Paşa din Oczakow, după cererea viteazului agă din Ak Medschid în anul 1130 (1730), în care orientarea nişei de rugă a fost determinată de secretarul acestuia.

Dincolo de acest loc, tot pe marginea Prutului, se află **Kanli Köprü** (podul de sânge = Lipcani), unde Lipcanii şi-au reşedinţa. E o localitate bine clădită în toate privinţele. In anul 1137 (20 Sept. 1784—8 Sept. 1725), hogea Mustafa Paşa zidi aci o moscheie. De aci şi până la Hotin e depărtare de o oră.

Chozim (Hotin), aşezat pe 50 long. şi 48 lat, pe malul moldovenesc al Nistrului, într'o strâmtoare. In valea de sub vechea cetate, aşezată pe o stâncă, se întind întărituri noui în formă de sac. Inlăuntrul vechei cetăţi se află o biserică preschimbată în moscheie, locuinţa inspectorului transporturilor (Dşebedşibaşi), cea a paznicului de graniţă (Dizdar), căzărmile artileriştilor şi casele imamului şi a muezinului. Această cetate veche este întocmită cu multă artă şi îndemânare. Caturile de jos cuprind magazii, din care se desprind galerii şi ganguri zidite spre exterior. Către frumoasele locuinţe ale garnizoanei te sui pe scări exterioare, ca pe un minaret. Legenda spune că aci a fost, pe vremuri, un serai de fete (Kiz serai). In mijlocul acestei citadele este o fântână săpată în stânca tare, adâncă de 300 stânjeni şi alimentată de Nistru. Cetatea stă sub un farmec, care face ca nici scorpii, nici şerpi sau alte vietăţi vătămătoare să nu poată trăi într'însa; deasemenea nici găini, nici porumbei. Aceştia din urmă trebuie aduşi din afară. Păstraţi înlăuntrul cetăţii, pier după câteva zile. Tot aşa mor şi şerpii aduşi din întâmplare în căruţele cu fân, îndată ce ating pământul cetăţii. Turnurile fortificaţiei sunt foarte înalte, însă fără mare folos, fiind dominate de alte puncte învecinate mai ridicate, aşa că dela reşedinţa paşalei, aşezată în faţă, poţi arunca în ele cu granate de mână.

Intăriturile noui, aşezate în afară de cetatea veche, au patru porţi: cea a Stambulului, cea a Timişoarei, poarta apei şi poarta „tainică". In această cetate exterioară se găsesc două băi, două moscheie şi numeroase pieţe lângă poarta Stambulului; apoi, faţă de cetatea interioară, în vale, se află o baie, poarta agalei de ieniceri şi în apropiere moscheia acestui agă (aga dschamissi) şi căzărmile ienicerilor. La marginea văii, se află pulberăria. Mai sus, aproape de poarta Stambulului, sunt aşezate seraiul paşalei şi peste drum casa consilierului său (divan effendi). In faţa acesteia din urmă se află minunat şi bogat zugrăvita baie publică a Defterdarului Kosim Effendi, semănând cu băile din Stambul; în faţă o cişmea şi moscheia răposatei Sultane-Valide; în apropiere judecătoria (Mehkeme) şi cimitirul în care e înmormântat Abdi Paşa. Aci mai sunt

îngropaţi şi câţiva Defterdari şi un controlor (Mokabeledschi). In faţa poartei acestei moschei se află locuinţa autorului în anul 1136 (1723 24). Acolo-şi pierdu fiul, asupra morţii căruia scrise un cronogram şi-l săpă singur pe piatra mormântală. Intr'acest cimitir mai dorm şi alţi binecredincioşi. Mormântul lui Abdi Paşa era însemnat printr'un sarcofagiu de marmoră frumos săpat şi împodobit. Turbanul viziresc (Kalevi) era aurit. Ruşii însă, ghiaurii, când au ocupat cetatea, au smuls acoperişul de plumb şi pardoselile moscheiei şi sfărâmară sarcofagul lui Abdi Paşa. In lăuntrul porţii Stambulului, la dreapta, se află căzărmile artileriei şi intendenţei, locuinţele agalelor respective şi seraiul defterdarului; la stânga întâlneşti o magazie de cereale atât de mare şi de bine clădită, încât nu-i găseşti pereche nici în Rumelia, nici în Eschele şi nici în vre-o altă cetate. Şcândurile din care este clădită au fost predate de Voevodul Moldovei, din îndemnul autorului şi din poruncă de sus; ele sunt din stejarul munţilor de acolo. Au o lungime de 24 pici (Siraa), late de două palme şi groase de o jumătate palmă. Răzimată de baia defterdarului Kasim Effendi, se află o şcoală frumos clădită şi o piaţă boltită. Mahalalele sunt întinse. Acolo, în apropierea seraiului lui Kultschak Paşa, se află o biserică transformată în moscheie: „Aja Sofia"; în mijlocul pieţii se găseşte moscheia defterdarului Mustafa Effendi şi în sfârşit în afară de ultimul val al mahalalei, în cartierul în care locuiesc Lipcanii, se află moscheia Atakdschamissi. Invăţătorii, imamii, predicatorii, cetitorii coranului, custodele şi muezinul acestei moschei îşi primesc leafa dela cârmuire, din fondul dijmei din care Defterdarul opreşte, în fiecare lună, suma corespunzătoare. Tot de acolo se opresc şi banii pentru luminatul acestor lăcaşuri sfinte. In afară de aceasta, mai sunt şi multe alte moscheie mai mici, întreţinute din darurile credincioşilor. Primele însă sunt aşa zisele „prea înalte moschei", şi ruga de Vineri nu se poate face decât în acestea. Totalul băilor este de nouă. Toate breslele sunt reprezintate pe pieţele bine orânduite. Piaţa propriu zisă este aproape în întregime acoperită. Când Ruşii ocupară oraşul, au prădat şi această piaţă şi au mai dobândit şi pe deasupra, după cum mi se spune, şi bani şi marfă în valoare de 25.000 de pungi pentru Casa Cârmuirii. Numai unui singur negustor i s'ar fi luat, după cum afirmă el, peste 600 de pungi bani gata. Vechea cetate a Hotinului a fost cucerită pentru întâiaş oară în anul 1030 (1621) de Sultanul Osman, însă din cauza prea marei îndepărtări de Capitală, a fost lăsată Domnului Moldovei. Pe vremuri Sultanului Ahmed (III), Ali Paşa, cel care mai târziu a căzut pe câmpul de luptă, dorì să sprijine pretenţiile lui Sigismund la tronul Polonie . Pentru acest scop, o armata turceasca de 60.000 oameni, sub comanda Seraskierului Abdi Paşa şi a Hanului tătăresc Kaplan Gherai, năvăli în anul 1125 (1713) la Dschedschira (Ţutora). Acţiunea nu avu însă nici-o urmare, din cauza intervenţiei scrise a Austrie-

cilor necredincioşi, şi a hotarîrei de-a nu se atinge de tratatele în vigoare. Atunci Hotinul fu întarit cu un val nou de pamânt, care fu înlocuit mai târziu cu altul de piatră. Insă prin poziţia prea joasă a acestuia, nu poate nicidecum rezista focului inamic. Cronogramele de lazuri de deasupra porţilor Stambulului a Timişoarei şi a porţii dinspre apă, au fost scrise de Dschanbagzade din Andrianopole. Prima din aceste inscripţii a fost compusă de Schehid Ali Paşa. Pe vremea când aceste întăriturí fură terminate, autorul rândurilor de faţă era secretar al Departamentului Muniţiilor în Hotin. Abdi Paşa, care se întorsese tocmai atunci pentru a doua oară din Egipt şi care fusese numit guvernator al Oczakovului şi Seraskier, porunci să se însemne acest eveniment printr'un cronogram, lung de 12 versuri, care fu compus şi săpat în piatră, iar apoi aurit. Altul, compus tot de mine, îl săpai în marmoră pentru „poarta tainică", drept care primii dela garnizoană 200 aşpri plată şi o cinste de o jumătate de pungă, precum şi un căftan. Din moştenirea lui Nassuh Paşa, omorât pe vremea Sultanului Ahmed (1601) s'a dus la Hotin pentru uzul cetitorilor de aci, un număr de 330 cărţi preţioase, care fură păstrate în lăzi anume, deasupra moscheiei. Se mai găsea deasemenea şi în moscheia Agalei de ieniceri 200 de volume dăruite de Evlin Hasan, Agă a ienicerilor, şi puse sub paza unui bibliotecar anume numit. Toate aceste cărţi fură prădate însă de Ruşi şi duse în Rusia, unde se prăpădiră în parte, parte însă ajunse în mâinile unor Jidovi, cari le vândură pe un preţ de nimic prizonierului Jahia Paşa. Altele iarăşi fură cumpărate de Jidovi dela Lipcani şi vândute apoi la Stambul şi aiurea. O mare parte însă se mai află şi azi în Rusia. La Nord-Vest de Hotin, faţă de fortul Svaniec (Svancze), la locul numit Atak (Otac), Defterdarul Hotinului, anume Mustafa Aga, a înfiinţat un iarmaroc şi a clădit într'acest scop un chioşc mare pe malul Nistrului, o casă pentru vamă, prăvălii pentru vânzători şi grajduri pentru geambaşi, cari sunt principalii negustori de acì. Mai sunt şi 50 de cârciume cu lăutari poloni şi fete vesele. 20 de ieniceri menţin ordinea. Acest iarmaroc se ţine de şapte ori pe an. Mai târziu, Cârmuirea (turcească) auzind despre aceasta, dărui venitul acestor vămi în folosul unui secretar al divanului şi altor demnitari. Acum venitul dijmei la Hotin, ca şi cel al iarmarocului, constituie dotaţiunea unui guvernator. Inainte de ocupaţia rusească, viaţa la Hotin era ieftină. Două chile de secară costau o para, 1500 ocale de făină de cea mai bună, un piastru, 25 ocale de unt un piastru. Postavul polon se vindea cu 15, cel mult 40 parale picul. O blană frumoasă de lup se dobândea pentru 20—30 piaştri, o piele de nurcă 2 aşpri, ermină cu 8 parale, vulpe rusească cu 40—50 parale. Acestea din urmă erau aduse de Cazaci în baloturi întregi. Tot aşa pielea de spinare de vulpe. Veveriţa cenuşie (Sindschab) se vindea de negustorii poloni cu 2 piaştri tulum-ul (cantitate de măsură pentru blănuri) şi se rugau de cumpărători, căci toate

colţurile erau pline cu ei. Ceai, chilimbar, imbir, cuişoarele şi nucşoarele se vindeau cu 4 piaştri ocaua. Zarba se afla de trei soiuri; de cea bună cu 50—80 piaştri, cea de mâna a doua cu 45—50 piaştri, iar cea mai proastă şi mai ieftin. Autorul acestor rânduri atrase cel dintâi atenţia Porţii asupra acestei pieţe pentru dobândirea ceaiului, ţesuturilor şi chilimbarului. Mai ales citul (Dschit) imprimat polon şi-a găsit de aci debuşeul spre Stambul. Citul costa dela 10, la cel mult 40 parale pic-ul. La Hotin, clima este sănătoasă, apa limpede. Sunt izvoare multe, deasemenea dealuri smaraldine şi păduri de stejar. Fructele, ca mere, pere, prune, sunt din belşug şi deosebit de gustoase. Un soi de prune sunt atât de sănătoase, încât poţi mânca din ele dimineaţa pe nemâncate, câte 500 laolaltă, fără să resimţi cel mai mic neajuns. Pe văi cresc fragi şi un alt fel de boabe numite „malina" de Poloni. Arbustul pe care cresc seamănă cu măceşul, frunza însă este ca a pomuşoarei. Vişinele sălbatice, în cantităţi nemărginite, sunt mari cât nuca; acestea se coc mai târziu decât vişinele altoite. Chiar şi tulpina măceşului atinge grosimea unui deget. Imprejurimile Hotinului sunt înfrumuseţate cu grădini de flori şi de zarzavaturi. Cireşi şi vişini, aceştia mai buni decât soiul numit Katirli, sunt din belşug. De mirare este că cerealele nu pot fi păstrate altfel decât netreerate. Dacă s'ar încerca să se treere ca în alte ţări şi să se se păstreze astfel în hambare, ar fermenta după o lună şi ar putrezi. Multe recolte stau astfel netreerate de zeci de ani. Numărul oilor era pe vremuri atât de mare, încât un singur ienicer stăpânia 40—50.000 de capete. O oaie nu costa decât 8—10 parale. Acestea stau iarna în zăpadă pe câmp. Grajduri n'au. Deasemenea nici vitele. Pe vremea fătatului, puteai cumpăra un miel cu 8 parale. Pelcica se putea vinde apoi blănarului cu 20 parale, căci mieii sunt de soiul cel cu coada lungă (Kivirdcshik). Astfel mâncai o friptură de miel şi mai câştigai şi 20 parale pe deasupra.

In faţa fortului Akub se află Atak (Otac), un loc minunat şi fără pereche, pe o înălţime din coasta căreia izvorăsc fântâni asemănătoare cu apele raiului. Keman-Kesch Ahmed Aga, chihaia şi ginerele lui Mustafa Paşa, a pus să se facă aceste grădini. La dreapta, după o cotitură, este valea Kiredsch Hane (vărărie) într'un loc minunat cu umbre dese de stejari. Şi înălţimile dimprejur sunt bogate în ape. Una din fântânile de acolo provine dela Sagardschibaschi-ul Kim oglu Mehmed Aga. Cronogramul depe piatra fântânei a fost compus, scris şi săpat de mine. Un râu, format din toate izvoarele dimprejur, parcurge valea. Coaste împădurite îl strâng din două părţi. Unele din pâraiele izvorând din aceste coaste sunt atât de puternice, încât ar putea învârti o moară. Pe câmpii creşte Iris coelestis sălbatic. Aci reuşeşte şi sfecla galbenă. Câmpii vesele alternă cu grădini şi culmi acoperite cu stejari. Ogoarele sunt semănate cu grâu (de felul negru, numit kara boghdan) şi cu mac. Din

semânța de mac se prepară ulei; din făina de grâu se fierbe un soi de pilaf, asemănător cu o mâncare de crupe și se mănâncă cu o lingură muiată în ulei de mac. Macul atinge câteodată mărimea unei rodii. Copiii au obiceiul de-a lua cu ei la școală câte două capete de mac, a căror semință o mănâncă ca trufandà. Un alt fel de mâncare, numit perhu (?) a găsit adepți și la Stambul. In ce privește Lipcanii, aceștia au venit pe vremuri în număr de 6000 din Polonia la Hotin și s'au angajat adesea ca soldați sub comanda unui Bairak Aga de al lor. Acum însă au pierdut mai toate posturile de agă pe care le aveau.

La o depărtare de 18 ore dela Hotin, pe pământ moldovenesc, în fața Banderului, lângă Nistru, se află

Sowrika (Soroca), o cetate mică, dar puternică, pe un deal. Koglan Pașa a asediat-o fără s'o poată cuprinde, căci este așezată pe o râpă și e foarte bine întărită. In apropiere este

Ladova (Lozova?), unde este un iarmaroc.

Levische (Leov), pe drumul către Akkerman, cu o cetate.

Romania (Roman), un oraș pe drumul către Hotin. Nu prea departe de aci este **Bacău.** Aproape de acest oraș se află **Adschud** (Adjud).

Odobești, între Leovo și Dunăre, de unde mai este drum de o zi.

Takusch (Tecuci), la o poștă de Siret. La câte o poștă se mai află **Bârlad** și **Vaslui.**

Isnatin (Snyatin). La 12 ceasuri dela Hotin, înspre granița Transilvaniei, o localitate cu un bâlciu însemnat, care produce chiar în vremurile cele mai rele, 200 de pungi. Pe vremea când se clădia cetatea Hotinului, venitul acestui iarmaroc era dat în folosul cetății, al cărei defterdar mai primia și venitul multor alte târguri, care și ele mai aduceau laolaltă încă 80 de pungi. Mai târziu aceste venituri fură lăsate ghiaurilor de Moldoveni.

In Moldova se țin iarmaroace în 17 localități diferite și venitul acestora ajunge pentru acoperirea întregului tribut către Poartă. Țara dintre Nistru, Prut, Bender și Ismail la Dunăre, este împărțită în 16 județe. Dacă ar fi lăsată Tătarilor în schimbul tributului legal, am fi nu numai mai feriți în ce privește năvălirile acestora peste Dunăre, dar și de atacurile mișelești ale Moldovenilor. Chiar și siguranța cetății ar câștiga mult prin aceasta. N'ar suferi nici veniturile ce le trage tezaurul otoman din Moldova, căci oricine ar stăpâni această țară, tot va fi în stare să adune atâta și i-ar mai rămâne și un prisos. Moldova nu plătește doar decât un tribut anual (mir) de 58.000 piaștri, și numai venitul iarmaroacelor singur întrece această sumă. Populația totală a Moldovei cuprinde 150.000 raiale. Birul lunar plătit de ei se numește ocarit. In afară de acesta, mai predau încă 500 capete de vite și șoimi. In ce privește felul lor de-a face războiul, el se aseamănă cu cel al Va-

lahilor. Ei sunt mişei şi violenţi, dar viteji. Voevodul lor e păzit de o gardă de 500 călăreţi şi tot de atâta pedestrime, căci populaţia este războinică. Zece mii călăreţi sunt întotdeauna gata. Ei au propriii lor răzeşi. Spre graniţa Transilvaniei au mine de aur, argint şi sare. Aceasta se extrage în bulgări mari. Oi, vite şi cai sunt în număr foarte mare. Printre fructele ce cresc acolo, se găseşte un soi de mere numit domaneşti (domneşti), care se trimit în dar Curţii. Aceste mere sunt mari şi mai dulci decât zahărul.

Voevozii au obiceiul de a-şi însemna fiii, pentru ca mai târziu să poată fi recunoscuţi ca fii de domn (Beizade). Pe vremuri Moldova aparţinea Ungariei, apoi Poloniei; mai târziu însă fu cucerită de Poartă.

Insemnarea distanţelor dintre localităţi în şi prin Moldova şi Valahia.

Dela Akkerman pe marea Neagră până la Leovo, la graniţa Moldovei, o poştă; acolo treci Prutul; de acolo până la Iaşi, o poştă. Staţiunea următoare este Suceava.

Dela Nicopole la Rusciuc sau în faţă la Giurgiu, o staţiune; de acolo la Bucureşti 12 ore; de acolo la Cucureşti (Cocorăşti?) o poştă. Dela Silistra, peste Dunăre, la Dschkenesch (Ciocăneşti) o staţie; de acolo la Baldu (?) o staţie; de acolo la Siret o staţie; de acolo la Bârlad la fel; de acolo la Wuslu (Vasluiu) idem; de acolo la Suceava o poştă. Dela Giurgiu la Hotin: prima staţie Budaneşti (?), a doua Bucureşti; a treia Korscheachti (?); de acolo la Buze (Buzău) 2 mile; de acolo la Remnic $3^1/_2$ mile, de acolo la Zebrudsch (?) tot atât, de acolo la Focshan Bazar (Focşani) o staţie. Aci este apa care desparte Moldova de Valahia; aceasta din urmă ia vamă la grăniţă. De acolo la Adjud patru mile, de acolo la Bacău tot patru, de acolo la Roman la fel; de acolo la Sebus (?) la fel; de acolo la Suceava 6 mile, de acolo la Seret tot şase mile, de acolo la Kaza (?) unsprezece mile, de acolo peste Prut la Hotin 5 mile.

Dela Benderr la Hotin se socoteşte 64 ore, dela Ismail 105, deasemenea dela Hotin la Chilia. Dela Hotin, drumul trece peste Kanli-Köprü la Ak Medschid, de acolo prin trecătoarea Iaman-Jal la Bender, Chilia şi Ismail.

BUGEAC.

Această ţarră, deosebită de Moldova, se chemă pe vremuri Scrab, iar astăzi Budschak. E lungă de 36 mile şi largă de 16. Graniţele sunt: lă răsărit Marea Neagră, la Nord Nistrul, la Sud Dunărea, la Apus Moldova. E o câmpie netedă şi rodnică. Tătarii care o locuiesc sunt chiaburi. Fiecare din ei are turme mari de oi şi vite, cai şi iepe, numite oschalgi, şi cămile cu două cocoaşe. Acestea din urmă sunt înjugate la plug şi la

căruțe. Grâul, secara și celelalte cereale rodesc cu prisosința și sunt aduse cu carele trase de cămile până în orașele cele mai apropiate, Chilia, Ismail, Akkerman, unde se vând apoi. Lâna de oaie se găsește în cantități atât de mari, încât autorul cumpără la Chilia în anul 1134 (1721) cu numai un piastru o căruță întreagă tătărească încărcată, așa că ocaua reveni numai la un aspru. Acum însă a început a se vinde lâna și în Polonia, așa că ocaua revine la 2 parale. Afară de aceasta, o bună parte a lânei produse mai este absorbită și de fabrica de postav nou înființată la București, care produce un postav de bună calitate. Acesta este de culoare albastră. Pentru a-l colora în roșu, se trimite la Sistov. Pic-ul coastă 30 parale. Așa numitul grâu arnăut (arnaut boghdan), cu spicul mai mare ca cel obicinuit, se produce în mari cantități și e foarte bun. Laptele, iaurtul și grăsimea se transportă la Stambul. Armeni și Mahomedani din Ackerman, Chilia și Ismail, numiți Kirdschi (adică negustori de câmp) cumpără această marfă deadreptul dela producători, cu bani gata, și o desfac apoi în acele orașe. Alți negustori se ocupă cu vânzarea grăsimei. O amestecă cu osânză dela coadă de oaie, o toarnă în oale și burdufuri și o transportă la Stambul. Mulți tătari mai întreprinzători o aduc ei înșiși pe piață, fără a mai lăsa marfa pe mâna speculanților. Iaurt de soiul cel mai bun este pus în vânzare în borcane și se vinde cu o para ocaua.

Țara Bugeacului formează intrarea în marea stepă Heihal. Cale de 20 de poște nu întâlnești o piatră cât o peceată, nici un copac lung de un deget. Deaceea locuitorii se încălzesc iarna cu baligă de vite și oi și, amestecând-o cu paie, se plămădește în formă de cărămidă care, uscată apoi, se arde în sobe. Alt material combustibil este papura, care crește din belșug în nenumăratele bălți și mlaștini. Tătarii taie papura în vremea iernii, când apele sunt înghețate, și o vând apoi cu căruța. Cămilele se încarcă aci fără șea, de oarece sunt de felul cu două cocoașe, cum am mai spus. (Urmează un pasagiu asupra Tătarilor, care nu ne interesează).....

Ismail, un oraș frumos pe Dunăre, în fața Tulcei. ...Orașul are piețe frumoase și moscheie. Aci locuiește un cadiu și un administrator (muteweli), pus de administrația centrală a lăcașurilor și orașelor sfinte. Aci călătorul găsește cai de poștă până la Bender, Oczakow și Ackerman. Stațiunea următoarea este Tatar-Bunar. De aci, urmând cursul Dunărei, ajungi la

Kili (Chilia). Chilia este o cetate puternică și un oraș întărit cu șanțuri. Cetatea interioară ajunge până la Dunăre, care i-a mâncat o parte din ziduri. Aceeastă fortăreață are propriul ei șanț, peste care trece un pod de lemn ce se poate ridica. Sultanul Baiazid Veli, care cucerise orașul, avea obiceiul de-a ședea pe scaun în poarta citadelei și împuternicea și comandanții cetății să facă la fel. De aceea se adună și multă sărăcime împrejur. Cetatea are patru părți: Iali Kapusi, adică

partea litoralului în spre Dunare. Aci trag la țărm mai toate plutele ce vin încărcate cu lemne. Apoi Su-Kapusi, adică poarta apei. Aci se opresc negustorii din Chilia Veche, aducând lapte și iaurt în borcane. Borcanul de 5 parale ajunge pentru a hrăni o familie timp de o săptămână. Tot aci leagă la țărm luntrele încărcate cu fructe, a căror vânzători se chiamă serghigii, și cari își așează marfa pe polițe de scânduri. Un pod duce de aci până în mahalà și la baia veche. Poarta a treia se numește Poarta Mare (Babi-Kebir) și se deschide înspre piața Tătarului (Tatar Bazar). Aci se află un mormânt, între șanț și zidul cetății, la care rugătorii jertfesc câte o parà, și dacă sunt într'adevăr bine credincioși, aud negreșit un glas care răspunde întrebărilor lor. Moscheia cea mare a fost zidită de Sultanul Baiazid. Altă moscheie mai mică este așezată pe drumul către Poarta Apei, la marginea șanțului cetății interioare. Această cetate are la rândul ei o moscheie mare și o baie în fața porții. In mahalà se află așa zisa baie veche și câteva moscheie mari și bogate. Mai sunt și peste 60 de hanuri, piețe frumoase și cafenele. Aproape de casa vămii, se află judecătoria și piața de pește. Pescăria este condusă de un supraveghetor anume (Balik Emin). Mai sunt și ospătării și bucătării publice (Kebabschi Dukiani), unde se frige carnea gratuit, mulțumindu-se cu grăsimea care curge din friptură și e culeasă în tigăi, drept plată pentru serviciul adus. Cu cât dai mai mult la fript, cu atât ești mai bine venit. In timpul verii, multă lume se adună la Ismail. Oameni de toate neamurile se întâlnesc aci, căci orașul este de o însemnătate comercială atât de mare, încât te-ai crede în orice zi la un bâlciu. Toate lucrurile sunt ieftine în anotimpul acesta. Iarna dimpotrivă, care este deosebit de aspră în regiunea aceasta, nimeni nu vrea să iasă din casă și foarte anevoie ajungi la piața care este așezată în afară de zidurile cetății, în mahalà. Marfa oferită la Ismail este: lână de oaie, său, pește murat, icre și piei de cal. aceasta din urmă se curață la tăbăcărie, se întinde la pământ și se presară cu mușlar, iar apoi se usucă. Mai sus de Ismail, Dunărea se desface în două brațe. Unul se varsă în mare prin Sulina, altul trece pela Chilia și se varsă în mare prin cinci guri. Intre aceste brațe se află ostroave joase și bine cultivate, cu ferme dela care populația își cumpără cel mai mare număr de oi, vite și cai. Tot de acolo se aduce și lapte și iaurt. Prepararea untului și a brânzei este necunoscută. Iaurtul însă este minunat.

Akkerman, așezat pe Marea Neagră pe 38° long. și 47° lat. Este o cetate foarte puternică și fu cucerită de Baiazid în anul 889 (1484), odată cu cetatea Chilia. Pe vremuri comandà aci un pașă de rândul al treilea. Din cauza bancurilor de nisip, corabiile sunt silite să ancoreze la 3 mile de țărm. Cetatea are șanțuri foarte largi și adânci. Ghiaurii când cad în ele, pier îndată; musulmanii dimpotrivă, rămân teferi. Șeihul

Saadi din Schiraz (vestitul poet al „Grădinii Trandafirilor" „Gulistan"), explică acest fapt prin harul lui Allah. Acest şanţ fusese săpat, precum ne povesteşte, de 60 de sfinţi mahomedani, prizonieri ca şi el la Ruşi. După terminare, ei se rugară lui Allah să lese teafăr orice credincios ce ar cădea în şanţ, iar ghiaurii să-şi găsească moartea căzând. Cu această ocazie, Saadi fu răscumpărat din sclavie cu 10 galbeni, de către un negustor care-i dădu şi fata în căsătorie, cu o zestre de 40 de bani de aur....

Imprejurimile Akkermanului au o climă foarte sănătoasă. Peste tot sunt grădini de ornament şi de zarzavat. Satele sunţ la fel cu cele tătăreşti dimprejurul Chiliei. Populaţia e şi aci tătărească. La prima asediere a cetăţii, Otomanii erau gata să renunţe, când lovitura unui tun, care arunca ghiulele de 3000 de ocale (?), provocă capitularea cetăţii. Din cauza greutăţii sale, tunul nu putu fi urnit din loc şi rămase şi după aceia în apropierea unei porţi a cetăţii. Azi, un vânzător de mărunţişuri este instalat în acel tun, întinzându-şi marfa la gura lui. Lângă Akkerman locuieşte Guvernatorul Bugeacului, pus de. Hanul Crimeiei.

Staţiunile dintre Akkerman şi Bender sunt: Ianik Palanka, şi Tatar-Bunar, orăşele. In drum spre Orczakow dela Bender, treci prin ele, fără a mai trece prin Akkerman.

Bender, o cetate puternică şi bine conservată la 55⁰ long. şi 48⁰ lat., pe Nistru. Alcătuieşte tot odată oraşul de graniţă al Islamismului către Rusia. Pe vremuri era oraş mai neînsemnat. Nu locuia acolo decât un bei cu un tuiu, pus de Hanul Crimeiei. In anul 1122 (1710) însă se întâmplă ca regele Suediei să fie bătut de Ruşi la Bug şi pus pe fugă în stepele Oczakowului. Guvernatorul cetăţii, Iusuf Paşa, care tocmai atunci primise poruncă să reînnoiască întăriturile exterioare ale cetăţii Bender, trimise de îndată veste Sultanului Ahmed, care porunci ca regele să fie adus la Bender, unde va primi întreţinerea pe cheltuiala Porţii. Aceasta a dat Ruşilor prilej să declare război Porţii, de aceea s'a şi întărit din nou cetatea Bender. In luna Rebiulewwal (în acelaş an în April) Ruşii se şi iviră cu întreaga lor putere armată, pentru a cuceri Rumelia, ba chiar şi Stambulul. In apropierea fortului Soroca, între Hotin şi Bender, ei aruncară două poduri peste Nistru, şi năvăliră ca o apă cotropitoare către Prut. Aci însă le ieşiră înainte pe deoparte regele suedez cu garnizoana dela Bender, dintr'alta hanul tătăresc Dewlet Gherai Han dimpreună cu marele vizir Baltadschi Mehmet cu flamura sfântă, la Dscheschire (Ţuţora) pe Prut. Incercuite din toate părţile, tăiate de izvorul lor de aprovizionare şi în neputinţa de-a ajunge la Prut, armatele ruseşti ajunseră să mănânce coaja copacilor în loc de pâine şi ministrul lor Schermet oghlu (Sheremetew) fu trimis în tabăra turcească, purtând o pânză de in (în loc de funie) la gât, cu rugă de pace, care-i fu îndeplinită cu condiţia cedării Azovului şi retezarea cetăţii

Taganrog. El fu însoțit înapoi, dela Ladova, localitate așezată la 16 ore de Hotin, și până la peste Nistru în Polonia, de mai mulți viziri. Insă ce folos? Chiar dacă-i retezi coada, porcul tot porc rămâne (sic). Tot așa era și el (Petru), un câine râios, fără credință și respect pentru tratate. Nu se mulțumi numai să tarăgăneze cu predarea Azovului, născocind fel de fel de pretexte, dar mai reuși și sa scape de această greutate, rapind din nou, în anul 1148 (1735), Azovul dela Poartă. Blestemul lui Allah peste el! Depe vremea acestui bucluc cu suedezul a ajuns Benderul o cetate însemnată de graniță și comandată prin urmare de un vizir. Acum e înzestrată cu un zid dublu și un șanț adânc. Mahalaua e împodobită cu livezi și grădini de ornament. Nistrul dă apa de băut. Imprejurimile sunt frumoase. Distanța Bender Chilia cuprinde 18 ore; dela Ismail 24. In Bender se mai găsesc și băi frumușele, moscheie și pețe.

...Nistrul are mai multe vaduri în timpul verii. Unul se află între Svaniec și Hotin, mai sus de satul Braha. El se poate vedea și dela Hotin. Apa e atât de mică în acest loc, încât deabea ajunge la scări....

■■■■■■■■■■■■

Suvenire din Liceu

In dimineața zilei de 1 Septembrie 1879 m'am sculat bătându-mi inima. Crescut de guvernante și cu clasele primare făcute acasă, nu era puțin lucru pentru mine să intru în liceu, să am aface cu copii necunoscuți, cu profesori de cari mă temeam. Auzind însă pe tata poruncind să i se aducă mai curând cafeaua și dulceața, ca să meargă cu mine la «Colegiu», m'am liniștit puțin.

Cu el de mână, am intrat în grădina în care, în odăjdii la fel cu stofa de pe masa din față-i, un preot făcea sfeștanie. Lângă el, Profesorul Bombăcilă, ca cel ce îndeplinea funcțiunile de director, în lipsa celebrului Fontaninu. Mai încolo, făceau ocolul mesii profesorii ceilalți mai toți și elevii, câteva sute de tineri cu mustața mijindă, copilandri ori copii de câte zece ani, ca mine. Tata m'a prezentat lui Bombăcilă, zicând: Uite ăsta e primogenitul meu. Ți-l dau în primire. Apoi a plecat, iar eu am luat loc printre acei dintre copii mai de potriva mea.

După ce ne-a stropit cu aghiazmă, Pr. Brănescu ne-a spus să mergem în clasele respective. Cei vechi, liniștiți, au pornit unde știau; cei noui au dat buzna pe coridor, până ce pedelul Cantorichi ne-a îndreptat spre clasa întâia. O odaie cu pereții spoiți cu var, plină cu bănci grele și înegrite de ani, în fața cărora se înalța, ca un munte, catedra de stejar, la care se suia pe trei trepte, ce săltau ca clapele dela clavir.

Dând cu coatele, sărind, cei îndrăzneți au luat băncile cu asalt. Eu mi-am făcut loc în fund de tot, și tare eram plictisit, pentru-că Secretarul ne chema la înscriere începând cu cei din banca întâia. Norocul meu a fost că, văd deodată că se deschid

uşile şi intră în clasă Directorul, în mână cu o foiţă de hârtie, pe care o remite Secretarului, căutându-mă din ochi. Imediat acesta m'a chemat de i-am prezentat actele şi i-am răspuns la cele de cuviinţă. După aceea mi-a zis că pot să mă duc acasă şi să viu peste două zile. Eram înscris.

Şeapte ani, zilnic, am urmat cursul în liceu şi la 1 Iulie 1888 l'am părăsit, eşind din sala cea mare, dela distribuirea premiilor, cu un pachet de cărţi la subţioară şi cu dreptul de a-mi zice absolvent al liceului.

Aceşti şeapte ani au fost dintre cei mai fericiţi ani ai vieţii mele. Şi acum uneori mă visez acolo, răspunzând la lecţie bătrânilor mei dascăli. Din trecut, eu nu visez decât oamenii şi locurile ce mi-au fost dragi sau mi-au lăsat în suflet duioase amintiri.

Grădina în care s'a făcut sfeştania, o cunoşteam mai de mult, din seara când mătuşe-mea m'a dus să ascult muzica în «grădiniţă». Inainte de 1874, când Primarul Barbu Bălcescu a transformat maidanul dela Cântarul de Piatră în grădină publică, cea care poartă azi numele de Mihai Bravul, grădina din faţa liceului slujea de grădină publică oraşului. Aci veneau Craiovenii, de două ori pe săptămână, să asculte muzica. Nu ştiu de ce i se zicea Grădina Tiriplic sau «Grădiniţa». Pe locul ei, Take Ionescu a clădit localul liceului actual «Carol I». Grădiniţa era luminată de vre-o zece felinare cu lămpi de petrol, şi numai în zilele când era muzică. Gheorghe cofetarul întreţinea bufetul: o masă lungă, plină cu zaharicale şi cu prăjituri.

Tot înainte de 1874 am pătruns întâiu şi în «sala mare». «Societatea Craioveană pentru învăţătura Poporului Român» deschisese o expoziţie, din care nu mi-aduc aminte prea mult. Pe pereţi am văzut covoare, desenuri, tablouri şi steagul lui Tudor Vladimirescu, pe care-l păstra răp. Iorgu Caletzeanu. Ce mi-a atras admiraţia era un tablou, reprezentând nişte struguri tare frumoşi, o lucrare a profesorului de desen al Liceului, Selajan sau Siligeanu, cum îi ziceau din greşală Craiovenii.

Spusei că nu cunoşteam mai pe nici-unul din cei cu cari am devenit coleg în Septembrie 1879. Intre cei dintâi cu cari m'am împrietenit a fost un calafetean: Constantin Ivanovici, un copil deşirat, alb la faţă, costeliv şi cu ochii negri visători. Foarte cuminte şi deştept, era printre cei dintâi şcolari, primul chiar în 1880—81. Cum ne-am văzut, ne-am simţit atraşi unul spre altul. Cu el stam de vorbă, plimbându-ne vara pe aleea de salcâmi, ori iarna stând la fereastră şi privind curtea din dos, îmbrăcată în cearşaf alb de zăpadă. Ivanovici zâmbea necontenit, dar din ochii lui blânzi porneau raze ce răspândeau oarecare tristeţă. Poate că presimţea cât de scurtă-i va fi vieaţa. In Decembrie 1881 a plecat la Calafat. Luându-şi ziua bună dela mine, la rugămintea mea să-mi scrie pe vacanţă, mi-a răspuns: «La ce? Viu eu mai curând ca scrisoarea!...». N'a mai venit însă nici el, nici scrisoarea. Tuberculoza i-a secerat zilele în câteva săptămâni. Ivanovici era, mi se pare, cel mai de valoare dintre toţi cei din clasa noastră. De ar fi trăit şi ar fi avut noroc, lăsà urme. Nu ştiu dacă azi, afară de mine, îşi mai aduce cineva aminte de el. Eu însă nu l'am uitat. Acum câţi-va ani, am fost rugat să traduc pentru o revistă: «Cămaşe necusută» (La robe sans conture, de L. Thévenin).

Le-am făcut pe plac, cu condiţie ca să o dea ca tradusă de Constantin Ivanovici. Dar bietul meu prieten nici aci n'a avut noroc! Manuscrisul s'a rătăcit şi n'au apărut decât vre-o câteva capitole din romanul ce aşi fi voit să-i reînvieze numele.

Eram în clasa VII când, în toamna lui 1885, Regele a venit la Craiova şi a vizitat liceul. Directorul G. P. Constantinescu l'a introdus şi în clasa noastră, după ce vizitase pe celelalte. Acì, în faţa băncei în care mă aflam, s'au oprit, de am auzit cum Constantinescu l'a rugat să îngăduie ca liceul nostru să-i poarte numele. Fără a se mişca din loc, Regele i-a făcut voia, printr'un singur cuvânt, ce-mi sună încă în urechi: Bucuros!

Astfel am fost de faţă la botezul vechiului liceu craiovean în «Liceul Carol I», Sunt la rândul meu bucuros că l'am ţinut minte şi pot, povestind acest amănunt privitor la istoria liceului, să-mi împlinesc datoria de recunoştinţă ce-i păstrez.

M. Theodorian-Carada.

O fârtate, rău mă doare

Of fârtate, rău mă doare,
Mă doare la inimioară
Şi mă taie peste şale.
N'am nici casă n'am nici pâine,
Huiduit sunt ca un câine!
Casa mi-e dărăpănată
Şi nevasta desbrăcată;
Iar copiii-'mi ţipă tare,
Fără pic de demâncare.
Şi ogoru-mi nemuncit,
Stă pustiu şi 'nţelenit.
Zi şi noapte eu muncesc
La ogoru ciocoiesc
Şi nimic n'agonisesc!
Toată vara podvezi grele:
Numai clacă şi şoşele;
Iar când aspra iarnă vine,
O, atunci e vai de mine!
Ce folos de munca mea:
Intră 'n punga altuia!
Verde frunză de nalt plop,
Peste noi a dat potop:
Am fârşit orice parale,
Tot plătind la angarale.
Când veni în uşe zbiru,
Vândui vaca, plătii biru;
Mai scoţându-mă dator,
Imi luă sapa şun topor.
Ipistatul cu turbare,
Imi luă cofa şo căldare;
Iar de-o fi să mai plătesc,
Pierz şi locu părintesc.
Verde frunză de trifoi,
Noi, ţăranii, vai de noi,
Ne-au fript hoţii de ciocoi!
Ne mănâncă din sudoare,
Şi ne calcă în picioare!
Ne jupoaie şi ne bate,
Ca pe vitele 'njugate.
Noi le cerem lor dreptate,
Ei se'nfundă în palate;
Noi din noi le dăm ostaşi,
Să ne scape de vrăşmaşi,
Dar cu oameni ce le-am dat,
Tot pe noi ne-a 'ngenunchiat.
Verde frunză magheran,
Dăm şi cel din urmă ban
S'avem Domni, s'avem divan,
S'avem legi ş'ocârmuire,
Ca să fim supt ocrotire
La orice năpăstuire;
Dar sunt toate în zădar:
De dreptate n'au habar!
Noi, tot cu ai noştri bani,
Plătim ca s'avem tirani!
Verde frunză trei granate,
La zapciu, să-mi dea dreptate,
Mă dusei, dar giaba, frate:
Două zile am aşteptat,
In samă nu m'a băgat;
Pentru-că-mi lipsea ploconu,
N'avu vreme nici coconu.
Cu vre-o gâscă ori găină,
Poate c'ar fi avut milă.

Verde foae fân vizdei,
La ispramnic mă dusei,
Vr'un sprijin doar voi găsi
Şi-a mea rugă va primi.
Dar ispramnicu ăl mai mare,
Abia 'mi dete ascultare:
Păsul meu cum am grăit,
M'a bătut şi m'a gonit.
Mă dusei la vornicie,
C'acolo credeam să fie
Oameni mai de omenie.
Şapte zile am aşteptat
Şi la vornic am intrat.
Ce voieşti tu, măi ţărane?
Voi dreptate, boer mare!
Şi-am venit la dumneata
Cu nădejde d'a mi-o da;
Că p'acolo, pela noi,
Nişte javre de ciocoi,
Un zapciu ş'un arindaş
M'au lăsat făr' de lăcaş.
Iă-l d'acia, dă-l afară,
Imbrânceşte-l jos pe scară!
Astfel fuse, măre frate,
Vornicia lui dreptate!
Dumnezeu să te ferească,
De dreptatea ciocoiască!
De necaz şi de urgie,
Mă dusei şi la Domnie,
Păsu meu să-l povestesc
Şi dreptate să-mi găsesc.
Acolo un gulerat,
Sta în uşe la palat.
Domnule, domniata,
Du-mă la Măria-sa,
Să mă plâng pentru ciocoi,
C'au dat iama 'n sat la noi;
Domnu e pus de popor
A fi drept judecător.

Haide, haide, piei d'aici,
Vodă nu-i pentru mojici!
Tu, desculţ şi desbrăcat,
Nu poţi să intri 'n palat.
Acum Vodă prânzuieşte
Şi cu sfetnici chefuieşte;
Ei n'au vreme de pierzare,
Că închină la pahare.
Mâine dară voi veni,
Poate vremea i-oi găsi.
Ba p'aici să nu mai vii,
Ne bătut de vrei să fii;
Fiindcă Vodă nu s'arată,
La voi proştii niciodată.
Du-te la vr'un boer mare,
Ce 'n palat are intrare,
Şi tu lui îi povesti,
El lui Vodă i-o şopti;
Că tu, nu eşti cu caftan
Şi poţi pierde aici un an.
Hei, jupâne, 'ţi mulţămesc,
De cuvânt prietenesc!
Nu ştiam că din palate
A fugit orice dreptate:
Dela Ana la Pilat
Şi d'aci la spânzurat!
Lucru merge la Domnie
Tot ca şi la Vornicie;
La ispramnic şi zapciu,
Giaba merg şi giaba viu!
Dar să n'am vinovăţie
D'oi pleca în haiducie;
Şi să nu dea Dumnezeu
Să vă aflu 'n drumu meu,
Că dreptatea ce mi-aţi dat
Să v'o întorc îndesat;
Că d'oi prinde vr'un ciocoi,
De trei piei am să-l despoi.

Acest cântec se găsea prin caietele de cântece ale elevilor seminarişti, dela Seminarul din R.-Vâlcea, de acum 60—70 ani. Eu l-am copiat în 1885 dintr'un caiet al unui elev, care, fiind fecior de preot, îl avea dela tatăl său.

Pentru că un învăţător a îndrăznit să publice un fragment din acest cântec în Gazeta Ţăranilor», a lui Dobrescu-Argeş, a fost aspru pedepsit de Take Ionescu, care era ministru al Instrucţiunii Publice pe acea vreme.

Cântecul acesta poate să fie cărturăresc, având ca bază tot un cântec popular, în felul celor ce circulau prin Oltenia pe vremea lui Tudor Vladimirescu. Precis nu pot şti. Rămâne ca alţii mai competenţi să-şi spună cuvântul.

Preotul Teodor Bălăşel.

Răspuns unor „recenzii“

In «Revista Istorică Română» (Vol. III. Fasc. I) d. Christescu atacă, mai mult decât recenzează, ultimele mele studii: *Despre organizaţia administrativă a Daciei Traiane până la Marcus Aurelius* (extras din «Cercetări Istorice, V—VII, 1929—1931) şi *Le problème de l'évacuation de la Dacie Transdanubienne* (extras din «Revue Historique», vol. 169, Paris 1932). Fireşte că recenzentul are dreptul de a releva şi greşelile operei cercetate, căci ce muncă omenească este scutită de greşeli? Câte greşeli n'am relevat şi eu, în cursul cercetărilor mele, greşeli făcute chiar de savanţi iluştri! El are însă şi datoria de a constata meritele unei lucrări. Pseudo-recenziile conţin însă numai atacuri, căci nici nu urmăresc altceva. Oare ce rost are întrebarea cu care d. Christescu îşi încheie «recenzia»: Ce ocupaţii am avut eu înainte de a îmbrăţişa studiile istorice?

Şi acum să cercetăm critica ce-mi face d. C. Privitor la «Organizaţia administrativă a Daciei Traiane», d-sa nu găseşte absolut niciun merit unei lucrări publicate într'o revistă al cărei director este eruditul profesor I. Minea, unei lucrări elogios apreciată de savantul profesor de istoria veche de la Universitatea din Iaşi, d. P. Nicorescu, de profunzii cunoscători ai lumei romane, profesorii Cezar Papacostea şi I. Marinescu. Mă văd deci silit să relev eu aci măcar unele din aceste merite, pe care numiţii profesori învăţaţi le-au constatat.

In zisa lucrare eu determin: 1) când s'a creat provincia romană Dacia (anul 108); 2) când s'a bifurcat Dacia (anul 121); 3) rangul guvernatorului Daciei în răstimpul dintre 108 şi 121 (pretor de la 113—121 şi consul între 108 şi 113); 4) dovedesc în mod ineluctabil, că Dacia Inferioară a fost absolut independentă de Dacia Superioară, cu care n'a avut alte legături decât cele obicinuite între două provincii romane vecine; 5) dovedesc că Romula a fost capitala Daciei Inferioare, etc. etc. Şi o carte, care elucidează atâtea probleme din trecutul Daciei Romane va fi având oarecare merite.

Să discutăm şi obiecţiunile d-lui C. Va recunoaşte orşicine că este dreptul fiecărui autor de a adopta — într'o chestiune în discuţie—părerea cutărui cercetător şi nu a altuia. Cred deci că eram în dreptul meu să adopt părerea lui Domaszewski, care susţine că Dalmaţia nu făcea parte din portoriul Illiricului. De altfel, Domaszewski este un istoric mult mai de seamă ca Patsch. Dece adică aşi fi trebuit să adopt tocmai părerea, sau mai bine zis una din părerile lui Patsch? Apoi, faptul dovedit de mine, că Dacia Inferioară constituia o circumscripţie vamală separată înlăuntrul portoriului illiric, nici nu este singurul argument, pe care mă bazez, când susţin independenţa Daciei Inferioare. De la pagina 102 până la 127 a revistei nu fac altceva decât să dovedesc că procuratorii-guvernatori sunt guvernatori independenţi, şi că deci apare evident că provincia procuratoriană Dacia Inferioară a trebuit să fie o provincie complect independentă de Dacia Superioară (pag. 127). In fine, bazat pe înscripţii relative numai la Dacia Inferioară, arăt că procuratorul Daciei Inferioare a fost comandantul suprem al armatei din această provincie şi

că deci, bazat pe principiul cardinal al dreptului public roman (până la Diocleţian)—nesepararea puterei supreme—, rezultă că procuratorul Daciei Inferioare este, trebue să fie, guvernatorul ei independent.

Aveam deci absolută nevoe să dovedesc, ca argument pentru independenţa Daciei Inferioare, că această provincie constituia o circumscripţie vamală independentă? Dimpotrivă, independenţa Daciei Inferioare poate ea servi ca argument în favoarea tezei lui Domaszewski, atât de imposibilă este ori-ce altă teorie privitoare la legăturile dintre cele două Dacii.

D. C. mă acuză apoi că *falşific* documentele. E vorba de inscripţia găsită de Pârvan la Romula şi pe care a citit-o astfel:

Librarii cum Antonio Zoilo actario
N(umerus) S(urorum) sau *P(osuerunt).*

Eu am adoptat lectura Posuerunt; şi trebuia să adopt această lectură, căci numai officium-ul guvernatorial cuprinde mai mulţi librarii (cf. pag. 146). Deci cea de a doua lectură a lui Pârvan este cea exactă. Se ştie că un numerus (un simplu detaşament) n'are mai mulţi librarii. Iată în ce constă falşul comis de mine!

De altfel, din atâtea alte dovezi (cf. pag. 143—148), neatacate de d. C., rezultă că Romula a fost capitala Daciei Inferioare. Apoi, nici nu contest prezenţa la Romula a unui Numerus Surorum (relevată chiar de mine, cf. pag. 140), dar care n'are nici în clin nici în mânecă cu chestiunea discutată: care a fost capitala Daciei Inferioare.

Să facă d. C. un efort de sinceritate şi să mărturisească a fi acum şi d-sa convins că Dacia Inferioară a fost o provincie independentă şi că Romula a fost capitala ei, cum eu am demonstrat-o.

Şi apoi, pentru ce aşi fi falşificat eu adevărul istoric, când tocmai frumuseţea găsirei acestui adevăr m'a împins pe spinosul drum al studiilor istorice şi că astăzi chiar, după atâtea deziluzii, vieaţa mi-ar părea fără rost dacă aşi fi silit să renunţ la ele.

* * *

Venons maintenant au compte-rendu fait par M. C. à mon étude: *Le problème de l'évacuation de la Dacie Transdanubienne.*

Quelles sont d'abord les grandes fautes que me reproche M. C.?

Je n'ai pas connu directement l'inscription trouvée à Also-Kosaly (Câşeiu), «quoique je le laisse croire». Si des intérêts qui n'ont rien de commun avec la passion scientifique n'avaient pas guidé M. C., il aurait vu dans l'original roumain de mon étude («Cercetări Istorice», IV, 1928), que je n'ai nullement caché que M. Motogna a relevé l'importance de cette inscription (pag. 57). Mais, avant de publier l'étude en français, j'en ai pris connaissance directement.

Pour ce qui concerne la valeur historique de l'inscription en question, je dois répéter, que je maintiens tout ce que j'en ai dit. Pour moi Mommsen n'est pas parole d'évangile, et j'ai pris, depuis longtemps, l'habitude de juger par moi-même. Si **S. P. T.** avait signifié *S[e]pt(imio) Antiochano,* on n'aurait pas écrit S. P. T. séparées par des points; puis, on aurait écrit *Septimius Antiochanus,* car dans ce cas le datif et l'ablatif n'ont aucun sens,

ce qui a échappé à la grande perspicacité de M. C.; enfin c'est Torma et non Mommsen qui a découvert l'inscription, et Torma n'est pas non plus à mépriser.

Pourtant, on ne doit pas être dupe de la grande admiration que M. C. porte au grand savant Mommsen. Ce qui est bon dans Mommsen pour attaquer Horovitz n'est plus bon quand le même Mommsen peut lui servir de point d'appui. La lecture de l'inscription du C. I. L. III, 968, ainsi que l'a faite Mommsen, est cette fois-ci fausse! Maintenant c'est Domaszewski qui est lettre d'évangile. Mais pourquoi doit-on lire *r(upe) n(ato)* et non *d(omini) n(ostri)?*

La lecture de Mommsen C. I. L. III 968: [D]EO S(OLI) INVI(CTO) DEO GENITORI D(OMINI) N(OSTRI)	La lecture de Domaszewski C. I. L. III 7729: [D]EO S(OLI) INVI(CTO) DEO GENITORI R(UPE) N(ATO)

Si on admet la lecture de Domaszewki, on doit se demander justement: de qui est le Deus Sol le Genitor?! Donc cette insciption garde elle aussi sa grande valeur et elle rappelle nécessairement l'empereur Aurélien. *De sorte que,* mon apport personnel reste inébranlable.

Et encore ne se borne-t-il pas à cela. N'ai-je pas montré que l'hypothèse de l'évacuation de la Dacie sous Gallien n'est pas soutenable? N'ai-je pas montré que seulement vers la fin de l'an 271 a eu lieu l'évacuation de la Transylvanie? N'ai-je pas apporté la fameuse inscription d'Orléans à l'appui de la conclusion de MM. Rappaport et Homo que la petite Valachie fut évacuée au commencement de l'an 275?

J'ajouterai encore que j'ai connu l'étude de M. B. Suria, et que c'est une naïveté de croire que je n'ai pas consulté l'article Legio de Ritterling dans le Réalencyclopédie de Pauly Wissowa.

Et pour clore ce débat, je me sens obligé d'exprimer avec cette occasion mes remerciements à la Direction de la revue «Arhivele Olteniei», qui a bien voulu donner l'hospitalité à cet article, en montrant par cela, une fois de plus, que la passion du vrai est son seul guide. Ce qui n'est pas le cas pour beaucoup de soi-disant »savants».

Filip Horovitz.

O Rectificare

Cu privire la articolul d-lui D. Tudor: «Sarcofagii de piatră dela Romula», din «Arhivele Olteniei», 1933, nr. 65-66, pp. 65-78, însemnăm următoarele:

1. Sarcofagul unui *ΦΛΑΟΥΙΟΣ* după Domnia sa, iar după V. Pârvan al unui *ΦΛΑΒΙΕ,* a fost găsit în comuna Hotărani, într'o movilă din grădina locuitorului Ioan Brebu, prin 1910 sau 1911. Asemenea sarcofagii de piatră s'au mai găsit în această comună încă 4—5, iar trei de cărămidă, numită popular «de antină». Cele mai multe din ele s'au aflat în niște movile destul de mari,

dintre care una, numită «măgura mare», lângă calea ferată. Iar ceia ce este mai interesant, este că asemenea movile se găsesc aşezate în linie dreaptă, pornind dela Reşca, Hotărani, Fărcaşele, în partea de Sud, cam la o depărtare de 1 km. şi jumătate de sate.

2. Este greşită părerea d-lui Tudor, cum că V. Pârvan nu a avut cunoştinţă despre acest sarcofag decât abia în apropiere de 1927. D-l Tudor scrie în nota 2: «Despre descoperirea acestui sarcofag a fost înştiinţat şi V. Pârvan, care din cauza boalei şi a morţei imediat, nu a avut timp să-l vadă». Pârvan are chiar un raport asupra acestui sarcofag, publicat în An. Ac. Române, Seria II, Tom. XXXIV, 1911—1912, pp. 58—59, raport făcut în urma unei scrisori a lui Em. Kreţulescu, adresată Academiei Române, în care se descrie acel sarcofag şi literele greceşti sgâriate pe el. Academia însărcinează pe Pârvan să facă cercetările cuvenite asupra amănuntelor date de Em. Kreţulescu, în urma cărora acesta depune raportul despre care am amintit mai sus.

3. Capacul pe care d-l Tudor îl crede a fi al acestui sarcofag, atât după dimensiuni (lung 2,450 m., lat 1,330 m. şi înalt 0,80 m. în timp ce sarcofagul este lung de 2,140 m., lat de 0,720 m. şi înalt de 0,65 m.), cât şi după felul materialului—căci în capac găsim o piatră mai dură—, ca şi după lucru, se vede că aparţinea unui alt sarcofag. Deci nu se poate împărtăşi ipoteza autorului, că adică acest capac a fost într'adins făcut aşa de mare «ca prin greutate să împiedice pe obişnuiţii profanatori de morminte din antichitate»

4. Materialul necesar construcţiei acestor sarcofagii trebue să fi fost adus din munţi, mai ales că avem Oltul la îndemână, cu toate întăriturile sale --limes-ul alutan.

A. M. Pârvulescu.

Rectificări

Acum câteva luni a murit la Ploeşti nonagenar Spiridon Stătescu, fost consilier la Curtea de Apel din Bucureşti, ultimul frate al lui Eugeniu Stătescu. Un ziar de dimineaţă foarte răspândit, vestindu-i moartea, îi consacrează un articol în care-l face frate răposatului Scarlat Popescu, Procurorul General dela Curtea de Casaţie în vremea lui! Am vroit să scriu Directorului acelui ziar, ca să facă o rectificare. M'am răzgândit, sau mai exact am pregetat.

Când însă un alt ziar de dimineaţă, a făcut din Jeanot Iancovescu un boer moldovean prieten al lui Lascar Catargi şi care a refuzat un portofoliu ministerial, ca să nu fie silit a se scula de dimineaţă, am luat condeiul şi am scris Directorului acelei gazete că amicul meu I. N. Iancovescu era oltean getbeget, născut în Râmnicul Vâlcei, din Pitarul Nicolăiţă Iancovescu, fost deputat la Divanul Adhoc, şi o Săftoaică. Acest distins publicist a părăsit pe conservatori, tocmai fiindcă nu i se da în acel partid locul ce i-se cuvenea, şi a trecut la Vernescu, apoi, odată cu ace-

sta, în Partidul Liberal. Cititorii ziarului ce-i atribuia Iancovesculuí calitatea de moldovean, nu ştiu însă nici azi că el era neaoş oltean.

Acum în urmă, un poet de talent îşi publică amintirile într'un ziar de seară. Am citit acolo că în 1877 Prefect la Caracal era un Gheorghiţescu, care a perdut drumul ce ducea din Grădini la Corabia şi că, din pricina asta, Ion Brătianu i-a luat a doua zi dimisia. Se poate; nu ştiu. Adaogă însă că l-a pus în loc după războiu şi că în astă a doua a sa prefectură a perdut alegerile, fiindcă s'au ales la Caracal, în opoziţie, Take Ionescu, Vasile Obedeanu şi Pavlică Brătăşanu. Ce ştiu eu sigur este, că în 1878—79 Prefect la Caracal era Protopopescu. In Octombrie dimisionând acesta, iar, tatăl meu refuzând prefectura, a fost numit Puricescu, căruia i-a urmat Iorgu Caletzeanu, Vasile Obedeanu şi Mihalache Demetrian. Aceştia au cârmuit judeţul Romanaţi dela războiu şi până la căderea lui Ion Brătianu. In tot acest interval de timp, la Caracal nu s'au ales decât cei sprijiniţi de guvern şi nici un opozant. Take Ionescu s'a ales întâi la Cameră în 1884 la Bucureşti ca liberal-guvernamental, şi în 1888 la Craiova în opoziţie, ca liberal-disident. Vasile Obedeanu din Caracal, a trecut Prefect la Ilfov, unde a stat până în Martie 1888 şi s'a ales senator la Romanaţi în Septembrie 1895, ca liberal-guvernamental. Cât despre Pavlică Brătăşanu, dumnealui a intrat în Cameră în Septembrie 1888, la alegerile prezidate de junimişti.

Insemnez toate astea, fiindcă nu este bine ca, pe când unii se ostenesc să descopere istoria trecutului mai depărtat, alţii să întunece trecutul cel destul de apropiat.

Şi fiindcă acelaş poet, într'o conferinţă ce s'a şi tipărit, vorbeşte de alt oltean, spunând că a fost Prefect al Poliţiei Capitalei în 1871, Colonelul Bibescu, arăt că Bibescu a fost Prefect de Poliţie al lui Barbu Catargi în 1862, dar că, pe cât ştiu, Prefect de Poliţie al lui Ion Ghika în 1871 era Simion Mihălescu.

M. T. C.

RECENZII

CĂRȚI

Generalități cu privire la studiile istorice. Lecții de deschidere și cuvântări, de *N. Iorga*. Ed. II-a, București 1933, 177 pag.—Se adună aci la un loc lucruri mai vechi, la care se adaugă altele noui, Toate sînt cuvinte spuse. Intâia ediție, tot cu titlul de mai sus, a apărut în 1911, la Vălenii-de-Munte. Ea cuprindea: I. *Despre concepția actuală și geneza ei*, lecție de deschidere din 1 Nov. 1894. A fost publicată mai întâiu separat, în acelaș an. Se urmărește concepția istorică la deosebiți istorici, istoriografi sau critici, începând cu Poliblu și cu Lucian, care dă cea dintâi definiție a istoricului, pe care-l socotește «poet pedestru», trecând apoi peste marile personalități ale vremurilor, ca Vico, Mably, Buckle și stăruind asupra lui Ranke, Schlözer și mai noul Bernheim. Observă în deaproape ce credeau istoricii despre istorie și cum înțelegeau să o alcătuiască, să se informeze. Aici d. Iorga dă această lapidară definiție a istoriei: «Istoria e expunerea sistematică, fără scopuri străine de dânsa, a faptelor de orice natură, dobândite metodic, prin care s'a manifestat, indiferent de loc și timp, activitatea omenirii», (p. 4). — II. *Despre utilitatea generală a studiilor istorice*, lecție din Nov. 1895, publicată încă de atunci ca o *Introducere în studiul istoriei*. Istoria trebue să caute *umanitatea* și *estetica morală*, căutându-se adevărul prin răbdare și onestitate științifică; se cere însă și iubire, pasiune pentru lucrul cercetat.—III. *Frumusețea în scrierea istoriei*, Nov. 1897. Arată cum să se prezinte istoria, urmărindu-se totdeodată și formele sub care se scria când se recurgea numai la cronici, și se neglijau rhivele. Precizează cum se urmărea apoi numai estetica și cum a fost sub diferite influențe. Se cere ca stilul istoricului să fie demn și să dea vieață. —IV. *Cum se scrie istoria ?*, Nov. 1898. Se fixează și rolul autodidacților sau al diletanților în istorie, indicându-se și vremea când, în locul istoriilor bazate pe documente, se preferau cele scrise frumos. E de datoria istoricului să nu lase la o parte din cercetarea sa *nici un fel de monument istoric*; interpretarea acestora însă are nevoie de inteligență. Unde lipsesc aceste monumente e necesară reconstrucția prin *fantazie*, i-am zice prin *intuiție*.—V. *Moralitatea și armonia istoriei*, Nov. 1900. E antiteza pe care o pune istoricul între lumile care au creiat ceva durabil civilizației, dar au jertfit o omenire întreagă Strălucirea Atenei sau a Romei, d. ex, au eșit din nedreptatea și suferința pe care le îndura clasa dominantă, sclavii. Dreptul la o vieață mai bună al acestora era dat în lături, ca din el clasa dominantă în luxul ei să creieze și să întrețină creația care va da strălucirea civilizației respective.—VI. *Ideile în istoria universală*, Nov 1900 Se urmăresc ideile care au dominat alcătuirile de istorii universale, criticându-se mai ales acea concepție care dă extensiune istoriei teritorial și nu creațiilor universale ale locuitorilor. In felul acesta s'a ajuns să se scrie volume întregi pentru istoria Rusiei, care n'a dat nimic întregei civilizații, și numai câteva capitole Atenei care, cu micul ei petec de pământ, a însemnat totuși ceva pentru omenire.- VII. *Două concepții istorice*, discurs de recepție la Academie, în 1911, publicat atunci și aparte. Se arată cum s'a înțeles a se scrie istoria noastră până acum, și cum va trebui ea scrisă. Nicio istorie nu poate fi numai națională; ea trebue legată în angrenajul celei universale. Altfel nu se pot observa și mai ales nu se pot interpreta anumite fapte.—La acestea

ediția de față mai adaogă: VIII. *Nevoia înnoirii cunoștințelor istorice în învățământul secundar*, conferință la Casa Școalelor în 1912, când a fost publicată și aparte. Profesorii nu trebue să fie de profesie, de rutină și mai ales de leafă. Prin inerție să nu se ajungă să fie istoria „o primejdie pentru spiritul uman", cerându-se elevilor lucruri de amănunt, chițibușerii, ci largă înțelegere a vieții și interpretare a faptelor. Profesorul să fie un adânc și pasionat cunoscător al materiei, și explicația sa să stea oricând la îndemâna elevului; nu i se cer cunoștințe speciale, ci numai exacte. Memoria copilului nu trebue încărcată cu date și fapte; ci se cere înțelegerea lor și căutarea rostului vieții trecute pretutindeni, la cei mari și cunoscuți, cum și la cei mici rămași deapururi necunoscuți istoriei, dar cari printr'o însemnare a lor ne-au marcat un gând, o dorință, un fel de a-și socoti viața lor rămasă cunoscută nouă numai fragmentar. Rolul profesorului de istorie e tocmai acesta: să reconstruiască această viață care se leagă cu a noastră.—IX. *Noui direcții în istorie*, lecție de deschidere a cursurilor la Universitate după 1920 Se arată care sunt ideile noui care călăuzesc pe istorici. Masi spune că „istoria adevărată nu e făcută pentru public". Se pare că ar fi tendința ca nimic să nu lege istoria de viața pe care o trăim. Din potrivă, d lorga cere ca ea să se scrie după nevoile ei, să se spună în ea numai ceeace trebue acestei vieți, ce cere spiritul nostru.— X. *Bazele necesare unei noui istorii a evului mediu*, comunicare la Congresul internațional al istoricilor, ținut la Londra în 1913, când a fost publicată împreună cu o a doua comunicare de la acelaș congres (sub titlul: *Les bases nécessaires d'une nouvelle histoire du moyen-âge.—La survivance byzantine dans les pays roumains).* Acum se dă traducerea românească. E nevoe să se dea noui istorii universale, care să vie însă de la istorici, nu de la vulgarizatori. Să nu să se dea incidente, biografii sau simple cronologii, ci realități omenești ale evului mediu, care se caracterizează prin acestea. Tocmai din cauza unei vieți nouă pe care o arăta, evul mediu a fost prea puțin luat în considerare de istoria universală, deși există în el o largă civilizație umană. Se va pleca de la lumea romană, se va trece la lumea barbară, care n'a însemnat decât o înoire a celeilalte, apoi la concepția creștină, la mentalitatea imperială care domina această lume, și la realitatea teritorială, *Romania*, factor nou, dar cel mai important al acestei epoci. Poate că ar fi fost bine de dat aici și altă comunicare a d-sale, ținută la Congresul internațional din Oslo în 1928, în legătură cu aceleași idei *(L'inter-pénétration de l'Orient et de l'Occident au moyen-âge*, publicată în „Bulletin de la section historique, al Academiei Române, t. XV, 1929).— XI. *Cultură generală și studii istorice*, lecție de deschidere a cursurilor la Universitate în 1932. Nu-i de ajuns în studiile istorice să fii stăpân pe o metodă, ci să ai și o suficientă cultură generală, nu de aceea care înpuiază capul, ci de aceea care e necesară orizontului, spre a scrie istoria care din trecut vede mai departe, să fii în stare a înțelege sufletește o situație, un spirit al vremii. — XII. *Zădărnicia împărțirilor obișnuite ale istoriei universale*, lecție de deschidere a cursului la Academia de Comerț în 1932. Cum arată titlul însuși, se consideră pe drept a fi o mare greșală a pune termeni ficși care despart epocile. Ele nu s'au rupt, nu s'au despărțit. Viața, în nesfârșită continuitate, e un lanț, care nu permite decât în mod abstract inovația. O schimbare de nume, de stăpânire, nu înseamnă și o schimbare a traiului.— XIII *Romantism și naționalism în istoriografia românească*, conferință la Ecole des Hautes Etudes din Paris, Februar 1933. E mărturisirea unei credințe și a unei realizări de o viață; e și o expunere a recunoștinței pe care o datorează școalei la care a învățat, fiindcă nu înțelege ca, atunci când datorezi cuiva recunoștință, să „ai datoria de a fi cu el nedrept" (p. 161). Expune apoi care au fost scopurile și care realizările istoricilor români din Regat și din Ardeal, ce a însemnat o falsă erudiție a unei școale neasimilate bine, pe care n'a înțeles s'o urmeze, și ce a înțeles după o viață de muncă în lucrări cu subiecte restrânse sau generale, ajungând la concluzia că: „subiectul să fie redat într'un chip cu adevărat uman".

Atâtea din aceste lecții au fost multă vreme ghid istoricilor noștri, un izvor inepuizabil de îndrumări și de idei

noui proprii, sau expunere a altora. Ori care ar fi alte idei care domină istoricismul—cuvântul îmi pare potrivit—de acum, şi ori care ar fi poziţia luată, se va vedea că toate pleacă de aici Cred că dacă n'ar fi fost aceste pagini care au circulat de atâţia ani, şi cursurile autorului care le împrospăta necontenit, şi dacă n'ar fi fost întreaga activitate a d-lui Iorga, care ţine pe umerii săi tot ce s'a putut scrie apoi, istoria noastră n'ar fi ajuns în stadiul onorabil de azi. Şi e bine că din nou, acum îmbogăţită, cartea aceasta stă cu uşurinţă în mâna oricui, ca un *vade mecum* unic în literatura noastră. Schimbând o zicală chiar din paginile acestei cărţi, cred că e nimerit a zice: *Maxima debetur Magistro reverentia.*

Corespondenţa lui Constantin Ipsilanti cu Guvernul rusesc, 1806—1810 Pregătirea Eteriei şi a Renaşterii politice româneşti, de *P. P. Panaitescu*, publicată de „Aşezământul Cultural Ion C. Brătianu", XX, Bucureşti, Cartea Românească 1933, 125 pag. Se scot la iveală noui acte din arhiva Czartoryski din Cracovia. Cele de acum se referă la anii 1806—1810, ani de pregătire a unor timpuri noui pentru poporul român. Concisa prefaţă care precede documentele pune în evidenţă cuprinsul lor. Se vede cine a fost şi ce rost a avut prinţul Adam Czartoryski, relaţiile lui cu Domnul român Constantin Ypsilanti în vremea când cel dintâiu ocupa Ministerul de externe rusesc şi mai târziu (scrisorile lămuritoare sânt mai noui). Se precizează rivalitatea politicei franceze şi ruseşti în Principate şi de ce curente politice era stăpânită boerimea. Se fixează anume şi care a fost rostul lui Napoleon I în rivalitatea turco-rusească cu privire la ţările noastre, partida francofilă nădăjduind „chiar că armatele lui Napoleon se vor ivi în Moldova şi Ţara Românească, aducând cu ele libertatea" franceză, înţeleasă la noi ca libertate naţională (p. 8). Deci şi la noi se auzea ecoul victoriilor lui. Se arată apoi cum a fost parţial înlăturată politica rusească. E o simplă creionare a situaţiei, nu o epuizare a subiectului; de aceea nici nu se întrebuinţează toată bibliografia importantă a chestiunei. De foarte mare interes e dovedirea odată mai mult, într'o epocă mai veche, a ajutorului dat de la noi Creştinilor din Balcani în mişcarea lor contra Turcilor; deci încă o mână care li se întindea din Principate prin Constantin Ypsilanti, pregătind astfel acel 1821, care înseamnă deschiderea unei epoci noui în istoria carpato-balcanică. Se studiază de asemeni şi planul unei uniri a Principatelor, şi reformele necesare să fie introduse sub Constantin Ypsilanti, care ar fi trebuit să fie Domn ereditar. Toate rees dintr'un memoriu redactat — după identificarea convingătoare a autorului — de marchizul de Saint-Aulaire şi înaintat Ţarului. In sfârşit ni se prezintă trudita vieaţă de pribegie în Rusia a lui Ypsilanti şi se fixează data sigură a morţii lui (1861).— Urmează o serie de 36 de documente în limba franceză, pe care le rezumăm: 1. (ciornă). Adam Czartoryski mărturiseşte lui Constantin Ypsilanti unitatea lor de vederi şi dorinţa lui de a fi realizate ideile lor; sfătueşte pe Domn asupra unor bani să-i depună la o bancă din Petrograd spre a-i avea în siguranţă. 2. Ypsilanti se măguleşte de cinstea ce-i arată prinţul şi-i spune că a transmis generalului Budberg instrucţiile trimise de Bonaparte lui Sebastiani; reese deci şi rolul de informator rusesc al Domnului român. 3. Ypsilanti despre mazilirea lui şi încercarea de a-l asasina. „E inutil să te laşi sugrumat când ai opt copii şi când se poate face ceva bine pe pământ" scrie el, mărturisind lui Czartoryski dorinţa lui de bine Arată apoi fuga în Ardeal şi sosirea lui la Cameniţa, de unde scrie. Menţionează şi un memoriu către Budberg. 4. Ypsilanti către prinţ despre măsurile ruseşti şi „asupra demnităţii Rusiei şi soartei multor popoare". 5. Memoriu al Domnului către guvernul rusesc, în care arată cum Turcia lucrează în interesul Franţei şi contra Rusiei, care totuşi «n'are decât să voiască, spre a o face să dispară». Turcia calcă tratatele în mod manifest. Doreşte o intervenţie militară în Principate, să le ia pentru totdeauna dela Turci, să intercepteze subsistenţa, elefiind «cheia» aprovizionării capitalei turceşti. Sârbii, victorioşi de trei ani, şi-ar vedea astfel asigurată libertatea. La ei s'ar adăoga Slavonii şi cei din Rumelia (Turcia), când ar cunoaşte «motivele adevărate» ale intervenţiei ruseşti. Insuşi Sultanul Selim ar vedea că gre-

şeşte servind Franţa. Suţeştii, Calimachi şi Hangerli, cari merită oprobriul Grecilor, trebuesc înlăturaţi din politica turcească, întrucât se visează deja eroi ca ai Revoluţiei Franceze. Dacă însă nu intervine Rusia, Franţa e sigur că va împlini ea cererile balcanice, încercând acolo o federaţie asemenea celei din Germania. Domnul îşi oferă serviciul şi promite a strânge un corp românesc de 10 000 de ostaşi. 6. Adaosul la memoriul de mai sus arată că n'ar putea veni prea mulţi Francezi în Balcani, ţările fiind sărăcite, iar în Principate nu vor putea pătrunde dacă vor fi puţin apărate, datorit munţilor inabordabili şi trecerei dificile a Dunării. Sebastiani e arătat ca atotputernic la Poartă 7 Ypsilanti scrie lui Czartoryski despre soarta care i se pregătea la Constantinopol 8. Idem, anunţând sosirea familiei lui în Rusia. Speră în restabilirea în scaun Cere intervenţia militară când ar merge în fruntea armatei ruseşti, dacă va intra în Moldova. 9. Domnul cere o întrevedere cu prinţul. 10. Asupra situaţiei sale. 11. Intrevedere cu prinţul asupra celor ce-l interesează pe Domn. 12. Despre St. Aulaire şi de ce e reţinut în Rusia. Domnul se teme de compromitere. 13. Ypsilanti plecând din Petersburg regretă că n'a putut să-l vadă pe prinţ. 14. Budberg către Domn, despre situaţia războiului; realitatea nu corespunde aşteptărilor. 15. Ypsilanti răspunde lui Budberg că, dacă aşteptările nu corespund cu realitatea, se datoreşte faptului că nu s'a intervenit la timp. Ştiri despre marşurile franceze, situaţia din Turcia şi despre războiu 16. Acelaş către Czartoryski, cu ştiri despre războiu şi intervenţiile făcute. Arată că plănuise şi trecerea Tătarilor revoltaţi din Basarabia în Moldova sau în Rusia ca ostatici. Vroia să fie şi dezarmaţi. Domnul strânsese şi 8.000 de ostaşi, şi ar putea avea 15.000 dacă s'ar ocupa toată Muntenia. Sârbii promit să vie la Vidin să facă legătură cu Ruşii, dar armata rusă e inactivă. Se plânge şi de tonul scrisorii lui Budberg. 17. Alexandru Ypsilanti trimite o scrisoare a tatălui său lui Adam Czartoryski. 18 Acelaş cere să i se confirme de primirea scrisorii precedente. 19. Constantin Ypsilanti către Budberg, cu informaţii din dreapta Dunării, precizând şi cum trebue urmat războiul, întrucât Ruşii începuseră să dea îndărăt. Populaţia trebue cruţată, fiindcă au rămas locurile deşarte. În frunte cu Mitropolitul, toată lumea a fugit în Ardeal, unde speră să întâlnească pe Francezii cari ar veni din Dalmaţia. Domnul lasă sub comanda lui Isaief 4500 panduri, cazaci şi albanezi, şi alţii în alte părţi. 20. Ypsilanti către generalul Michelson, arătându-i că „onorurile locurilor de cinste nu sânt pentru mine decât mijloacele şi nicidecum ţelul ambiţiei mele", că doreşte ca Rusia să fie protectoarea ţărilor româneşti şi a creştinilor din Imperiul Otoman. Mărturiseşte că a avut speranţe, dar se vede înşelat şi ar vrea să treacă în Rusia, spre a se vedea „un Ypsilanti persecutat, alungat de generalii ruşi", spre marea bucurie a Francezilor. E dispus să dea puterea sa consulului Rodofinikin. 21. Domnul către Budberg, arătându-i că Miloradovici n'a părăsit Bucureştii, ci tot zgomotul a fost o simplă înşelătorie a bătrânului general, ajutat de Harting, făcând jocul duşmanilor Rusiei, deci al Franţei, târît la aceasta de pasiunea pentru fiica banului Filipescu, căruia i se atribue o oribilă poveste: „a fost denunţătorul bătrânului său tată, mort în fiară prin grija fiului", iar acum, oferind pe fiica sa generalului, „dovedeşte cât de mult mijloacele de seducere sânt indiferente acestui ticălos intrigant". Ar fi de cercetat care era ţelul politicei francofile a acestui Filipescu, ştiut fiind că el nu pare a fi numai susţinătorul, ci şi călăuzitorul de mai târziu al lui Tudor. Dacă în toată acţiunea lui de acum era aceea naţională de mai târziu, pentru care înţelege să facă orice sacrificiu, atunci avem dreptul să vedem în el o deosebită figură politică a redeşteptării noastre, care s'ar alătura perfect unui principe al Renaşterii, când scopul scuza mijloacele. Relatează deasemeni că Brăila e arsă şi mulţi bucureşteni sânt fugiţi La Iaşi este şi acolo un partid antirus, al lui Hangerli, condus de Constantin Balş, sprijinit chiar de Michelson. Oare acolo rusofilul Domn nu bănuia vreo fată scoasă în calea generalului rus? Din toate părţile boerii sânt aţâţaţi contra lui. Ceeace se petrece în Principate este cunoscut şi unei gazete franceze din Frankfurt. Ar trebui urmărită şi această corespondenţă a ziarelor apusene, atât despre ceeace spun ele referitor la miş-

cările balcanice din această vreme, cât mai ales pentru anul Eteriei însăşi. Se vede deasemeni că Filipescu speră şi în Austria, care tocmai atunci s'a certat cu Rusia. Ypsilanti arată şi soarta tragică a tatălui său la Constantinopol. Apoi, dacă făcându-se pace „Principatele rămân cucerire a Ruşilor", el îşi oferă serviciile, în cazul când nu s'ar găsi cineva mai priceput. 22. Ypsilanti către Czartoryski despre reaua lui situaţie. 23. Memoriul asupra organizării Principatelor, atribuit lui Saint-Aulaire, cuprinde dorinţa Românilor de a fi uniţi ca supuşi ai Rusiei, sub aceleaşi legi. Se arată că Grecii au sărăcit ţările şi că guvernul a corupt boerimea Munteniei, lucru care s'ar îndrepta însă, dacă s'ar lua în consideraţie progresul organizând nobilimea, fixând agricultura şi pe micii ei reprezentanţi ca o a doua „clasă muncitoare, nevinovată şi curată, care face să dureze statul prin munca sa şi-l apără prin valoarea sa, deşi continuu ameninţată de ambiţia nobilimii". Locuitorii oraşelor ar formă altă clasă, care n'ar fi cea mai bună. Din micii proprietari s'ar putea scoate o nouă şi mai bună boerime devotată Domnului, cealaltă bucurându-se de „un privilegiu scandalos de a nu contribui la obligaţiile publice", adăogând că „desigur, cel mai sălbatic paşă e de preferat acestei aristocraţii". Şi pentru ea doreşte să părăsească costumul oriental. Domnul să fie ereditar peste amândouă ţările. Poporul trebue luminat prin seminarii, care să lămurească adevărata morală creştină, şi prin şcoale, în care să se înveţe datorille publice. Se arată cum trebue făcută justiţia, ierarhia funcţionarilor speciali şi retribuţia lor. Consiliul de stat să fie deliberativ pentru unele chestiuni şi consultativ pentru altele. Protectorul, deci Rusia, să aibe şi el un reprezentant, care să-şi pună semnătura alături de Domn şi să primească chiar plângerile locuitorilor. Sânt deci aci idei care se vor regăsi mai târziu în Regulamentul Organic. 24. Ypsilanti către Czartoryski, recomandându-i cinci fii cari vroesc să intre în serviciul Ţarului, şi în special pe cel dintâiu, Alexandru, „care, cu multă inteligenţă şi o excelentă inimă, are aplicare către independenţă, şi o vioiciune capabilă să-l înstrăineze dacă n'ar fi ţinut din scurt". Sigur că tatăl scriind acestea nu va fi putut bănui ce rol va juca el peste câţiva ani. 25, Idem, arătând că părăsise Bucureştii în urma celui mai ruşinos armistiţiu (1808), întru cât ţările însăşi vor fi părăsite de Ruşi. Ar dori să cumpere moşii în Rusia, însă n'are suma necesară; se gândeşte să ia în teritoriul polon, unde e mai ieftin, dar se teme; având în vedere „mersul actual al afacerilor politice, ar putea fi asigurat asupra soartei acestor provincii?" Moşiile lui din ţările româneşti produc puţin, iar cele din Turcia i-au fost confiscate. Cere ca Rusia să nu-şi uite chemarea ei în Balcani. Il comunică deasemeni că Mustafa Paşa cere pace, care s'ar putea încheia la Rusciuc sau în Muntenia. 26. Czartoryski către Ypsilanti despre soarta acestuia, că ar fi posibil să i se ia domnia, dându-i-se în schimb o pensiune de 20.000 ruble. Lucrul acesta ar fi o mare nedreptate. 27 Contele N. Romanţov către Ypsilanti, arătându-i că, ivindu-se războiul între Austria şi Franţa, nu mai poate rămâne la Kiev, ci să se mute la Moscova. 28. Ypsilanti către Romanţov, arătându-i dificultăţile mutării. La Kiev îşi cumpărase şi casă. 29. Ypsilanti cere Ţarului să-i dea voie să revie la Kiev. 30. Romanţov îi răspunde că Ţarul îi permite să meargă la Kiev spre a-şi aranja afacerile. 31. Ypsilanti către Czartoryski se plânge de persecuţie, deşi a făcut sacrificii considerabile pentru Rusia, cheltuind să aprindă războiul civil în Balcani. Căpătase şi încrederea Sârbilor, cărora le trimisese provizii din Banat. Făcuse şi alte sacrificii, iar acum este tratat de „periculos şi suspect" şi detronat din Ţara Românească printr'un ucaz public. I s'a luat casa din Iaşi, sarea pe care o extrăsese şi veniturile dela moşii. In caz că se face pacea (1809), cum se zvoneşte, roagă să se ţină seama şi de bunurile lui. Se plânge încă odată de greutatea întreţinerii familiei, dacă ar fi iar obligat să meargă la Moscova, ca „exilat" cum se spune. 32. Idem, cerându-i să intervie a i se garanta libertatea şi a nu fi trimis la Moscova. Se teme că mai târziu îl vor trimite chiar la Kazan. 33. Aceeaş stăruinţă. 34. Ypsilanti către Romanţov, cerând voie să meargă în Europa pentru căutarea sănătăţii. 35. Acelaş către Czartoryski, despre acelaş lucru. 36. Idem.

I se trimite traducerea unei ode de Pindar. La sfârşit, indice

Se vede şi de data aceasta «suferinţa» încă a unui Domn român în Rusia. Şi acesta, pe lângă că se dovedeşte un bun om politic, e şi „cărturar". E încă o icoană a lucrului ce se pregătea celor ce credeau în Rusia.

Ca toate lucrările d-lui Panaitescu, şi aceasta e plină de noutăţi de tot interesul. Se lămureşte mai bine această pagină a relaţiilor turco-ruseşti din această vreme de pregătire a noilor prefaceri. „Aşezământul Ion C. Brătianu" dă dovadă de largă înţălegere publicând această lucrare în colecţia sa, ştiut fiind că punctul de plecare al cercetărilor admise a fi publicate fixându-se matematic la 1821. Se vede şi acum că o dată nu constitue în istorie un hotar.

Două cuie de lemn, de *Pr. Dr. Ilie Dăianu*, Ciuj, Tipografia Naţională S. A., 1933, 15 pag. Broşura de faţă arată sufletul autorului în două epoci: ce simţia el în Dobrogea românească la 1894, când venise întâia oară în Ţară, la congresul studenţilor români, împreună cu Crăciunescu şi Ilie Cristea, ca reprezentanţi ai studenţilor români din Ardeal, deci din ţară neliberă, şi ce vede mai târziu, cu treizeci şi mai bine de ani, la expoziţia jubilară a Dobrogei. Îi răsar în minte atâtea lucruri văzute atunci, pentru care scrie acum cuvinte frumoase, simţitoare. Dar, între altele, mai vede un lucru în această expoziţie, şi i se pare simbolic: două cuie de lemn de tisă, păstrate din casa părintească a Patriarhului Miron Cristea, fostul lui coleg de Universitate, adus aci de mocanii colonizatori, între cari era şi Herţa, naşul aceluia care trebuia să fie întâiul Patriarh. Aceste lucruri l-au mişcat foarte mult, văzând astfel făcută o legătură trainică între Mare şi Munte. Şi unul şi altul din aceşti doui Ilie au văzut lucruri epocale, din tinereţea lor până azi. Paginile de faţă sânt o evocare a vremii, momente sufleteşti atrăgătoare. Studenţii cari atunci au luat ramuri de brad din câmpia Seghedinului, acolo unde îşi ispăşiau Memorandiştii pedeapsa pentrucă ştiau să-şi iubească neamul, şi le-au împletit cunună cu ramurile de măslin ale studenţilor din Ţară la statua lui Ovidiu, să se înfrăţească şi azi ca atunci.

Theodor Anastasie Cavalioti. Trei manuscrise inedite, de *Victor Papacostea*, extras din „Revista Istorică Română" IV, 1931 şi 1, 1932, Bucureşti, Cartea Românească, MCMXXXII, 65 p., cu 8 planşe. — Extrasul are adausuri care nu sânt în revistă. Cu toate că titlul arată cu modestie că în lucrare va fi vorba de trei manuscrise ale lui Cavalioti, totuşi se va găsi aci întreaga vieaţă culturală a unui centru macedo-românesc, Moscopole, cu tot ceeace esenţial se leagă de această chestiune pentru întreg elementul românesc sud-dunărean Se vede aci cum Macedo-românii sânt întemeetori de oraşe în Peninsula Balcanică, şi care era mişcarea culturală moscopolitană în sec. XVIII prin noua Academie din Moscopole, câmp de întâlnire între clasicism şi modernism, şi ce bărbaţi culţi au avut aceşti Macedo-români. Între aceştia era şi Cavalioti, preot şi dascăl, autorul vocabularului greco-româno-albanez, *Protopeiria*, un prim şi preţios document al limbei macedo-române. Autorul descrie apoi manuscrisele, care sânt: un *tratat de logică*, unul de *fizică* şi unul de *metafizică*, toate azi în posesia Academiei Române. Se analizează cuprinsul şi se dovedeşte că *logica* este un autograf. Se arată apoi valoarea lor. Toate se datează în jurul anului 1755.—Se trece apoi la cercetarea vieţii autorului, a influenţelor exercitate asupra lui, cea apuseană fiind vădită, şi la relaţiile lui cu Evghenie Vulgaris. Precizându-se apoi activitatea lui Cavalioti, i se analizează şi celelalte scrieri. În sfârşit se fixează ca dată a morţii anul 1786, deci nu după 1808, cum se susţinea până acum. Trecând la personalitatea intelectuală a lui, se vede că a fost un precursor al lingvisticei comparate, sub influenţa lui Leibniz, cel care o preconizează. De fapt Bopp este acela care sistematizează întâi această disciplină, însă mai târziu. Se studiază apoi limba în care a scris el, deci greceasca şi anume clasica, din necesitate întrebuinţată; se relevează şi care au fost ideile lui — e contra şcoalei aristotelice—, conciliind ştiinţa cu credinţa. În *adaos* se relevează şi legăturile lui cu marele predicator răsăritean Iacob din Patmos, căruia îi trimisese şi o scrisoare la 1759, în care se vede că primise oarecare *sfaturi* de la el. Se dau şi *anexe*, care

cuprind: 1. titlul şi prefaţa tratatului de logică; 2. ale celui de fizică; 3. de metafizică; 4. ale gramaticei; 5. scrisoarea lui Cavalioti către Iacob din Patmos; 6. epigrame eroico-elegiace, închinate lui Cavalioti de către elevii săi; 7. un fragment din cronica mânăstirei Prodrom, cu privire la zidirea Academiei din Moscopole, şi 8, altul din cronica mânăstirei Sf. Maria, privitor la întemeerea orfelinatului din aceeaş localitate La urmă se dă un rezumat francez şi 8 planşe, care reproduc pagini din manuscrisele şi tipăriturile lui Cavalioti.—Fără îndoială că, pentru orice cercetare referitoare la Macedo-români în sec XVIII, va trebui să se recurgă des la această carte, deoarece, pe lângă ideile care o călăuzesc, toate paginile sânt pline de note care pun pe cetitor totdeauna în curent cu ceeace s'a scris mai de seamă în acest domeniu E de constatat. Şi e de constatat că or de câte ori e înclinat să revendice anumite lucruri pentru Macedo-români, nu se bazează pe studii româneşti sau care ar putea fi bănuite de sentimente filoromâne, ci pe recunoaşterile făcute chiar de cei mai de seamă negatori ai acestui element. Exemplul cu deasa întrebuinţare a lui Aravanitos, *Chronographia tes Epeirou*, e concludent. Acesta, ca şi sârbul Duşan Popovici, *O ţintarima*, nu poate să nu recunoască anume că, dacă nu toată, aproape toată burghezia şi clasa diriguitoare, şi chiar creatoare de state libere în Balcani, se datoreşte acestor Macedo-români. Deaceea azi vedem cu indignare că sânt lăsaţi în voia soartei de o diplomaţie (sau politică, dacă e să ne apropiem şi mai mult de realitate) care se vede că ştie numai să cedeze şi ceeace vecinii nu au dreptul să ceară, şi care nu ştie să ceară aceea ce orice bun simţ ar trebui să dea necerut, atât de mult fiind drept elementar.—In ceeace priveşte aşa zisul *filelenism* al lui Cavalioti, pe care autorul îl explică la p. 42, noi avem de adăogat aceste rânduri. In ceeace priveşte dreptul revendicărilor naţionale pentru acei bărbaţi de seamă cari pleacă dintr'o naţiune şi slujesc alteia, trebuesc atribuiţi acesteia din urmă. Dar dacă în opera lor e ceva care e deosebit de spiritul poporului adoptiv, prin acel spirit, acea nuanţă sau valoare personală, sau prin acea creaţie, creatorul aparţine naţiunei din care a plecat. Când însă *limba* cuiva nu e decât rezultatul unei mode, unei tradiţii care nu se poate abate din drumul trecutului, într'o vreme când era interzis limbilor vernacule să primească botezul literelor, atunci nimeni nu cred că are dreptul să-şi atribue lui ceeace nici scriitorul, nici vremea, nu s'au gândit să-i dea. Deaceea este un drept al nostru să cercetăm şi aceste energii care s'au irosit pe planuri străine, sau servind scopuri care nu totdeauna au fost ale noastre, fiindcă înainte de acestea ei au ştiut să servească civilizaţia. Şi atunci vor vedea Ungurii, cari socotesc necontenit că sântem cel mai incapabil popor european, lipsit de putere creatoare şi de muncă hotărîtă, că însuşi creatorul statului lor modern—şi original — Deák nu le aparţine; vor vedea deasemenea şi Sârbii multe lucruri care nu sânt ale lor. ca să nu mai vorbim de alte cazuri.

A. Sacerdoţeanu.

Discursurile lui Ion I. C. Brătianu, publicate de *George Fotino*, în Biblioteca „Aşezământul cultural Ion I. C. Brătianu", la Cartea Rom. Buc. 1933. — *Vol. I*, de 431 pagini, cu un portret al lui Br. după o fotografie făcută la Paris în 1903, şi cu o introducere a editorului. Publicarea tutulor discursurilor ţinute în curs de peste 30 de ani de viaţă politică a lui Br. va cere cam şase volume. In acest prim volum se dau în ordine cronologică cuvântările dintre 21 Nov. 1895 (cel d'intâi discurs e cel rostit la întrunirea publică a partidului liberal din Târgu-Jiu), şi ultimul din 2 Mai 1903. Din citirea lor reiese că „cugetarea şi fapta lui Br. se mişcau pe linia câtorva principii, pe care el le aflase şi în experienţa marelui său părinte şi în probitatea marei sale inteligenţe". Sunt aci 65 de cuvântări, al căror text este totdeauna precedat de un scurt rezumat al cuprinsului şi împrejurărilor în care a fost rostit în cadrul activităţei politice şi sociale a lui Br., discursurile sale ar urma să se împartă în trei părţi, corespunzătoare la trei faze din viaţa sa: 1) debutul său politic sub preşedenţia lui D. D. Sturza, până la alegerea în locul acestui din urmă, la 11 Ian. 1909; 2) până la începerea războiului nostru pentru unitatea naţională, la 14 Aug.

1916 şi 3) epoca din urmă, până la moartea sa în Nov. 1927.

Vol. II, de 678 pagini, apare în acelaş timp cu cel d'întâi, completând cuvântările din prima fază a omului de stat, anume 73 bucăţi, dintre 9 Dec. 1903 şi 11 Ian. 1909. Aci intră şi discursurile rostite la întrunirea publică dela 21 Ian. 1907 şi dela 13 Mai acelaş an la Craiova, şi unul ţinut la banchetul dat la R.-Vâlcea în onoarea lui Alex. Crăsnaru, la 10 Nov. 1908. Volumul acesta are în frunte o gravură artistică, înfăţişând pe Br. în pridvorul casei sale din Capitală, casă în care azi e instalată Biblioteca ce-i poartă numele.

Graffiti Pompeiani, de *Giovanni Artieri*, articol publicat în „Il. Matino" din Milano, din 27 April 1933, publică o dare de seamă asupra comunicărei făcută de prof. Matteo della Corte, unul din cei mai mari epigrafişti şi cititor de grafite pe care îl are azi ştiinţa, la ultimul Congres de studii romane ţinut în Mai la Roma. Citirea numeroaselor grafite de pe zidurile pompeiane din epoca lui August luminează figurile a doi protagonişti de seamă ai epocei, amestecaţi în viaţa împăratului: medicul său celebru Antonio Musa şi arhitectul său Mazgaba, un african. Dar cel mai însemnat aport istoric al acestor însemnări pe pereţi este că, din ele reiese că împ. August n'a murit la Nola, ci în mica localitate din apropierea Neapolului, la Somma Vesuviana. Împăratul domnea de 62 de ani şi avea 77 de ani pe spinare Obosit, fugind de prevestirile ce-i dau semne de moarte la Roma, în drum spre Benevent simţindu-se rău, debarcă din trirema imperială la Pompei, însoţit de medicul său I se face primire triumfală. Imp. poposeşte se pare în proprietatea sa azi numită Vila misterelor. Starea sa continuând a fi îngrijitoare, împ. merge la Capri, unde stă patru zile. Aci dă amicilor săi un banchet, la care declamă într'o elină pură din Homer, Teocrit. Sofocle şi Plato, evocă amintirea iubiţilor săi Virgiliu şi Horaţiu. Revine la Neapole şi de aci la Benevent, unde lasă pe Tiberiu, care îl însoţise la acest drum. Se întoarce, dus pe lectică, la Neapole. Boala se agravase cu totul: sângele i se descompunea cu încetul. Se trimet curieri călări să cheme pe succesorul imperial dela Benevent. Cortegiul ajunge la Monte Somma, lângă Vesuviu, unde e azi satul Ottaiano. Vila lui August se vede pe înălţimea apropiată Acolo a murit şi tatăl lui August, Octavian împ. Il duc acolo muribund. Impărăteasa Livia şi Tiberiu, sosit la vreme spre a primi sceptrul din mâna lui August, îl asistă în ultimele clipe. Moare în dimineaţa zilei de 19 Aug. 67.

Oameni dependenţi şi cultivatori liberi în Principatele Române în sec. XV—XVII-lea, de *I. C. Filitti*. Mem. Ac. Rom. 1933.—Autorul examinează în acest studiu situaţia muncitorilor de pământ de pe moşia altuia, chestiune menită a aduce o contribuţie mai mult la lămurirea problemei proprietăţei solului în trecutul nostru. Privindu-se condiţiunile în care au trăit cultivatorii în trecutul depărtat la Romani, în evul mediu după aceea, apoi la Poloni, Unguri, Sârbi şi Ruşi, se constată că şi la Românii a fost aceeaş evoluţie, că adică «şi aci, dela început, au existat, pe lângă robi, şi cele două categorii de cultivatori: cei liberi şi cei în dependenţă personală de stăpânul moşiei. Cât priveşte şerbia, în înţeles de legare de glie, ea n'a fost introdusă decât în Muntenia, prin aşa zisa legătura lui Mihai Viteazul, şi numai pentru cultivatorii, liberi sau nu, din momentul acelei legături, nu şi pentru viitor». Spre a documenta, se cercetează întâi oamenii în dependenţă personală — posluşnici români, liude, susedi şi vecini Aceştia se puteau dobândi prin danie domnească, se treceau altora prin moştenire, ca un lucru. Românii fac parte din zestre, inventarul moşiei. Proprietarul putea însă vinde moşia şi să păstreze pe rumâni; îi putea muta de pe o moşie a lor pe alta. Fugile de vecini erau dese; de aci probabil nevoia şi sensul legăturii lui Mihai Viteazul. Unii îi vindeau numai „cu capu", adică persoana lor, dar nu şi proprietatea lor. In Moldova „vânzările de persoane şi vânzările de ocine sunt acte deosebite". In Muntenia de cu sec. XVI-lea se văd şi nevoiaşi cari vânzându-şi moşia se vând şi pe ei ca rumâni. Adesea aceştia se rescumpără or sânt liberaţi de stăpânii lor cu delniţele lor, redevenind liberi. Trecând la cultivatorii liberi, afirmă,

împotriva părerilor răp. C. Giurescu, că au existat deasemenea muncitori şi înainte de sec. XVII-lea. Autorul aduce în sprijin documente. Această categorie de muncitori a fost şerbită în Muntenia prin legătura lui Mihai Viteazul, după expediţia lui Sinan Paşa. De atunci, legându-se de pământ toţi Românii muncitori de pământ, termenul de român a pierdut înţelesul de om de rând pentru a însemna şerb. Numele ce li se dă în Muntenia: sirac şi şiromah, au sensul de: om nevoiaş, dar se aplică şi oamenilor de rând mai înstăriţi, uneori chiar negustorilor. Termenul mai vechiu: vlah, din actele slavone, ar însemna acelaş lucru: oameni nevoiaşi, muncitori agricoli liberi. Obligaţiunile acestor clăcaşi, cultivatori liberi, erau limitate faţă de proprietar şi ei nu puteau fi puşi la orce fel de muncă. În sec. XVII s'a petrecut şi la noi ca aiurea fenomenele: „tendinţa de a se impune şi cultivatorilor liberi unele din îndatoririle oamenilor dependenţi şi de a se confunda aceste două categorii". Domnii însă au stăvilit pofta proprietarilor boeri, prin fixarea numărului zilelor de lucru datorite, iar în sec. XVIII-lea Const. Mavrocordat a desfinţat «mai nainte decât în orce altă ţară» dependenţa personală, făcându-i pe toţi clăcaşi plătind dijmă şi un număr de zile de lucru.

Contribution aux relations franco-roumaines au XVIII-ème siècle, de *V. Mihordea*. Paris, 1933, extras din «Mélanges Iorga».—De cu sec. XVIII-lea diplomaţia franceză se interesează de aproape de evenimentele din Orient. Ambasadorul francez joacă mare rol în politica timpului. De aceea nevoia domnitorilor români de a cultiva bune raporturi cu agenţii Franţei şi interesul acestor agenţi de a fi bine cu domnitorii, dar mai ales de a cultiva Poarta. Funcţiunea de mare dragoman, interpret pentru limbile europene, o exercitau greci din Fanar or români grecizaţi. O primă excepţie la această regulă o face un Callimachi, moldovean de origină, care ţine această slujbă dela 1741 până la 1758, cu o scurtă întrerupere de câteva luni în 1751, trecând apoi la tronul Moldovei. În această din urmă calitate, caşi în cea dintâia, C. a fost în permanente şi foarte bune raporturi cu ambasadorii francezi Castellane, Desalleurs şi Vergennes, cum şi cu baronul de Tott. Ca Domnitor în 1758, C încredinţează tânărului francez Pierre de la Roche funcţiunea de preceptor al copiilor săi. El e primul român care are un profesor francez în casa sa. Şi e singurul caz—cum a făcut el—că un Domnitor a cerut singur Porţii să fie desărcinat din domnie şi înlocuit cu fiul său în 1761.— În Anexă nouă scrisori în sprijinul celor relatate în text.

Quelques miniatures trouvées dans un évangile du XVII-ème siècle, par *D. Ionescu*, 1933, Paris. Extras din «Mélanges Iorga». — Privitor la cele două miniaturi reproduse de d. C. J. Karadja după o Evanghelie din Atena (în Bul. Com. Mon. Ist. fasc. 48), pe care le atribue ca provenind dela Mân. Gura-Motrului (Mehedinţi)—, autorul contestă aceste afirmaţiuni şi reia descifrarea şi traducerea din greceşte a inscripţiei de pe miniaturi D-sa descrie în toate amănuntele manuscrisul din Muzeul bizantin din Atena, ms. pe hârtie, din sec. XVII, cu 336 foi şi cuprinzând biografiile evangheliştilor, evangheliile şi un menolog u. A fost scris împodobit cu miniaturi colorate şi legat în ţara noastră pe la 1642 — 1644 la curtea şi din porunca lui Vodă Matei Basarab, cu a lui cheltuială, şi oferit de el Patriarhiei din C-ple. Mai târziu a fost aflat în m-rea grecească de la Bascovù din Bulgaria, de unde în 1908 a fost adus în Grecia. Se descrie apoi legătura ferecată în argint, cu scene religioase sculptate pe ea şi cu închizători şi cu inscripţie românească, cu caractere slavoneşti: „Această sfântă Evanghelie făcutu-o-au creştinul şi luminatul Matei Basarab Voevod şi soţia lui Elina la sfânta Patrierşie dela Ţarigrad, ca să le fie pomenirea în veaci. Iulie 25, Vleato 7153. De la naşterea Domnului Isus Hristos 1645". Ornamentaţia e adevărată capo de operă Textul pe două coloane, cu caractere unciale greceşti ale sec. XVII-lea. Între miniaturi aflăm pe Matei Basarab, pe Elina Doamna, şi cei patru evanghelişti. Se descriu apoi în amănunt prima şi a doua din ele, indicând şi culorile şi cadrul lor arhitectural deosebit de împodobit, apoi evanghelistii, câte şi şase bine reproduse, cum şi prima pagină din Evanghelia lui Ioan. E operă de mare

valoare artistică a unui caligraf şi pictor în acelaş timp, ieromonahul Antim.

Istoricul oraşului Turnu-Severin, cu prilejul semicentenarului, de *C. Pajură* şi *D. T. Giurescu*, 1933.— Se porneşte dela observarea geografică a oraşului: sol, climă, ape, vegetaţie, apoi aşezările omeneşti pe acest mal al Dunării în vechime, în epoca romană, în cea medievala şi în fine în epoca istorică românească. Ceva despre vechea capitală a judeţului, Cerneţul, care este înlocuit în acest rol de Severin. Cu 100 de ani înainte de înfiinţarea noului oraş, Austriacii, pe timpul ocupaţiunei lor, elaboraseră un plan de reconstruire; urmă să dea numele de Caropolis, după numele împăratului Austriei, acestei noi aşezări orăşeneşti a companiştilor, negustori bulgari catolici. Cerneţul fu ars şi prădat de Turci în 1828; aşezarea lui îl supunea la dese inundaţii ale Topolniţei. Kisselev vizitând în 1833 vechea capitală devastată, hotărî înfiinţarea noului Severin pe locul numit Câmpia Severinului", prin ofisul dat la 22 April al acelui an. De cu 1834 începe a se construi câteva case, după planul arhitectului Xavier Vilacroz (al cărui nume îl păstra până mai ieri un pasagiu din Bucureşti). Din 1836 se execută acest plan de ing. Moritz von Ott Hanul Roşu (azi Hotel Central) şi Carantina sunt primele construcţii efectuate. La 1841 oraşul devine capitala judeţului, stramutându-se aci dregătoriile publice din Cerneţi. In 1842 se construeşte prima biserică, numită «Maioreasa». Sub Bibescu-Vodă ia fiinţă frumosul parc public. La 1851 se înfiinţează o staţie pentru vapoarele Agenţiei austriace, în locul celei dela Schela, ce servea Cerneţul. Cel d'intâi primar, „magistratul Oraşului", ales (1851) e Pârvu Vercescu, al cărui urmaş a fost cunoscutul Doctor Vercescu din Craiova. De aci încolo începe modernizarea oraşului. — Un capitol despre Populaţie, instituţii sanitare, apoi despre Viaţa culturală. Cea mai veche şcoală primară din Cerneţi se înfiinţează cam prin 1827—1830. de Medelniceru Hagi Iordaki, cu un dascăl Chiriţă Barbu şi cu 150 elevi. Aci a fost profesori şi Grigorie Pleşoianu şi Ion Maiorescu; cel din urmă dela 1836 la 1837. Şcoala fu transformată în Normală, ţinând până la 1848 La Cerneţi mai erau încă două şcoli particulare: una grecească şi una nemţească. In 1839 se citează şi un profesor I. Popovicescu, iar la 1842 un D. Frumuşanu, apoi la 1848 I. Ruptureanu. La Severin se strămută în toamna lui 1851 şcoala din Cerneţi. Până aci se organizase acolo o şcoală particulară a unui S. Mânculescu. Intre 1853 şi 55 se închid şcolile. Prima şcoală secundară e Gimnaziul, întemeiat în 1883 cu prof Hergot şi Bodiu. Localul actual se începe în 1889, inaugurându-se în 1892 sub directoratul prof. Teodor Costescu. Ceva despre Presa locală, mişcarea literară, instituţii culturale. Din viaţa de azi se pune şi chestiunea podului peste Dunăre, apoi mişcarea economică: comerţ, industrie, credit, târg, şantierul naval şi chestiuni de edilitate.

Aspecte şi atitudini ideologice, de *Al. Dima*. Tip. „Datina", T.-Severin, 1933. Câteva studii publicate anterior în reviste, în „Datina", mai ales. Partea I cuprinde două studii mai aprofundate: *Criza culturii româneşti* porneşte dela ideia că există o cultură europeană, ale cărei componente sunt diversele culturi naţionale din continentul nostru. Această cultură europeană trece printr'o criză, „manifestată în sufletul oricărui intelectual, sub forma unui sentiment penibil de nelinişte, ce creşte la unii până la pesimism şi panică". Componenta ei românească suferă şi ea de această criză generală, dar şi una specifică ei, ambele influenţându-se reciproc. Criza culturii europeene există; nu una de producţie sau de consumaţie a valorilor culturale de azi, ci «a *felului* de producţiuni care sunt, în comparaţie cu cele care ar trebui să fie», sau: valorile create recent în cultura europeană „nu satisfac cerinţele spiritului acestei culturi; sunt devieri din matca ei tradiţională, sunt simptome ale decadenţei ei", civilizaţia noastră fiind lipsită de orientări etice. Se prezintă ideile gânditorilor Massis, Valery, Răd.-Motru. Am împrumutat valori materiale străine şi am neglijat pe cele spirituale autohtone; pe cele d'intâi nu le-am autohtonizat cum ar trebui, pe cele din urmă nu le-am pus destul în valoare. Misticismul este o urmare a acestui de-

zechilibru, manifestat în subţirele strat intelectual românesc. El nu ar fi un câştig, ci dimpotrivă, căci e pasiv şi fatalist Mişcarea dela „Gândirea" nu a prins; ea a deviat în ortodoxism. Criza pur românească în producţiune şi consumaţiune culturală nu se simte aci. Ea trebue căutată în „conflictul dintre valorile materiale ale civilizaţiei împrumutate şi valorile sufleteşti ale culturei noastre protestatoare împotriva invaziei civilizatorii". Căci „o cultură îşi trage isvoarele numai din originalitatea naţională", ale cărei isvoare sunt în tradiţie. In consecinţă „autohtonizarea culturei noastre va trebui deci cu avânt stimulată, iar criza consumaţiei remediată printr'o propagandă de valorificare a bunurilor umane ale culturei". — *Problema mişcării ortodoxiste*, pusă de „Gândirea" n'a reuşit să intereseze adânc conştiinţa publică, aşa cum bunioară o făcuse odată «Sămănătorul». Ortodoxia noastră populară e foarte slabă, aproape nulă, cum se vede în literatura şi arta noastră. Incercarea de a plasa ideologia ortodoxistă la noi este astfel artificială.—Aceste două studii, cele mai de căpetenie, formează cap. „Aspecte şi atitudini ideologice". In cap. următor — „Valori deviatoare în cultura noastră"—se studiază chestiunile: *Tradiţionalismul lui Eminescu*, excelent studiu, din care culegem câteva idei directive. Valoarea marilor opere „nu se impune fiecărei generaţii cu semnul şi valoarea lor iniţială". Preţuirea lor în cursul vremii înfăţişează o diagramă sinuoasă, cu urcuşuri şi coborîri, pentru că „contemporanii cinstesc într'o operă a trecutului mai mult valoarea ei actuală". In cazul nostru, dacă pe E. l'a idolatrizat generaţia mea, cea de azi nu l'a gustat după cuviinţă şi „nu şi-a dat încă seama de valoarea educativă pe care o prezintă pentru contemporani". E. e tradiţionalist prin înclinare temperamentală. Scrisul lui E. e caracterizat prin „acel spirit istoric de care e plin veacul său, dar pe care nimeni în cultura românească nu l'a trăit cu atâta intensitate înaintea lui". — *Gânduri despre lume şi viaţă la V. Pârvan*, cel „de formaţie spirituală mereu înclinată către general şi abstract". — *Personalismul energetic al d-lui C. R.-Motru.*—In cap „Probleme literare" intră articolele: *Sentimentul matern în lirica noastră; Literatura evadării din actual; Asupra literaturei memorialistice* şi *Despre lit. documentară.*— Ultimul cap. „Probleme estetice" cuprinde: *Intre artă şi realitate*, tratând asupra concepţiei artistice a lui A. Gide şi asupra acelei a lui Pirandello despre artă; la urmă *Ideile estetice ale lui P. Mignosi.*

Cu volumul de faţă d. Al. Dima se impune ca un critic de seamă, instruit, minte ageră, spirit cu totul obiectiv; cunoştinţele sale filosofice îi dau o puternică armătură ştiinţifică ideilor pe care le înfăţişează şi le desfăşură cu dibăcie, dar şi cu artă de scriitor ales.

Din poeziile lui Li Po, traducere de *Al. T. Stamatiad.* Ed. Socec, Buc. 1933. După „Catrenele lui Omar Khayyam", poetul Stamatiad ne dă azi câteva mostre dintr'un poet chinez care a trăit în veacul al 8-lea al erei noastre şi este şi azi considerat în China ca unul din cei mai mari poeţi ai ţării, supranumit „Geniul Poeziei". Mă gândesc că în vremea noastră de goană după bani şi după onoruri, trebue să fie cineva într'adevăr poet, ca să descopere cine ştie unde şi să împărtăşască altora plăcerea unei asemenea descoperiri. Cântecele chinezului acestuia, de acum 11 veacuri, dovedesc o sensibilitate fină, feminină. Ele sugerează mai mult decât exprimă simţiri delicate, stări sufleteşti în scară minoră: melancolia, resemnarea, regretul, jertfa. Reproducem „Cântecul sfâşietor":

„Imi repetai:" Vom îmbătrâni împreună în acelaş timp cu al meu, părul tău va albi ca zăpada munţilor, ca luna în timpul verei..." Astăzi, stăpâne, am aflat că iubeşti o altă femee şi am venit, desnădăjduită, să-ţi spun adio. Pentru ultima dată să turnăm vin în paharele noastre. Pentru ultima dată cântă-mi cântecul care spune de o pasăre moartă sub zăpadă, apoi mă voi îmbarca pe fluviul Ju-Keu, ale cărui ape se despart ca să curgă spre Răsărit şi spre Apus. Dece plângeţi, fetelor care vă măritaţi? Vă veţi căsători poate cu un bărbat cu inima credincioasă, cu un bărbat care vă va repeta sincer: „Vom îmbătrâni împreună..".

32 opere din lit română. Analize literare Activitatea Societăţei pentru

studiul lit. române a elevilor d n cl. VI şi VII ale liceului „Gh Şincai", din Bucureşti, pe anul şcolar 1932—33. Imprimeria Monit. Of Buc. 1933. — Acest volum oglindeşte munca inteligentă şi disciplinată a unor şcolari, conduşi şi animaţi întru acest sens de profesorul I. M. Raşcu dela Şincai. El e urmarea aceleiaşi activităţi a profesorului de literatură română care, înainte de a fi transferat la Bucureşti, a lucrat în acelaş domeniu la Focşani, unde a publicat patru Anuare ale Soc. şcolare „Gr. Alexandrescu" a elevilor din Focşani. Se dau aci dările de seamă, făcute tot de elevi, ale conferinţelor şi disertaţiilor ţinute în fiecare Sâmbătă de şcolarii dela Şincai în cursul anului terminat acum. Aceste şedinţe au fost patronate de directorul liceului, profesorul Gh Nedioglu. Cuprinde 25 de recenzii a operelor lui Alecsandri (13 numai acesta), Odobescu (două), Al. Russo, C. Negruzzi, Duiliu Zamfirescu (patru), Miron Costin şi Ion Neculce. Ca procedare la şedinţe, se începea prin tratarea subiectului; după acesta acelaş elev îşi făcea o autocritică, lăsând apoi pe cei cari voiau din şcolari să-şi facă observaţiile lor, relevând calităţi şi lipsuri la vorbitor. Acesta din urmă revenea să-şi apere punctul de vedere, or să lămurească ceva, dacă era cazul. La urmă d prof. Raşcu rezuma punctele întemeiate ale criticei făcute de elevi şi completa cu observaţiile sale, care sunt de fiecare dată adevărate lecţii, excelente, de pregătire pentru bacalaureat.

Noţiuni de folklor, de *Artur Gorovei*. Ed. „Cartea Rom." Buc. 1933 — După prefaţa autorului, urmează un istoric al introducerei cuvântului folklor. El apare prima dată în Aug. 1846 într'o revistă engleză, fiind cu vremea adoptat de toate popoarele. La noi avem întâia colecţie de folklor din 1840, într'un calendar la Iaşi, cu titlul „Pepelea sau tradiciuni năciunare româneşti". Prima noastră revistă de folklor e „Şezătoarea", înfiinţată la 1892 în Fălticeni. Haşdeu a întrebuinţat în româneşte mai întâi cuvântul folklor. Publicaţii folkloristice din Oltenia se citează: „Ghiluşul" lui St. St. Tuţescu, 1912, „Izvoraşul" lui Gh N Dumitrescu-Bistriţa, 1919 şi „Suflet oltenesc, a Pr. T. Bălăşel, 1927, dintre care numai cea de a doua mai apare încă, ocupându-se şi de muzică populară.— Determină domeniul folkloului, cuprinzând tot ce tradiţia unui popor transmite din veac în veac: cântece, balade, legende, poveşti, proverbe, zicători, credinţe şi superstiţii; s'au mai admis apoi şi obiceiurile, superstiţiile, cercetări asupra artei şi industriei populare şi chiar asupra limbei, sau pe scurt: studiul tutulor manifestaţiunilor de viaţă ale poporului de jos, cum a definit Weinhold folkloul. Aşa luat folklorul este materialul documentar al psichologiei unui popor. El e operă colectivă şi anonimă. In sensul cel mai larg, domeniul cuvântului folklor se confundă cu etnografia, dacă îl acceptăm să cuprindă şi cercetarea civilizaţiei materiale a ţăranului. Noţiunea „popor" nu trebue înţeleasă în sens politic, ci restrâns, legat prin unitatea de origină şi religie, având un suflet comun naţional. Culegerea folklorului cere o metodă, ştiinţifică dar mlădioasă. Clasificarea materialului adunat se rânduesţe după un sistem, cum se expune în volum. Un capitol vorbeşte despre clasificarea basmelor şi de modul lor de culegere, căci nu toate basmele publicate — chiar cele de Creangă — sunt elemente de folklor. Ceva despre clasificarea poeziilor poporane. După materialul bogat folkloristic ce s'a publicat până acum la noi, s'ar putea încerca o lucrare de sinteză, aşa cum a făcut în Franţa Sébillot în „Le Filklore de France", 4 vol. în 1904. La sfârşit câteva pagini despre Arta populară, în care intră şi ceea ce este simplu meserie la ţărani.

Portul naţional românesc, de *G. T. Niculescu-Varone*. Buc 1933. Volumaşul cu care sporeşte anul acesta contribuţia cercetărilor etnografice ale autorului, conţine după informaţiunile culese şi verificate la faţa locului, descrierea amănunţită a portului popular autentic al Românilor din judeţele menţionate în text, cu toată terminologia specific locală, auzită direct din gura sătenilor bătrâni. I se adaogă 20 de gravuri după fotografii. Aflăm aci, în ordine alfabetică, descrise costumele şi portul ţărănesc din jud. Arad la bărbaţi, din Argeş şi Bihor la femei, din Scheii Braşovului la bărbaţi, din Bucovina la femei şi

bărbaţi, din jud. Cluj la femei, din Mehedinţi, Muscel şi Năsăud la femei şi bărbaţi, din jud. Severin (Banat) şi Vâlcea la femei. La urmă un vocabular de numiri de cusături ce se fac la portu naţional românesc, apoi descrierea unui război de lemn, şi un glosar de termeni dialectali privitor la portul descris. Această carte folositoare sugerează dorinţa de a se elabora un îndreptar, făcut de preferinţă de vreuna din bătrânele noastre maestre de lucru dela o şcoală profesională de fete, or în colaborarea a câtorva, indicând precis ansamblul complet şi amănunţit al portului femeesc autentic regional din părţile de ţară unde acest port e mai caracteristic şi mai original românesc. El ar servi doamnelor din societate care, la zile mari or la vr'un bal costumat, vor să arboreze „costumul naţional", dar ne ştiind că sunt multe costume naţionale variate, îşi procură piese disparate, uneori cu totul fanteziste, şi înfăptuesc din ele un tot care, chiar frumos pentru ochi, este un hibrid curios şi distonant, ne corespunzând nici unuia din porturile noastre regionale. Şi fără asemenea îndreptar practic, gustul se strică şi frumoasa noastră tradiţie, cu pecetea ei de artă originală — cea mai frumoasă din lumea întreagă — se pierde.

Diaconul Coresi, de *Lucian Predescu,* lucrare prezentată ca teză de doctorat la Universitatea din Cluj, Tip. Bucovina, Buc. 1933.— Cu privire la origina familiei Coresi autorul stabileşte că ar fi sigur din Chios şi că prima dată s'ar fi aşezat în ţară pe la finele sec XV-lea. Dă şi un arbore genealogic al familiei. Descrie puţinul ce se ştie de viaţa lui C. care va fi fost muntean de origină, apoi tipăriturile lui, fiecare operă în parte cu istoricul ei, cuprinsul şi cercetarea critică a cărţilor. Pentru „Intrebarea creştinească", Braşov, 1560 — 61, o atribue tot lui Coresi, care o va fi tipărit la Braşov od tă cu „Evanghelia". Pentru „Apostolul" dă ca probabilă tipărirea tot la Braşov, ca şi pentru „Molitvenicul rom." din 1564. „Psaltirea slavo-rom admite a fi fost tipărită la Târgovişte, caşi „Octoihul" din 1574 şi 1575, „Psaltirea" din 1577, „Triodul" din 1577 — 78, „Octoihul mic" din 1579 şi „Evanghelia" din 1579, caşi cea din 1583, slavoneşti toate. In privinţa datării operelor coresiane, observă că C. nu scade niciodată altfel decât 5508 din anii dela facerea lumii, indiferent dacă data e până la or de la 1 August al anului. Aşa fiind, face unele rectificări la oarecare date acceptate până aci. Ceva despre colaboratorii tipografi şi traducători ai lui C. O listă de Domnitorii Ţării, mitropoliţii şi episcopii, ca şi voevozii din Ardeal cari au ajutat opera de tipărire, precum şi particularii reformaţi din Ardeal Benkner, Herscher şi Forró Miklos, cari au influenţat şi ei opera coresiană. Bibliografie şi indice de cuvinte la sfârşit.

Monitorul Oficial, publicaţie festivă, cu prilejul împlinirei a 100 de ani dela înfiinţarea acestei instituţii. Volumul este un minunat model de execuţie tehnică şi face mare cinste tiparului nostru oficial. Gravuri numeroase, perfect executate, cum şi planşe colorate împodobesc volumul. Primul număr al foii oficiale româneşti a apărut în $^{8}/_{20}$ Decemvrie 1832, în formatul mic al unei gazete de provincie, tipărit în chirilice şi sub titlul „Buletin, gazetă administrativă, cu un program semnat de „I. Eliad, redactorul Buletinului Statului". — *Istoricul Monit. Oficial* se face de actualul director, Ing A. D. Bunescu, fost elev al liceului din Craiova. — *Mon. Of. în serviciul istoriei Românilor dela 1832 la 1932,* de acelaş, arată şirul marilor acte politice şi istorice naţionale înregistrate aci. — *Istoricul Tipografiei Mon Of.,* de Al. Eremia. — *Istoricul Imprimeriei din Chişinău,* de Aur. Sălăgeanu. — *Istoricul Fabricei de timbre,* de Ing. G. A. Ioachimescu. — *Imprimeria Naţională,* fostele ateliere cumpărate dela Cultura Naţională, de Ing. C. H Nicolau. Volumul cuprinde planşe colorate artistic (de ex. reproducerea portretului lui Const. Brâncoveanu, găsit la Mân. Muntelui Sinai de Marcu Beza), planuri, grafice şi gravuri.

Un răspuns şi o punere la punct, de Dr. *Radu I. Paul,* Cluj 1933, la o recenzie pe care d. Al. Graur a făcut-o asupra lucrării autorului: „Flexiunea nominală internă în limba română", publicată de Acad. Rom. D-sa protestează împotriva spiritului de pornire, lipsit de obiectivitate, în care e făcută numita recenzie.

Lucrarea d-lui Paul, care e chiar teza sa de doctorat, a fost primită cu elogii de specialişti ca d-nii prof Ovid Densuşianu, Th. Capidan, Sextil Puşcariu, N. Drăganu, cum şi de alţi savanţi străini. Se resping ca neîntemeiate obiecţiunile ridicate de d. Graur dela „Dimineaţa".

In litera legii. Schiţe şugubeţe, de *Paul Constant.* Ed. „Provincia literară", Sibiu, 1933.—Al doilea volum de proză al căpitanului poet confirmă şi subliniază aprecierea ce am făcut-o acum trei ani primelor sale schiţe umoristice: *Măşti pentru muzeu.* Cele 12 bucăţi—fără una din ele—formează un tot unitar, în linia şi tonalitatea schiţelor sale anterioare, creionate în atmosfera aceleiaşi mici lumi de provincie în care autorul şi-a avut garnizoana până mai ieri. Tipurile caragialiene—minus desenul precis şi sobru al maestrului genului—sunt reliefate până la caricatură; dialogul e viu, cu aparenţa de a fi „trăinant" uneori, dar smălţat cu delicioase şi hilariante note de amănunt şi expresii plastice, situând pe fiecare tip în cercul său particular, cu deformaţiunile lui profesionale şi cu limbagiul şi ticurile sale proprii. Bucata «Două boerii» face notă aparte faţă de celelalte 11 schiţe, întru cât fundamentala sa nu e umorul, ca în celelalte compuneri; umorul lipseşte, sau cel puţin e inoperant aci, întru cât şarjarea perechei de mitocani îmbogăţiţi, deşi tratată conform exigenţelor genului, nu produce efectul scontat asupra cititorului. Aceasta însă nu din vina sau lipsa de meşteşug a autorului, ci ca efect natural al jocului psichologiei noastre: între spectacolul platitudinei îngânfate şi caraghioase a soţilor Raftopol-Codău şi umila situaţie a bătrânului boer scăpătat Dănanu, tot interesul, cu toată simpatia noastră, se duce spre acesta din urmă, aşa că impresiunea cu care rămânem după citirea schiţei acestela e diametral opusă celei pe cari ne-o lasă estul volumului: ea filtrează o lacrimă între gene, iar surâsul ei e tristeţă.

Socluri devastate Poezii sociale, de *Eugen Constant,* 1933, Craiova. Sunt accente de revoltă, şi ca atare adesea depăşind scopul şi esenţa artei, pe care autorul le-a fixat — momente trecătoare — unul câte unul în haina statornică a versului, iar acum le strânge în mănunchi—flori ghimpoase, parfumuri violente — şi le aruncă în faţa cuiva, pe care poetul, nedreptăţit ca om, îl consideră drept exponent a ceea ce a produs mai hâd politicianismul şi urât mirositoarea democraţie în Oltenia. Între cele 18 poezii adunate aci sunt şi unele artificiale, în care se simte că scriitorul nu vorbeşte din convingere. Rămân însă câteva adânc simţite, poezii de inspiraţie adevărată, cum e bunioară *Calvar domestic:* «Începem postul morţii de mâine, fătul meu». Mâine e Crăciunul fără pâine pentru copilul de om sărac—căci tatăl a fost dat afară de Excelenţa sa pântecoasă, fiindcă e «incomod şi colţos», adică nu se pretează la acoperirea de hoţii în dauna instituţiei ce servise, şi în folosul „amicilor" partizani ai Excelenţei. În casa friguroasă a poetului nu mai e nici măcar «o cană de ceai şi un covrig» pentru copilul flămând, căruia se adresează poezia:

Dar ca să-ţi uiţi de foame, te voi culca 'n pătuc
Şi micşorând fitilul din lampa cu glob mat,
Iţi voi cânta 'n surdină un cântec de haiduc
Pân' ce, clipind din gene, vei adormi 'mpăcat".

. . . . . .

„Când plante de zăpadă la giam vor înflori
Şi chiciură din lună s'o cerne pe cărări,
In somnul tău de piatră tu, poate, vei zâmbi,
Visând grădini solare cu mii de 'mbelşugări"
Pe când a doua zi de dimineaţă, când se va trezi copilul:
„Vom auzi pe uliţi voioşi colindători;
Dar Moş Crăcium sosi-va cu traista goală 'n prag".

Volumul poartă şi o dedicaţie: „*Ţie, cutare* (în carte îi scrie numele întreg. Dar şi de nu i l'ar fi pus, Craiovenii tot l'ar fi ghicit!), *împilător al clasei muncitoare, pentru abuzurile şi nedreptăţile tale, accentul revoltei mele*".

PERIODICE

L'Europa Orientale, XIII, 5—6: *Jugoslavia sub dictatură*, de G. Solari-Bozzi, începe cu evocarea militantului croat, exponent al luptei pentru emanciparea Croației, Ștefan Radici, șeful partidului țărănesc mort în Aug. 1928, a cărui formulă era: Patria croată liberă în liberul stat croat. —*Locul lui C. Botev în Renașterea bulgară*, de Wolfg. Giusti.—*Curente spirituale în lit. rom. modernă*, de Mario Ruffini. Autorul confirmă superioritatea lit. popo'ane românești asupra celei italiene și franceze, dovadă a virtualității sale artistice. Trecând peste curentul dela „Junimea", cu caracter moldovenesc și influențat de cultura germană, opus culturei de esență tradiționalistă și înrâurit de raționalismul revoluției franceze, cum e în Muntenia—, autorul se oprește asupra curentului sămănătorist dela începutul acestui veac, «de caracter general xenofob, dar galofob în special», dintre 1901 și 1910. Acțiunea culturală a „Sămănătorului" a pornit dela concepția unui naționalism pragmatic". El „cuprinde în fond moștenirea ideologiei lui Eminescu, care reapare la începutul secolului", naționalism „închegat din criticismul junimist și misticismul național". In vremea aceasta, cu ajutorul talentului său de scriitor și prestigiului său de om superior, prof. Iorga a dat literaturei o formulă nouă și militantă și «a exercitat o reală dictatură spirituală«. Sămănătorismul moldovean, de esență mai lirică, contemplativă, are un caracter regionalistic static, de tip Sadoveanu, față de cel muntenesc, de tip C. Sandu-Aldea, mai volitiv, dinamic. Cel transilvănean, de tip Coșbuc și Goga, e mai realistic, epic și cu o notă socială mai pronunțată. Mișcarea sămănătoristă se prelungește în timp și după 1910 Față de acest curent, deosebim patru atitudini de reacțiune împotriva celui dintâi: reacțiunea simbolistă dela „Viața Nouă", cea dela «Curentul nou», cea a d-lui Lovinescu de la început și acea a d-lui M. Dragomirescu. Al doilea curent spiritual este al poporanismului dela „Evenimentul literar" și mai ales «Viața Românească», cu rădăcinile în socialism și cu d. Stere ca profet. Programa revistei în 1906 arată că aci „principiul cultural nu e decât baza unui program politic". Acestui curent, întemeiat pe subordonarea punctului de vedere estetic, s'a opus Duiliu Zamfirescu în cunoscutu-i discurs „Poporanismul în literatură". După război d. prof. Ibrăileanu luă conducerea „Vieței Românești". Un al treilea curent «de emancipare a artei de contingențele ideologiei naționale și sociale, și mai ales de formele artistice devenite incapabile de a exprima o sensibilitate deosebită de altele, care este cunoscută sub numele de simbolism», pornit dela „Viața Nouă" a d-lui prof. Ov. Densușianu. El se prelungește prin mișcarea modernismului d-lui Lovinescu, cu prim aed Arghezi, a cărui valoare stă în primul rând în „ineditul expresiunei". La urmă relevă curentul tradiționalist, reprezentat prin «Gândirea» și „Ramuri", zice autorul), ale căror caractere sunt „exaltarea ortodoxiei și culturalismul etnic", cu Nichifor Crainic și I. Pillat, și derivând din sămănătorism.—*Stavrofili, occidentaliști și populiști vechi și noi*, de Wolfgango Giusti.—Note și recenzii la urmă.

Revue Historique du sud-est européen, X, 1—3: *Ipoteze slave și avare*, de N. Iorga, discută câteva din afirmațiunile savantului L. Hauptmann cu privire la raporturile dintre Slavi și Avari, publicate în „Byzantion IV, p. 138. — *O mărturie austriacă a suferințelor Românilor din Banat la finele sec. XVIII-lea*, de C. J. Karadja, scoasă dintr'un volum din 1784, și scrisă în ajunul revoluției lui Horia și Cloșca. — *Raporturile lui Harun-al-Rașid cu Carol cel Mare*, după un recent studiu american, de N. Iorga.—*O inscripție greacă din regiunea Ohridei*, de pe vremea sultanului Musa, 1407—1408.—*Despre cei doi pretendenți ai lui Mustafa din sec. XV-lea*, de N. Iorga. — *O misiune românească la Belgrad în 1872*, a colonelului Al Zefcari și a aghiotantului Prințului Carol, Const. Filitti, la serbarea declarării majoratului Prințului Milan, la 9—12 Aug. 1872, de I C. Filitti.—*Mihai Viteazul și poezia populară a Bulgarilor*, de N. Iorga, interesant pentru a învedera chipul cum răstâlmăcesc uneori adevărul vecinii de peste Dunăre — *Expediția lui Sobieski în Moldova la 1686*, după o carte a unui tânăr istoric polonez, de Maria K.-Ser-

gescu. — *Asupra originei „fierăriei"*, de M. Emerit.—*Martori şi contemporani italieni ai Rev. franceze*, şi anume: Contele Paul Greppi, Antonio Capelli şi Alvise Pisani, de N. Iorga.— De acelaş: *Viitorul studiilor bizantine*, conferinţă ţinută la Paris.—*Dări de seamă*, şi *Cronică*.

Nr. 4—6, ne dă conferinţa ţinută de d. Iorga la Paris în Febr. 1933: *Studiile de istorie în sec. XIX-lea*. Istoriografia rom. începe cu preocupări de naţionalism; e a cronicarilor din sec. 17 şi 18; ea trece apoi prin naţionalismul şcoalei ardelene, preocupată a demonstra descendenţa noastră romană, spre a intra, cu sec. 19, într'o perioadă romantică, a marelui erudit Hasdeu, care a influenţat şi tinereţile istoricului nostru de azi. Frumoase pagini generoase de recunoaştere a înaintaşilor Hasdeu şi Xenopol. Generaţia din care a făcut parte autorul a dat pe Onciul şi pe Bogdan, ambii din şcoală vieneză Vorbeşte apoi despre sine, elev al Şc. de înalte Studii din Paris, unde a căpătat disciplina şi armătura ştiinţifică, luând doctoratul la Lipsca. Reflexii originale foarte juste asupra seminariilor de istorie de pe lângă facultăţile de litere respective. Metoda de informaţie şi critică a documentelor, luată dela Paris, a folosit-o editând enormele colecţiuni ce i se datoresc, şi fără care istoria noastră n'ar putea progresa, înainte de a trece la marile sale lucrări de sinteză. — *Relaţiunile între Ungaria şi Scanderberg*, de Fr. Pall.— *Frontiera extremă a elementului românesc*, după o carte recentă (Românii în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei şi onomasticei, de N. Drăganu), prezintă N. Iorga. — *Încă un călător în Turcia în sec. XVI-lea: Hans Dernschwam*, de acelaş. — *Veneţia în epoca modernă*, de acelaş. — La Dările de seamă notăm pe acea a d-lui G. Balş despre o carte poloneză: *Protecţiunea monumentelor istorice*, arătând ce mult s'a putut face acolo pe calea aceasta; cum şi darea de seamă a d-lui N. Iorga despre ultima lucrare a d-lui G. Balş: *Bisericile moldoveneşti din sec. XVII şi XVIII-lea*.

Revista Institutului Social, p. Banat-Crişana, Timişoara, I, 1, se înfiinţează ca organ al „Institutului social român Banat-Crişana. Programul său este de a efectua „cercetări sistematice în toate domeniile vieţei româneşti din aceste părţi, documentarea cât mai largă a zilei de azi, adâncirea trecutului şi reliefarea pulsaţiei româneşti cuprinsă în cadrul social respectiv, predominând în toate cercetările statistica şi archiva". — *Tălăzuiri de viaţă nouă;* notări pentru ideologia tinerelor generaţii bănăţene, de C Stoicănescu. — *Rolul social-cultural al Preparandiei dela Arad*, de Tr. Topliceanu. Această şcoală normală s'a înfiinţat în 1812 cu patru dascăli: D. Ţichindeal, C. Diaconovici - Loga, Tr. Iorgovici, bănăţeni, şi Ion Miuţ din Crişana. — *Mircea Vas. Stănescu*, (1841—1888); activitatea sa literară şi gazetărească în Ardeal, de Oct Lupaş. — *Criza capitalismului*, de Dr. C. Grofşorean. — *Criminalitatea*, de M. Feneşanu. — *Factorul economic în Banat*, de Tr. Bîrăescu. — *Ce putem face pentru copiii surdo-muţi?* de Gh Atanasiu. — Se publică şi Statutele Institutului nou creat.

Fântâna Darurilor, V, 2, revistă de cultură creştină şi de „hotărîtă şi intransigentă luptă pentru trăire şi adâncire în fiinţa Ortodoxiei", a isbutit a se impune nu numai prin solida sa armatură ideologică-religioasă, dar şi prin aleasa-i ţinută literară. — In numărul de faţă Pr Toma Chiricuţă, directorul publicaţiei, atrage atenţia asupra unei cărţi care ne trebuia: „Ortodoxia", de Sergiu Bulgakoff, apărută în editura Felix Alcan la Paris, şi care, deşi operă de informaţie ştiinţifică şi apologetică pentru toţi oamenii cugetători din obştia creştină, şi deci şi pentru noi Românii, este „cea mai de seamă carte care a răsărit pe tărâmul Ortodoxiei şi pentru definirea ei".— Fântâna darurilor s'ar afla bine pe masa orcărei familii creştine româneşti. — Notăm din paginele literare poezia „Altruism", de D. Nanu; „Rugăciune pentru un mort", din rubrica Flori Creştine, de Al. Lascarov-Moldovanu, şi „Pavel către Damasc", a poetului Const. Goran, cum şi „Plânsul fiului risipitor", de acelaş.—Insemnări cu roşu (să bată la ochi) referatul lui Al. Lascarov-Moldovanu, înaintat Senatului Cultural, cu privire la „Ridicarea vieţei morale în tineret şi familie".

Cu *Nr 4*, revista inaugurează un supliment încorporat la sfârşit, dar pa

ginat deosebit: *Evanghelia tâlmăcită pentru timpul prezent*, de Pr. Toma Chiricuţă

De cu Nr. 6 se începe colaborarea scriitorului rus N. Berdiaeff, cu articolul: *Destinul secolului*, anunţându-se şi acea a lui Bulgacov şi Zencovschi, refugiaţi la Paris.

Revista de igienă socială, III, 3. Director Dr. G. Banu — *Sora de ocrotire*, articol de Dr. Mih. Zolog, joacă un rol frumos în serviciul sanitar oficial, în care a fost încadrată. Rostul ei, alături de acel al medicului, este de a educa populaţia în chestiunile practice de igienă, şi anume cu atribuţii privitoare la ocrotirea mamei şi a copilului, şi la ocrotirea şcolarilor şi a tineretului.—*Mişcarea populaţiei în România pe anul 1929*, de Dr. I. Ciocârlan. La 1 Iulie 1929 s'au constatat a fi în ţară 17.638.127 locuitori; dacă natalitatea e mare, mortalitatea e destul de ridicată, dând abia un excedent de 12, 7; căsătoriile descresc, faţă de anii anteriori; o tendinţă la scădere a natalităţii generale a ţării, datorită în cea mai mare parte natalităţii foarte redusă a provinciilor anexate după războiu, la care scădere contribue în deosebi mediul rural. In Banat mai ales situaţia e alarmantă, întrucât aci natalitatea e minimă. După el urmează Crişana-Maramureş, Transilvania, Bucovina şi Oltenia, cu natalitatea în scădere, faţă de cea dinainte de războiu. Mortalitatea infantilă e de aproape 20 la sută între 1920—1929. Lupta deci trebue dată împotriva mortalităţii infantile. Excedentul rural cel mai urcat îl dă Moldova cu 24 la sută, şi cel mai mic Banatul cu 1 la sută. — *Studii psihologice şi psihanalitice asupra copiilor de vârstă preşcolară din azîluri*, de Dr. Hildea Drăgan. — *Asistenţa socială şi colaborarea ei cu şcoala*, de Gh. Atanasiu — Urmează articole de documentare şi recenzii generale, apoi cronică.

Nr. 4 continuă şi sfârşeşte articolul despre *Sora de ocrotire*, adăogând: *Şomajul intelectual*, de G. Banu, şi *Demofilia şi eugenia ca principii divergente în doctrina populaţiei*, de C. C Gheorgiu. Cu privire la şomaj, autorul constată dependenţa muncitorilor intelectuali de criza generală; el se găseşte la corpul technic şi administrativ din industrie, la funcţionari comerciali, corpul didactic, artişti de tot felul, ziarişti şi profesionişti liberi ca medici, arhitecţi, avocaţi, şi farmacişti; cercetează cauzele şi consecinţele şomajului intelectual, încheind cu propuneri pentru prevenirea, combaterea şi asistenţa lui.

Nr. 5 aduce: *Contribuţiuni noui la problema copiilor în Banat*, de I Nemoianu şi R. Mioc, preţioasă monografie socială cu privire la comuna Cacova, cercetată ca prezentând oglinda tutulor satelor româneşti din Banat, care se depopulează, lucru care impune urgent o legificare a protecţiei infantile.

Nr. 6 cu: *Trei ani de colapsoterapie ambulatorie*, de d-nii M. Nasta şi A. Tocilescu.

Progresul social, II, 1, şi-a făcut un frumos loc între publicaţiile noastre de preocupări ideologice şi în acelaş timp de îndrumări practice pe terenul social, politic şi economic, depăşind chiar cu folos acest cadru.— *Socialismul şi monogamia*, articol al d-lui H. Sanielevici, se ridică cinstit şi hotărît în potriva unor idei şi teorii rătăcite, vătămătoare, servite de oarecare talent şi îndemânare profesională literară. Desrobirea de legile moralei e un pericol social; el se desenează şi la noi. D-l H. S cutează a spune, faţă de atâţi proşti or şarlatani, că Freud nu-i inspiră decât dispreţ. D-sa atrage atenţia asupra literaturei unor anumiţi scriitori, propagatori ai desfrâulul elegant. – *Munca naţională*, de P. N. Panaitescu.—*Legea conversiunei datorilor agricole şi deciziunea înaltei Curţi de Casaţie*, de V. Gherasim. — *„Titanic-vals"*, *psihoza bucureşteană*, fiind vorba de o piesă submediocră, dar bine jucată Critică de D V. Barnoschi.—*Ştiinţa în serviciul păcii*, de I. S. Popa.—*Cronică economică*, de St Mihăiescu — *Cronică externă*, de Liviu P. Nasta — *Cronică politică*, de N. Davidescu.— *Cronică literară*, de G. Mih -Zamfirescu, cu privire la „Răscoala", noul roman al d-lui Rebreanu.

Din *Nr 5* menţionăm: *România şi ţările balcanice*, de H. Sanielevici, discutând, de vorbă cu d. Batzaria, criteriile după care se poate stabili naţionalitatea unui grup etnic —*Distrugătorii de comori*, de N. N. Tonitza, „indiscreţii", cum le numeşte pictorul-autor, ale unor întâmplări d

toate zilele, poveste dureroasă şi revoltătoare a chipului cum se risipesc podoabele noastre artistice bisericeşti din vina ignoranţei bieţilor preoţi de ţară, a neîngrijirei mai marilor lor şi a nesimţirei profanatorilor cari le înstrăinează dela locul şi dela unicul lor rost.— *Consideraţiuni economice despre S.-E Oltenîei în vremea romană*, de colaboratorul nostru D. Tudor, profesor în Caracal. După primul război cu Dacii, Traian le ia acestora şi grânarele lor—Banatul şi Oltenia—, ce fuseseră smulse de Decebal dela Domiţian. Agricultura înfloreşte aci vreme de un secol şi jumătate, lucru dovedit de arheologie Comerţul era al doilea izvor de bogăţie al lor; reţeaua minunată de drumuri o probează. Sub Adrian, Dacia este prosperă până în Olt. Prin portul Sucidavei românăţene se făcea un remarcabil import şi export. Materialul de construcţie şi piatra mai ales se va fi adus de peste Dunăre, ca la Romula mai ales. Se importau de asemenea ceramică şi metale, cum de ex opaiţe, vase, statuete de lut, figurine de bronz, giuvaeruri, etc. Industria locală da obiectele fabricate, ca materii prime locale, mai ales cărămizi şi ţigle pentru construcţia caselor. Cu prăbuşirea Romanilor, viaţa oraşelor decade, şi cu ea şi civilizaţia locului, înlocuită prin cea romano-barbară, inferioară.

Milcovia, III, 1—2, număr închinat memoriei poetului Duiliu Zamfirescu, născut pe plaiurile Milcoviei, şi dela a cărui moarte s'au împlinit zece ani. In frunte cu un portret al scriitorului, urmează articolele: *La comemorarea a 10 ani de la moartea lui D. Z* în numele Acad. Rom., cuvântare ţinută de dl Marin Simionescu-Râmniceanu — *Poezia lui D. Z.*, studiu de adâncă înţelegere şi preţuire al unui poet pentru înaintaşul său—cu care are atâte afinităţi spirituale—, de Ion Pillat. — *Marginalii*, la împlinirea celor 10 ani dela moartea scriitorului, de Ion Diaconu. — *Opera lui D. Z*; bibliografie, de Pimen Constantinescu.—*Insemnări culese depe marginea cărţilor bisericeşti din oraşul Focşani*, din sec. XIX, de Virg. P. Arbore. Notăm datele cutremurelor înregistrate la Focşani: 14 Oct. 1802; de Sf. Paraschiva la amiază; în Oct. 1808 în ziua de Vinerea mare; la 12 Nov. 1829 la miezul nopţii; la 183... (lipsă) în 2 April, în ziua de Vinerea mare; la 22 April 1802 dimineaţa; la 11 Ian. 1838, de Sf. Fiodosă, mare cutremur. Despre epidemii notează: Martie 1829 ciuma; Iulie 1831 holeră. Insemnările s'au dat până la 1840. Vor urma. — *Alte tipografii râmnicene*, de după 1892, de I. M. Gane.—*Contribuţiuni la istoricul şcoalelor publice din Focşanii moldoveni şi munteni*, începând cu 1832, de Mih Popescu. — *Călăuza oraşului Focşani*, de N. Al. Rădulescu.—*Cărţi privitoare la Putna:* recenzie despre vol. II din „Documente putnene", de Aurel V. Sava. 1831, Chişinău

Arhiva p. ştiinţa şi reforma socială, organ al Inst. social român, Director D. Gusti, an. X, nr. 1—4, pe 1932. Volum de 987 pagini, plus o anexă de 40 pag, cu rezumatele în franţuzeşte ale fiecărui articol.—Studiile: *Le problème des colonies et des mandats*, par W. E. Rappard. — *Les démocraties scandinaves*, par Chr. Lange.—*Politica Instit. de emisiune al României în epoca depresiunei mondiale*, de Costin Stoicescu.—*Statistică şi Sociologie*, de Oct. Onicescu, p. II, şi concluzii.—Din rubrica „Arhiva mongrafică" însemnăm cercetările numeroase şi multilaterale cu privire la satul Cornova, din jud. Orhei, şi în urmare altele despre Runcu şi Nereja. — *Şapte ani de cercetări monografice*, de Tr. Herseni.—*Organizarea de garanţii juridice împotriva arbitrariului legislativ*, de E. A. Poulopol.—O schiţă asupra vieţei şi operei lui *Benedetto Croce*, de T. Vianu —*Recenzii şi Cronică*. Vd. aci, la pag. 866, notele unor studenţi germani, cari au fost într'o excursiune prin ţara noastră, despre Vălenii-de-Munte şi rolul profesorului Iorga în „Educaţia şi cunoaşterea poporului în România".

Bul. Comis. Monum. Istorice, XXIV, fasc. 70, Oct.—Dec. 1931, cuprinzând: *Miniaturi româneşti în sec. XVII-lea*, de N. Iorga, din cele aflate la mân. Sf. Sava de lângă Ierusalim de către d. consul Marcu Beza. Sunt documente de artă importante, ca ornamentaţie: iniţiale, frontispicii şi ilustraţii, cum se vede şi din reproducerile numeroase din text —*Piatra de mormânt a lui Sev. Chime-*

nitul din Trapezunt, de N. Iorga. E o inscripție greacă, păstrată în Muzeul de artă religioasă din Buc. (Str. Știrbey Vodă) —*Resturile de epocă La Tène III de la Rădulești-Ialomița*, de Radu Vulpe, anume trei cuptoare de formă conică, servind pentru ars vase de lut, fragmente de ceramică, permit a clasa această stațiune.—*Săpăturile din Buda, Lapoș și Tisău-Buzău*, de V. Drăghicescu. Din ele reiese că așa numitul „castel al Doamnei Neaga" din Buda este un schit, probabil al mân. Cislăului, cu biserica ce urmă a fi necropola familiei Doamnei, dela finele sec. XVI-lea. La Lapoș resturile unei biserici de cărămidă. La Tisău ruinele vechei biserici de piatră de munte. Bijuterii deosebit de frumoase din cele aflate la Buda mai ales —*Mân. Cotmeana*, de N. Ghica-Budești. La 35 km. la apus de Pitești, într'o vale păduroasă, ctitorie a lui Mircea-cel-Bătrân, a fost reparată, restabilindu-i-se arhitectura veche, de către C. M. I. acum zece ani. — *Noi obiecte de artă găsite la Ierusalim, în mân. Sf. Sava și la Muntele Sinai*, de N. Iorga: câteva evanghelii, minunat scrise și împodobite, cea mai veche fiind slavonă, din sec. XVI.—*Bis. din Cocorăști-Grind*, jud. Prahova, din epoca lui Matei Basarab, de N. Iorga.

Cercetări istorice, an. VIII-IX, pe 1931—1933, nr. 1.—*Scopul misiunei secrete a lui Bălăceanu și atitudinea lui Napoleon III*, de N. Corivan. Intârzierea trimiterei de către Poartă a firmanului de investitură a lui Cuza pentru ambele principate enerva opinia publică și pe Vodă, lăsând drum deschis fomentărilor partidului conservator, ce spera că Domnitorul nu va rămâne, pecând partidul radical al tinereței generoase cerea unirea completă, trecând peste Poartă și Convenția din 19 Aug. 1858. Cuza plănueşte a face Unirea peste partide și fără ajutorul lor, constituind un fel de dictatură. Pentru aceasta vrea să aibă asentimentul lui Napoleon. In acest scop însărcinează pe Bălăceanu, la finele lui Mai, să facă demersul necesar pe lângă Impărat, care se afla atunci în Italia. Amănuntele tratativelor cu agenții Franței, și cu Kossuth pe de altă parte, se expun aci. In anexă scrisoarea Domnitorului către Napoleon III.—*Dificultățile aplicărei Reg. Org în Moldova*, de Mih. Galan - *Pomelnicul mân. Bistrița* (jud. Neamțu), în continuare din an. anterior, se publică integral de I. Minea, cu interesantele observațiuni dela urmă. E cel mai complet pomelnic al primelor domnii moldovenești până la Ștefan-cel-Mare și cel mai vechi păstrat aproape întreg până azi. Dl. Minea ia în discuție câteva chestiuni suscitate de anumite amănunte din pomelnic, cu privire la unele domnii, cu neamurile domnitorilor, la numeroase familii boerești, înalți ierarhi și egumeni moldoveni. Copia românească reproduce pe cea originală slavonească, cu oarecare omisiuni și transmiteri greșite. Redactarea primului text va fi fiind din 1407. — *Mihăilaș Vodă Movilă și Moldova în 1607*, de V. Lungu.—*Aron Vodă și vremea sa*, neterminat cu acest număr, de I. Minea.—*Opt documente moldovenești dinainte de Ștefan-cel-Mare*, din arhiva metocului Sf. Mormânt din Constantinopol, salvate de pieire și publicate de Paul Mihailovici. Documentele se redau în regest, text slavonesc și traducere, cu note asupra înfățișărei fiecăruia din ele.—*Note și interpretări* felurite, printre care notăm: Data morții lui Alexandrul Vodă; Sfârșitul domniei lui Iancu Vodă Sasul; Inceputurile dăscălicești ale lui Asachi; In legătură cu data morții lui Ștefan-cel-Mare; Despre domnia lui Roman II Vodă; Radu Buzescul cluceru, ban de Craiova (ce trebue adăogat la lista banilor, conf. unui doc. din 26 April 1610 dela Radu Șerban Vodă); Românii din Brașov și Mihai Viteazul.

Revista istorică română, an. III, fasc. 1, cu articolele: *Considerațiuni generale asupra genezei artei moldovenești*, de G. M. Cantacuzino Arta nu este totdeauna, prin gradul său de perfecțiune sau de decadență, oglindirea exactă a stării politice a cutărei țări. Astfel imperiul bizantin dispărând, nu d spare cu el și arta bizantină, ci ea supraviețuește. Uneori ea premerge desăvârșirei politice, cum e cu arta clunysiană (zisă gotică franceză) pentru vechea Franță. Uneori arta este un refugiu ori o cristalizare a puterilor creatoare ale unui neam, căruia împrejurările nu-i sunt încă prielnice pentru desvoltarea potențialităților sale multiple, cum a fost cu țările româ-

neşti în trecutul nostru. Dispărând imperiul bizantin, cultura şi arta lui se propagă în restul peninsulei, pe valea Dunării şi în Rusia meridională. În Bucovina se desvoltă astfel o artă cu un caracter bine definit, produs al mai multor influenţe, şi care ajunge la deplina-i desvoltare la sfârşitul sec. XV şi începutul celui de al XVI-lea, la 100 de ani după întemeierea statului moldovean. Caracterul mai complex al arhitecturei şi picturei din Moldova, faţă de acel al artei Olteniei, influenţată de arta sârbească, se explică prin înrâuririle exercitate asupră-i pe deoparte de ţările catolice (Poloni şi Unguri), şi de alta de ortodoxia Românilor din Transilvania şi vecinii de peste Nistru; aceasta îi dă aerul de „hesitare" între renaştere, gotic şi bizantin, care o deosebeşte.—*Mân Sf. Spiridon şi Patriarhul Silvestru al Antiohiei*, de Pr. Vasile Radu. Mânăstirea a fost reziditâ în 1747 de Const. Mavrocordat Vodă. Două inscripţiuni în arăbeşte fixează această dată.—*Castrul roman Drobeta.* Cercetări şi săpături arheologice din 1931, de Gr. Florescu. Aceste cercetări au urmat pe acele ale lui Gr. Tocilescu şi acum în urmă ale d-lui Al Bărcăcilă. Din acestea reies câteva date din istoricul castrului, şi anume: A fost construit odată cu podul; materialul întrebuinţat în primele construcţii a fost adus de peste Dunăre; Cohors I Antiochensium a lucrat la clădirea lui, fiind adusă la Drobeta din Moesia sup. după 7 Mai 103 p. Cr.; castrul a durat până la Justinian, fiind refăcut în mai multe rânduri, probabil trei. S'a determinat planul pretoriului primei epoci şi traseul drumului principal, lămurindu-se incinta cu refacerile ei, afară de cea justinianică, ce rămâne a fi cercetată în viitor. Autorul descrie amănunţit forma şi orientarea castrului, incinta cu zidul, porţile şi turnurile ei, în cele trei epoce, drumurile castrului din prima epocă, praetoriumul cu prefacerile ce a suferit. — *Cronologia tabelară.* Data alcătuirii şi autorul ei, de Al. A. Vasilescu. Se cercetează, în urmare, atestarea documentară a încă 13 boeri şi a lui Simion Bărbierul, a cărui identificare o propune şi pe temeiul căreia precizează când a fost scrisă Cron. Tab., anume între 1746 şi 1765. Textul nu e complet. Un alt manuscris al ei, folosit de Dion. Fotino, mergea până la a doua domnie a lui Nic. Mavrocordat, şi deci hrisoavele citate de acesta după 1666 şi până la 1719 vor fi fost tot din Cron. Tab. Lucrarea a fost scrisă num-i după doc. şi inscripţii interne, izvoare slavoneşti şi româneşti, autorul ei fiind deci bun paleograf, poate un Popa Florea, dascăl de slovenie la Şcoala domnească slovenească şi românească de la Sf. Gheorghe-Vechi din Bucureşti.—*Miscellanea* şi la sfârşit *Recenzii* şi *Notiţe bibliografice.*

Ţara Bârsei, an. V, nr. 3: *Aspecte de politică şcolară*, de Gh. Turbure, constată confuzia din legiuirile noastre şcolare, cu „cascada reformelor", care au ignorat realitatea şi au călcat peste tradiţia bună a lui Haret. Se cere o politică culturală constructivă, cu „o şcoală care să păstreze şi să cultive virtualitatea românească, cu nuanţele spiritului şi cu specificul culturei româneşti, după fizionomia diferitelor regiuni". — *Contribuţie biografică p. Sf. O. Iosif*, de G. Maxim-Burdujanu. — *Protopopul Eustatie Grid*, de C. C. Muşlea. — *Ist. Transilvaniei în sec. XII şi XIII*, de Iosif Schiopul, se cere a fi revizuită, întru cât s'au strecurat în ea multe erori. Autorul tinde a rectifica pe cele cu privire la colonizarea Ţării Bârsei de către nişte Cavaleri Teutoni, şi la invazia Tătarilor în Ardeal. — *Actualitatea lui Descartes*, de D. Roşca.—*O hartă a gratului*, de Sever Pop şi Emil Petrovici. — *„Compania" de comerţ levantin de odinioară a Braşovului în lumina noilor documente publicate de N. Iorga*, de A. A. Mureşianu.

Nr. 4, cu în continuare: *Iluzia „dacică"*, de A. A. Mureşianu. Teoria istorică privitoare la epoca anti-romană a Daciei şi asupra poporului dac, supusă unei critice serioase, cade. A vorbi de o „Dacie ca stat politic şi naţional în înţelesul de azi, pe timpul lui Iuliu Caesar, e un anachronism". Numele de Dacia a fost inventat (caşi cel de Germania) şi folosit de Romani. Popoarele „dacice" erau pentru ei nu numai Dacii, dar şi celelalte neamuri germanice, celte şi sarmato-slave, cu care erau amestecaţi. Până la Traian nu se pomeneşte de vreo Dacie. Grecii aveau numirea geografică (nu de stat, or popor) Tracia, cu un sens vag, caşi cuvintele

scit, celt şi get. Omogeneitate etnică şi lingvistică nu putem închipui în aşa zisa Dacie a Romanilor, caşi în aşa zisa Tracie a Grecilor. Chiar hotarele politice trasate de Romani pentru provincia cucerită nu coincid perfect cu cele ale stăpânirii lui Burevista şi Decebal, cum nici cu cele ale Românimei de azi. „Risipită pe un teritoriu imens, rasa primitivă şi fundamentală a grupului de popoare traco-dacic n'a format o naţiune compactă între Nistru şi Tisa, precum se credea până acum, şi din această cauză ea a şi dispărut în curând din istorie". Decăderea politică şi naţională a zişilor Daci începe cu un veac şi mai bine înainte de Traian. Regatul lui Decebal a fost numai o conferaţiune a tutu'or Barbarilor dela nordul Dunării de jos în contra Romanilor. In atacurile coaliţaţilor Barbari de după cucerirea Daciei, nu mai aflăm Daci, cum nici după Aurelian. După un veac şi jumătate de stăpânire romană în Dacia, „Geto-Dacii" dispar din istorie, deşi colonizarea n'a fost aşa de puternică. Aşa dar, puţin mai rămâne din iluzia dacismului nostru.—*„Insemnările" preoţilor dela bis. de pe Tocile*, 1815 — 1861, se publică de I. Muşlea. — *G. Bariţiu, autor dramatic.*—*Un articol al luî A. Trib Laurian în limba germană* prezintă Carol M. Göllner.—Fiecare număr are şi o parte literară.

Revista istorică, XIX, 1 — 3, cuprinde: *Două texte greceşti privitoare la ţările noastre*, anume despre Ilieş-Vodă Rareş şi Petru Schiopul.—*La titlurile boereşti în epoca fanarioţă.*—Incă *O sabie a lui Brâncoveanu.*—*„Nicolae Basarab"* — cum semnează pe nişte acte de după 1790, dela Al. Moruzi şi dela un urmaş — este Nicolae Brâncoveanu, al doilea fiu al boerului Const. Brâncoveanu al III-lea. Aceasta ar însemna „că încă de pe atunci s'a născut în urmaşul lui Vodă Br. speranţa de a învia Domnia pământeană".—*Panaiot Nikusios şi Românii.*—*O danie românească în Cipru*, a lui Mihai Vodă Şuţu. — *Un manuscript al lui Amiras* —*O carte a lui Const. Stolnicul Cantacuzino.* — *Turcirea lui Const. Lăpuşneanu*, fiul lui Alex. Lăp.—*Daniile româneşti la Muntele Athos*, toate articole de N. Iorga. — *Documente polone* din Arhivele Varşoviei, cu privire la Mihai Viteazul, dă Elena Eftimiu.—*O falsificaţie iconografică*, ms. din sec. XVII-lea, de aceeaş Note la *Vol V din col. Veress*, cu rectificări şi sublinierea unui „partipris" în potriva Românilor, de N. Iorga. — *Un episod din vremea lui Vasile Lupu în poezia populară malo-rusă*, semnalează Tr. Ionescu-Nişcov. — *Impărţirea, pe la 1802, averii lui Mih. Roset din Bălăneşti.*—*Un act de drept cu privire la retragerea zestrei*, act din 1822, Martie 18, a pricinilor boereştilor familii craiovene Zătreanu şi Rioşeanu, ambele de N. Iorga.

Viaţa Românească, în continuă premenire, prin alăturare de noi forţe în cursul acestui an (d-na Papadat-Bengescu, d-ra Ticu Archip, d-nii Cezar Petrescu şi Ion Vinea, de cu nr. 3), păstrându-şi atitudinea critică de până acum şi cu grija de a informa cât mai larg posibil pe cititorii săi în diversele domenii de preocupare literară, artistică şi socială, în ultimu i număr—nr. 5 — prezintă un sumar bogat şi ales, cu literatură semnată Ion Pillat, Anton Holban, T. C. Stan şi I Minulescu (acesta din urmă cu o bucată mai mult „à la manière de", faţă de alte lucruri frumoase ce ne da odinioară).—T. Vianu notează o seamă de *Precizări asupra emoţiei estetice.*—G. Călinescu: câteva însemnări despre om şi opera lui *Jean Bart.*—Vânturând luminos idei şi înfăţişând aspecte variate ale activităţei noastre, se înşiră *Cronica* literară, politică, externă, economică, culturală, teatrală, cinematografică şi muzicală. E şi o Cronică a vieţei, cu consideraţiuni asupra „miss"-elor plasticei corporale feminine. Note despre „vecinii noştri", apoi *Scrisori* din ţări străine, cu o *Revista revistelor* la sfârşit. — Rubrica ce lipseşte în numărul de faţă—şi nu avem dece s'o regretăm—«Cronica plastică», vorbind despre Expoziţia Tinerimei Artistice, în nr. trecut, face surprinzătoare afirmaţii despre arta pictorului craiovean Eust. Stoenescu. Pentru d. Blazian acest artist, ca şi Petraşcu, sunt reputaţii uzurpate, cel d'intâi fiind „un virtuos al superficialităţii", a cărui pictură este «complect lipsită de nerv şi de emoţionabilitate», fără „umbră de seriozitate în construcţie, nicio calitate de observaţie sau de interpre-

trae". Abia dacă d. Blazian binevoeşte a-i concede oarecare „abilitate", şi încă şi aceea numai „aparentă", de oare ce „ea nu duce la niciun rezultat: nu dă nici starea de suflet şi nici măcar imaginea asemănătoare".

Presupunând că d. Blazian este sincer în afirmările acestea, rămâi uimit de incomprehensiunea sa pentru ceea ce convenim să numim frumos şi artă, sau de fanatica-i fobie pentru ceea ce nu este aşa zisul „modernism", de calitatea celui care face din Salonul nostru dela Şosea în bună parte un muzeu al ororilor, de atâţia ani decând gustul morbid al d-lui Minulescu hotărăşte în primul rând de acceptarea lucrărilor la Salon şi de premierea lor. Văzut-a d Bl. expoziţia de acum doi ani (la Universul) a lui E St, cu galeria-i de portrete — lăsând la o parte celelalte genuri —, dintre care câteva neuitate pentru cine le-a admirat, al câtorva bucureşteni şi bucureştence, tipuri cunoscute, banale, dar din care artistul a făcut creaţiuni masive: chipuri de carne şi oase perfect semănătoare, cu măşti de cristal prin care sufletul transpare indiscret şi violent denunţător? Căci Stoenescu a reuşit— lucru rar—să facă nu numai portrete bune. Tehnica şi abilitatea se pot dobândi cu multă muncă şi după îndelungi studii serioase, dar să jugrăveşti suflete, cum a făcut-o dânsul de multe ori, aceasta e greu de obţinut şi arar întâlnit. Şi d. Blazian nu a putut oare vedea aceasta?

Bul. Soc. Reg. Rom. de Geografie, tom. 61, pe an 1932, cu 435 p, Buc. Tip. Socec & Co, 1933 — Primul articol, întru pomenirea *Gen. Coandă*, fost vicepreşedinte al Soc. de Geografie. Gen. C. Coandă s'a născut la Craiova în 6 Martie 1856, a luat parte ca subloc. la războiul din 1877. Fost profesor la şc. politehnică şi la şc. militară de artilerie din capitală; general la 45 de ani. Fost secretar general al Min. de Război şi apoi inspector general al artileriei. În timpul ultimului război a fost ministru plenipotenţiar pe lângă Ţarul Rusiei. În politică, alături de gen. Averescu, a fost ministru — Din studii însemnăm: *Peuce:* contribuţie la cunoaşterea geografică fizică şi omenească a Deltei Dunării în antichitate, de Dr. Gh. I. Năstase. Se constată existenţa braţului celui mai tânăr al Dunărei — Peuce, Chilia — la an. 335 înainte de Cristos; deci ipotezele unei formaţiuni recente ale Deltei cad. — *Un geograf ardelean din întâia jumătate a sec. XIX-lea*, de St. Manciulea. E vorba de Ioan Russu, născut la 1811 în satul Habic, autorul unei «Icoana pământului», cel d'întâi manual complet de Geografie, tipărit cu chirilice, în 3 mari volume, la Blaj, în tip. Seminarului, 1842. Din lista abonaţilor operei complete, extragem pe craiovenii: Vornic Gr. Oteteleşanu, Clucer Const Zătreanu, Clucer Gh. Coţofeanu, Paharnic Cnezul, Pah. Gr. Oteteleşanu, Pah. St. Gănescu, Pah. Gr. Racoviţă, Col. D. Haralambie, Sluger N. Oteteleşanu, Sărdar Scarlat Stănescul, Pr. Radu Tempea inspector, Laitenant N. Păianu, Pitar I. Karatiu, Pit. St. Romaneanu, Pit. I. Diculescu, Pit. D. Nicolaid, Pit. D. Gheorghie, Pit N. Mundani, Pr. Kiril Barbul, Pr. K. Leca, Prof. Gr. Mihailescu, Prof. I. D. Crăciun, Gr. Lăceanu, Pitar S. Aposolad Turnavitul, D. I. Severineanu, Const. Cancea, Pitar Băluţă, P. Plopşoreanu, Kiriac Pop, Daniil Gheorghe, şcolar Ion Pârvulescu, şcolar Fudulu Atanase, şcolar Ştefan Georoceanu. Din Cerneţ Clucer E. Glogoveanu. Din Caracal I. Gruzescu. Din T.-Jiu Ecaterina Sâmbotea'ca, Maior K. Cerchez, Sărdar G. Magher, Sărdar Mih. Giovanul, Pitar Const. Roşianu, Alex. Leonida şi Prof. A. Popescu. Din Slatina Sărdar N. Isvoranu, Prof. K. Stanciovici, Prof N. Şerbănescu şi K. Felie. — *Două nume topice de origine străveche în munţii Olteniei*, de Ion Conea. Sunt: Parâng şi Varâng. Cel de la doilea, necunoscut mulţimei, e o căldare glaciară uriaşe dintre masivul Ţarcu şi Bistra transilvană. Parângul vine dela paleogrecescul fáranx-fárangos, însemnând: munte scobit, deci scobitură, căldare glaciară, groapă.— *Repartiţia liliacului* (gen. Syringa L) *în România*, de R. I. Călinescu. In Oltenia Syringa vulgaris L. se află la Vercíorova pe muntele Suliţa, pe Apşioara la Gaura-Fetei şi la Mân. Tismana pe stâncile peşterei.—*Dihorul de stepă şi distribuţia sa geografică în România*, de acelaş.—*Cercetări geografice şi antropogeografice în depresiunea Jijiei*, de I. Rick. —*Ciobănia la Ungurenii din dreapta Oltului*, de Mara N. Popp. Ciobanii

români, numiți „Ungureni", de prin părțile Sibiului, ocupă satele de sub poala muntelui între Horezu și Tismana, unde au roit venind din Ardeal pe valea Oltului. Intre Jiu și Olt ocupă Cernădia, Baia de Fier, Polovragii, între Novacii Gorjului și Vaideenii Vâlcei. — *Explorarea unei regiuni din Congo francez*, de T. P. Ghițulescu. — *Cercetări geografice în basinul Dârmăneștilor de pe valea Trotușului*, de N. N Lupu. — *Punctul de vedere militar în studiul geografiei*, de gen. A. Rizeanu. — *Diviziunile Carpaților răsăriteni*, de Vint. Mihăilescu. — Note și Comunicări, dintre care notăm: *Tismana și împrejurimile ei*, de I. Conea și C. Popescu-Tismana. — D-l I. Vîrtosu prezintă *Cel mai vechi manuscris de Geografie*, din Bibl Acad. Rom., într'o copie, din 1703. — La urmă o *Bibliografie.*

Anuarul Institutului de Istorie națională, publicat de Al. Lepădatu și Ioan Lupaș, an. V, pe 1928—1930. Cluj, 1930 (primit abia acum la redacție). Volumul de 794 pagini. — Din prefață aflăm că nu s'a putut publica și Repertoriul bibliografic al istoriografiei române pe anii 1927—28, atât de folositor cercetătorilor, din lipsă de mijloace. Institutul și-a cumpărat un local propriu. — Studii tipărite: *N. Bălcescu în Ardeal*, de Silviu Dragomir, cercetând epoca și rolul jucat de B. în politica Românilor din Ardeal în jurul anilor 1848 — 49. B. cunoștea dinainte situația politică și gândurile Ardelenilor, din legăturile personale avute cu A. Florian, A. Trib. Laurian și cu Eftimie Murgul din Banat. Din vara lui 1848, B. începe a conduce propaganda pentru răspândirea ideilor revoluționare în Ardeal, cu câțiva tineri de acolo. Golescu și I. Maiorescu apoi fac același lucru în străinătate. In Nov. vine B. la Sibiu. Murgu să raliase la partida ungurească. Românii țineau aproape toți cu Viena. Revoluția era condusă de comitetul național din Sibiu, dela care B. se informează direct. La sfârșitul lunii se duce la Brașov. B. nu aprobă întru totul politica Românilor ardeleni, deși aceasta profită reacției împărătești, căci el punea chestiunea naționalității mai presus de libertate. Plecând din Ardeal, află din Belgrad de întărirea Ungurilor și dezorientarea Românilor. B. începe a face alte planuri. Deziluzionat de Viena ca și de Poartă, i se cristalizează ideia unirei tutulor Românilor într'un singur corp politic. Până atunci, văzând înfrângerea absolutismului austriac, concepe, cu revoluționarii din Muntenia, ideea de a colabora cu Ungurii, idee ce întâmpină rezistență la Ardelenii în luptă crâncenă cu cei d'întâi. Se fac demersuri în acest sens pe lângă guvernul unguresc și pe lângă Avram Iancu în April 1849. Ungurii se lasă greu. In Iulie se duce la Avram Iancu, obținând neutralitate. Rușii înfrâng pe Unguri, așa că speranțele lui B. și din această parte se spulberă. In Sept. fuge, reușind a ajunge apoi la Paris. — *Sibiul ca centru al vieței românești din Ardeal*, de I. Lupaș Importanța lui politică se întregește în zilele lui Șaguna. — *Familia lui Nicolae Olahus*, de S Bezdechi. — *Viața și opera doctorului Vasilie Popp* (1789—1842), de Ion Mușlea. — *Contribuții la istoria revoluției lui Horia*, de Virgil Șotropa. — *Stampe privitoare la Istoria Românilor*, bibliografie a gravurilor ce prezintă interes pentru noi, or pentru luptele purtate de alții pe teritoriul nostru Ele sunt rare până la epoca lui Mihai Viteazul, foarte numeroase în sec. XVIII-lea, oprindu-se autorul la finele lui 1887, toate din colecția Academiei Române. Fiecare gravură are un titlu, urmat de lămuririle tehnice, apoi cu notele explicative și critice ale autorului bibliografiei, extrem de interesante pentru istorici. Regretăm că nu ne putem întinde să menționăm pe fiecare în parte din cele privitoare la Oltenia — *Documente inedite relative la corpul de observație de la Gruia* (1875), de Gen. R. Rosetti. — *Chronicon Dubnicense despre Ștefan-cel-Mare*, de Ion Lupaș. — *Un proiect de constituție inedit al lui Cuza Vodă dela 1863*, de I. C. Filitti (recenzat la pag 108, nr. 47—48 al revistei, după extras, 1930). — *Miscellanea* și *Dări de seamă*, din care însemnăm: *Cum a aniversat Eliade revoluția rom în anul 1849*, de Ol. Boitoș; *Știri privitoare la Români, culese din manuscrisul lui M Schmeitzel*, de I Lupaș; *Noi contribuții la relațiile lui Mihai Viteazul cu împăratul Rudolf*, de același; *Vlahii și Vlahia lui Brocard*, de A Sacerdoțeanu.

C. D. Fort.

ADMINISTRATIVE

Rugăm călduros pe abonaţii noştri să ne trimită costul abonamentului pe anul în curs, îndată ce vor fi primit acest număr. Tipografia pe drept cuvânt nu ne mai poate păsui, cu toată bunăvoinţa ce a dovedit până acum faţă de revista noastră. Datoria pe trecut creşte mereu, pe măsură ce mijloacele noastre proprii se împuţinează. Trebue ştiut că directorul acestei publicaţii nu are altă avere decât salariul său de mizerie bugetară, din care nu poate achita el abonamentele celor ce neglijează această îndatorire, de oarece abonamentele neplătite de cei în drept rămâne să se achite tipografiei de către directorul «Arhivelor Olteniei».

Ajutoarele de care s'a învrednicit pe anul 1933 publicaţia de faţă sunt 3 abonamente de sprijin, anume:

Lei 5000, acordaţi de Fundaţiunea «Regele Ferdinand I».

Lei 2000 dela d-l Dinu Cesianu, Ministru la Paris.

Lei 1000, din partea Societăţei «Mica» şi

Lei 1000, dela Directorul Societăţei «Mica», d-l Ionel P. Gigurtu, căror le mulţumim cu recunoştinţă pentru acest gest.

Din toate organele oficiale de Stat ale României Mari — Ministere, Prefecturi şi Primării — nu au abonat această revistă decât Prefecturile de Mehedinţi şi Vâlcea şi Primăriile T.-Severin, Caracal şi Ocnele-Mari. Mulţi însă au primit şi reţinut revista, refuzând însă plata celor 400 lei ai unui abonament.

Avem cu totul 320 de abonaţi, căror s'a trimis revista anul acesta, şi anume: exact 160 sunt din Oltenia şi 160 din restul ţării, repartizaţi cum urmează:

92 Craiova	98 Bucureşti
6 restul Dolj	11 Banat
13 Vâlcea	17 Transilvania
11 Romanaţi	21 rest Munteniei
10 Gorj	9 Moldova, Bucov., Basarab.
28 Mehedinţi	4 Străinătate

Din aceşti 360 de abonaţi au plătit abonamentul, până la sfârşitul lui Iulie, abia 51 şi anume: Prof. V. Mihailescu, Prof. M. Stăureanu, D-na M. Goşanec, D-na M. C. Mitescu. C. G. Caletzeanu din *Craiova*.—Sc. Comercială elementară din *T.-Severin*.—C. I. Naum, avocat, din *Peşteana-Gorj*.—Liceul «I. Asan» şi Prof. D. Tudor din *Caracal*.—Prof. C. N. Mateescu din *R.-Vâlcea*.—Din *Bucureşti:* D-ra M. Golescu, Em. Hagi-Mosco, D-na A. Bragadiru, Ad-ţia Domeniului Coroanei, Bibl. Ion I. C. Brătianu, Seminarul de Istoria liter. române vechi, Prof. I. Vâlsan, D-na El. Sturdza, I. C. Filitti, C. Argetoianu, N. G. Vrăbiescu avocat, I. Pictorian, Prof. D. Gârboviceanu, N. A. Boicescu din Buicesti, State Ciortan architect, Ioan Vlădăianu avocat, Prof. Dr. I. Cantacuzino şi Radu Crudzescu, toţi din Bucureşti.—D-na Sm. P. Celarianu, C. Macici şi Liceul «Carmen Sylva din *Timişoara*.—Rectoratul Acad. Teologice din *Arad*.—Sc. de aplicaţie Cavalerie din *Sibiu*.—D-na Prof. Eugenia Belu, Prof. P. Sergescu şi Prof. I. P.-Voiteşti din *Cluj*.—Ing. I. O. Simian din *Piteşti*.—Ing. I. Gh. Popa din *Câmpulung-Muscel*. — Liceul Radu Greceanu din *Sla-*

tina.—Prof. N. D. Costeanu din *Cernăuți.*—Liceul «Dragoș-Vodă» din *Câmpulung-Moldovenesc.*—Soc. «C. T. Cazimir», din *Grinăuți Soroca.*—C. J. Karadja din *Berlin.*—Marcel Romănescu din *Belgrad* și Mrs. Fl. Ray Van Arsdale, din *Newark-Ohio.*

Debitorii revistei de pe anii trecuți sunt rugați și pe această cale, după atâtea repetate solicitări adresate prin poștă, și atât de costisitoare, să-și achite restanțele. Această cerere se îndreaptă următoarelor persoane și instituții.

Pe anul 1932:

Din *Craiova:* Primăria Municipiului, Prefectura județului Dolj, Epitropia Bis. Madona-Dudu.—*T.-Severin:* Dr. V. Antonescu, M. Vorvoreanu, I. Cioclov, Sc. Profesională de fete. — Preot C. Popescu din *Traian-Mehedinți.* — Din *Târgu-Jiu:* Sc. Normală de băeți, Titu Dem. Staicu, fost primar, Diacon C. N. Dănău, V. Arjoceanu, Loc.-col. P. Petrescu, D. Manofescu, I. C. Piciulescu.— Pantelimon Voiculescu din *Bălești-Gorj.* — Prefectura jud. Romanați, *Caracal.*—R. V. Tintorescu, din *Horezi-Vâlcea.*— Din *București* următorii: Liceul «Lazăr» (pentru doi ani), Liceul Spiru Haret, Liceul Iulia Hașdeu, Liceul Libros, Liceul Mih. Eminescu, Liceul Sf. Gheorghe, D. I. Stoian-Novaci, G. I. C. Brătianu, I. Dimitriu, St. Tătărescu, D. Gusti, Costel Stravolga, Const. Stravolga, Al. Cantacuzino-Pașcani, Ing. Aurel Pleșoianu, Dr. G. Severeanu, Dr. C. Angelescu (pentru doi ani, P. P. Ghițulescu, N. Bălănescu, Biblioteca Niculescu-Dorobanți, Bibl. Pedagogică a Casei Școalelor, Vlad Brâncoveanu, Paul Brătășanu, Tacit Cămărășescu, Prof. G. Gr. Cantacuzino, Cr. P. Cerchez, A. Chemale, Tancred Constantinescu (pentru doi ani), Gen. Virg. Economu, August I. Filip, I. N. Fințescu, Dr. Tache Frumușeanu, Fundația Vasiliu-Bolnavu, Col. Zamfir Goescu, Dr. Virg. Th. Ionescu, Const. Iotzu, Dr. A. Jianu, Dr. Ion Jianu, D. Mociorniță, Mih. Oromolu (pentru doi ani), Palatul Patriarhiei, Cezar Partheniu, Const. Em. Pleșoianu, Ștef. I. Pleșoianu (pentru doi ani), Liceul «Marica Brâncoveanu», Emil Scrădeanu-Angelescu, Victor I. Slăvescu, Ing. Al. Dinopol, toți din *București.* — Din *Sibiu:* Prof. Pr. N. Colan, S. Țeposu, Soc. «Al. Vlăhuță» a liceului Gh. Lazăr. — Liceul «Em. Gojdu» din *Oradea.* — Liceul Militar «N. Filipescu» dela *Mân. Dealului.* — Prof. A. Cardaș din *Iași.* — Leon Ghica-Dumbrăveni, din *Botoșani.* — D. N. Ciotori, din *Londra.*

Pe anul 1931:

Din *Craiova:* Banca Agricolă, Dr. Sol. Hirsch, Banca Viitorul, Ing. Petre Mojoiu, Banca Banatului, D-na Maria N. Popp, ajutor de primar, C. Dumitrescu-Negrea, Ilie S. Petrescu, Farmacia C. Pictorian, N. S. Rusănescu, Sandu Eschenasy, Const. Potârcă, primarul Municipiului, G. Catrina, D-na Ec. Andreescu, Prof. S. Simniceanu, Prof. I. Cioică, C. Sescioreanu, N. N. Popp, Oprea Postelnicul. — Din *T.-Severin:* Prefectura județului Mehedinți.—Din *Calafat:* Liceul «Independența» și Primăria orașului.— Din *Tg.-Jiu:* Baroul Avocaților, I. Micodin, Prefectura județului Gorj, Dr. N. Hașnaș, V. Danielescu, C. Bălănescu, Primăria orașului.—Din *R.-Vâlcii:* Primăria orașului, Prefectura județului. — Din *Caracal:* Primăria orașului, Șc. primară băeți Nr. 3.—I. Cellarianu, din *Celari*-R-ți.—Dr. Iosif Gabor (pentru doi ani), din *Dă-*

buleni-R-ţi. Din *Bucureşti* următorii: Const. C. Zătreanu, Institutul Economic Românesc, Seminarul de Istoria Românilor la Universitate, Ing. I. N. Cantuniar, Seminarul Teologic Central, Gr. Iunian, Arh. Duiliu Marcu.—Din restul ţării: Prefectura Municip. *Timişoara.* Liceul «Cor. Brediceanu», din *Lugoj*». — Ion Harambaşa, *Lugoj.* — Liceul «Papiu Ilarian», din *Tg.-Mureş.* — Şcoala Normală «A. Şaguna», *Sibiu.* — Seminarul «Kesarie Episcopul», din *Buzău.* Prefectura jud. Dâmboviţa (pentru doi ani, *Târgovişte.*—Princ. Barbu Ştirbey, *Buftea.* — Prof. Al. Cartojan, fost prefect, *Giurgiu.*

Pe anul 1930:

Din *Craiova:* Banca Banatului, G. Orman, N. Lupescu, Mih. Paveliu, Ştefănescu-Goiceanu, Ilie S. Petrescu, Otto Sachelarie, Camera de Comerţ şi Industrie, Inspectoratul şcolar regional, A. Baldovin, Horaţiu Lazăr, George Misail, Epitropia Bis. Sf. Ilie, Al. B. Iliescu, Leonida David, Pr. Ilie Dumitrescu, Ing. Al. Popescu.—Din Oltenia: Col. I. Spineanu, *Severin.* — Banca Motrului şi farmacist V. Macarie din *Strehaia.*—Al. Bunceanu din *Nadanova*-M-ţi. M. Ionescu, *Bechet.*—At. Şerbănescu-Spaimă şi Banca «Viitorul Pleniţa», din *Plenita.*—D. Negoescu, *Bechet.* — C. Bumbulescu, *Tg.-Jiu.* Prefectura jud. Gorj, Maior P. Petrescu şi Primăria oraşului *T.-Jiu.*—Preot Seb. Pârvulescu, *Cernădia*-Gorj.— Seminarul Teologic şi P. A. Măinescu, din *Râmnicu-Vâlcea.* — Dr. G. Roşescu şi G. Şerbănescu, din *Drăgăşani.*—Liceul de fete din *Caracal.* — Primăria oraşului *Balş.* — Din *Bucureşti:* D-na M. Seulescu. — D-na El. C. Politimos. N. G. Vrăbiescu. — Seminarul «Nifon Mitrop.». — Sever Burada. — C. Smântânescu. — Dr. V. Misirliu. — Societatea «Semănătoarea». — I. G. Popescu, Directorul Soc. «Sem.». Gh. Tătărescu. — Faust Nicolescu. — Internatul Teologic.—Internatul Corpului Didactic. — Prof. P. V. Haneş. Dr. H. Martin. Ionaş Gr. Stoenescu.—Marin Stănoiu. — G. D. Florescu.—Const. Al. Otetelişanu. — Prof. V. V. Haneş.— Prof. Gh. Constantinescu.—G. C. Derussi.—Horaţiu Lazăr. — Din restul ţării: Biblioteca Municip. *Oradea* (două abonamente). — Banca Almăjului, din *Bozovici*-Banat.—M. Pătrăşcanu, farmacist şi D. Sgăvârdia, din *Caransebeş.*—Loc. Petre Scutaşu, din *Lugoj.*— Biblioteca Sc. Normale, din *Năsăud.*— Loc.-Col. Const. Panaitiu, din reg. I graniceri, fost la *Deva.*—Em. Dăianu şi Acad. Comercială din *Cluj.* Comandamentul Corp. V Armată din *Braşov.*— Dr. Mih. Eliescu, din *Roman.*

Renunţăm la a mai cheltui hârtia de prisos înscriind şi numele numeroşilor datornici ai revistei de pe anii anteriori lui 1930. E destul să menţionăm că totalizarea tutulor restanţierilor întrece suma de 300.000 lei.

ADMINISTRAŢIA A. O.

Cărţi primite la redacţie

Ed. „Naţională" Ciornei:

George Mihail Zamfirescu: Maidanul cu dragoste. Roman, 2 vol Lei 140
Camil Petrescu: Patul lui Procust. Roman, 2 vol. . . . . „ 100
M. Sadoveanu: O întâmplare ciudată. . . . . „ 40
Cezar Petrescu: Nepoata Hatmanului Negoiţă. . . . . „ 25
Al. Lascarov-Moldoveanu: Biserica năruită. . . . . . „ 25
M. Sadoveanu: Trenul Fantomă. . . . . . „ 25
Romulus Dianu: Târgul de fete. . . . . . „ 25
Al. O. Teodoreanu: Un porc de câine. . . . . . „ 25

Ed. diferite:

Rom. S. Molin: Românii din Banat. Ed. II-a, revăzută şi adăogată de V. Molin 1932.
Al. Lascarov-Moldovanu: Schitul cu plopi, Sibiu, 1933
Dr. Aurel Cosma Junior: Bănăţeni de altă dată. Vol. I, Timişoara, 1933.
Al doilea anuar al Şcoalei Normale „Ştefan-cel-Mare", Vaslui, 1933.
Leca Morariu: Eminescu la Techirghiol (anti-Călinescu).
Ing. Paul Demetriad: Portul Braila la 1931. Ed. „Analele Brailei", 1932.
I. Simionescu: Olarul savant. Bibl „Cunoşt. Folositoare".
D Găzdaru: Die Iassyer Schule der Rumänischen Philologie, 1933.
Iuliu Morariu: Piuăle şi piuăritul in valea Zăgrii, 1933.
Pr. Prof. Dr. Gh I. Ghia: Problema unirii bisericilor creştine, din pt de vd. ortodox.
D in Simionescu: Diaconul Coresi. Note pe marginea unei cărţi. Buc. 1933.
Dante: Purgatoriul Trad is de Al. Marcu. Ed. Cartea Rom. B ic 1933.
Const. Al. Mironescu: Poezii. „Cartea Românească", Buc, 1933.
Lucian Predescu: Intre pricepere şi ştiinţă Buc. 1933
Sextil Puşcariu: Hărţile Graiului. Braşov 1933.
Sever Pop şi Em. Petrovici: O hartă a graiului. Braşov 1933.

ULTIMELE PUBLICAŢIUNI PRIMITE:

Din Străinătate:

Stredni Skola, Praha, XIII, 5.—*Vestnik,* Pr ha XL, 20. — *Bulletin international,* Paris, 40.—*L'Art à l'Ecole,* Paris, XXVI, 136.—*L'Amitié Franco-Roumaine,* Lille, IV, 3—4.—*La Revue mensuelle,* Genève, XXXV, 381. *Unione Storia ed Arte,* Roma, XXVI, 154. — *L'Europa Orientale,* Roma, XIII, 5—6. — *Ontario Secondary School Teachers,* Toronto-Canada, XIII, 3.

Din Bucureşti:

Convorbiri Literare, LXVI, 6.—*Viaţa Românească,* XXV, 5.—*Natura,* XX, 6.—*Arhiva. St. şi Ref socială,* X, 1—4 — *Sănătatea,* XXXIII, 9—12.—*Roma,* XIII, 2.—*Rev. gen. a Învăţământului,* XXI, 5—6, — *Boabe de grâu,* IV, 5.—*Revue historique du sud-est européen,* X, 4—6 — *Revista istorică,* XIX, 1—3.—*Viaţa literară,* VIII, 146.—*Bulet. Comis. Monum. istorice,* XXIV, 70.—*Revista istorică română,* III, 1.—*Fântâna Darurilor,* V, 6.—*Democraţia,* XXI, 5.—*Bulletin de Math. et de Phisique,* III, 3, fasc. 9 —*Revista de igienă socială,* III, 7.—*Progresul social,* II, 7.—*Macedonia* VII, 4—5 — *Graiul românesc,* VII, 5-6 —*România literară,* II, 74.—*Bulet. Cărţii Româneşti,* V. 6—7.—*Linia nouă,* I, 4-5. — *Revista literară a Colegiului Naţional „Sf. Sava",* I, 7.—*România eroică,* XIV, 5—6.—*Vraja,* III, 17. — *Cuvânt bun,* VI, 12 13.—*Brazda literară,* I, 5—5.—*Axa,* I, 10.—*România pitorească,* I, 1 şi 2.

Din provincie:

Revista de pedagogie, Cernăuţi, III, 1—2. — *Junimea literară,* XXII, 4—6 —*Cercetări istorice* Iaşi, VIII-IX, 1 —*Rev. ştiint. „V. Adamachi",* XIX, 1 —*Grai moldovenesc,* II, 9—13 —*Pagini moldovene,* II, 1—2 —*Cuvânt moldovenesc,* Chişinău, VIII 30.—*Străjerul,* Arad, I. 1.—*Cele Trei Crişuri,* Oradea, XIV, 5 6.—*Gând românesc,* Cluj I, 2 —*Revista enciclopedică,* II, 6 — *Provincia literară,* Sibiu, I, 9—10.—*Ţara Bârsei,* Braşov, V, 4. — *Făt-Frumos,* Suceava, VII, 2.—*Crainicul cetăţii,* I, 1.—*Orientări,* Moineşti, II, 6. — *Analele Brăilei,* Brăila, an. IV. — *Milcovia,* Focşani, II, 1 şi 2. — *Buletinul Universităţii lib. şi pop. din Ploeşti,* II, 6.— *Şcoala Bănăţeană,* Timişoara, XIII, 8—9. —*Renaşterea,* Craiova, XII, 7—8. — *Mişcarea medicală română,* VI, 3-4. — *Cuvântul Şcoalei,* I, 10. — *Ion Maiorescu,* III, 3. — *Isvoraşul,* Bistriţa-Meh. XII, 5.

ARHIVELE OLTENIEI

PUBLICAȚIE BIMESTRIALĂ

Abonamentul pentru anul 1933 în țară:

Pentru Ministere, Prefecturi, Primării, Bănci și alte instituții similare, pentru un an 400 lei.

Pentru școli și particulari 300 lei anual, abonamentul putându-se plăti chiar și în două rate.

Pentru cine achită direct și integral abonamentul înainte de 1 Aprilie se face o reducere de 50 de lei.

Pentru străinătate: In Europa 60 franci francezi anual; în America 3 dolari.

Abonamentele încep numai dela 1 Ianuarie al fiecărui an.

Orcine reține primul număr, se consideră prin aceasta abonat pe tot anul în curs și obligat a plăti abonamentul respectiv.

Pentru orce schimbare or completare de adresă, rugăm a vesti la timp Administrația.

Abonamentele, cași manuscrisele, cărțile pentru recenzat, schimbul de publicații și orce corespondență referitoare la redacția și administrația «Arhivelor Olteniei» se vor adresa Directorului revistei: *Prof. C. D. Fortunescu, Craiova, str. Al. Nicolaid, 15.*

Autorii și editorii cari doresc a li se recenza cărțile în această revistă, sunt rugați a trimete Redacției un exemplar din operele lor.

Domnii colaboratori pot avea extrase din articolele publicate în revistă, cu învoirea Redacției, plătind tipografiei numai costul hârtiei și trasului, în câte exemplare doresc, conform următorului tarif:

O coală de 16 pagini, formatul și hârtia revistei:

100	expl.	Lei	400.	100	coperte și broșat	Lei	160
200	»	»	650.	200	» » »	»	290
300	»	»	750.	300	» » »	»	420
500	»	»	950.	500	» » »	»	650
1000	»	»	1500.	1000	» » »	»	1100

Costul clișeelor, de care ar avea nevoe un articol, privește pe autorul respectiv.

Prețul acestui număr: 120 lei.